

การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
ทยุติกานันท์ จิตต์ อภิภาวิตุ สมตฤตา เตปิฎกเก ทานกถาวิมสา

พระมหาอานนท์ ชวนาภิฎ (แสนแป้)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974-364-401-6

การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
ทยุยกานัน จิตต์ อภิภูวิฑู สมตฤตา เตปีฎเเก ทานกถาวิมสา

พระมหาอนนท ขวนาภีฎ (แสนแป้)

วิทยานีพนธนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริณญาพุทธศาสนาตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

ISBN 974-364-401-6

การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

พระมหาอานนท์ ชวนาภิภู (แสนแป)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาบาลี
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๔๘

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

ทยุยกานัน จิตุต์ อภิวิทุ์ สมตฤา เตปีฏเก ทานกถาวิมสา

ชวนาภิกุขนา รจิตา

อัย รจนาวิสโย

พุทธสตมมหาปณตฤจิติววตฤาย ปาฬาสาสิกขาปริปุรียา
รจิตโต

ทยุยรฎเจ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-มหาวิชชาลัยคนสุส

ปณตฤสภาย ปกาสิโต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อนุมัติ
ให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตร
มหาบัณฑิต สาขาวิชาบาลี

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโณ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

.....กรรมการ

(พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโณ)

.....กรรมการ

(ดร. ชัยณรงค์ กลิ่นน้อย)

.....กรรมการ

(ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร)

.....กรรมการ

(นายรังษี สุทนต์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺโณ ประธานกรรมการ

ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร กรรมการ

นายรังษี สุทนต์ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย
ผู้วิจัย	: พระมหาอนนท์ ชวนาภิภู (แสนแป้)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บาลี)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระมหาสมจินต์ สมุมาปญฺโญ ป.ธ. ๕ พธ.ม., Ph.D. : ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร ป.ธ. ๕ พ.ธ.บ., พธ.ม., Ph.D. : นายรังษี สุทนต์ ป.ธ. ๕ พธ.ม.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎก การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ และศึกษาอิทธิพลแนวความคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย

ผลการวิจัยพบว่า ชาวพุทธไทยในปัจจุบัน ยังไม่เข้าใจเรื่องการทำทานในพระพุทธศาสนา ส่วนมากมักเข้าใจว่า การให้ทานคือการถวายทานแก่พระสงฆ์และชอบถวายทานเจาะจงบุคคลเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา การให้ทานที่ควรยกย่องคือให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น เพราะทานเป็นธรรมขั้นแรกที่ควรบำเพ็ญ เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ทั้งหลายผู้ที่ปรารถนาพระสัมพันธัญญ์ ก็ต้องบำเพ็ญทานบารมีเป็นข้อแรกก่อน ต่อมาจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ ต่อไป

พุทธศาสนิกชนชาวไทยเมื่อได้ศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกแล้ว จะทำให้มีความเข้าใจถูกต้องในการให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้คำสอนเรื่องทานซึมซาบอยู่ในจิตใจของพุทธศาสนิกชนชาวไทย เห็นได้จากนิสัยของคนไทย คือ มักทำบุญสุนทานเป็นประจำ และเป็นการกำจัดกิเลสคือความตระหนี่และความโลภภายในจิตใจให้หมดสิ้นไปอีกด้วย นับว่าเป็นผลมาจากการศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกนั่นเอง

รจนาวิสยนาม : ทฤษฎานัน จิตต์ อภิวิทฺวํ สมตฺถา เตปิฏฺเณ ทานกถาวีมํสา

อนุวิจารณ์ : ชวนาภิวิทฺวํ

ฐิติ : พุทฺธสตุตฺตมหาปณฺฑิต (ปาลี)

รจนาวิสยปริपालนาย สมุปาทกสทา

: พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ ปาลี IX., B.A., M.A, Ph.D.

: ดร. สมิตฺธิพล เนตรนิมิตร ปาลี IX., B.A., M.A, Ph.D.

: นายรังษี สุทนต์ ปาลี IX., M.A.

อุปฐิตาภทิน : ๒๕๔๘ พุทฺธสเก มาคสิรมาสสฺส ฉฎฺฐวีสตีมทิน

สงฺเขปตุโถ

โย ปน รจนาวิสโย ทฤษฎานัน จิตต์ อภิวิทฺวํ สมตฺถา เตปิฏฺเณ ทานกถาวีมํสาติ
เอวํลทฺธนาเมน รจิตฺโต โส เตปิฏฺเณ ปากฺกํ ทานกถํ วีมํสิตฺถํ เจว โโพธิสตุตฺตานิ ทานปารมี
จ ทฤษฎานัน จิตต์ อภิวิทฺวํ สมตฺถํ ทานํ วีมํสิตฺถํ จ วุตฺตติ.

สงฺเขปตุโถ ปเนตฺเถว เวทิตฺวา.

ยสฺมา ปน ทฤษฎา เตปิฏฺเณ ทานกถํ น สิกฺขนฺติ น วีมํสนฺติ ตสฺมา พุทฺธสาสน
ทานกถํ ชานิตฺถํ น สกฺโกนฺติ. ตตฺถ หิ เอกเจเจ ตํ สงฺฆทานนฺติ มณฺณนฺติเยว ปาฏิปุคฺคกฺก-
ทานํ จ เทนฺติ. อีทิสญฺจ ทานํ พุทฺธสาสนปริยาปนฺนํ น โหติ. ตตฺถ จ สงฺฆทานํ สตุตฺตารา
ปัสสีตํ โหติ ปาฏิปุคฺคกฺกทานเสฎฺฐํ. ยถาห ภควา น เตววาหํ อานนฺท เกนจิ ปริยาเยน
สงฺฆคตฺยา ทกฺขิณาย ปาฏิปุคฺคกฺกทานํ มหปฺผลตฺรํ วทามิ. ทานญฺจ ปจฺมํ ปวตฺเตตฺตพฺพํ โหติ
ปุเรตพฺพํ. โโพธิสตุตฺตา สพฺพณฺณตฺถํ ปตฺถเนตฺตา ปจฺมํ ทานปารมี ปุเรนฺติ. ตโต สีลาทีปารมีโย
ปุเรนฺติ.

ทฤษฎา หิ ทานชฺฆาสาสา โวสฺสศฺครตา ปยตฺปาณินอ หุตฺวา นิจฺจํ ทานํ เทนฺติ.
ตสฺมา ทายกา น เกวลํ ทานํ ปริจฺจชฺนฺติ นาม อลฺโข เต อตฺตโน มลฺมจฺฉริยสงฺฆาเต
อหฺมตฺตกฺกิลเส วิทฺธํเสนฺติ นาม. ตโต จุตฺตธีปํ นิลฺโลลฺลุปฺปจารา โหนฺติ วิทฺธํสิตฺตโลภกฺกิลเส.
สา จ เตปิฏฺเณ ทานกถาวีมํสา ทฤษฎานัน อตฺถหิตสมนฺนาคตา โหติ.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยดี เพราะอาศัยความช่วยเหลือด้วยความเมตตาจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ดร. สมิตธิพล เนตรนิมิตร และอาจารย์รังษิ สุทนต์ ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยและตรวจแก้ไขให้ด้วยกรุณาโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งเป็นอย่างมากและขอขอบคุณไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเมธีสุตาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดราชคฤห์วรวิหาร กรุงเทพมหานคร ที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ให้ที่พักอาศัยและให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้วิจัย และ พระครูสิริชัยสาร เจ้าอาวาสวัดศรีชัย จังหวัดขอนแก่น ผู้เป็นอาจารย์ ที่ได้เมตตาให้คำปรึกษาแก่ข้าพเจ้ามาตลอด

บุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง คือ โยมพ่อผอง และโยมแม่ฝน แสนแป้ ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด คอยให้กำลังใจแก่ข้าพเจ้าตลอดมา

โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณอาจารย์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณวิทยาลัยทุกรูปและทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้วิชาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับภาษาบาลีและพุทธศาสนา จนทำให้มีความรู้ความสามารถในการเขียนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

พระมหาอนนท์ ชวนาภิภู

๒๖ ธันวาคม ๒๕๕๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ

การอ้างอิงจากพระไตรปิฎก ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. โดยอ้างอิงชื่อคัมภีร์ เล่ม ข้อ หน้า ตามลำดับ เช่น อง.ปญจก (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต เล่มที่ ๒๒ ข้อที่ ๓๗ หน้าที่ ๓๖.

ส่วนอรรถกถา จะแจ้ง เล่ม หน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/๑๑๑ หมายถึง ขุททกนิกาย รัมมปทัฏฐกถา เล่ม ๑ หน้า ๑๑๑. อักษรย่อ มีดังนี้

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.จู. (บาลี)	=	วินัยปิฎก จุฬาคุคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.มหา. (บาลี)	=	วินัยปิฎก มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวคคปาติ (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
ม.ม. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก (ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาติ (ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสก (ภาษาไทย)
สั.ส. (บาลี)	=	สุตตันตปิฎก สัยุตตนิคาย สคาวคคปาติ (ภาษาบาลี)

ถึ.ศ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก สัγγุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย เอกกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย ติกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ติก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย จตุกกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.จตุกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย ปญจกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ปญจก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.อฏฐก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย อฏฐกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.อฏฐก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทสก. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก องคุตตนิกาย ทสกนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
อง.ทสก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก อังคุตตนิกาย ทสกนิบาตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.อิติ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ (ภาษาไทย)
ขุ.สุ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิปาตปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.สุ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.วิมาน. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวตฺถุปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.วิมาน. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย วิมานวตฺถุ (ภาษาไทย)
ขุ.ชา (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตค (ภาษาไทย)
ขุ.ม. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิทฺเทสปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตค (ภาษาไทย)
ขุ.จริยา. (บาลี)	=	สุดตุนตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎกปาติ (ภาษาบาลี)
ขุ.จริยา. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก ขุททกนิกาย จริยาปิฎก (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ลั.ส.อ. (บาลี)	=	ลัญจตุตตนิคาย สารตฺตปกาสิณี สคาถวคฺคอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ลั.ส.อ. (ไทย)	=	ลัญจตุตตนิคาย สารัตตปกาสิณี สคาถวรรคอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมตฺตโชติกา ขุทฺตทกปาจอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมัตตโชติกา ขุทฺตทกปาฐอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.ธ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย ฌมฺมปทอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย ฌรรมบทอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.สุ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมตฺตโชติกา สุตตนิปาตอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.สุ.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมัตตโชติกา สุตตนิบาตอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.อป.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย วิสุทฺตชนวิสาสิณี อปาทานอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.อป.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย วิสุทฺตชนวิสาสิณี อปาทานอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.เปต.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมตฺตทีปนี เปตวตฺตอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.เปต.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมัตตทีปนี เปตวัตตอุจฺจกถา (ภาษาไทย)
ขุ.พุทฺธ.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย มธฺรตฺตวิลาสิณี พุทฺธวํสอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.พุทฺธ.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย มธฺรตฺตวิลาสิณี พุทฺธวํสอรรรถกถา (ภาษาไทย)
ขุ.จริยา.อ. (บาลี)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมตฺตทีปนี จริยาปิฎกอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.จริยา.อ. (ไทย)	=	ขุทฺตทกนิคาย ปรมัตตทีปนี จริยาปิฎกอรรรถกถา (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ลั.อ. (บาลี)	=	อภิธมฺมปิฎก ฌมฺมสงฺกคฺฉิ อภฺจฺจสาสิณีอุจฺจกถา (ภาษาบาลี)
อภิ.ลั.อ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก ฌรรมสังคฉิ อภฺจฺจสาสิณีอรรรถกถา (ภาษาไทย)

ปกรณ์วิเสส

มิลินฺท (บาลี)	=	มิลินฺทปญฺหปกรณํ (ภาษาบาลี)
มิลินฺท (ไทย)	=	มิลินทปัญหาปกรณ์ (ภาษาไทย)

ส.ย. ๑ (บาลี)	=	สมนุตปาสาทิกาย นาม วินยฎจกถาย อตุลโยชนาย ปจโม ภาโค (ภาษาบาลี)
มจกถ. ๒ (บาลี)	=	มจกถตถทีปนี ทุติโย ภาโค (ภาษาบาลี)
มจกถ. ๒ (ไทย)	=	มัจฉลัตถทีปนี ภาค ๒ (ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาบาลี	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ	ง
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๔ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔
๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย	๕
บทที่ ๒ ความหมายและขอบข่ายของทานในพระไตรปิฎก	๖
๒.๑ ความหมายของคำว่าทาน	๖
๒.๒ ประเภทและขอบข่ายของทาน	๗
๒.๓ ระดับของทาน	๕
๒.๔ ความแตกต่างระหว่างทานกับจาคะ	๑๑
๒.๕ วิธีการให้ทาน	๑๒
๒.๖ องค์ประกอบหลักของการให้ทาน	๑๘
๒.๖.๑ บุคคลผู้ให้ทาน	๑๕
๒.๖.๒ บุคคลผู้ควรรับทาน	๒๑
๒.๖.๓ สิ่งที่ควรให้ทาน	๒๖
๒.๗ สาเหตุของการให้ทาน	๓๓
๒.๘ ความมุ่งหมายของการให้ทาน	๓๗

๒.๕	ธรรมเนียมที่เป็นปฏิบัติกับทาน	๓๕
๒.๕.๑	มัจฉริยะ	๓๕
๒.๕.๒	อิสสา	๔๒
๒.๕.๓	มิจฉาทิฎฐิ	๔๓
๒.๑๐	โทษของการไม่ให้ทาน	๔๖
๒.๑๑	ประโยชน์ของการให้ทาน	๔๗
๒.๑๒	ความสำคัญของการให้ทาน	๕๕
บทที่ ๓	ศึกษาจริยวัตรของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับทานบารมี	๖๐
๓.๑	การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎก	๖๕
๓.๑.๑	อกิตติคาบส	๖๖
๓.๑.๒	สังฆพราหมณ์	๖๗
๓.๑.๓	ธัญชัยกูรราช	๖๘
๓.๑.๔	พระเจ้ามหาสุทสสนะ	๖๕
๓.๑.๕	มหาโควินทพราหมณ์	๗๐
๓.๑.๖	พระเจ้าเนมิราช	๗๐
๓.๑.๗	จันทกุมาร	๗๒
๓.๑.๘	พระเจ้าสิวี	๗๓
๓.๑.๙	พระเวสสันดร	๗๕
๓.๑.๑๐	ศสบัณฑิต	๗๕
๓.๒	ลำดับขั้นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์	๘๒
๓.๒.๑	แบ่งตามสิ่งที่สละ	๘๒
๓.๒.๒	แบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ	๘๓
๓.๓	จุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์	๘๔
๓.๔	สรุปการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎก	๘๕
บทที่ ๔	ศึกษาอิทธิพลแนวความคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย	๙๑
๔.๑	วรรณกรรมพระพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องทาน	๙๓
๔.๑.๑	ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	๙๖
๔.๑.๒	ไตรภูมิพระร่วง	๑๐๐
๔.๑.๓	มหาเวสสันดรชาดก	๑๐๔

๔.๑.๔ พระมัลลย์คำหลวง	๑๐๗
๔.๒ ประเพณีการทำบุญในภาคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องทาน	๑๑๒
๔.๒.๑ บุญदानกัวยสลาก (ภาคเหนือ)	๑๑๓
๔.๒.๒ บุญวันสารท (ภาคกลาง)	๑๑๕
๔.๒.๓ บุญชิงเปรต (ภาคใต้)	๑๑๕
๔.๒.๔ บุญพะเหวด (ภาคอีสาน)	๑๒๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๑๒๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๒๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๒๘
บรรณานุกรม	๑๓๐
ภาคผนวก	๑๓๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๔๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การให้ทาน ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความดี เพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา คัมภีร์พระพุทธศาสนาบันทึกว่า “พระพุทธเจ้าในพระชาติที่เป็นสุเมธดาบสได้รับการพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้าว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จึงแสวงหาหลักธรรมเพื่อจะบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้า”^๑ ได้ทรงเห็นว่าควรบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก แล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่นๆ ต่อไป^๒ ดังนั้น การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์จึงเริ่มที่ทานก่อน

มีหลักคำสอนที่แสดงความมุ่งหมายของการให้ทานหลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้ว จุดมุ่งหมายของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือ เพื่อสร้างความดี มีพระสงฆ์เป็นเนื่อนาบุญ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสงเคราะห์ผู้รับและขัดเกลากจิตใจผู้ให้ การให้ทานมีประโยชน์หลายอย่าง ดังปรากฏในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต^๓ว่า

๑. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นที่รักของคนหมู่มาก
๒. บัณฑิตย่อมคบหาผู้ให้ทาน
๓. ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมขจรไป
๔. ผู้ให้ทานย่อมไม่เหินห่างจากฆราวาสธรรม
๕. ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

จากพระพุทธานุญาตนี้ ทำให้ทราบถึงประโยชน์ของการให้ทาน ๒ ส่วน คือ ประการที่หนึ่ง ส่งผลผู้ให้ทาน มีความก้าวหน้าในทางธรรม และเป็นปัจจัยให้มีความสมบูรณ์

^๑ จุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๑๕๕, จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๘/๒/๒๘.

^๒ จุ.พุทธ.อ. (บาลี) ๑๕๕ - ๑๖๖, จุ.พุทธ.อ. (ไทย) ๘/๒/๒๒๘-๒๔๕.

^๓ อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๕/๓๕, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

ด้วยโกศ เป็นพื้นฐานรองรับคุณธรรมที่จะส่งเสริมให้ได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิตคือพระนิพพาน และเป็นปัจจัยสนับสนุนให้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อตายไปแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติ ประการที่สอง ส่งผลให้แก่สังคม มีความโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างความรักความสามัคคีและผูกไมตรีกับคนทั้งหลายไว้ได้

เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป จะแสดงอนุพุทธิกถาเรื่องทานเป็นอันดับแรก แล้วจึงแสดง ศีล สวรรค์ โทษของกาม อานิสงส์การออกบวช เป็นลำดับต่อไป เมื่อทราบว่ามีผู้รับฟังธรรมเทศนามีจิตควรบรรลุธรรม จึงประกาศธรรมที่ลุ่มลึกลงไปตามลำดับ จนผู้ฟังธรรมเทศนาได้บรรลุธรรม

พระพุทธเจ้า ก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องอาศัยการบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ^๔ แต่บารมีที่บำเพ็ญแล้วโดดเด่นที่สุด คือ ทานบารมี เช่นทรงบริจาคทานจำนวนมากแก่คนยากจนและคนทั่วไป จุดมุ่งหมายในการให้ทานของพระองค์ ก็คือเพื่อมุ่งหวังสัมมาสัมโพธิญาณ ไม่หวังเพื่อพระองค์อย่างเดียว แต่หวังเพื่อความสงบสุขแก่สัตว์โลกด้วย

ด้วยเหตุนี้ พุทธศาสนิกชนจึงนิยมให้ทาน ในการทำทานนั้น บางคนก็ทำด้วยปัญญา เพราะเข้าใจหลักในการให้ทาน เห็นว่าบุญกุศลก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม จึงทำ แต่บางคนขาดความรู้ในเรื่องของการให้ทาน ไม่เข้าใจกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง จึงมีการนำสิ่งที่ไม่ควรมาทำบุญ ไม่รู้จักเลือกบุคคลที่ควรจะให้ทาน ในปัจจุบัน วิถีชีวิตในสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปแทบทุกด้าน มีความเจริญทางด้านวัตถุมากขึ้น ทักษะของบุคคลในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย อิทธิพลแนวความคิดเรื่องทานที่บรรพบุรุษยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมา บ้างก็ถือว่าการให้ทานเป็นเรื่องมงายไร้สาระ ทำลายเศรษฐกิจบ้าง ฟุ่มเฟือยบ้าง เป็นเหตุให้ชาวพุทธไทยเห็นห่างจากการให้ทานไปเรื่อย ๆ ความมีน้ำใจให้กันและกันจึงจางลง ในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า พุทธศาสนิกชนควรจะรู้และเข้าใจการทำทานที่สมบูรณ์แบบว่าเป็นอย่างไรมาก่อน จะได้ทำถูกต้องเป็นบุญกุศลติดตัวไป เป็นการประสานน้ำใจของชาวพุทธไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อีกทั้งเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าให้แพร่หลายอีกด้วย

^๔ บารมี ๑๐ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี อุเบกขาบารมี. พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๑๒๕, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๖๒.

ประการสำคัญ วัตถุประสงค์ในการทำวิจัยเรื่องนี้ เพื่อศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกว่ามีความหมายและขอบข่ายอย่างไร เพื่อศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ว่ามีจุดมุ่งหมายเพื่ออะไร และเพื่อศึกษาอิทธิพลแนวความคิดในด้านวรรณกรรมและด้านประเพณีที่เกี่ยวกับการทำบุญในภาคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องทานมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างไรบ้าง

ในประเด็นเหล่านี้ น่าจะมีการศึกษาให้เข้าใจถูกต้อง เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้ใคร่ต่อการศึกษา จะได้มีความเข้าใจเรื่องทานได้ถูกต้องและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตที่ดำรงในสังคมต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความหมายและขอบข่ายของทานในพระไตรปิฎก
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาจริยวัตรของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับทานบารมี
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาอิทธิพลของแนวความคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย

๑.๓. คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ทาน หมายถึง การสละสิ่งของ ๆ ตน ทั้งภายนอกและภายในให้แก่บุคคลบ้าง ให้แก่สังคมบ้าง

อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของ

ธรรมทาน หมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง

อภัยทาน หมายถึง ให้ความไม่มีภัย

สังฆทาน หมายถึง การถวายของแก่พระสงฆ์ไม่เจาะจงภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง

ปาฏิปุคคิกทาน หมายถึง การถวายเจาะจงเฉพาะบุคคล

บารมี หมายถึง คุณความดีที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุดุจดมุงหมายอันสูงยิ่งมี

๑๐ คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา

อานิสงส์ หมายถึง ผลแห่งความดี

อรรถกถา หมายถึง คัมภีร์อธิบายความในพระไตรปิฎก ปกรณ์ที่พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายในภายหลังแต่งแก้ความแห่งบาลี

๑.๔ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ทรงอธิบายความสำคัญแห่งทานไว้ในหนังสือ “ทศบารมี ทศพิชราชธรรม” ว่า ความทุกข์มี ๒ ประการ คือ ทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ อามิสทาน เป็นเครื่องแก้ความทุกข์ทางกาย เหมือนอย่างเมื่อต้องการอาหาร ฝ้านุ่งห่ม และได้สิ่งของเหล่านี้มาบริโภคใช้สอย ก็แก้ความขาดแคลน ก็ทำให้มีความสุขทางกาย ส่วนธรรมทาน เป็นเครื่องแก้ความทุกข์ทางใจ เหมือนอย่างในขณะจิตใจเกิดทุกข์ร้อน เมื่อได้ธรรมที่เหมาะสมมาดับทุกข์ ก็ทำให้จิตใจเกิดความสุข ธรรมอย่างเดียวกันนั้นเป็นเครื่องแก้กิเลสและทุจริตได้ จึงทำให้เกิดความสุขทางกายได้ด้วย เพราะเมื่อคนมีธรรม พากันเว้นทุจริต ตั้งอยู่ในสุจริต พากันประกอบอาชีพและการงานต่าง ๆ ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบก็จะเกิดความสุขสมบูรณ์ทั่ว ๆ ไป

พระมหาจรัล การบรรจง ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเรื่องสังฆทานในทัศนะของชาวพุทธไทย” ว่า ทาน หมายถึง การสละให้ปันสิ่งของของตนเพื่อประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยที่การให้นั้น ต้องเป็นการให้ที่ไม่หวังผลตอบแทนซึ่งแลกเปลี่ยนทำนองค้าขาย ต้องรู้จักเลือกให้ เลือกผู้รับ เลือกวัตถุทานให้เหมาะสมแก่ผู้รับ และตั้งเจตนาในการให้ว่า เพื่อบูชาความดีของผู้ประพฤติดี หรือช่วยคนยากจนให้พ้นทุกข์ หรือเป็นการกระทำเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่สังคมทั่วไป

พระมหาสง่า ไชยวงศ์ ได้ศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องทานในพระพุทธศาสนาไว้ว่า ทาน แปลว่า การให้ การแบ่งปัน การแสดงออกถึงความโอบอ้อมอารีในจิตใจแล้วเจือจานออกมาภายนอกให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นด้วยความบริสุทธิ์ใจและเต็มใจ ทานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ การให้วัตถุสิ่ง ของ เรียกว่าอามิสทาน และการให้คำแนะนำสั่งสอน ซึ่งเนะศีลปวิทยาการต่าง ๆ เรียกว่า ธรรมทาน ซึ่งพระพุทธศาสนาถือว่ามีคุณค่ามากกว่าอามิสทาน เมื่อก้าวโดยลักษณะแล้ว ทานมี ๒ ลักษณะ คือ ทานที่ให้โดยเจาะจงผู้รับ เรียกว่า ปาฏิปุคคลิกทาน และทานที่ให้โดยไม่เจาะจงผู้รับ เรียกว่า สังฆทาน สังฆทานได้รับยกย่องว่ามีอานิสงส์มากที่สุด

๑.๕ วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัย เป็นลำดับ ดังนี้

๑.๕.๑ ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องทาน จากคัมภีร์พระไตรปิฎก และหนังสืออื่น ๆ

๑.๕.๒ ศึกษา อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจมากที่สุด

๑.๕.๓ นำเสนอข้อมูลที่ได้มา

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบความหมายและขอบข่ายของท่านในพระไตรปิฎก

๑.๖.๒ ทำให้ทราบจริยาวัตรของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับท่านบารมี

๑.๖.๓ ทำให้ทราบอิทธิพลแนวคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย

บทที่ ๒

ความหมายและขอบข่ายของทานในพระไตรปิฎก

๒.๑ ความหมายของคำว่าทาน

ทาน เป็นหลักธรรมเบื้องต้นในพระพุทธศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจกันและกันไว้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่ทาน เพราะจัดเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ อย่าง^๑ คือ บุญสำเร็จด้วยการให้ บุญสำเร็จด้วยการรักษาสีล และบุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา การทำบุญทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นหนทางในการปฏิบัติตนเพื่อจะเข้าสู่เป้าหมายตามเจตนาของผู้กระทำนั้น ๆ

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวความหมายของทานไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายตามรูปศัพท์

คำว่า ทาน มาจากคำภาษาบาลี มีรากศัพท์มาจาก ทา ธาตุ มีความหมายว่า ให้ ลง ยุ ปล่อย ในนามกิตก์ โดยมีรูปวิเคราะห์ ดังนี้

ทียเตติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะวา ให้ เป็นกริยานาม หมายถึงการให้

ทียติ อเนนาติ ทานํ ชื่อว่าทาน เพราะวา เป็นวัตถุที่ให้ หมายถึง สิ่งของที่ให้, สิ่งที่ให้^๒

ทียติ อวชฌทียเตติ ทานํ ชื่อว่า ทาน เพราะอรรถว่า อันบุคคลยอมให้ คือ ย่อม บั่นรอน^๓

^๑ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^๒ มงฺกล. ๒/๒๒-๒๓.

^๓ ส.ย. ๑/๒๑๒.

๒.๑.๒ ความหมายของทานในพระไตรปิฎก

ทาน หมายถึง การให้วัตถุที่ควรให้

ทาน หมายถึง การให้ความรู้

ทาน หมายถึง การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์อื่น^๔ ตามความหมายนี้ คือ การงดเว้นจากเวรภัย ได้แก่ การรักษาศีล มีเว้นจากการฆ่าสัตว์ เป็นต้น การรักษาศีล เป็นการให้ทานอย่างหนึ่ง ถือเป็นทานที่ใหญ่ เพราะเป็นการให้ความปลอดภัยในชีวิตแก่สัตว์ทั้งหลาย

๒.๑.๓ ความหมายของทานในอรรถกถา

ทาน หมายถึง ทานวัตถุ เพราะบุคคลให้ทานด้วยวัตถุนี้ ฉะนั้น วัตถุนี้ จึงชื่อว่าทาน อธิบายว่า เขามอบทรัพย์สินที่มีอยู่ของตนแก่ผู้อื่น

ทาน หมายถึง จากเจตนา เจตนาเป็นเหตุบริจาคนันมีสิ่งของที่ควรให้ ๑๐ อย่าง มีข้าว เป็นต้น อันมีสัมมาทิฏฐิเป็นต้นนำ แก่บุคคลอื่น

ทาน หมายถึง ความไม่โลภ ซึ่งประกอบด้วยเจตนาอันเป็นเหตุบริจาคนาน^๕

ทาน โดยเนื้อความมีเพียง ๒ อย่าง คือ จากเจตนา และไทยธรรม

กล่าวโดยสรุปแล้ว ทาน หมายถึง การให้ การให้ธรรมะเป็นทาน การแบ่งปันสิ่งที่เป็นวัตถุและสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุแก่สรรพสัตว์ เพื่ออนุเคราะห์ สงเคราะห์ ตอบแทนและบูชาคุณ ด้วยเจตนาอันบริสุทธิ์โดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทนนั่นเอง รวมถึงการให้อภัยด้วย

๒.๒ ประเภทและขอบข่ายของทาน

การให้ทานในพระพุทธศาสนา มีหลายประเภท ในทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงทานไว้ ๒ ประเภท^๖ คือ

๑. อามิสทาน การให้สิ่งของเป็นทาน

๒. ธรรมทาน การให้ธรรมเป็นทาน

^๔ อภิ.กถา. (บาลี) ๓๓/๒๘๕-๒๙๐/๔๘๐, อภิ.กถา. (ไทย) ๓๓/๒๘๕-๒๙๐/๔๕๕.

^๕ พุ.ปุ.อ. (บาลี) ๑๒๑-๑๒๒, พุ.ปุ.อ. (ไทย) ๑/๑/๑๕๒.

^๖ พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๕๘/๓๑๕, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๗๓.

อามิสทาน คือการให้วัตถุสิ่งของ การให้ปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค^๗ ส่วนธรรมทาน คือ การให้คำแนะนำสั่งสอนให้รู้ดีรู้ชั่ว หรือการแสดงธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแล้ว อันเป็นเหตุสิ้นทุกข์และนำสุขมาให้ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพื่อจะให้มันเป็นประโยชน์แก่คนอื่น ๆ

พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญธรรมทานว่ามีผลเลิศกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ อามิสทาน ๑ ธรรมทาน ๑ ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ”^๘

ในอรรถกถาจรียาปิฎก พระอรรถกถาจารย์ จำแนกทานไว้ ๓ ประเภท คือ

๑. การให้วัตถุที่ควรให้ (วัตถุทาน)
๒. การให้พระธรรมคำสั่งสอน (ธรรมทาน)
๓. การให้อภัยแก่คนหรือสัตว์^๙ (อภัยทาน)

อามิสทาน แบ่งได้ ๒ อย่าง คือ แบ่งตามผู้ให้ (ทายก) และแบ่งตามเจตนาของผู้ให้อามิสทานที่แบ่งตามผู้ให้ มี ๓ ประเภท คือ

๑. สามีทาน การให้ของที่ดีกว่าตนเองบริโภคว่าใช้สอย คือของเหล่าใดที่ตนเองไม่ค่อยได้ใช้ ก็ให้ของเหล่านั้นไป ทานเช่นนี้มีผลมาก
๒. สหายทาน การให้ของที่เหมือนกับที่ตนบริโภคว่าใช้สอย ทานเช่นนี้มีผลปานกลาง
๓. ทาสทาน การให้ของที่เลวหรือของที่ตนเองไม่ใช่แล้ว เช่น ที่ให้แก่คนใช้ หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน ทานเช่นนี้มีผลน้อย^{๑๐}

อามิสทานที่แบ่งตามเจตนาของผู้ให้ มี ๒ ประเภท คือ

๑. สังฆทาน ทานที่ให้เพื่อส่วนรวม ไม่เจาะจงผู้ใดผู้หนึ่ง
๒. ปาฏิปุคคลิกทาน ทานที่ให้เจาะจงแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง^{๑๑}

^๗ มงฺกล. ๒/๑๐.

^๘ ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๑๐๐/๓๑๕, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๗๓.

^๙ ขุ.จรียา.อ. (บาลี) ๑/๓๕๒, ขุ.จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๑๘.

^{๑๐} อญ. ปญจก.อ. (บาลี) ๓/๓๔/๒๒, อญ. ปญจก.อ. (ไทย) ๓/๘๑.

^{๑๑} ม.อุ (บาลี) ๑๔/๓๗๕-๓๘๐/๓๒๓-๓๒๕, ม.อุ (ไทย) ๑๔/๓๗๕-๓๘๐/๔๒๓-๔๓๐.

ธรรมทาน มี ๒ ประเภท คือ วิทยาทาน และอภัยทาน^{๑๒}

๑. วิทยาทาน คือ การให้ความรู้ แบ่งได้ ๒ ประเภท คือ ความรู้ทางโลกและความรู้ทางธรรมการให้ความรู้ทางโลก คือ การสั่งสอนให้เกิดความรู้ความสามารถในเชิงศิลปวิทยาเพื่อนำไปประกอบสัมมาอาชีพเลี้ยงชีวิต

ส่วนการให้ความรู้ทางธรรมจัดเป็นธรรมทานแท้ คือ การให้ธรรมเป็นทานนั้นเปรียบได้ว่าเป็นการให้ขุมทรัพย์ที่อมตะคิดตัว บัณฑิตกล่าวว่า การให้ธรรมทานเปรียบเหมือนการให้ขุมทรัพย์หรือประทีปที่จะเป็นเครื่องส่องทางชีวิต ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องถึงมรรคนำชีวิตไปสู่ความสุขความเจริญ เมื่อยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ ย่อมเป็นผู้ไม่ตกต่ำ ย่อมมีชีวิตที่ดีงามเกิดในสุคติภพ เมื่ออบรมบ่มบารมีแก่กล้าแล้ว ย่อมละกิเลสได้โดยสิ้นเชิงเข้าถึงพระนิพพานได้

๒. อภัยทาน คือ การให้ความปลอดภัย ความไม่มีภัยแก่ตนและผู้อื่น ไม่ถือโทษโกรธเคืองในการล่วงเกินของผู้อื่น ไม่มีเวรไม่ผูกเวรกับผู้ใด ทั้งยังมีจิตเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นนิตย์ การให้อภัย เป็นการให้ที่ไม่ต้องลงทุนอะไรเลย เป็นการให้ที่ง่าย แต่คนเราทำได้ยาก เพราะมีกิเลสอยู่ในใจ ต้องอาศัยการฟังธรรม ประพฤติธรรมบ่อย ๆ จนเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง ผู้ที่ได้รับประโยชน์มากที่สุดก็คือตนเอง เพราะทุกครั้งที่ได้ให้อภัยได้ จะรู้สึกปลอดโปร่ง เบาอกสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข

๒.๓ ระดับของทาน

การให้ทาน แบ่งเป็น ๓ ระดับ^{๑๓} คือ

๑. ทานระดับต้น คือ อามิสทาน การให้ปันสงเคราะห์กันด้วยวัตถุสิ่งของหรือปัจจัย ๔

๒. ทานระดับกลาง คือ ทานวิริติ (หมายถึงศีลด้วย) ได้แก่ การงดเว้นจากการทำบาป โดยปฏิบัติตามศีล ๕ ซึ่งจัดเป็นมหาทาน ดังปรากฏในอภิสังกสูตร อังคุตตรนิกาย อัญญาภิยาตว่า

^{๑๒}ร.ต.อ. นฤชิต จุสสะปาโล, "การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับเศาะกะตะ-เกะฮ์ในศาสนาอิสลาม", **ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗-๑๘.

^{๑๓}กริสุตา เทียรทอง, "การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อเรื่องบุญและบาปในพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาและผลของความเชื่อนั้นที่มีต่อวิถีดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนและคริสตศาสนิกชน", **ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), หน้า ๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย ห้วงบุญกุศล ๘ ประการนี้ ย่อมนำสุขมาให้มีสุขเป็นผลเป็นไปเพื่อสวรรค์ เพื่อสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขห้วงบุญกุศล มีอารมณ์เลิศ ๘ ประการ คืออะไร บ้าง คือ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกในพระธรรมวินัยนี้ ยึดถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ เป็นผู้งดเว้นปาณาติบาต อทินนาทาน กามสุมิจฉาจาร มุสาวาทและการดื่มสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๕ ประการนี้ เป็นมहतาน อันบัณฑิตรู้ว่าเป็นเลิศมีมานาน เป็นเชื้อสายแห่งพระอริยะ เป็นของเก่าอันสมณพราหมณ์ผู้เป็นวิญญูชนไม่คัดค้าน^{๑๔}

ข้อความในพระสูตรนี้ ได้กล่าวถึงการหวังผลบุญ ๘ ประการ ๓ ประการแรก หมายถึง การยึดถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง และ ๕ ประการหลัง คือ การประพฤติตามศีล ๕ จัดเป็นมहतาน เพราะเป็นอภัยทาน คือการให้ความไม่มีเวร ความไม่มีภัย แก่สัตว์ทั้งหลาย ทั้งเป็นไปเพื่อความสงบสุขแก่ตนเองและสังคมด้วย ทานประเภทนี้จัดเป็นศีล เพราะมีผลมากกว่าทานทั้งปวง ฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสทานประเภทนี้ว่าเป็นมहतาน

๓. ทานระดับสูง คือ อภัยทานและธรรมทาน อภัยทาน ได้แก่ การไม่ผูกพยาบาท อาฆาตจองเวร การชนะความชั่วด้วยความดี ส่วนธรรมทานมีอยู่ ๒ ระดับ คือ ระดับโลกียะ หมายถึง การแสดงธรรมที่เกี่ยวกับเรื่องโลกธรรม และระดับโลกุตระ หมายถึง การแสดงธรรมที่เป็นเครื่องปฏิบัติไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏฏะ ผลแห่งทานก็จะต่างระดับกัน คือ ระดับโลกุตระผลของทานก็คือทำให้พ้นจากสิ่งที่มีโทษประโยชน์ และทำให้ก้าวล่วงวัฏฏสงสารเสียได้ ส่วนระดับโลกียะนั้น ผลของธรรมทานระดับนี้ ก็เพื่อเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นแห่งการให้ทานทุกประการ และเป็นเหตุอันเป็นต้นเค้าเพื่อการได้ทรัพย์สมบัติทุกอย่าง การให้ธรรมทั้งสองระดับ จัดเป็นทานที่เลิศ ดังปรากฏในนิทานสูตรว่า “ในทาน ๒ อย่างนั้น คือ อามิสทาน และธรรมทาน ธรรมทานนั้นเป็นเลิศ”^{๑๕}

^{๑๔} อ.จ. อภฺรจก. (บาลี) ๒๓/๓๕/๒๐๑-๒๐๒, อ.จ. อภฺรจก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๕-๒๖๐.

^{๑๕} พุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๕๘/๔๗๓, พุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๗๓.

๒.๔ ความแตกต่างระหว่างทานกับจาคะ

ในพระพุทธศาสนา คำว่า ทาน, จาคะ, หรือ ปริจาคะ มีความหมายตามรูปศัพท์ คล้ายคลึงกันมาก

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช^{๑๖} พระองค์จึงได้อธิบายความแตกต่างระหว่างทานกับจาคะไว้ว่า

ปริจาคะ เรานำมาใช้ในภาษาไทยว่า บริจาค และมักจะใช้พูดคู่กันไปกับทาน เช่น พูดว่า ให้ทานบริจาค คำทั้งสองนี้ ได้มีที่มาในหมวดธรรมในพุทธศาสนาหลายหมวด มาในหมวดแต่ละคำ คือ ทานอย่างเดียว หรือ จาคะ หรือ ปริจาคะ อย่างเดียวกัน มีมาคู่กัน ในทศปิทธาธรรมนี้ (๑) ทาน (๒) สีล (๓) ปริจาคะ ดังนี้ก็มี ที่มาเดียว เช่น ทานในบุญกิริยาวัตถุ ๓ (๑) ทานมัย (๒) สีลมัย (๓) ภาวนามัย ปริจาคะหรือจาคะที่มาเดียว เช่น ในสัมปรายกัตถประโยชน์ ๔ ข้อ คือ

๑. สัทธาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศรัทธา	๒. สีลสัมปทา ถึงพร้อมด้วยศีล
๓. จาคสัมปทา ถึงพร้อมด้วยจาคะ	๔. ปัญญาสัมปทา ถึงพร้อมด้วยปัญญา

เมื่อคำว่า ทานและปริจาคะหรือจาคะ ทั้ง ๒ นี้ต่างมาแต่ไม่คู่กัน ในหมวดธรรมนั้น ๆ ก็มีความหมายรวมกัน ทานคือการให้ ก็รวมถึงจาคะหรือปริจาคะ หรือเมื่อจาคะหรือปริจาคะมาเดียว ก็หมายถึงทานด้วย คือหมายถึงสละ และหมายถึงการให้ด้วย แต่เมื่อมาคู่กันดังในทศปิทธาธรรมนี้ ทั้ง ๒ คำนี้ก็อธิบายในความหมายที่ต่างกัน คือ ทานนั้น มุ่งถึงการให้ เพื่อให้สำเร็จประโยชน์แก่ผู้รับ เพื่อความสุขของผู้รับ เป็นการเฉลี่ยเพื่อแผ่ความสุขของตนแก่ผู้อื่นด้วย ส่วนปริจาคะหรือจาคะ ที่แปลศัพท์ว่า บริจาค นั้น หมายถึง การสละ มุ่งสละสิ่งที่มีประโยชน์น้อยหรือเป็นประโยชน์น้อย เพื่อประโยชน์มาก ดังที่ปรากฏในธัมมปัททฐกถา อัดตโนบุพพกรรมวัตถุว่า “ผู้มีปัญญาเมื่อเห็นสุขอันไพบุลย์ ฟังสละสุขพอประมาณเสีย”^{๑๗} และที่ปรากฏในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธีมรรคว่า “ฟังสละทรัพย์ เพราะเหตุรักษาอวัยวะอันประเสริฐ เมื่อรักษาชีวิตก็ฟังสละอวัยวะ เมื่อระลึกถึงธรรม ก็ฟังสละอวัยวะ ทรัพย์ และแม้ชีวิตทั้งสิ้น”^{๑๘}

^{๑๖} สมเด็จพระญาณสังวร, ทศปารมี ทศปิทธาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๒๔-๑๒๕.

^{๑๗} บุ.ธ.อ. (บาลี) ๗/๕๗, บุ.ธ.อ. (ไทย) ๗/๑๔๕.

^{๑๘} วิ.สุทธี. ๑/๕๗-๕๘.

ดังนั้น คำว่า ทาน กับ จาคะ มีความหมายลุ่มลึกต่างกัน ชาวพุทธถือว่า การให้ทาน เป็นเรื่องของชาวบ้านทั่วไป ส่วนการบริจาค จะเป็นเรื่องของอริยชน แต่ทั้งทานและจาคะมี จุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือ กำจัดกิเลสคือความตระหนี่ให้หมดไป

๒.๕. วิธีการให้ทาน

พระพุทธองค์ได้ตรัสวิธีการให้ทานไว้ทั้งฝ่ายดีและฝ่ายไม่ดี โดยเน้นการให้อามิสทาน มากกว่าอย่างอื่น

๒.๕.๑ วิธีการให้ทานในฝ่ายดี

๑. ในสัปปริสทานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงวิธีการให้ทานโดยเน้นที่ผู้ให้อีก ๕ ประการ คือ

๑. ย่อมให้ทานด้วยศรัทธา
๒. ย่อมให้ทานโดยเคารพ
๓. ย่อมให้ทานโดยกาลสมควร
๔. เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน
๕. ย่อมให้ทานไม่กระทบผู้อื่น^{๑๕}

ให้ทานด้วยศรัทธา คือ เชื่อทานและผลแห่งทานจึงให้

ให้ทานโดยเคารพ คือ มีความเคารพในของที่ให้ทานและเคารพในปฏิคาหก

ให้ทานโดยกาลสมควร คือ ให้ทานตามกาลที่ถูกต้องเวลา

เป็นผู้มั่งคั่งอนุเคราะห์ให้ทาน คือ ให้ทานโดยไม่เสียดาย

ให้ทานโดยไม่กระทบผู้อื่น คือ ให้ทานโดยไม่กระทบหรือลบหลู่คนอื่น^{๑๖}

๒. ในกาลทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงรูปแบบ ของทานโดยมุ่งผู้รับ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน
๒. ให้ทานแก่ผู้ที่เตรียมจะไป

^{๑๕} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๖๒, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๕๔.

^{๑๖} อจ. ปญจก.อ. (บาลี) ๒๒/๑๔๘, อจ. ปญจก. อ. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๓๑๖.

๓. ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้
๔. ให้ทานในสมัยที่ข้าวยากหามาแพง
๕. ให้ข้าวใหม่และผลไม้แก่ผู้มีศีล^{๒๐}

วิธีการให้ทานเหล่านี้ เป็นการให้ทานอันเหมาะสมและสมควรเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ถ้าพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่า การให้ทานเช่นนี้ล้วนมุ่งหมายถึงความต้องการของผู้รับเป็นสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นคนที่มาหาเรา คนที่กำลังเดินทาง คนที่เจ็บป่วย หรือผู้มีศีลทั้งหมดล้วนเป็นกลุ่มที่มีความต้องการข้าวของเครื่องใช้จริง ๆ แต่ไม่อยู่ในวิสัยที่หาเองได้สะดวก ดังนั้นการสงเคราะห์บุคคลเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าทำทาน และเป็นการทำทานที่มีอานิสงส์มาก เมื่อมองในแง่ผู้รับทาน

๓. ในสัพปุริสทานสูตร พบว่ามีวิธีการให้โดยเน้นที่ผู้ให้ ๕ ประการ คือ

๑. ให้โดยเคารพ (ให้ด้วยความเต็มใจ)
๒. ให้โดยอ่อนน้อม
๓. ให้ด้วยมือตนเอง
๔. ให้ของที่ไม่เป็นเดน
๕. เห็นผลที่จะมาถึงแล้วจึงให้^{๒๑}

๔. พระพุทธเจ้า ทรงแสดงวิธีการให้สัพปุริสทาน โดยแยกเป็นสิ่งที่ให้ ผู้รับทานและเจตนาของผู้ให้ทาน รวม ๘ ประการ คือ

๑. สัตบุรุษยอมให้ของสะอาด
๒. สัตบุรุษยอมให้ของที่ประณีต
๓. สัตบุรุษยอมให้ของตามกาล
๔. สัตบุรุษยอมให้ของสมควร เป็นประโยชน์
๕. สัตบุรุษยอมพิจารณาก่อนแล้วจึงให้ เลือกบุญเขตที่ดี
๖. สัตบุรุษยอมให้เนืองนิตย์
๗. สัตบุรุษเมื่อให้ ทำจิตให้ผ่องใส
๘. สัตบุรุษครั้นให้แล้วดีใจ^{๒๒}

การให้ทานตามหลักพุทธศาสนาที่จะมีผลมากนั้น ทานนั้นจะต้องประกอบด้วยองค์ ๖ คือ ฝ่ายผู้ให้ ๓ องค์ ฝ่ายผู้รับ ๓ องค์ ทานก็จะมีผลมาก นับไม่ได้ เหมือนน้ำในมหาสมุทร จะนับไม่ได้ว่ามีจำนวนกี่ล้านลิตร ฉะนั้น และต้องเลือกให้เว้นไว้แต่สังฆทานที่ให้แก่สงฆ์ ซึ่งไม่

^{๒๐} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๖/๓๖, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๖/๕๗.

^{๒๑} อจ. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๘/๑๕๗, อจ. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔.

^{๒๒} อจ. อฎฐก. (บาลี) ๒๓/๓๗/๒๐๐, อจ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๗/๒๕๖-๒๕๗.

ต้องเลือกผู้รับทาน ทั้งต้องไม่ใช่เป็นทานของอสังขบุรุษ หากแต่เป็นลักษณะสัพปุริสทาน ๕ ประการ ดังกล่าวมาแล้ว แม้ของที่ทำทานจะไม่มากและไม่ประณีต แต่เมื่อใจเลื่อมใสมากแล้ว ทานก็จะมีผลมากเช่นกัน

ในมณฑปทนายีสสูตร พระพุทธเจ้าแสดงการให้ทานที่ถูกต้องว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ใดให้เครื่องนุ่งห่มที่นอน ข้าว น้ำ และปัจจัยมีประการต่าง ๆ แก่ ทานผู้ประพฤติดังด้วยความพอใจ สิ่งของที่ให้ไปแล้วนั้น ย่อมเป็นของที่บริจาคนแล้ว ไม่คิดเอาคืน ผู้นั้นเป็นสังขบุรุษ”^{๒๔}

ในอังคุตตรเปตวัตถุ พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ที่ถูกต้อง โดยให้พิจารณาก่อนแล้วจึง เลือกว่า “ควรเลือกให้ทานในเขตที่ให้แล้วมีผลมากทายกเลือกให้ทานแล้ว ย่อมไปสู่สวรรค์ ทาน ที่เลือกให้ พระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่ทายกให้ไปแล้วในทักษิณบุคคลทั้งหลายซึ่งมีอยู่ใน โลกนี้ ย่อมมีผลมาก เหมือนหว่านพืชลงในนาดี”^{๒๕}

ทานจะมีผลมากต้องเลือกให้ คือ ต้องเลือกผู้รับทาน อย่าให้โดยสัปดาห์ให้เท่านั้น เพราะการเลือกให้กับการไม่เลือกแล้วให้มีผลต่างกันมาก สังฆทานไม่ต้องเลือกบุคคล ส่วนทาน อื่นทั้งหมดต้องเลือก ถ้าไม่เลือก ผลที่ได้รับก็มีน้อย

ในสุนทรภักการทวาชสูตร พราหมณ์ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ มีจิตยินดีในการให้ ปรารถนาจะให้ทาน แต่ยังไม่รู้จักวิธีการให้ทาน ขอพระองค์ได้ โปรดตรัสบอกบุคคลที่ข้าพเจ้าให้ทานแล้ว จะได้ผลานิสงส์มากให้แก่ข้าพระองค์ทราบด้วยเถิด”^{๒๖}

พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบว่า

พราหมณ์ผู้ใจบุญ ควรบูชา ถวายไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล แก่พระทักษิณบุคคลเหล่านั้น ผู้ฝึกตนตามภาวะที่เป็นจริง สมบูรณ์ ด้วยอินทรีย์ที่ฝึกดีแล้ว บรรลุวิชา ๓ อยู่จบพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้ใจบุญ ควรบูชา ถวายไทยธรรมให้เหมาะแก่กาล แก่พระทักษิณบุคคลผู้ละกามทั้งหลายได้ ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร ...ผู้ปราศจากราคะ ...

^{๒๔} อัง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๕-๔๖, อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๓๑.

^{๒๕} จุ.เปต. (บาลี) ๒๖/๓๒๕-๓๓๐/๑๘๘-๑๘๙, จุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๓๒๕-๓๓๐/๒๑๕.

^{๒๖} จุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๔๖๖/๔๒๑, จุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๖๖/๖๐๖.

ผู้ไม่ข้องด้วยกิเลส มีสติทุกเมื่อ ละนามรูปที่คนมีปัญญาน้อยยึดถือว่าเป็นของเราแล้ว เทียวจาริกไปในโลก พระตถาคต ไม่ทรงมีเหตุอะไร

๑๕

ๆ ที่จะให้เกิดโมหะได้ ทรงเห็นธรรมทั้งปวง ด้วยปรีชาญาณ มีพระชนม์ชีพเป็นพระชาติสุดท้าย ได้ทรงบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยมอันเกษมความบริสุทธิ์ของพระผู้ควรของบูชา ย่อมมีด้วยเท่าที่กล่าวมานี้ สมควรรับเครื่องสักการะบูชา^{๒๗}

วิธีการให้ทานที่ดี คือ ให้แก่ผู้รับที่ดี มีคุณธรรมโดยไม่สนใจถึงชาติตระกูล หรือฐานะทางสังคม แต่ให้ยึดถือคุณธรรมในจิตใจ เป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ โมหะ ไม่ยึดมั่นถือมั่น รู้แจ้งสังขารเป็นพระอรหันต์ โดยที่สุดเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ในมาฆสูตฺร พระศาสดาครัศตอพบมาฆมาณพว่า

เมื่อท่านปรารถนาจะบูชาก็จงบูชาเถิด และจงทำจิตให้เลื่อมใสในกาลทั้ง ๓ เพราะไทยธรรมเป็นอารมณ์ของผู้ถวายทาน ผู้ตั้งใจบริจาคทานแล้ว ย่อมละความโลภ ความโกรธ และความหลงเสียได้ อนึ่ง ผู้นั้น ปราศจากราคะแล้ว ควรกำจัดโทสะ เจริญเมตตาจิตทั่วไปแก่สัตว์ทุกจำพวก ไม่ประมาททั้งเวลากลางวันและกลางคืนเป็นนิตย์ ชื่อว่าย่อมแผ่อัปมัญญาไปทั่วทุกทิศ^{๒๘}

วิธีการให้อย่างถูกต้อง ได้แก่ ความเป็นผู้มีเจตนาที่ดีในกาลทั้ง ๓ คือ ก่อนแต่จะให้ ขณะที่ให้ และหลังจากให้แล้วยอมเป็นที่ยินดี เมื่อทำได้ดังนี้ ย่อมจะละความโลภ ความโกรธ และความหลงได้ นอกจากนั้น พระองค์ทรงแนะนำวิธีการที่ถูกต้องว่า หลังจากให้ทานแล้ว ควรจะเจริญเมตตาภาวนา ที่เป็นอัปมัญญาภาวนา คือ การแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง วิธีการดังกล่าวมานี้ ก็คือ การบำเพ็ญบุญให้ครบตามหลักบุญกิริยาวัตถุ คือ มีทั้งการให้ทาน รักษาศีล และการเจริญภาวนา จึงจะเป็นวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง

ตัวอย่างบุคคลที่ให้ทานอย่างถูกต้อง

ในพระพุทธศาสนามีบุคคลหลายท่านที่ปฏิบัติเรื่องการให้ทานอย่างสมบูรณ์ เช่น อนาคตบัณฑิตเศรษฐี และนางวิสาขามหาอุบาสิกา ทั้งสองท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในด้าน การถวายทานฝ่ายอุบาสกและฝ่ายอุบาสิกา

^{๒๗} พุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๔๖๗-๔๘๓/๔๒๒-๔๒๕, พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๔๖๗-๔๘๓/๖๐๖-๖๐๗.

^{๒๘} พุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๔๓๑, พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๕๑๒-๕๑๓/๖๑๖.

มีเรื่องราว อนาถบิณฑิกเศรษฐี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ต้องการสร้างวัดถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวฬุวัน ได้พบสวนของเชตราชกุมาร ซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสาวัตถี^{๒๕} เป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวัด จึงได้เข้าเฝ้าเจ้าเชตราชกุมาร ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ที่แรก เจ้าเชตกุมาร ไม่ยอมขายอุทยานให้ท่าน แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นใจท่านอนาถบิณฑิกะ ทรงยอมขายให้ ตีราคาโดยให้ท่านอนาถบิณฑิกะนำเหรียญเงินมาปูเต็มพื้นที่อุทยาน เมื่อตกลงซื้อขายกันแล้ว จึงสั่งให้พวกคนงานเอาเกวียนบรรทุกเงินมาหลายเล่มเกวียนแล้วปลูกลงในพระเชตวันจนเต็ม เจ้าเชตกุมาร ทรงเลื่อมใสการกระทำของอนาถบิณฑิกะแล้ว ได้ยกพื้นที่อุทยานส่วนหนึ่งตรงด้านหน้าอุทยานให้ท่านอนาถบิณฑิกะ โดยไม่ต้องนำเหรียญเงินมาปลูกลงที่ตรงนั้น อนาถบิณฑิกเศรษฐีพิจารณาเห็นว่าเจ้าเชตราชกุมารเป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักมาก จึงมอบถวายที่นั้นแก่เจ้าเชตกุมาร

คัมภีร์ชาคคอรรถถา^{๒๖} ได้กล่าวถึงการก่อสร้างเสนาสนะในวัดพระเชตวันไว้ว่า อนาถบิณฑิกะ เริ่มก่อสร้างเสนาสนะโดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง สร้างกุฎีที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฎีที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระสงฆ์ สร้างศาลายาว สร้างมณฑป

อนาถบิณฑิกะซื้อสวนเชตวันด้วยการเอาเงินปลูกลงเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ จัดงานฉลองเป็นเวลา ๕ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกเป็นจำนวนเงิน ๑๘ โกฏิ รวมแล้วใช้เงินในการสร้างพระเชตวันเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ

อนาถบิณฑิกะได้ถวายปัจจัย ๔ บารุงพระพุทธเจ้าพร้อมพระสงฆ์ทุกวันไม่ขาดไม่เคยไปมือเปล่า จะต้องมีของเคี้ยวของจิบน้ำปานะและผ้าไปถวายพระสงฆ์ ในคราวที่ขาดแคลนทรัพย์ฯ ไม่มีของเหล่านั้น ท่านก็จะใช้ผ้าห่อทรายไปเกลี่ยในบริเวณวัดพระเชตวัน ท่านถวายทาน รักษาศีลก็กลับบ้าน พระพุทธเจ้าจึงทรงแต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งเอตทัคคะในฐานะเป็นทายกผู้เลิศในทางถวายทาน

ส่วนประวัติของนางวิสาขา

มีเรื่องราว นางวิสาขามหาอุบาสิกา บรรลุโสดาปัตติผลตั้งแต่อายุ ๗ ปี เป็นอุบาสิกาที่ได้รับยกย่องไว้ในเอตทัคคะด้านถวายทาน คู่กับอนาถบิณฑิกอุบาสิกา เป็นลูกสาวของธัญชัย

^{๒๕} ที.ปา. อ. (บาลี) ๓/๑๑๑/๔๕, ที.ปา. (ไทย) ๓/๑/๑๖๗.

^{๒๖} จุ.ชา.อ. (บาลี) ๑/๑๓๖, จุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๕๐.

เศรษฐกิจกับนางสุนาเทวี เป็นชาวภัททियนคร ได้ย้ายครอบครัวมาอยู่ที่เมืองสาเกต แคว้นโกศล ต่อมาได้แต่งงานกับปุณณวัตตบุตรของมิกการเศรษฐี และย้ายเข้าไปอยู่ในกรุงสาวัตถิ นางได้

๑๗

สละทรัพย์ ๒๗ โกฎิ สร้างวัดบุพพารามถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ วัดบุพพารามนี้ ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือ ไม่ห่างจากพระเชตะวัน^{๑๐}

นางวิสาขา ได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าในฐานะเป็นเอตทัคคะด้านถวายทาน เป็นอริยสาวิการะดับโสดาบัน ในเรื่องการถวายสิ่งของ ที่เป็นเหตุให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตแก่พระสงฆ์นั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกา ได้ทูลถวายสิ่งของเครื่องใช้สอยหลายชนิดแก่พระภิกษุสงฆ์ “ขอถวายผ้าอาบน้ำฝน^{๑๑} ขอถวายผ้าเช็ดปาก^{๑๒} ขอถวายไม้กวาด ผ้าเช็ดเท้า^{๑๓} ขอถวายพัดโบก พัดใบตาล”^{๑๔}

นอกจากถวายทานแก่พระภิกษุที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป นางวิสาขามหาอุบาสิกา ยังได้ขอถวายทานพิเศษอีก คือ ขอถวายอาคันตุกภัต คมิกภัต คมิกภัต คิลานภัต คิลานุปัฏฐากภัต คิลานเภสัช ข้าวต้ม^{๑๕}

อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา นับว่าเป็นผู้ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านทาน ซึ่งเป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ควรที่อนุชนรุ่นหลังควรเอาเป็นตัวอย่าง

๒.๕.๒ วิธีการให้ทานในฝ่ายที่ไม่ดี

ในอัสปปริสทานสูตร พระพุทธเจ้าแสดงวิธีการให้ทานที่ไม่ถูกต้องไว้ ๕ ประการ ดังนี้

๑. ให้ทานโดยไม่เต็มใจ
๒. ให้ทานไม่อ่อนน้อม
๓. ไม่ให้ทานด้วยมือของตน
๔. ให้ทานของที่เป็นเดน

^{๑๐} อ.จ.เอกก.อ. (บาลี) ๑/๒๕๕/๓๕๖, อ.จ.เอกก.อ. (ไทย) ๑/๒/๘๘.

^{๑๑} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๐/๑๕๔, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

^{๑๒} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๕/๑๕๕, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๕/๒๒๘.

^{๑๓} วิ.จ. (บาลี) ๓/๒๖๕/๓๓-๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๖๕/๕๓-๕๔.

^{๑๔} วิ.จ. (บาลี) ๓/๒๖๕/๓๔, วิ.จ. (ไทย) ๓/๒๖๕/๕๔.

^{๑๕} วิ.ม. (บาลี) ๕/๓๕๐/๑๕๔, วิ.ม. (ไทย) ๕/๓๕๐/๒๒๑.

๕. ไม่เห็นผลที่จะพึงมาถึงแล้วจึงให้ทาน^{๓๗}

๑๘

ตัวอย่างของผู้ให้ทานที่ไม่ถูกต้อง คือ พระเจ้าปายาสี^{๓๘}

มีเรื่องว่า พระเจ้าปายาสีเป็นเจ้าผู้ครองเมืองเสตัพยนคร ทรงชอบคิดว่า ทดลองขบคิดหาเหตุผล ทรงเชื่อว่า ตายแล้วสูญ สวรรค์ นรก ไม่มี บุญ บาป ไม่มีผล บรรดาสมณ-ชีพรามณ์พูดไม่จริง พูดตาม ๆ กันมาเท่านั้น ต่อมาพระองค์ได้ฟังธรรมจากพระกুমารกัสสปะ จนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมา พระองค์ก็เริ่มให้ทาน แต่งตั้งอุตรมาณพเป็นเจ้าหน้าที่ในการบริจาคทาน คนส่วนใหญ่ที่มารับทานนั้นยากจนมาก ทำให้พระองค์ให้สิ่งของหายาก ๆ ราคาถูกเป็นทาน แตกต่างจากอุตรมาณพผู้มีนิสัยให้ทานด้วยศรัทธา พยายามหาสิ่งของอันประณีตมาให้ทาน พระเจ้าปายาสี ให้ทานด้วยความไม่เคารพ ให้ทานอย่างเสียมิได้ ทั้ง ๆ ที่ทรงบริจาคทานเป็นจำนวนมาก ส่วนอุตรมาณพให้ทานด้วยความเคารพ ยินดีในการให้ทาน เมื่อทั้งสองคนสิ้นชีวิตไป พระเจ้าปายาสีเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นจามมหาราชิกา ส่วนอุตรมาณพเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งมีศักดิ์และบุญบารมีมากกว่า

จะเห็นได้ว่า วิธีการให้ทานที่ไม่ดี ทำให้ผลของท่านน้อยลงไป บุคคลจึงควรเรียนรู้ศึกษาวิธีการให้ทานที่ถูกต้อง โดยศึกษาดูตัวอย่างจากบัณฑิตในกาลก่อน ดังเช่นเรื่องของอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาเป็นตัวอย่าง เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของตนได้ถูกต้องต่อไป

๒.๖ องค์ประกอบหลักของการให้ทาน

เมื่อกล่าวถึงการให้ทาน ก็มักจะกล่าวถึงผู้ให้ทาน(ทายก) และผู้รับทาน(ปฏิคาหก) ด้วยเสมอ เพราะมีความสัมพันธ์กันรวมไปถึงเรื่องวัตถุทาน ผู้ให้ทานและผู้รับทาน ถิ่นับเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เพราะท่านจะมีผลมากผลน้อย นอกจากจะขึ้นอยู่กับผู้ให้ทานและวัตถุทานแล้ว ยังขึ้นอยู่กับผู้รับทานอีกด้วย

พระพุทธเจ้าตรัสหลักของท่านไว้ ๓ ประการ คือ

๑. ทายก คือ ผู้ให้ทาน

๒. ปฏิคาหก คือ ผู้รับทาน

๓. ไทยธรรม คือ วัตถุที่ให้ทาน^{๓๙}

^{๓๗} อัง. ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๔๗/๑๖๒, อัง. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๗/๒๔๓-๒๔๔.

^{๓๘} ที.ม. (บาลี) ๑๐//๔๐๗-๔๔๑/๓๑๗-๓๓๑, ที.ม. (ไทย) ๑๐//๔๐๗-๔๔๑/๓๔๑-๓๖๒.

^{๓๙} อัง. ติก. (บาลี) ๒๐/๔๑/๑๔๔, อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๒๐๔.

องค์ประกอบ ๓ ประการ เป็นองค์ประกอบหลักของท่าน การกระทำที่กล่าวได้ว่าเป็นทานและทานที่ควรกระทำ จะต้องประกอบด้วยองค์หลัก ๓ ประการอย่างครบถ้วน ดังปรากฏในสัมมุขีภาวสูตร ทิฆนิกาย มหาวรรคว่า “ภิกษุทั้งหลาย เพราะเป็นผู้มีธรรม ๓ ประการ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก ธรรม ๓ ประการเป็นไฉน คือ ทายกเป็นผู้มีศรัทธา ไทยธรรม ทักขิไฉยบุคคล เพราะเป็นผู้มีธรรมเหล่านี้ กุลบุตรผู้มีศรัทธาจึงประสบบุญมาก”^{๔๐}

เพราะประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๓ ประการนี้ บุคคลจึงสามารถทำบุญให้ทานได้ หากขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไป ก็ไม่อาจทำบุญได้ ใน ๓ ประการนี้ องค์ประกอบ ๒ อย่างนี้คือ ไทยธรรมและทักขิไฉยบุคคล (ผู้รับทาน) หาได้ง่าย แต่ศรัทธาหาได้ยากยิ่ง เพราะปุถุชนเป็นผู้มีศรัทธาไม่มั่นคง ไม่แน่นอน หากคราวมีผู้รับไทยธรรม แต่ไม่มีศรัทธา บุญก็เกิดขึ้นไม่ได้

ส่วนคุณค่าของท่านที่ถูกต้อง และควรกระทำ จะอยู่บนพื้นฐานแห่งองค์ประกอบหลักของท่าน ๓ ประการ เมื่อกล่าวถึงคุณสมบัติเฉพาะองค์ประกอบหลัก ๒ ประการข้างต้น ท่านที่ผู้ให้ทานและผู้รับทานถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติ เช่น เป็นผู้ปราศจากราคะ เป็นผู้มีศรัทธา เป็นต้น มีคุณค่ามากกว่าอามิสทาน ดังปรากฏในทักขิณาวีกังสูตร อังคุตตรนิกาย ดิกนิบาตว่า “...ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมาโดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรม ให้ทานในคนปราศจากราคะแล้ว เรากล่าวทานของผู้นั้นนั้นแล้วเลิศกว่าอามิสทานทั้งหลาย”^{๔๑}

ส่วนองค์ประกอบหลักแห่งทานทั้ง ๓ ประการ มีรายละเอียด ดังนี้

๒.๖.๑ บุคคลผู้ให้ทาน (ทายก)

ในการให้ทาน อานิสงส์ของท่านมีผลมากหรือน้อยนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาของการให้ ๓ ประการ ความบริสุทธิ์ของจิตใจ ทศนคติ (มีจิตประกอบด้วยศรัทธา เชื่อมมั่นในพระรัตนตรัย เชื่อมมั่นในผลของท่าน) และพฤติกรรม (ความประพฤติ) ในขณะที่ทำทาน คือ

๑. ผู้ให้ทานต้องประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓^{๔๒} ประการ คือ

^{๔๐} อภ. ตีก. (บาลี) ๒๐/๔๑/๑๔๔-๑๔๕, อภ. ตีก. (ไทย) ๒๐/๔๑/๒๐๕.

^{๔๑} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๘๒/๓๒๓, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๒/๔๓๒.

^{๔๒} อภ. ปญจก. อ. (บาลี) ๑๑๓-๑๑๘, อภ. ปญจก. อ. (ไทย) ๖๓๐.

๑. ก่อนให้ทาน เป็นผู้มีจิตยินดี (บุพพเจตนา) หมายถึง ผู้ให้ทานเป็นผู้ยินดีที่จะให้ก่อนทานล่วงหน้า ๑ เดือน หรือ ๑๕ วัน ว่า เราจักให้ทาน เจตนาในส่วนนี้เกิดขึ้นตั้งแต่เกิดความคิดเช่นนี้ จนถึงขณะจัดแจงเครื่องอุปการณ์ สำหรับให้ทานก่อนมูญจนเจตนา ผู้ให้ทานย่อมยินดีในขณะนั้นว่า เราจักฝังขุมทรัพย์อันเป็นเหตุสมบัติที่สามารถติดตามเราไปได้

๒๐

๒. กำลังให้ทานอยู่ ย่อมยังจิตให้เลื่อมใส (มูญจนเจตนา) หมายถึง ขณะให้ทานย่อมมีใจยินดีในทานที่ตนให้นั้น เจตนาในขณะกำลังให้นี้ เกิดขึ้นเมื่อทายกบรรจจวางไทยธรรมในมือของทักษิณชยบุคคล ทำจิตให้เลื่อมใสว่า เรากำลังทำการถือเอาสิ่งที่เป็นแก่นสาร จากทรัพย์ที่ไม่มีแก่นสาร

๓. ครั้นให้ทานแล้ว ย่อมปลื้มใจ (อปราปรเจตนา) หมายถึง หลังจากให้ทานแล้ว ทายกย่อมยินดีเสมอ ๆ เมื่อระลึกถึงทานที่ตนได้ให้แล้ว เจตนาในส่วนนี้ เกิดขึ้นหลังจากทายกบริจาควไทยธรรมแก่ทักษิณชยบุคคลแล้ว มีจิตใจชื่นบาน เกิดปีติโสมนัสว่า ทานที่บัดนี้บริจาคไป เราก็ได้ปฏิบัติตามแล้ว ทานของเราสำเร็จประโยชน์ด้วยดีแล้ว

สิ่งที่สำคัญก็คือ เจตนาทั้ง ๓ ประการนี้ จะสมบูรณ์ครบองค์ได้เมื่อผู้ให้ทานนั้นประกอบด้วยสัมมาทิฐิ มีความเชื่อในกรรมและผลของกรรม คือ เชื่อว่า การให้ทานเป็นความดีที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ทานที่ทำแล้วย่อมมีผลมาก บุญกรรมที่บุคคลบำเพ็ญแล้วย่อมมีผล

ในฉกนิบาต อังคุตตรนิกาย เจตนาของทายกในกาลทั้ง ๓ คล้ายคลึงกัน ดังความว่า

ผู้ให้ คือ ผู้ที่มีความสุขทั้งก่อนให้ทาน กำลังให้ทานและหลังให้ทานแล้ว คือ

๑. ก่อนให้ทาน เขาเป็นผู้มีความสุข ที่ได้มีโอกาสให้ทาน

๒. ขณะกำลังให้ ก็เป็นผู้มีความสุขว่า ได้ทำให้ผู้อื่นมีความสุขได้

๓. หลังจากให้ทานแล้ว ก็ปลื้มใจว่า เราได้กระทำความดีแล้ว^{๓๓}

ดังนั้น ผู้ให้ทานก็เป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญประการหนึ่งใน ๓ หลักนั้น เพราะถ้ามีแต่ผู้ให้ และมีศรัทธา แต่ไม่มีผู้รับ การให้ทานก็ไม่สำเร็จประโยชน์อะไร ฉะนั้น ควรจะมีครบทั้ง ๓ ประการ การให้ทานจึงจะมีอันสืบมาก

๒. ความบริสุทธิ์ของจิตใจ

ถ้าผู้ให้ทานสามารถชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ ปราศจากความโลภ โกรธและหลง สามารถปลดปล่อยความตระหนี่ ไม่เกิดความรู้สึกหวงแหนเสียดายของที่ให้ทั้งก่อนทำ ขณะทำ และหลังจากทำทานแล้ว ทานที่ทำจะมีผลมาก ถ้าชำระจิตใจตัวเองได้น้อย ทานที่ทำก็มีผลน้อย

^{๓๓} อจ. ญก. (บาลี) ๒๒/๓๐๘/๓๒๓, อจ. ญก. (ไทย) ๒๓/๓๐๘/๓๐๗-๓๐๘.

๓. ทศนคติ

ถ้าผู้ให้ทานให้ทานด้วยศรัทธา ด้วยความเลื่อมใสอย่างแท้จริง เชื่อว่าการให้ทานเป็นการเกื้อหนุนให้เกิดคุณงามความดี ถึงแม้จะไม่ทำทานกับพระสงฆ์เลยก็ตาม ทานก็จะมีผลมาก ถ้าผู้ให้ทานสักว่าสักว่าแต่ให้ เป็นการทำตาม ๆ กันไป ทานที่ทำก็จะมีผลน้อย ศรัทธาในที่นี้จะต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการชักชวนของคนอื่นหรือจากปัจจัยภายนอก มีความเห็นถูกต้อง(สัมมาทิฐิ) เป็นตัวนำศรัทธา

๔. พุทธิกรรม

พุทธิกรรม หมายถึง ความประพฤติ รวมไปถึงลักษณะการให้ด้วย ที่มีส่วนทำให้ทานมีผลมากหรือน้อยได้เช่นกัน ดังนี้

ผู้ให้ทานต้องลงมือทำทาน เตรียมสิ่งของด้วยตนเอง ถ้าทำได้เช่นนี้ทานย่อมมีผลมาก ถ้าคิดจะทำทานแต่ให้คนอื่นเตรียมให้ ให้คนอื่นทำแทน หรือไม่มีเจตนาในการให้ ทานนั้นก็ย่อมมีผลน้อย

ผู้ให้ทานต้องมีสติ สัมรวมกาย วาจา และใจ ในขณะที่ให้ทาน ทำด้วยความเต็มใจ ไม่มีจิตรังเกียจหรือดูหมิ่นผู้รับ มีจิตมุ่งหวังให้เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ไม่ว่าจะจะเป็นใครก็ตาม ทานที่ให้ก็จะให้ผลมาก

ผู้ให้ทานรู้จักประมาณตนเอง ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น ทำตามกำลังทรัพย์เท่าที่มี ให้ทานโดยไม่เจาะจง ไม่กำหนดมาตรฐานของผู้รับทาน วางใจเป็นกลางในขณะที่ทำทาน ทานนั้นก็จะมีผลมาก ถ้าผู้ให้ทานไม่รู้จักประมาณตน ทานนั้นก็จะมีผลน้อย^{๔๔}

๒.๖.๒ บุคคลผู้ควรรับทาน (ปฎิคาหก)

การให้ทานตามหลักพระพุทธศาสนา ผู้ให้ทานต้องเลือกบุคคลที่ควรให้ คือ เลือกปฎิคาหก(ผู้รับ) เป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ ทานจึงจะมีผลมาก ถ้าไม่เลือกโดยให้แก่คนที่ไม่ควรให้ ทานนั้นแม้จะมีผล แต่ก็มีผลน้อย เช่น ให้แก่คนที่ตนรัก แต่เป็นคนทุศีล หรือให้คนที่เกียจคร้าน คน

^{๔๔} สุมาลี มหณรงค์ชัย, ทาน – สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑-๕๕ .

ที่มีร่างกายสมบูรณ์ แต่กำลังทำเป็นคนพิการ เป็นต้น ถ้าเราให้ทานแก่คนประเภทนี้ ก็เป็นการส่งเสริมคนให้เป็นมิจจาชีพ เป็นคนเกียจคร้าน เขาไม่สามารถตั้งตัวได้ เพราะฉะนั้น ผู้ให้ทานควรเลือกให้แก่ผู้รับทาน(ปฎิคาหก) ทานจึงจะมีผลมาก

๒๒

ดังที่พราหมณ์คนหนึ่งทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า “ให้ทานแก่คนเช่นไรมีผลมาก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ให้แก่พระทักษิโณยบุคคลจึงจะมีผลมาก”^{๔๕}

ฉะนั้น การให้ทานต้องเลือกให้แก่ผู้ที่ไม่มิกิเลสหรือมิกิเลสเบาบาง ทานจึงจะมีผลมาก

อนึ่ง ทานจะมีผลมาก ฝ่ายปฎิคาหก(ผู้รับทาน) ต้องประกอบด้วยองค์คุณ ๓ ดังปรากฏในทานาสูต อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาตว่า “ปฎิคาหกในศาสนานี้ เป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ เป็นผู้ปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโทสะ เป็นผู้ปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อกำจัดโมหะ นี้คือองค์ ๓ ของปฎิคาหก”^{๔๖}

องค์แห่งปฎิคาหกทั้ง ๓ ประการนี้ ไม่จำกัดเฉพาะพระอรหันต์จีณาสพเท่านั้นว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยองค์ของปฎิคาหก แม้ทานที่ถวายแก่พระอนาคามี พระสกทาคามี พระโศดาบัน กระทั่งสามเณรผู้บวชในวันนั้น ก็ชื่อว่าบวชเพื่อโศดาปัตติมรรค ฉะนั้น ทานที่ถวายแก่สามเณรก็ถือว่าถวายแก่ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกำจัดราคะ โทสะ โมหะ เช่นกัน

ในการพิจารณาถึงคุณค่าของปฎิคาหก การให้เป็นปาฏิปุคคลิกทานและให้เป็นที่ตั้งฆทาน ย่อมมีผลต่างกัน พระพุทธเจ้าสรรเสริญว่าการถวายสังฆทานว่าเป็นทานที่เลิศกว่า

ปาฏิปุคคลิกทาน ถึงแม้จะถวายทานแก่พระจีณาสพก็ตาม คุณค่าของทานนั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับคุณธรรมของปฎิคาหกอย่างเดียวเท่านั้นปฎิคาหกจะต้องมีศีลาจารวัตรตรงดงาม มีคุณธรรมสูง พระพุทธเจ้าตรัสอุปมาไว้ในเขตตูปมเปตวัตถุ ขุททกนิกาย เปตวัตถุว่า “ภิกษุสงฆ์ (ปฎิคาหก) เปรียบเหมือนนา ผู้ให้ทาน (ทายก) เปรียบเหมือนชาวนา ผลทานย่อมเกิดจากการที่ทายกถวายไทยธรรมแก่ปฎิคาหก”^{๔๗}

ในเขตตสูต พระพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ชาวนาจะทำนา หว่านพืชลงในนา ที่มีองค์ ๘ ประการ ย่อมได้ผลมาก คือ

๑. ไม่ลุ่มไม่ดอน
๒. ไม่เป็นหินปนกรวด

^{๔๕} อจ. ญก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๒๒, อจ. ญก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๕.

^{๔๖} อจ. ญก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๒๓, อจ. ญก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๔๘๖.

^{๔๗} ขุ.เปต. (บาลี) ๒๖/๑/๑๕๑, ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๑/๑๖๗.

๓. ไม่เป็นดินเค็ม
๔. เป็นที่ไถลงลึกได้
๕. มีทางน้ำเข้าได้
๖. มีทางออกน้ำได้

๒๓

๗. เป็นที่มีเหมือง
๘. เป็นที่มีคันทา^{๔๘}

ในการทำงานเดียวกัน ทานที่ให้ในสมณพราหมณ์(ปฎิคาหก) ผู้ประกอบด้วยมรรคมืองค์ ๘ ย่อมได้บุญมาก ได้แก่

๑. เป็นผู้มีสัมมาทิฐิ (เห็นชอบ)
๒. เป็นผู้มีสัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ)
๓. เป็นผู้มีสัมมาวาจา (เจรจาชอบ)
๔. เป็นผู้มีสัมมากรรมันตะ (การงานชอบ)
๕. เป็นผู้มีสัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)
๖. เป็นผู้มีสัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๗. เป็นผู้มีสัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๘. เป็นผู้มีสัมมาสมาธิ (จิตตั้งมั่นชอบ)^{๔๙}

ในอาทิตตชาดก ขุททกนิกาย ชาดก มีเรื่องเปรียบเทียบการให้ทานไว้ว่า “การเลือกทักษิณาทานและพระทักษิณียบุคคลแล้วจึงให้ทานพระสุคตทรงสรรเสริญ ทานที่บุคคลถวายในพระทักษิณียมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมมีผลมาก เหมือนหว่านพืชลงในนาที่ดี”^{๕๐}

ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ทานจะมีผลมาก ผู้ให้ทานต้องเป็นผู้มีศีล วัตถุทานต้องบริสุทธิ์และผู้รับทานต้องเป็นผู้มีศีลด้วย หรือยิ่งไปกว่านั้น หากผู้รับทานเป็นผู้สิ้นกิเลสด้วยแล้ว ทานที่ให้ก็ยิ่งจะมีอานิสงส์มากขึ้นตามลำดับ

^{๔๘} อจ. อภจก. (บาลี) ๒๓/๓๔/๑๕๕, อจ. อภจก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๘๕.

^{๔๙} อจ. อภจก. (บาลี) ๒๓/๓๔/๑๕๕, อจ. อภจก. (ไทย) ๒๓/๓๔/๒๘๐-๒๘๑.

^{๕๐} บุ.ชา. (บาลี) ๒๓/๓๓/๑๕๒, บุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๕๗.

เรื่องบุคคลผู้รับทาน(ปฏิบัติหก)นี้ ปรากฏในสังคีตสูตร ที่มกนิกาย ปาฎิกวรรค มี ๗^{๕๐} จำพวก คือ

๑. อุกโตภาควิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นแล้วโดยส่วนทั้งสอง หมายถึง พระอรหันต์ที่ได้บำเพ็ญสมณะเป็นอย่างมากจนได้สมบัติ ๘ แล้วจึงใช้สมณะนั้นเป็นฐานในการบำเพ็ญวิปัสสนาต่อจนบรรลุพระอรหันต์

๒. ปัญญาวิมุตติ คือ ผู้หลุดพ้นด้วยอำนาจแห่งปัญญา หมายถึง พระอรหันต์ผู้สำเร็จด้วยการบำเพ็ญวิปัสสนา โดยมีได้อรุปสมาบัติมาก่อน

๒๔

๓. กายลักขิ คือ ผู้สามารถด้วยกาย หมายถึง ผู้เป็นพยานด้วยนามกาย ผู้ประจักษ์กับตัว หรือผู้ได้สัมผัสด้วยกาย อันได้แก่ ผู้ได้สัมผัสสวิโมกษ์ ๘ ด้วยกายและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็นอริยสังข์ด้วยปัญญา หมายถึง ผู้บรรลุโศคาปัตติผลแล้วขึ้นไปจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตตผล ที่มีสมาธิทริย์แก่กล้า ท่านผู้นี้ ถ้าได้บรรลุอรหัตตผลจะกลายเป็นอุกโตภาควิมุตติ

๔. ทิฏฐิปัตตะ คือ ผู้ถึงแล้วด้วยความเห็น หมายถึง ผู้บรรลุสัมมาทิฏฐิ ได้แก่ ผู้เข้าใจอริยสังข์ธรรมถูกต้องแล้ว เป็นผู้เห็นธรรมที่พระตถาคตประกาศโดยแจ่มชัด ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็นอริยสังข์ด้วยปัญญา หมายถึง ผู้บรรลุโศคาปัตติผลแล้วขึ้นไปจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตตผลที่มีปัญญาทริย์แรงกล้า ท่านผู้นี้ ถ้าได้บรรลุอรหัตตผลแล้วจะกลายเป็นปัญญาวิมุตติ ดังกล่าวแล้ว

๕. สัทธาวิมุตติ คือ ผู้พ้นแล้วด้วยอำนาจศรัทธา หมายถึง ผู้เข้าใจอริยสังข์ธรรมถูกต้องแล้ว เห็นธรรมที่พระตถาคตประกาศโดยแจ่มชัด ประพฤติปฏิบัติถูกต้องดีและอาสวะบางส่วนก็สิ้นไป เพราะเห็นอริยสังข์ด้วยปัญญา แต่มีศรัทธาเป็นตัวนำหน้า หมายถึง ผู้ที่ได้บรรลุโศคาปัตติผลแล้วขึ้นไปจนถึงผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุอรหัตตผล ที่มีสัทธาทริย์แรงกล้า ท่านผู้นี้ ถ้าได้บรรลุอรหัตตผลแล้วจะกลายเป็นสัทธาวิมุตติ

๖. ฆัมมานุสารี คือ ผู้ประพฤติตามธรรม หมายถึง ผู้เล่นไปตามธรรม ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโศคาปัตติผลที่มีปัญญาทริย์แก่กล้า อบรมอริยมรรคโดยมีปัญญาเป็นตัวนำ ท่านผู้นี้ ถ้าได้บรรลุอรหัตตผลแล้วจะกลายเป็นทิฏฐิปัตตะ

๗. สัทธานุสารี คือ ผู้ประพฤติตามศรัทธา หมายถึง ผู้เล่นไปด้วยศรัทธา ได้แก่ ผู้ปฏิบัติเพื่อบรรลุโศคาปัตติผล มีสัทธาทริย์แรงกล้า อบรมอริยมรรคโดยมีศรัทธาเป็นตัวนำ ผู้นี้ถ้าบรรลุแล้วจะกลายเป็นสัทธาวิมุตติ

^{๕๐} ที. ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๒/๒๒๓, ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๒/๓๓๗.

ในอาหุเนยยสูตร อังคุตตรนิกาย ทสกนินบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงถึง
ทักษิณยบุคคล คือ ผู้เป็นเนื่อนาบุญของชาวโลกหรือผู้ที่ควรรับทานไว้ ๑๐^{๕๒} จำพวก คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. ท่านผู้เป็นอุกโตภาควิมุต
๔. ท่านผู้เป็นปัญญาวิมุต
๕. ท่านผู้เป็นกายสักขี
๖. ท่านผู้เป็นทัญญูปัตตะ
๗. ท่านผู้เป็นสัทธาวิมุต

๒๕

๘. ท่านผู้เป็นธัมมานุสารี
๙. ท่านผู้เป็นสัทธานุสารี
๑๐. ท่านผู้เป็นโคตรภู

ในทักษิณาวีถังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปินณาสกั มีผู้ควรรับทาน ๑๔^{๕๓} จำพวก
คือ

๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระสาวกของพระพุทธเจ้า
๔. ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้ง
๕. พระอนาคามี
๖. ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง
๗. พระสกทาคามี
๘. ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีผลให้แจ้ง
๙. พระโศคาบัน
๑๐. ผู้ปฏิบัติเพื่อทำโศคาปัตติผลให้แจ้ง
๑๑. บุคคลภายนอก ผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม
๑๒. ปุถุชนผู้มีศีลทั่วไป
๑๓. ปุถุชนผู้ทุศีลทั่วไป
๑๔. สัตว์ดิรัจฉาน

^{๕๒} อัง. ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๖/๑๕, อัง. ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๖/๒๕-๓๐.

^{๕๓} ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๓๓๕/๓๒๓-๓๒๔, ม.อุ. (ไทย) ๑๔/๓๓๕/๔๒๓-๔๒๔.

ดังนั้น ในส่วนของผู้รับ อานิสงส์ของท่านจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของผู้รับทานและประโยชน์อันเกิดจากทาน คือ

ผู้รับทานเป็นคนดีมีศีลธรรม หมั่นฝึกฝนเพื่อชำระความโลภโกรธหลงในจิตใจของตัวเองอย่างสม่ำเสมอ ถ้าเป็นพระคือเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ การทำทานในผู้เช่นนี้ทานย่อมมีผลมาก ในทางกลับกัน ถ้าผู้รับทานเป็นคนอ่อนแอหรือเห็นแก่ตัว หรือเป็นผู้ปฏิบัติไม่ดี ทานที่ทำย่อมมีผลน้อย

ประโยชน์อันเกิดจากทานนั้น ถ้าผู้รับทานอยู่ในภาวะขาดแคลน กำลังต้องการของที่เราจะให้ อีกทั้งของนั้นจะส่งผลให้เกิดผลดีต่อไป เช่น ผู้ป่วยต้องการอาหารอ่อน ๆ คนสิ้นหวังต้องการกำลังใจต่อผู้ชีวิต หรือพระที่เพิ่งออกจากการเข้าเฝ้าขอทานต้องการฉันอาหาร การให้ของที่

๒๖

ผู้รับกำลังต้องการ เป็นการสร้างประโยชน์โดยตรงแก่ร่างกายหรือจิตใจของเขา ประโยชน์จากทานจึงเป็นไปได้ในวงกว้าง การทำทานโดยเน้นประโยชน์แท้จริง จึงมีอานิสงส์มาก ส่วนการทำทานที่มุ่งสนองตัณหาคนไม่ก่อประโยชน์ในวงกว้าง ซ้ำยังสร้างความเลื่อมล้ำในระยะยาว ทานที่ทำจึงมีผลน้อย^{๕๕}

๒.๖.๓ สิ่งที่ควรให้ทาน (ไทยธรรม)

สิ่งที่ควรให้ทาน จัดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในหลักของการให้ทาน และสิ่งที่ควรให้ทานตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็มีทั้งที่เป็นวัตถุสิ่งของ(รูปธรรม) และสิ่งที่มีชีวิต(นามธรรม) องค์ประกอบแห่งไทยธรรม ไม่ขึ้นอยู่กับวัตถุที่ให้อะไร จะมาก น้อย ประณีต หรือเสร้างม่อม แต่ขึ้นอยู่กับเจตนาของผู้ให้ว่าเป็นเช่นไร เจตนาบริสุทธิ์หรือไม่ เพราะบุคคลแม้จะให้ทานด้วยวัตถุมากมาย และมีราคาแพงแค่ไหนก็ตาม ทานนั้นไม่จัดว่าให้ผลมากกว่าทานที่ผู้ให้มีจิตประกอบด้วยเมตตา

ของที่ควรให้(ไทยธรรม) ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ

๑. ความบริสุทธิ์ของสิ่งที่ให้
๒. คุณภาพของสิ่งที่ให้
๓. เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

^{๕๕} สุมาลี มหณรงค์ชัย, ทาน – สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ, หน้า ๕๕-๕๖.

ในของที่ควรให้ ๓ อย่างนี้ มีส่วนกำหนดอานิสงส์เช่นกัน โดยมีเกณฑ์พิจารณาที่ ความบริสุทธิ์ของสิ่งของที่ให้ คุณภาพของสิ่งของที่ให้ และความเหมาะสมของสิ่งของต่อผู้รับ ดังนี้

- สิ่งที่เป็นของบริสุทธิ์ ในกรณีของวัตถุทาน ถ้าของที่ให้มาจากน้ำพักน้ำแรงของผู้ให้ ได้มาด้วยความซื่อสัตย์สุจริต การให้ของเหล่านี้ทำให้ทานมีอานิสงส์มาก ในทางตรงกันข้าม ถ้าของได้มาโดยไม่ชอบธรรม ผู้ให้ไม่ได้เป็นเจ้าของครอบครองอย่างถูกต้อง การทำทานย่อมมีอานิสงส์น้อย

- คุณภาพของสิ่งของที่ให้ ต้องเป็นของที่สะอาด ใหม่ ดี และมีคุณภาพ ทานที่ให้อย่อมมีผลมาก คุณภาพของสิ่งของอาจตัดสินได้ง่าย ๆ จากสามัญสำนึก เราควรให้ของที่คิดว่าเป็นของดีมีคุณภาพ อาจไม่ใช่ของใหม่แต่ก็ควรอยู่ในสภาพที่ใช้งานได้

๒๗

- เหมาะสมเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ในกรณีวัตถุทาน ความเหมาะสมวัดจากความจำเป็นหรือความต้องการของผู้รับ ถ้าให้ของเหมาะสมแก่ผู้รับ ให้รางวัลแก่บุคคลผู้ทำความดี ให้การศึกษาแก่บุคคลที่ตั้งใจเรียนดี ถวายน้ำปานะพระภิกษุสามเณร เหล่านี้มีความเหมาะสมเพราะเอื้อเพื่อให้ทานขยายผลประโยชน์ในวงกว้าง สนับสนุนให้ผู้รับทำประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ทานที่ทำย่อมมีผลมาก แต่ถ้าให้โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมเลย ยกตัวอย่าง เช่น ถวายเหล้าบุหรี่แก่พระภิกษุ ให้ลูกอมแก่เด็ก หรือให้อุปกรณ์การฟังแก่คนหูหนวก การให้ทานเช่นนี้ ไม่อาจสร้างประโยชน์ได้เลย ถึงแม้จะมีเจตนาดีก็ตาม ซ้ำร้ายยังเป็นการสร้างค่านิยมที่ผิดอีกด้วย ความเหมาะสมของวัตถุมักสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับ เมื่อสร้างประโยชน์ได้น้อย อานิสงส์จากการให้ทานอันไม่เหมาะสมจึงมีน้อย

วัตถุที่ควรให้มี ๑๐^{๕๕} ประการ คือ

๑. ข้าวรวมไปถึงของเคี้ยวกินทุกชนิด (อนัน)
๒. น้ำดื่ม น้ำผลไม้ และน้ำหวาน (ปาน)
๓. ผ้า (วัตถุ)
๔. ยานพาหนะ (ยาน)
๕. ดอกไม้ทุกชนิด (มาลา)
๖. ของหอมทุกชนิด (คนฺโร)
๗. เครื่องลูบไล้ (วิเลปน)
๘. ที่นอน มีเตียงและตั้งเป็นต้น (เสยยา)

^{๕๕} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๔/๒๖๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓.

๕. ที่พักอาศัย (อาวาสถ)

๑๐. ประทีปและโคมไฟต่าง ๆ (ปทีเปยุย)

วัตถุทั้ง ๑๐ ประการ ทุกอย่างล้วนมีความสำคัญและมีความจำเป็นต่อการดำรงชีพทั้งสิ้น หากพิจารณาจากทานวัตถุ จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็นวัตถุทานชนิดใดก็ตาม ล้วนอยู่ในวัตถุทานทั้ง ๑๐ อย่างนี้ทั้งสิ้น

นอกจากนั้นยังมีวัตถุที่ควรให้อีก ๔ ประเภท คือ

๑. อาหาร

๒. เครื่องนุ่งห่ม

๓. ที่อยู่อาศัย

๔. ยารักษาโรค^{๕๖}

๒๘

หรือ ปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่ควรถวายแก่พระสงฆ์ วัตถุที่ควรถวาย ได้แก่

๑. อาหาร

อาหารถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดสำหรับสัตว์โลกทุกชนิด เพราะสัตว์มีชีวิตอยู่ได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยอาหารมาเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงบำรุงร่างกายของตน ถ้าขาดอาหาร สัตว์โลกก็ไม่สามารถมีชีวิตอยู่หรือทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตนและส่วนรวมได้ ดังปรากฏในทิมณิกายปาฎิกวรรคว่า "อาหารจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังว่าสัตว์ทั้งหมดดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร สัตว์ทั้งหมดดำรงอยู่ได้เพราะสังขาร"^{๕๗}

การถวายอาหารจึงไม่เป็นภาระให้ภิกษุสะสม เพราะทานวัตถุทุกประเภท อาหารมีกำหนดระยะเวลาในการรับประเคน พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้รับประเคนได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง หากล่วงเวลาที่กำหนดไปต้องอาบัติทุกกฏ

อาหารในกรณีที่เป็นของกิน แบ่งออกเป็นประเภทของกินทั้งอาหาร เครื่องดื่ม ของกินกึ่งยา และยา ๔ ประเภท คือ

๑. ยวกาลิก อาหารที่ฉันได้ตั้งแต่เช้าถึงเที่ยง ได้แก่ อาหารคาวหวาน ข้าวสารอาหารแห้ง ถั่ว งา ปลาและอาหารกระป๋องทุกอย่าง ของขบเคี้ยว ขนมต่าง ๆ ผักและผลไม้ไม่มีกาก

^{๕๖} วิ.ม.ท. (บาลี) ๔/๑๒๘/๑๓๕, วิ.ม.ท. (ไทย) ๔/๑๒๘/๑๕๓.

^{๕๗} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๒๖/๒๒๖, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๖/๒๒๓,

สิ่งของเหล่านี้ ถ้าพระรับประเคนแล้ว จะเก็บไว้ฉันได้ถึงเที่ยงวันของวันที่รับ ถ้าเก็บไว้กว่านั้นต้องผิศพระวินัย

๒. ยามกาลิก ของที่ฉันได้ไม่ข้ามคืน ได้แก่ น้ำผลไม้คั้นจนไม่มีกากที่เรียกว่า น้ำปานะ ถ้าพระรับประเคนแล้วสามารถเก็บไว้ฉันได้หนึ่งวันกับหนึ่งคืนนับจากวันที่รับ เป็นอันสิ้นสุดการเก็บ หรือฉันได้เมื่อดวงอาทิตย์ของวันใหม่ขึ้น น้ำผลไม้ที่ควรถวายแก่พระสงฆ์ มี ๑๖ อย่าง คือ

๑. น้ำผลมะม่วง
๒. น้ำผลหว่า
๓. น้ำกล้วยมีเมล็ด
๔. น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด
๕. น้ำมะขาง
๖. น้ำผลจันทน์

๒๕

๗. น้ำเหง้าอูบล
๘. น้ำมะปราง
๙. น้ำผลเล็บเหยี่ยว
๑๐. น้ำพุทธานเล็ก
๑๑. น้ำพุทธานใหญ่
๑๒. น้ำเปรียง (น้ำเนยใส)
๑๓. น้ำมันงา หรือจากเมล็ดพืชทุกชนิด
๑๔. น้ำนมจากคนหรือสัตว์
๑๕. น้ำข้าวยาสุ
๑๖. น้ำปรุงจากรสต่าง ๆ มีน้ำฝักดองเป็นต้น^{๕๘}

นอกจากนี้ น้ำที่คั้นมาจากผลไม้ขนาดเล็ก(ขนาดผลส้มลงไป) น้ำผลไม้ น้ำอื่น ๆ เช่น น้ำต้มข้าว หรือน้ำฝักดอง ไม่ถือว่าเป็นน้ำปานะ ถวายได้แต่ต้องก่อนเที่ยงวัน

๓. สัตตหาลิก อาหารที่ฉันได้ไม่เกิน ๗ วัน ได้แก่ ของกินกึ่งยา คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย

๔. ยาวชิวิก อาหารที่ฉันได้ตลอดชีวิต ได้แก่ ยารักษาโรคทุกชนิด และของที่ใช้ประกอบเป็นยา เช่น รากไม้ น้ำฝาดใบไม้ น้ำฝาดผลไม้ น้ำฝาดยางไม้ เกลือที่ไม่ได้ประกอบเป็นอาหาร

^{๕๘} มจกค. ๒/๗-๘.

ผู้ที่ถวายอาหารชื่อว่าเป็นผู้ให้ฐานะ ๕ แก่ผู้รับ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลายผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะ ๕ อย่างแก่ผู้รับ
คือ ให้อายุ ให้อารมณ์ ให้อุชชะ ให้อำลัง ให้อภิภูมิต ... จะเกิดในที่ใด ๆ
ย่อมเป็นผู้มีอายุยืน มียศฐาบรรดาศักดิ์^{๕๕}

ฉะนั้น อาหารจึงเป็นสิ่งสำคัญที่เราควรนำมาถวายแก่พระสงฆ์ อานิสงส์จะมีผลมาก
หรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับเจตนาทั้ง ๓ คือ ก่อนจะให้ เวลาให้ และหลังให้ ต้องตั้งใจให้ ให้ด้วย
ศรัทธาอย่างแท้จริง ไม่เจาะจงให้พระรูปนั้นรูปนี้ ของที่ถวายได้มาโดยบริสุทธิ์ มีประโยชน์ต่อ
ผู้รับ และถวายถูกเวลา การถวายอาหารของผู้นั้นจะมีอานิสงส์มากแน่นอน

๓๐

๒. เครื่องนุ่งห่ม

เครื่องนุ่งห่ม เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่งสำหรับชีวิต จุดมุ่งหมายของการ
นุ่งห่มทางพระพุทธศาสนา เพื่อปกปิดร่างกายจากความอับอาย เพื่อป้องกันสัตว์ร้ายและป้องกัน
ความร้อนหนาว ลม ฝน เป็นต้น การนุ่งห่มของพระสงฆ์จึงเพื่อปกปิดร่างกาย ไม่ใช่เพื่อประดับ
ตกแต่งร่างกายให้เกิดความสวยงาม แต่พระพุทธองค์ก็ทรงมีพุทธบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องนุ่งห่มของ
พระสงฆ์ไว้เพื่อเป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อแสดงความเป็นหมู่คณะ ดังนั้น เครื่องนุ่งห่มในที่นี้จึง
หมายถึงจีวร ที่เป็นเครื่องนุ่งห่มของบรรพชิต

ดังนั้น เครื่องนุ่งห่มจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งในปัจจัยสี่ “เพราะบุคคลที่มี
รูปร่างงาม แต่สวมเสื้อผ้าสกปรก ไม่น่าดู คนที่มีผ้าปกปิด ย่อมสง่างามน่าดูน่าชม ฉะนั้น
การให้เครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่าเป็นการให้วรรณะ”^{๖๐}

ประโยชน์ของเครื่องนุ่งห่มคือ เพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย ให้ความอบอุ่น ป้องกัน
เหลืออบขุญ เกื้อกูลแก่สุขภาพและการปฏิบัติธรรม เมื่อใช้แล้วต้องซักและผึ่งให้สะอาดอยู่เสมอ

๓. ที่อยู่อาศัย

^{๕๕} อภ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖-๓๗, อภ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘-๕๙.

^{๖๐} ศ.ส.อ. (บาลี) ๘๐, ศ.ส.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๔๐-๒๔๑.

ที่อยู่อาศัยหรือเรียกว่า เสนาสนะ หมายถึง ที่นั่งและที่นอน เป็นสิ่งที่ควรถวายแก่สงฆ์ เพื่อให้ท่านได้อาศัยปฏิบัติศาสนกิจ การถวายที่อยู่อาศัยนั้นมีอันสงฆ์มาก แต่ถ้าถามว่า ในการถวายสังฆทานทุกชนิด ถวายอะไรจึงมีผลมาก ตอบว่า ให้ที่อยู่อาศัย คือ ถวายเสนาสนะ เช่น สร้างกุฏิถวายสงฆ์ ชื่อว่ามีผลมากกว่าวัตถุทานทุกอย่าง มีเรื่องอยู่ในกัณททสูตร สังยุตตนิกายสคาถวรรคว่า “เทวดาคนหนึ่ง ทูลถามพระพุทธเจ้าถึงการให้ท่านว่า ให้อะไรชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง พระพุทธเจ้าตอบว่า ผู้ให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง”^{๖๐}

การให้ที่อยู่อาศัยชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น ใครสร้างกุฏิถวายวัด โดยถวายเป็นของสงฆ์ ใครก็ตามที่ได้สร้างวัด หรือสร้างเสนาสนะ ต่าง ๆ มีกุฏิ เป็นต้น ถวายแก่สงฆ์ผู้มาจากจตุรทิศ โดยไม่เจาะจงรูปใครรูปหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า เป็นสังฆทานที่เลิศกว่าสังฆทานทุกชนิด ดังเรื่องในพระวินัยปิฎกว่า

๓๑

ขณะที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปคฤหาสน์ของราชคหเศรษฐีพร้อมพระสงฆ์ เศรษฐีได้กราบทูลถามพระพุทธเจ้าว่า พระพุทธเจ้าข้า ข้าพระองค์ต้องการสวรรค์ ได้สร้างวิหาร ๖๐ หลังนี้ไว้แล้ว ข้าพระองค์จะจัดการอย่างไรกับวิหารเหล่านั้น

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คหบดี ถ้าเช่นนั้น เธอจงถวายวิหารเหล่านั้นแก่สงฆ์จตุรทิศ ทั้งที่มาและยังไม่มาเกิด

เศรษฐีจึงได้ถวายวิหารเหล่านั้นแก่พระสงฆ์จตุรทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่มา จากนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสอนุโมทนาพร้อมบอกประโยชน์แห่งการถวายเสนาสนะแก่ราชคหเศรษฐีว่า

^{๖๐} ตี.ศ. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ตี.ศ. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

วิหาร(เสนาสนะหรือกุฏิ) ย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอก
จากนี้ ยังป้องกันงูและยุง ผ่นแมลงในฤดูหนาว นอกจากนั้น วิหารย่อม
ป้องกันลมและแดดอันกล้าที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้น
อยู่ เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณาธรรมและเพื่อบรรลुธรรม พระพุทธ-
เจ้าตรัสว่า เป็นทานอันเลิศ เพราะเหตุนั้นแล คนฉลาด เมื่อเล็งเห็น
ประโยชน์ตน พึงสร้างวิหารอันรื่นรมย์ให้ภิกษุทั้งหลายผู้พหุสุด ให้อยู่
ในวิหารนี้เถิด อนึ่ง พึงมีใจเลื่อมใส ถวายข้าวน้ำฝ้าและเสนาสนะอัน
เหมาะสมแก่พระภิกษุเหล่านั้น ผู้ปฏิบัติดี เพราะพวกเขาจะยอมแสดงธรรม
อันเป็นเครื่องบรรเทาทุกข์ให้แก่เขา ทว่าถึงธรรมแล้ว จะไม่มีอาสวะ
ปรินิพพานในโลกนี้^{๖๒}

การให้ที่อยู่อาศัยมีประโยชน์ที่จะพึงได้รับ ทั้งแก่ผู้เข้าอยู่อาศัยและแก่ผู้ให้ ผู้ถวาย
วิหารไว้อย่างสมบูรณ์ยิ่ง ดังนั้น บรรดาวัตถุทานทุกชนิด การถวายที่อยู่อาศัยจึงเป็นเลิศ

๔. ยารักษาโรค

ยารักษาโรค เป็นสิ่งสำคัญสำหรับใช้ในการรักษา บำบัด ป้องกันโรค หรือความ
เจ็บป่วยของมนุษย์ หรือให้เกิดผลแก่สุขภาพ มีทั้งที่เป็นของกินได้และสามารถเอามาผสมเป็นยา
รักษาโรคภัย มีดังนี้

๑. พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ถวายเภสัช ๕ คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง
น้ำอ้อย แก่ภิกษุใช้^{๖๓}

๓๒

๒. มูลเภสัช ยารักษาโรคและสมุนไพรที่ใช้ปรุงเป็นยาต่าง ๆ เช่น ขมิ้น ข่า จิง ว่าน
ต่าง ๆ ยาเม็ดหรือยาน้ำ ไม่ว่าจะเป็ดยาแผนโบราณหรือปัจจุบัน ก็เป็นสิ่งที่ควรถวายพระท่านฉัน
ได้ ถ้าพระรับพระเคนแล้ว สามารถเก็บไว้ฉันได้ตลอดชีวิต

๓. กสาวเภสัช น้ำฝ้าที่เป็นยา เช่น น้ำสะเดา น้ำมูกมัน น้ำจี้กา น้ำบรเพ็ด น้ำ
แห้วหมู เป็นต้น

๔. ปันณเภสัช ใบไม้ที่เป็นยา คือ ใบสะเดา ใบมูกมัน ใบจี้กา ใบพญามือ เหล็ก
ใบกระถินพิมาน เป็นต้น

^{๖๒} วิ.จ. (บาลี) ๗/๓๑๕/๘๖, วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๕/๑๓๐-๑๓๑.

^{๖๓} วิ.มหา. (บาลี) ๕/๒๖๐/๒๗, วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๖๐/๔๔.

๕. ผลเกสร ผลไม้ที่เป็นยา ได้แก่ ดิปลิ พริก สมอไทย มะขามป้อม เป็นต้น
๖. ชตุเกสร ขางไม้ที่เป็นยา เช่น ขางไม้ต้นหิงคุ ขางไม้ต้นกำยาน เป็นต้น
๗. โคนเกสร เกลือที่เป็นยา เช่น เกลือสินเธาว์ เกลือสมุทร เกลือหุง เป็นต้น
๘. จุลเกสร ยาชนิดผง สำหรับทาแผลเป็นฝีพองที่ลิ่ว หรือโรคฝีคาส หรือมีกลิ่นตัวแรง เช่น ดินเหนียว กากน้ำข้อม โคมัย เป็นต้น^{๖๔}

ดังนั้น การถวายปัจจัยสี่ แก่พระภิกษุสามเณรในพุทธศาสนา ถือว่าเป็นการบำรุงพระท่านให้มีกำลังในการปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ได้สะดวก และได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระศาสนาอย่างแท้จริง เพราะปัจจัยสี่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์

ฉะนั้น พระพุทธองค์ จึงสรุปผลการถวายปัจจัย ๔ ในกนิทตสูตรสังยุตตนิกายสคาถวรรคว่า “ผู้ให้อาหาร ชื่อว่าให้กำลัง ให้เครื่องนุ่งห่ม ชื่อว่าให้วรรณะให้ที่อยู่อาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนผู้ที่พร้าสอนธรรม ชื่อว่าให้อมฤตธรรม”^{๖๕}

อย่างไรก็ตาม การให้ด้วยวัตถุบางประเภท ไม่จัดว่าเป็นการให้ทาน เพราะให้แล้วไม่เกิดประโยชน์ ซ้ำยังเกิดโทษอีกด้วย สิ่งของที่ให้แล้วไม่จัดเป็นทาน มี ๑๐ ประการ คือ

๑. การให้หญิงแก่ชายเพื่อเมถุนธรรม
๒. การให้แม่โคแก่พ่อโค
๓. การให้น้ำเมาคือสุราเมรัย
๔. การให้รูปภาพเขียน ภาพที่งามวิจิตร
๕. การให้ศาสตราหรืออาวุธ
๖. การให้ยาพิษ
๗. การให้โชครวนที่จะพึงจองจำ
๘. การให้แม่ไก่แก่พ่อไก่

๓๓

๙. การให้แม่สุกรแก่พ่อสุกร

๑๐. การโกงกันด้วยตราขัง^{๖๖}

ของทั้ง ๑๐ ประการนี้ ถ้าให้แล้ว การให้นั้นไม่จัดว่าเป็นทาน อีกทั้งไม่เกิดประโยชน์อันใด

๒.๗ สาเหตุของการให้ทาน

^{๖๔} วิ.มหา. (บาลี) ๕/๒๖๓-๒๖๔/๒๕-๓๑, วิ.มหา. (ไทย) ๕/๒๖๓-๒๖๔/๔๖-๔๘.

^{๖๕} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๕๘.

^{๖๖} มิตินท. (บาลี) ๒๘๘-๒๘๐, มิตินท. (ไทย) ๔๐๘.

การให้ทานในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนแต่ละบุคคลย่อมมีเหตุผลในการให้ทานแตกต่างกันไป ดังที่ปรากฏในปฐมทานสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาตว่า

๑. บางคนให้ทานเพราะหวังผลตอบแทน
๒. บางคนให้ทานเพราะความกลัว
๓. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาเคยให้แก่เรา
๔. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เขาจักให้แก่เรา
๕. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. บางคนให้ทานเพราะนึกว่า เราหุงหากินเองได้ สมควรที่จะให้ทานแก่ชนผู้หุงหากินเองไม่ได้

๗. บางคนให้ทาน เพราะเมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันงามของเราจักฟุ้งขจรไป

๘. บางคนให้ทานเพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน^{๖๓}

ให้ทานทั้ง ๘ ประการ พบว่า คนให้ทานแต่ละคนปรารถนาเหตุในการให้ไม่เหมือนกัน หรือบางคนก็เหมือนกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจิตใจที่เข้าถึงธรรมมากน้อยเพียงไร แต่ข้อสุดท้ายดีกว่าทุกข้อ เพราะทำความดีเพื่อความดี ด้วยการเสียสละด้วยการไม่เห็นแก่ตน และย่อมมีผลมากกว่าทุกข้อ เพราะยกระดับจิตของตนให้สูงขึ้น

พระพุทธเจ้าตรัสแก่สาวกถึงสาเหตุของการให้ทานไว้อีก ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทาน เพราะชอบพอกัน

๒. บางคนให้ทาน เพราะโกรธ

๓. บางคนให้ทาน เพราะหลง

๔. บางคนให้ทาน เพราะกลัว

๓๔

๕. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย เคยให้มา เคยทำมา เราไม่ควรให้เสียวงศ์ตระกูลดั้งเดิม

๖. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เราให้ทานนี้แล้ว เมื่อกายแตกดับตายไป จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๗. บางคนให้ทาน เพราะนึกว่า เมื่อเราให้ทานนี้ จิตย่อมเลื่อมใส ความเบิกบานใจ ความดีใจ ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ

๘. บางคนให้ทาน เพื่อประดับปรุงแต่งจิตของตน^{๖๔}

^{๖๓} อจ. อฎฐก. (บาลี) ๒๓/๓๑/๑๕๓, อจ. อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๒๘๖.

ในทานสูตร อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต มีสาเหตุของการให้ทานอีก ๘ ประการ
คือ

๑. บางคนให้ทานเพราะประจบเหมาะ
๒. บางคนให้ทานเพราะกลัว
๓. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เขาได้เคยให้แก่เรา
๔. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เขาจักให้แก่เรา
๕. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า การให้ทานเป็นการดี
๖. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เราหุงต้ม คนเหล่านี้มิได้หุงต้ม เราหุงต้มอยู่ จะไม่ให้แก่ผู้ที่มีได้หุงต้ม ย่อมไม่สมควร ดังนั้น เขาจึงให้ทาน
๗. บางคนให้ทาน เพราะคิดว่า เมื่อเราให้ทานนี้แล้ว กิตติศัพท์อันดีงามของเรา ย่อมระบือไป

๘. บางคนให้ทาน เพื่อความสบายใจ^{๖๕}

ในทานปัตติวัตตสูตร มีสาเหตุของการให้ทานและความปรารถนามี ๘ ประการ คือ

๑. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้เห็นกษัตริย์พราหมณ์ กฤหบดี มีความสมบูรณ์ด้วยกามคุณห้า จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์ พราหมณ์ กฤหบดี ได้ตั้งจิตอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจักสำเร็จได้เพราะจิตบริสุทธิ์
๒. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้ว จักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ได้ตั้งอธิษฐาน อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๓๕

๓. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูง จึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๔. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นยามา มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็น

^{๖๕} อจ. อญจก. (บาลี) ๒๓/๓๓/๑๕๔, อจ. อญจก. (ไทย) ๒๓/๓๓/๒๘๘-๒๘๙.

^{๖๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๖/๒๒๗, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๖/๓๔๕.

สหายของเทวดชั้นยามา ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๕. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นดุสิต มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดุสิต ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๖. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นนิมมานรดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นนิมมานรดี ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๗. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์

๘. บางคนให้ทานแก่สมณพราหมณ์ ด้วยมุ่งหวังสิ่งที่ให้ทานไป เพราะได้ยินว่า พวกเทวดาในหมู่พรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มีความสุขมาก จึงคิดว่า เมื่อตายไปแล้วจักเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาในหมู่พรหม ได้ตั้งอธิษฐานจิต อบรมจิตเพื่อคุณธรรมเบื้องสูงจึงจักไปเกิดในที่นั้น ความปรารถนาของผู้มีศีลจะสำเร็จได้ เพราะจิตบริสุทธิ์^{๑๐}

พระสูตรนี้ ได้กล่าวถึงสาเหตุของการให้ทานและความปรารถนาของผู้ให้ทานที่จะสำเร็จผลได้ เพราะได้ตั้งอธิษฐานจิต มีการอบรมจิต เพื่อพัฒนาจิตให้มีคุณธรรมให้สูงยิ่ง ๆ ขึ้นไป และที่สำคัญผู้ให้ทานนั้นต้องเป็นผู้มีศีลด้วย ความปรารถนาจึงจะสำเร็จได้ตามที่ต้องการ

ในทานสูตร บางคนให้ทานตั้งความหวังที่จะได้สิ่งที่ตนปรารถนา โดยมากก็จะเป็นทรัพย์สินสมบัติ ลาภยศ ชื่อเสียง หรือไม่กี่เป็นความสุขเป็นสิ่งตอบแทน บางคนเกิดความกลัวต่าง ๆ เป็นต้นว่า กลัวคนอื่นจะนินทา กลัวคนอื่นจะนำเอาเรื่องของตนไปพูดในทางที่ไม่ดี กลัวภัยอันตรายต่าง ๆ จะตกมาถึงตน กลัวว่าตายไปแล้วจะไม่มีกินมีใช้ และยังมีสารพัดปัญหาที่จะทำให้กลัว บางคนมีความยากจน ก็มีความคิดว่า คงจะเป็นเพราะชาติก่อน ๆ เราไม่เคยทำบุญให้ทานในชาตินี้ให้มาก ๆ บางคนให้ทานแก่พระภิกษุสามเณร เพราะเห็นว่า ท่านเหล่านี้เป็นผู้หุงหาอาหาร

^{๑๐} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๓๗/๒๒๗-๒๒๘, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๗/๓๔๕-๓๔๗.

ไม่ได้ หรือเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่ส่วนรวม จึงให้ท่าน บางคนให้ท่านเพราะมองเห็นหนทางที่จะนำชื่อเสียงความมีหน้าตาในสังคม และบางคนให้ท่านเพื่อกำจัดความตระหนี่ที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจให้เบาบางลง เพื่อฝึกจิตใจให้มีความเสียสละ ยึดเอาคุณธรรมมาไว้ในใจและพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงความเป็นจริงแท้แห่งชีวิต สาเหตุของการให้ท่านในทานวัตถุสูตรนั้น ถือเป็นหลักการให้ท่านตามคำสอนของพระพุทธศาสนา และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคม เช่น บางคนให้ท่านเพราะความโกรธ ความหลงและความกลัว บางคนให้ท่านตามลัทธิประเพณีที่บรรพบุรุษของตนเคยปฏิบัติมา ไม่รู้เหตุผลที่แท้จริงว่าคืออะไรและมีเป้าหมายอย่างไร บางคนให้ท่านด้วยหวังว่าชาติหน้าจักได้ไปเกิดบนสวรรค์ และบางคนให้ท่านเพื่อให้จิตใจของตนเบิกบาน หากจะกล่าวไปแล้ว การให้ท่านถือเป็นการพัฒนาจิตใจอย่างหนึ่งตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

สาเหตุของการให้ท่านในสังคีสสูตรมีลักษณะคล้ายกันกับทานสูตรและทานวัตถุสูตรแท้จริง ไม่ว่าจะให้ท่านเพื่อให้ได้เกิดในสกุลที่ดีจนถึงเทวดาระดับต่าง ๆ ล้วนเป็นสาเหตุของการให้ท่านเช่นกัน และมีปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมทั่วไป สรุปได้ว่า สาเหตุที่ทำให้บุคคลให้ท่านมี ๓ ระดับ คือ

๑. สาเหตุระดับต้น หมายถึง ให้ท่านด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนในรูปแบบของวัตถุ ชื่อเสียง เกียรติยศ ศักดิ์ศรี และความมั่นคงปลอดภัย อันเป็นสิ่งซึ่งอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตให้เป็นสุขในปัจจุบัน

๒. สาเหตุระดับกลาง หมายถึง ให้ท่านด้วยมุ่งหวังจะได้รับความสุขหลังจากตายไป โดยการไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นใดชั้นหนึ่ง

๓. สาเหตุระดับสูง หมายถึง ให้ท่านด้วยมุ่งหวังจะได้รับผลตอบแทนที่เป็นนามธรรมคือหมดความตระหนี่ และกำจัดกิเลสภายในคือความโลภให้หมดสิ้นไป

สาเหตุของการให้ท่านนั้น เป้าหมายที่เป็นหลักแท้จริงของพระพุทธศาสนา คือ สาเหตุระดับสูง ส่วนระดับนอกจากนั้น เป็นเป้าหมายรองลงมา แต่มีความสำคัญในฐานะที่เป็นฐานคอยสนับสนุนให้พัฒนาไปสู่การให้ท่าน อันเกิดจากแรงจูงใจในระดับสูงต่อไปในอนาคต

๒.๘ ความมุ่งหมายของการให้ทาน

เมื่อได้ศึกษาหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาแล้ว จะพบว่าหลักคำสอนที่แสดงถึงความมุ่งหมายของการให้ทานปรากฏอยู่หลายแห่ง แต่โดยทั่วไปแล้ว จุดมุ่งหมายของการให้ทานคือ เพื่อสร้างบุญบารมี โดยอาศัยพระสงฆ์ผู้เป็นเนืองนบุญ เป็นผู้รับทาน

ในการทำอะไรสักอย่าง คนเราจะต้องมีเป้าหมายบางอย่าง การให้ทานก็เช่นกัน บางคนให้ทานเพื่อช่วยเหลือเขาหวังจะให้เขาพ้นจากความทุกข์ บางคนให้เพื่อสั่งสมคุณงามความดี พระพุทธศาสนาถือว่า การกระทำทานเป็นความดีอย่างหนึ่ง และการกระทำนั้นก็เป็นคำสั่งสมความดี เป็นการพัฒนาจิตให้เป็นผู้อ่อนโยน เพราะผู้ที่ให้ทานได้เชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เพราะคุณค่าหรืออานิสงส์ของบุญ อันมีผลมาจากการพัฒนาจิตตามหลักพระพุทธศาสนา ดังพระพุทธพจน์ว่า

บุคคลฝงชุมทรัพย์ไว้ในดิน ได้นำลึกก็คิดว่า เมื่อถึงคราวจำเป็น ทรัพย์นี้จะเป็นประโยชน์แก่ตน ทรัพย์ที่ฝงไว้ในโลก เพื่อป้องกันการถูกริบเป็นของหลวง เพื่อป้องกันการโจรปล้นบ้าง เก็บไว้ใช้หนี้บ้าง เก็บไว้ใช้ในเวลาที่ข้าวยากหมากแพงบ้าง หรือเก็บเอาไว้ใช้ในคราวเกิดอันตราย ทรัพย์ที่ฝงไว้นั้น จะมีประโยชน์แก่คนฝงทุกคราวก็หาไม่ เพราะเหตุว่าชุมทรัพย์ อาจเคลื่อนที่ไปบ้าง ลืมที่ฝงบ้าง มีผู้ลักไปบ้าง นาคหรือยักษ์ลักไปบ้าง หรือบางครั้งทายาทผู้ไม่เป็นที่รักขูดเอาไปบ้าง พอสิ้นบุญ ทรัพย์ทั้งหมดนั้นก็สิ้นไปด้วย แต่ชุมทรัพย์คือบุญ บุคคลชายหญิงใดฝงไว้ดีแล้ว ด้วยการให้ทาน (ศีล ความสำรวมและความฝึกตน) ในเจตีย์ ในสงฆ์ ในบุคคลในแคว ในบิดามารดา หรือในพี่ชาย ทรัพย์นั้นชื่อว่าฝงไว้ดีแล้ว ใคร ๆ ก็ลักเอาไปไม่ได้ เป็นของติดตามตนไป บรรดาทรัพย์สมบัติทุกอย่าง เวลาเขาตายไป จะนำไปได้แต่เพียงชุมทรัพย์คือบุญนี้เท่านั้น^{๑๑}

คนที่หวังความเจริญแก่ตน ควรหมั่นสั่งสมบุญอยู่เสมอ แม้สั่งสมทีละน้อย ๆ ก็ย่อมเต็มไปด้วยบุญได้ เหมือนภาชนะน้ำที่เปิดไว้ เมื่อฝนตกลงทีละหยาด ๆ ในที่สุดก็ย่อมเต็มไปด้วยน้ำได้ ดังปรากฏในพิพารปทเสฏฐิวัตตุ ปาปวรรค แห่งขุททกนิกายธรรมบทว่า “บุคคลไม่ควรดูหมิ่นบุญว่า บุญเล็กน้อยจะไม่มาถึง แม้หม้อน้ำย่อมเต็มด้วยน้ำที่ตกทีละหยาดได้ ฉันทิ คนมีปัญญาสั่งสมบุญอยู่ แม้ทีละน้อย ๆ ก็ย่อมเต็มด้วยบุญได้ ฉันทัน”^{๑๒}

๓๘

ไม่ว่าบุญหรือบาปที่บุคคลได้ทำไว้แล้ว แม้จะนิดหน่อย ก็ไม่ควรดูหมิ่นว่าตนจะไม่ได้รับ เพราะแม้ทำทีละน้อย แต่เมื่อทำทีละน้อย แต่เมื่อทำนานเข้า บุญหรือบาปก็จะต้องเพิ่มมากขึ้น และผู้กระทำก็ต้องได้รับผลของบุญหรือบาปนั้นอย่างแน่นอน

ดังนั้น การให้ทานมีจุดมุ่งหมาย ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อบูชาคุณ

^{๑๑} บ.พ. (บาลี) ๒๕/๑-๘/๑๑-๑๒, บ.พ. (ไทย) ๒๕/๑-๘/๑๓-๑๔.

^{๑๒} บ.พ. (บาลี) ๒๕/๑๒๒/๓๘, บ.พ. (ไทย) ๒๕/๑๒๒/๖๕.

๒. เพื่ออนุเคราะห์

๓. เพื่อสงเคราะห์

๔. เพื่อสาธารณประโยชน์

๕. เพื่อสร้างบารมี

การให้เพื่อบูชาคุณ คือ เพื่อบูชาผู้มีคุณงามความดี ให้ตอบแทนแก่เขาที่เคยให้แก่เรา เพราะเขามีคุณแก่เราหรือแม่ไม่มีคุณแก่เรา แต่มีคุณธรรมสูงกว่าเรา เช่น ให้ทานแก่พระสงฆ์ หรือให้แก่คนผู้มีคุณธรรมสูง เช่น ให้แก่พ่อแม่ เป็นต้น

การให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้แก่พี่น้อง ลูกหลาน ญาติมิตร คือ การให้เพื่อเกื้อกูล ซึ่งกันและกัน เรียกว่า การให้เพื่ออนุเคราะห์

การให้เพื่อสงเคราะห์ คือ ให้แก่คนยากจน คนขอทาน คนตกเร่กำลำบาก เช่น น้ำท่วม ไฟไหม้บ้าน คนที่ไม่มีที่พึ่ง หรือให้แก่สัตว์เดรัจฉาน การให้เช่นนี้ จัดเป็นลักษณะของ ทานที่ให้เพื่อสงเคราะห์ไม่ใช่อนุเคราะห์

การให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ การให้ประเภทนี้ จะเป็นการให้ที่อนุโลมเข้าเป็น สังฆทานได้ ถึงมิใช่ให้ในหมู่สงฆ์ หากแต่ให้แก่ส่วนรวมพออนุโลมเป็นสังฆทานได้ เพราะมี ประโยชน์กว้างขวางมากกว่าการให้ทั่วไป มากกว่าการให้เฉพาะ เพราะฉะนั้น การให้ทาน เช่น การบริจาคที่ดินให้แก่รัฐบาลเพื่อสร้างสวนสาธารณะ สร้างโรงพยาบาล สร้างโรงเรียน หรือ บริจาคเงินสร้างถนนหนทาง อย่างนี้ถือว่าเป็นสาธารณะ การให้ประเภทนี้มีผลมาก คล้ายกับ สังฆทาน แต่ไม่เหมือนสังฆทาน เพราะสังฆทานนั้นต้องให้แก่สงฆ์

การให้เพื่อสร้างบารมี คือ ให้เพื่อสร้างกุศล เพื่อสละความตระหนี่ของตนเพื่อหวัง ผลอันสูงสุดคือพระนิพพาน อย่างเช่น พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี เพื่อพระสัมมาสัมโพธิญาณ หรือให้เพื่ออบรมจิตใจ คือให้เพราะเห็นว่าการให้เป็นความดี มีคุณค่าต่อชีวิตและต่อผู้อื่น ทำ ความดีเพื่อความดี ก็จัดเข้าในการให้ประเภทนี้เหมือนกัน^{๓๓}

๓๕

ดังนั้น การให้ทาน จึงสรุปได้ว่ามีจุดประสงค์จริง ๆ เพียง ๒ ส่วน คือ

๑. ส่วนตน เพื่อขจัดมัจฉริยะความตระหนี่อันเป็นมลทินในจิตใจที่คอยขัดขวางไม่ให้ คุณธรรมอื่น ๆ เจริญ

๒. ส่วนสังคม เพื่อบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม ทำให้ผู้อื่นมีความสุข เช่น ทานเพื่อบูชาคุณ เพื่ออนุเคราะห์ เพื่อสงเคราะห์ เพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

^{๓๓} พระเทพวิสุทธิกวี, อนุปฐกพิภพทิปนี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕-๔๐.

๒.๕ ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กับทาน

ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์ในการให้ทานมี ๓ อย่าง คือ

๑. มัจฉริยะ ความตระหนี่
๒. อิสสา ความริษยา
๓. มิจฉาทิฎฐิ ความเห็นผิด

๒.๕.๑ มัจฉริยะ ความตระหนี่

มัจฉริยะ หมายถึง ภาวะแห่งบุคคลผู้ตระหนี่ ธรรมชาติที่เป็นไปโดยอาการว่า สิ่งนำ
อัครรรยนี้จึงอย่าเป็นของคนอื่นเลย จึงเป็นของเราเท่านั้นเถิด ดังนี้ ชื่อว่ามัจฉริยะ

กิริยาที่ตระหนี่ ความเห็นแก่ได้ ความถี่เหนียว ความที่จิตเจ็บร้อนในการให้ ชื่อว่า
มัจฉริยะ

มัจฉริยะนั้นมีการปกปิดสมบัติของตนที่ได้มาแล้วหรือที่ควรได้เป็นลักษณะ มีความไม่
ชอบใจในความที่สมบัติของตนนี้จะเป็นของคนเหล่านี้ เป็นกิจ มีความสอวิ้งหน้า(ไม่ให้) เป็นผล
ปรากฏ มีสมบัติของตน เช่น ทรัพย์หรือความรู้ เป็นต้น เป็นเหตุก่อให้เกิด^{๑๔}

เพราะฉะนั้น มัจฉริยะ คือความไม่ยอมให้ของแก่คนอื่น อะไรก็ได้ที่เป็นของ คน
ที่ตนรัก เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัย ความรู้ ความสามารถ หรือคนที่ตนเกี่ยวข้อง ก็ไม่ยอม
ให้คนอื่นเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย อย่างนี้จัดว่าเป็นความตระหนี่ทั้งสิ้น

๔๐

จุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งของการให้ทานในพระพุทธศาสนา คือเพื่อจะกำจัด
ความตระหนี่ อันมีอยู่ในใจของผู้นั้น ถ้าผู้ใดให้ทานโดยกำจัดความตระหนี่ มุ่งเสียสละ การให้
ทานของผู้นั้นย่อมมีผลมากขึ้น ดังปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า

ถ้าสัตว์ทั้งหลายรู้ผลแห่งการจำแนกทาน เหมือนอย่างเรา^{๑๕}รู้^{๑๖}สัตว์
ทั้งหลายยังไม่ให้ทานแล้วจะไม่บริโภคน แต่เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่รู้ผลแห่ง

^{๑๔} พ.ม. (บาลี) ๒๕/๔๔/๑๐๗, พ.ม. (ไทย) ๒๕/๔๔/๑๕๕-๑๕๖.

การให้ทานเหมือนอย่างเรา รู้ ฉะนั้น สัตว์ทั้งหลายไม่ให้ทานแล้วจึง
บริโภค สัตว์ทั้งหลายจึงกำจัดความตระหนี่ มีใจผ่องใสให้ทานแล้ว
ในพระตักขิไณยบุคคลทั้งหลายจุดจากความเป็นมนุษย์แล้วยอมไปสู่วรรค^{๑๕}
มัจฉริยะมี ๕ อย่าง คือ

๑. อวาสมัจฉริยะ ตระหนี่ที่อยู่ หวงที่อาศัย เช่น ภิกษุหวงเสนาสนะ กีดกันผู้อื่น
หรือผู้มีใจพวกของตน ไม่ให้เข้ามาอยู่ เป็นต้น

๒. กุลมัจฉริยะ ตระหนี่ตระกูล หวงสกุล เช่น ภิกษุหวงสกุลอุปฐาก คอยกีดกัน
ภิกษุอื่นไม่ให้เกี่ยวข้องได้รับการบำรุงด้วย เป็นต้น

๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ หวงผลประโยชน์ เช่น ภิกษุหาทางกีดกันไม่ให้ลาภ
เกิดขึ้นแก่ภิกษุอื่น

๔. วัณนมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ หวงสตรีวัณณะ คือ ผิวพรรณของร่างกาย ไม่
พอใจให้ผู้อื่นสวยงาม หรือหวงคุณวัณณะ คือ คำสรรเสริญคุณ ไม่อยากให้ใครมีคุณความดีมาแข่ง
ตน หรือไม่พอใจได้ยินคำสรรเสริญคุณงามความดีของผู้อื่น

๕. รัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม หวงวิชาความรู้ และคุณพิเศษที่ได้บรรลุ ไม่ยอม
สอนไม่ยอมบอกแก่ผู้อื่น กลัวเขาจะรู้เทียมเท่าหรือเกินตน^{๑๖}

คนที่ตระหนี่ ตนเองมีความเห็นแก่ตัวแล้ว ยังมีนิสัยที่ไม่ดี คือชอบห้ามบุคคลอื่น
ผู้ให้ทาน ดังปากกฏในปุคคกสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรคว่า “บุคคลผู้ตระหนี่ มีความคิดที่ชั่ว
เป็นมิจฉาทิฎฐิ ไม่มีมีความความเอื้อเฟื้อยอมห้ามคนที่กำลังจะให้โภชนาหารแก่คนทั้งหลายที่ขอ
อยู่”^{๑๗}

เพราะฉะนั้น ผู้จะเสียดละในการให้ทานต้องกำจัดความตระหนี่ออกไป ดังมีเรื่องของ
พราหมณ์ชื่อว่าอุพเพกสาฎก ในรัมมปัทฏฐกถา^{๑๘} เป็นอุทาหรณ์ว่า

๔๑

พราหมณ์คนหนึ่งชื่ออุพเพกสาฎกพร้อมนางพราหมณ์ผู้เป็นภรรยาอาศัยอยู่ในกรุงสาวัตถี
(เมืองหลวงของแคว้นโกศล) เขามีผ้าสำหรับนุ่งห่มเพียงผืนเดียว ทั้งสองคนมีความเลื่อมใสในพุทธ
ศาสนาได้ไปฟังธรรมอยู่เป็นประจำ จึงต้องผลัดกันไปฟังธรรม นางพราหมณ์ไปฟังธรรมในเวลา
กลางวัน เมื่อนางพราหมณ์กลับมา พราหมณ์สามีจึงได้ไปฟังธรรมในเวลากลางคืน เขาได้ฟัง
ธรรมจากพระพุทธเจ้าจนเกิดความเลื่อมใสและต้องการถวายผ้าสาฎกที่ห่มอยู่แก่พระพุทธเจ้า แต่เมื่อ

^{๑๕} ขุ.อิติ. (บาลี) ๒๕/๒๖/๒๔๕, ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๒๖/๓๓๐-๓๓๑.

^{๑๖} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๕/๑๒๕, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๕/๓๓๐-๓๓๑.

^{๑๗} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๒/๑๑๔, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๓๒/๑๖๓.

^{๑๘} ขุ.ธ.อ. (บาลี) ๕/๑-๔, ขุ.ธ.อ. (ไทย) ๕/๑-๕.

จะถวาย เขาก็คิดขึ้นว่า ทั้งเขาและนางพราหมณ์จะไม่มีผ้าห่มใช้ เขาจึงไม่อยากถวาย แต่เมื่อเวลาผ่านไป เขอยากถวายอีก เขากำลังคิดว่า จักถวาย จักไม่ถวาย จนเวลาผ่านไปจากปฐมยามล่วงถึงมัชฌิมยาม จากมัชฌิมยามล่วงถึงปัจฉิมยาม ในที่สุดเขาก็เอาชนะจิตใจของตนเองได้ จึงได้ถวายผ้าสาฎกแก่พระพุทธเจ้าในปัจฉิมยาม ได้เปล่งเสียงดังขึ้นว่า เราชนะแล้ว เราชนะแล้ว

พระเจ้าปเสนทิโกศล (พระราชาเมืองสาวัตถี) ทรงฟังธรรมอยู่ จึงสอบถามเรื่องราวที่เกิดขึ้น เมื่อทรงทราบ จึงพอพระทัยในตัวพราหมณ์ซึ่งทำในสิ่งที่บุคคลทำได้ยาก ได้พระราชทานผ้าสาฎก ๑ คู่ แก่พราหมณ์ พราหมณ์ได้นำผ้าชิ้นนั้นถวายพระพุทธเจ้าอีก พระราชารับสั่งให้พระราชทานเป็นทวีคูณอีก คือ ๒ คู่ ๔ คู่ ๘ คู่ ๑๖ คู่ แต่พราหมณ์ได้ถวายผ้าเหล่านั้นแก่พระพุทธเจ้าอีก ต่อมาพระราชารับสั่งให้พระราชทานผ้าอีก ๓๒ คู่ พราหมณ์จึงได้รับผ้ามาเพียง ๒ คู่ เพื่อตนและนางพราหมณ์ ที่เหลืออีก ๓๐ คู่ ได้ถวายแก่พระพุทธเจ้า พระราชาจึงให้ราชบุรุษนำผ้ากำพล ๒ ผืนมีค่าแสนหนึ่ง จากพระราชวังมาพระราชทานให้แก่พราหมณ์ พราหมณ์คิดว่า ผ้าดังกล่าวไม่สมควรแก่เขา จึงได้ถวายแก่พระพุทธเจ้า เพื่อกันทำเป็นเพดานไว้เบื้องบนที่บรรทมของพระศาสดาภายในพระคันธกุฎี ต่อมาเมื่อพระราชาทรงทราบเรื่องดังกล่าว จึงรับสั่งให้พระราชทานทรัพย์อย่างละ ๔ ได้แก่ ช้าง ๔ เชือก ม้า ๔ ตัว กหาปณะสี่พัน สตรี ๔ คน ทาสี ๔ คน บุรุษ ๔ คน และบ้านส่วย ๔ ตำบล

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย หากพราหมณ์ถวายผ้าสาฎกแก่พระองค์ในปฐมยามไซ้เร่ เขาก็ได้สรรพวัตถุอย่างละ ๑๖ หากถวายในมัชฌิมยาม จักได้สรรพวัตถุอย่างละ ๘ แต่เพราะถวายในเวลาจวนใกล้รุ่ง เขาจึงได้สรรพวัตถุอย่างละ ๔ ฉะนั้น พวกเธอควรรีบทำกรรมอันดีงามเสีย เพราะว่ากุศลที่บุคคลทำช้า เมื่อสมบัติเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นช้าเหมือนกัน

การให้ทานของพราหมณ์นั้นเป็นการเอาชนะความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว และเป็น การให้ทานที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ เขาจึงได้รับผลของทานทันตาเห็น แต่เขาทำช้า ผลของทานจึงมีไม่มาก ถ้าเขาตัดสินใจรีบทำทาน เขาก็จะได้รับผลของทานมากกว่านี้อย่างแน่นอน

๔๒

ส่วนโทษของความตระหนี่ มีอุทาหรณ์ในมัจฉริยสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค^{๑๕}
ว่า

^{๑๕} ตี.ส. (บาลี) ๑๕/๔๕/๓๘-๓๙, ตี.ส. (ไทย) ๑๕/๔๕/๖๒-๖๔.

เทวดาคนหนึ่งทูลถามพระพุทธเจ้าว่า คนที่มีความตระหนี่ ดีแต่ว่าเขา คอยกีดขวางคนไม่ให้ทาน ผลกรรมของคนพวกนี้เป็นเช่นไร ในสัมปรายภพ

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนที่มีความตระหนี่ ดีแต่ว่าเขา ทำการกีดกันเขาไม่ให้ทานอยู่ พวกเขาย่อมเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน หรือยมโลก ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในสกุลยากจน หาเสื้อผ้าอาหาร อาหาร ความร่ำรวยและความสนุกสนานได้โดยยาก พวกเขาประสงค์สิ่งใดจากผู้อื่น ย่อมไม่ได้สิ่งนั้นตามความปรารถนา นั้นเป็นผลในภพนี้ และภพหน้าก็ยังเป็นทุกขอีกด้วย

เทวดาทูลถามว่า ผลกรรมของคนที่ไม่มีความตระหนี่เหล่านี้จะเป็นเช่นไร และในสัมปรายภพจะเป็นอย่างไร

พระพุทธเจ้าตรัสว่า คนที่ไม่มีความตระหนี่ เลื่อมใสในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เป็นผู้มีใจกว้างขวางกล้า ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในสกุลมั่งคั่ง หาเสื้อผ้าอาหาร อาหาร ความร่ำรวยและความสนุกสนานได้โดยง่าย พวกเขาประสงค์สิ่งใดจากผู้อื่น ย่อมได้สิ่งนั้นตามความปรารถนา นั้นเป็นผลในภพนี้ และเขาย่อมเข้าถึงสุคติด้วย

ผลจากความตระหนี่ไม่ให้ทาน คือ ไม่เป็นที่รักของใคร ๆ เลย

สรุปว่า การทำทานจะเกิดขึ้นได้ยาก ถ้าจิตของคนประกอบด้วยความตระหนี่ เช่น หวงแหนที่พัก หวงแหนสกุลของตน หวงแหนลาภสักการะที่ตนพึงได้ หวงรูปร่าง ผิวพรรณตลอดจนความดีของตน ไม่อยากให้ใครดีเด่นเสมอสิ่งที่เรามี หวงแหนความรู้ กลัวคนอื่นเก่งกว่า คนตระหนี่ย่อมทำทานได้ยากเพราะจิตไม่คิดให้ ถ้าให้ก็ให้อย่างเสียไม่ได้หรือจำใจ จิตที่ประกอบด้วยความตระหนี่จึงทำให้ทานไม่บริสุทธิ์ บางทีการให้ที่ซ่อนความหวงแหนไว้ภายในอาจเรียกไม่ได้ว่าเป็นทานด้วยซ้ำ นอกจากความหวงแหน อากักรตระหนี่ยังรวมถึงความเห็นแก่ตัวด้วย

๒.๕.๒ อิสสา ความริษยา

คำว่า อิสสา หมายถึง ความริษยา อิศสานั้น มีหน้าที่ริษยาสมบัติของผู้อื่น มีความเป็นอนันันจากสมบัติของผู้อื่นนั้นแหละ เป็นผลปรากฏ มีสมบัติของผู้อื่น เป็นเหตุใกล้ให้เกิด (สมบัติของผู้อื่น ได้แก่ ที่อยู่ ลาภ ตระกูล วรรณะ และธรรม)^{๔๐}

^{๔๐} อภิ.สง. อ. (บาลี) ๔๑, อภิ.สง. อ. (ไทย) ๑/๒/๔๒๗.

ภาวะที่ไม่อยากให้อื่นได้ดี ชื่อว่า ความริษยา (อิตฺตฺยาคฺคตฺ) ^{๘๐}

ความริษยา เป็นโทษหรือคู่ปรับของท่านอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้บุคคลไม่อยากให้ท่าน เพราะถูกความริษยาครอบงำภายในจิตใจ ความริษยาจะมีลักษณะที่แตกต่างจากความตระหนักรู้ตรงที่มุ่งถึงทรัพย์ของบุคคลอื่นเท่านั้น ในขณะที่ความตระหนักรู้มุ่งที่ทรัพย์ของตนเองเป็นหลัก

ริษยาคือ อารมณ์ที่ไม่อยากให้อะไรดีเกินหน้า ไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่น คอยกีดกันลบล้างการที่ควรอารมณ์ที่ไม่อยากให้อะไรดีเกินหน้า ไม่ยินดีในสมบัติของผู้อื่น คอยกีดกันลบล้างการที่ควรเป็นของเขา ดีใจที่เห็นคนอื่นตกต่ำ เหล่านี้คือลักษณะของความริษยาทั้งสิ้น

ความริษยาเกิดขึ้นเมื่อจิตเปรียบเทียบเห็นตัวเองดีกว่าเขา เมื่อดีกว่าจึงไม่เห็นคุณค่าของการที่ท่าน เพราะคิดว่าคนอื่นเขามีเยอะและพร้อมกว่าตนเป็นไหน ๆ ควรที่จะให้ตัวเองเป็นฝ่ายรับมากกว่า เมื่อเป็นดังนี้ จึงมองไม่เห็นประโยชน์ที่คนอื่นจะพึงได้จากท่านของเรา จิตคิดอิจฉาริษยาข่มไม่คิดให้ใคร ชำร้ายยังก่อโทษให้แก่ตัวเองอีกด้วย

คนมีความริษยา ข่มได้รับความเดือดร้อนใจ คือ

๑. เป็นโรคผิวหนัง
๒. มีผิวพรรณไม่น่าดู
๓. อยู่อย่างหลบซ่อน
๔. มีเวทนาอย่างแรงกล้า
๕. ประสบแต่ความทุกข์ใจ ^{๘๒}

๒.๕.๓ มิจฉาทิฏฐิ ความเห็นผิด

คำว่า มิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ ความเห็นผิด เช่น เห็นว่า กรรมดี-ชั่ว ผลของบุญและบาปไม่มี เป็นต้น ^{๘๓}

หรือ ที่ชื่อว่า มิจฉาทิฏฐิ เพราะ (๑) ความเห็นไม่ตรงกับความเป็นจริง (๒) ความเห็นไม่ตรงกับความจริง เพราะยึดถือมาผิด (๓) เพราะเป็นความเห็นที่บังเอิญตรงเท็จ เพราะไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ^{๘๔}

^{๘๐} อภิ.สง. (บาลี) ๓๔/๑๒๖/๒๖๓, อภิ.สง. (ไทย) ๓๔/๑๒๖/๒๖๓.

^{๘๑} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๖/๑๖๑, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๖๑.

^{๘๒} อ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๓๘-๒๓๙, อ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๑๓-๑๑๔/๒๕๘.

^{๘๓} อภิ.ส.อ. (บาลี) ๓๐๕, อภิ.ส.อ. (ไทย) ๑/๒/๕.

ความเห็นดังกล่าวมานี้ ย่อมมีความหมายรวมถึงความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เช่น เห็นว่า ทำดีได้ชั่ว ทำชั่วได้ดี การเวียนว่ายตายเกิดไม่มี เป็นต้น และความเห็นที่ขัดแย้งกับ สัจธรรม

ความเห็นผิดก็เป็นอุปสรรคของการให้ทาน เพราะเห็นผิดจากความจริงทำให้เชื่อผิด ยึดมั่นในทางที่ผิด ความเห็นผิดที่กระทบต่อการทำทาน ได้แก่

๑. ความเห็นว่า ทานที่ให้แล้วไม่มีผล
๒. ความเห็นว่า การบูชาไม่มีผล
๓. ความเห็นว่า การบวงสรวงไม่มีผล
๔. ความเห็นว่า ผลวิบากกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี
๕. ความเห็นว่า โลกนี้ไม่มี โลกอื่นไม่มี
๖. ความเห็นว่า มารดาไม่มี บิดาไม่มี
๗. ความเห็นว่า สัตว์ผู้ที่จะจุดและอุบัติไม่มี (ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด)
๘. ความเห็นว่า สมณพราหมณ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบไม่มีในโลก
๙. ความเห็นว่า ไม่มีผู้หลุดพ้นด้วยปัญญาของตัวเองได้
๑๐. ความเห็นว่า ไม่มีผู้หลุดพ้นใด ๆ ที่จะมาประกาศความจริงเพื่อช่วยเหลือให้ผู้อื่น หลุดพ้นดังนี้ ... นี้เรียกว่า ทิฏฐุปาทาน (อุปาทาน คือความเห็นผิด)^{๔๕}

ในความเชื่อ ๑๐ ประการนี้ ไม่มีข้อใดเลยที่สนับสนุนการทำทาน เพราะไม่เชื่อว่าการให้ทานเป็นกรรมที่ส่งผล ไม่เชื่อว่าการทานมีผลานิสงส์ ไม่เชื่อในบาปบุญคุณโทษ ไม่เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด ไม่เชื่อในความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ เพราะไม่เชื่อเรื่องเหล่านี้ คนจึงไม่เข้าใจว่าจะทำทานไปเพื่อเหตุผลอันใด เนื่องจากทานเป็นบุญที่หล่อเลี้ยงชีวิตตราบเท่าที่เรายังเวียนว่ายตายเกิด ถ้าไม่เชื่อเรื่องของกรรมและโลกหน้า คนเราก็จะไม่มีเหตุผลใดที่จะต้องทำทาน ถ้าการให้ทานไม่มีผล คนเราจะให้ทานไปทำไมและให้อย่างไร ดังนั้นความเชื่อบางอย่างย่อมส่งผลต่อการทำทาน

การทำทานมีเป้าหมายเพื่อขจัดสิ่งที่เป็นคู่ปรับเหล่านี้ ถ้าคนเรามีชีวิตอยู่อย่างหวงแหนสมบัติ เอาแต่ใจจลาจลขมขี้ของผู้อื่น ในเวลาเดียวกันก็ไม่เชื่ออกุศลแห่งกรรมเลย สังคมจะวุ่นวายขนาดไหน มนุษย์คงมีแต่ความเร่าร้อนหาสันติสุขไม่ได้

^{๔๕} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๗-๕๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๕๔-๕๕/๕๗-๕๘.

ฉะนั้น ท่านจึงเป็นคำสอนที่คำจูนจิตใจคนและสังคมไปพร้อม ๆ กัน ยิ่งให้ จิตก็ยิ่งเป็นสุข พิสูจน์ได้ง่าย ๆ ด้วยตนเอง ผลลัพธ์อื่นอาจต้องใช้เวลาในการตรวจสอบ แต่ความสุขทางใจเป็นผลที่เกิดกับจิตใจโดยตรงและทันที เพียงแค่นี้ก็มีเหตุผลพอที่จะบ่งชี้ว่าการทำทานเป็นเรื่องดี แต่ควรทำด้วยสติและมีหลักการ

มีตัวอย่างเรื่องคนมีจิตวิญญูกรอบครัวหนึ่ง วันหนึ่ง มีอุบาสกคนหนึ่งพาบุตรคนโตของพราหมณ์ไปฟังธรรมจากพระสังกัจจะแล้วเกิดความเลื่อมใส ในวันถัดมาได้ถวายนิคตยภัตให้แก่ภิกษุรูปหนึ่ง น้องชายและน้องสาวได้เห็นการกระทำของพี่ชาย และได้รับฟังธรรมเทศนาจากพระสังกัจจะ ก็เกิดความเลื่อมใส จึงทำบุญให้ทานตามกำลังทรัพย์ แต่มารดาบิดาไม่มีความเลื่อมใส ไม่ทำทาน เมื่อครอบครัวนี้เสียชีวิต เพราะบ้านพังทลายลงมา บุตร ๓ คนได้ไปบังเกิดเป็นภุมมเทวดา ส่วนมารดาบิดาได้ไปเกิดเป็นเปรต^{๔๖}

คนที่มีมิจฉาจิตวิญญู ย่อมไม่สามารถบรรลุธรรมและมรรคผลนิพพานได้^{๔๗} เพราะมิจฉาจิตวิญญูเป็นธรรมที่เลวทราม ผลที่เกิดจากมิจฉาจิตวิญญู ย่อมเป็นผลที่เลวทราม เป็นทุกข์เผ็ดร้อน ไม่น่าปรารถนา^{๔๘} มีผลชั่วร้ายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า^{๔๙} ถ้าแก้ไขไม่ทันเวลา หลังจากไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบายภูมิ ดังปรากฏในมัจฉาตวิญญูสูตร อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาตว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้เป็นอย่างอื่นที่เป็นเหตุให้เหล่าสัตว์ หลังจากตายไปแล้วไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เหมือนมัจฉาตวิญญูนี้ เหล่าสัตว์ที่มีมัจฉาตวิญญู หลังจากตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก”

ตามความหมายข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่มีมิจฉาจิตวิญญู หลังจากตายไปแล้วย่อมไปเกิดในอบายภูมิเท่านั้น “อบายภูมิในที่นี้ หมายถึง นรก หรือกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน”^{๕๐}

ดังนั้น ความความตระหนี่ ความริษยา และความเห็นผิด เป็นสาเหตุที่ทำให้คนไม่ให้ทาน มีชีวิตอยู่อย่างลำบากและทำให้ไปเกิดเป็นเปรต เป็นต้น หากไม่มีสิ่งเหล่านี้แล้วคนจึงจะให้ทาน เพราะความตระหนี่เป็นกิเลสอย่างหนึ่งที่อยู่รวมอยู่ในตระกูลโทสะ ได้แก่ โทสะ อิศสา มัจฉริยะ และกุกกุจะ ถ้าเรากำจัดธรรมที่เป็นศัตรูของท่านดังกล่าวมาได้ ท่านจะมีผลมาก และทำให้ความสงบสุขเกิดขึ้นในโลกนี้ได้อย่างแน่นอน

^{๔๖} พุ. เปต.อ. (บาลี) ๑๗๕, พุ. เปต.อ. (ไทย) ๒/๒/๑๗๕.

^{๔๗} อจ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๘๒/๑๘๒, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๘๒/๑๘๒.

^{๔๘} อจ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๐๕/๓๑๗, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๐๕/๓๑๗.

^{๔๙} อจ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๑๕//๒๓๓, อจ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๑๕//๒๓๓.

^{๕๐} อจ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๑๑๘/๑๕๗, อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๑๘/๑๕๗.

๒.๑๐ โทษของการไม่ให้ทาน

ในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ทำไมบางคนถึงมีฐานะร่ำรวย มีการทำงาน มั่นคง มีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคม มีญาติมิตรและบริวารมาก เพราะอะไรเขาจึงได้รับผลดี เช่นนี้ และทำไมบางคนจึงเกิดมายากจน อดมือกินมือ ไม่มีญาติมิตรและบริวารคอยช่วยเหลือ เพราะกรรมอะไรเขาจึงเกิดมาเป็นคนเช่นนี้ เหตุที่คนเราแตกต่างกันเช่นนี้ เพราะคนที่เกิดมาเป็น คนร่ำรวย ในอดีตเขาเคยให้ทาน คนที่เกิดมายากจน ไม่เคยให้ทานเลย ถึงให้ก็ให้ด้วยจิตใจไม่ เลื่อมใสอย่างแท้จริง ดังที่ปรากฏในจุฬกัมมวิภังคสูตร มัชฌิมนิคาय อุปริปันณาสกัว่า “สุภมาณพโตเทยทุลลตามพระพุทธรเจ้าว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์เป็นคนเลวและคนดี มีอายุ สั้นมีอายุยืน มีโรครมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณงาม มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโภคะน้อย มีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก”^{๕๑}

พระพุทธรเจ้าตรัสว่า “สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรม เป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรม เป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลว และดีต่างกัน”^{๕๒}

จากนั้นพระองค์ทรงแสดงเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน สำหรับสาเหตุที่ ทำให้มนุษย์มีโภคะน้อย ก็เกิดจากโทษคือการไม่ให้ทานนั่นเอง ดังปรากฏในจุฬกัมมวิภังคสูตรว่า “มาณพ คนที่ไม่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่อยู่อาศัย ประทีป โคมไฟ แก่สมณพราหมณ์เมื่อตายไปแล้ว ย่อมไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรกถ้าไม่ไป เกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ ณ ที่ใดก็ตาม จะเป็นผู้มีโภคะน้อย”^{๕๓}

ดังนั้น การไม่ให้ทาน มีโทษ ดังนี้

๑. เกิดเป็นคนจน เกิดในตระกูลต่ำ
๒. ทำให้คนอื่นพลอยเดือดร้อนไปด้วย
๓. มีร่างกายวิกล มีอวัยวะไม่สมบูรณ์
๔. มีรูปไม่น่าดูอย่างยิ่ง
๕. มีแต่ความเดือดร้อนใจ^{๕๔}

^{๕๑} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓.

^{๕๒} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๒๕๐.

^{๕๓} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๔/๒๕๕-๒๕๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓.

^{๕๔} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๐-๑๒๒, พุ.ธ.อ. (ไทย) ๓/๑๘๓-๑๘๖.

๒.๑๑ ประโยชน์ของการให้ทาน

ประโยชน์ของการให้ทาน หรือทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า “อานิสงส์” ก็คือ ประโยชน์หรือผลที่เกิดจากการให้ทานนั่นเอง ซึ่งจะมีผลเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ให้ทานและผู้รับทาน แต่ถ้าพูดถึงอานิสงส์ของการให้ทานที่จะเกิดขึ้น มีขึ้นแก่ผู้ให้ทานเป็นสำคัญ ผู้ให้ทาน ไม่ว่าจะให้ด้วย เหตุผลประการใดก็ตาม ผู้ให้ ย่อมจะได้รับอานิสงส์ คือ ผลที่เกิดจากการให้ทานนั้น

พระพุทธเจ้า ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ทานแล้วมีโทษมาก แก่สุภมาณฑ โททยะบุตรว่า การให้ทาน เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ หรือหากมาเกิดเป็น มนุษย์ก็จะเป็นผู้มีโทษมาก ดังปรากฏในจุฬามณีวงศ์ว่า “คนที่ให้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอนที่อยู่อาศัย ประทีปโคมไฟ แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตาย ไปแล้วจะไปสู่สุคติ ถ้ามาเกิดเป็นมนุษย์ จะเป็นผู้มีโทษมาก”^{๕๕}

การให้ทานมีประโยชน์ ๒ ประการ คือ

๑. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ กล่าวคือเมื่อตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. การให้ทาน เป็นเครื่องเกื้อหนุนให้เป็นผู้มีโทษมาก

การให้ทานจะทำให้เป็นผู้มีโทษมากได้อย่างไร เรื่องนี้เราจะพิจารณาจากความจริงที่ ปรากฏให้เห็นในชีวิตจริง บางคนเกิดมาในตระกูลที่มีโทษมาก คือ มีทรัพย์สมบัติมาก บางคน เกิดมาแทบไม่มีอะไรจะเลี้ยงชีพ แม้จะดิ้นรนหาอย่างไร ก็ไม่พอดำรงชีพ เรื่องนี้เราจะต้อง พิจารณาเหตุปัจจัยหลายประการ แต่เหตุปัจจัยตัวหนึ่งที่ปรากฏในพุทธคำรัสนี้ คือ การให้ทาน

นอกจากนี้ ประโยชน์ของการให้ทาน แบ่งเป็น ๒ ตามประเภทแห่งทาน คือ ประโยชน์ของอามิสทาน และประโยชน์ของธรรมทาน

๒.๑๑.๑. ประโยชน์ของอามิสทาน

ในทักษิณาวีถังคสูตร มัชฌิมนิกาย อุปริปัญณาสก์ กล่าวถึงประโยชน์ของอามิส ทานไว้ว่า

๑. ให้ทานแก่พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้

๒. ให้ทานแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้

๓. ให้ทานแก่สาวกของพระพุทธเจ้า มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้

^{๕๕} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๒๕๔/๒๖๕-๒๖, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๕๔/๓๕๓.

๔. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรรถผลให้แจ้งมีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๕. ให้ทานแก่พระอนาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๖. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามีผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๗. ให้ทานแก่พระสกทาคามี มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๘. ให้ทานแก่ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามีให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๙. ให้ทานแก่พระโสดาบัน มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๐. ให้ทานในผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง มีอานิสงส์ประมาณไม่ได้
๑๑. ให้ทานแก่นักบวชนอกศาสนา ผู้ปราศจากราคะ มีอานิสงส์แสนโกฏิอัศจรรย์
๑๒. ให้ทานแก่นักบวชผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งแสนอัศจรรย์
๑๓. ให้ทานแก่ปุถุชนผู้ทุศีล มีอานิสงส์หนึ่งพันอัศจรรย์
๑๔. ให้ทานแก่สัตว์ดิรัจฉาน มีอานิสงส์ร้อยอัศจรรย์^{๕๖}

ในเวลามสูตร มีอุทาหรณ์ของอานิสงส์สังฆทานว่า

พราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า เวลามา เป็นคนมีจิตใจเลื่อมใสต่อการบริจาคทาน ได้สร้าง
 โรงทานขึ้นที่บ้านของตน และประกาศทั่วไปให้คนทั้งหลายที่อยู่ในชมพูทวีปมารับทานตลอด ๗
 ปี ๗ เดือน บุคคลใดไม่มีที่พักอาศัย ไม่มีเครื่องนุ่งห่ม ขอให้แจ้งความประสงค์จะได้จัดการให้
 ทานแก่ผู้นั้นโดยทั่วถึงกันหมด และวันสุดท้ายได้ให้ลาดทอง ลาดเงิน ลาดสำริด ซึ่งมีทองและเงิน
 อยู่เต็มลาด อย่างละ ๘๔,๐๐๐ และช้าง รถ หญิงสาว บัลลังก์ ซึ่งประดับอย่างงดงาม อย่างละ
 ๘๔,๐๐๐ โคนมอีก ๘๔,๐๐๐ ตัว ผ้าคู่อีก ๘๔,๐๐๐ คู่ ทานที่เวลามาพราหมณ์ทำนั้น ได้ชื่อว่า
 มหาทาน พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบอานิสงส์ของการให้มหาทานเป็นข้อ ๆ ดังนี้

๑. การทำทานของเวลามาพราหมณ์ ย่อมได้อานิสงส์ถึงอสังขโยกภพ
๒. อานิสงส์ที่เวลามาพราหมณ์ได้รับนี้ ยังสู้อานิสงส์ของผู้ถวายอาหารแก่พระโสดาบัน
 เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๓. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระโสดาบัน ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์
 การถวายอาหารแก่พระสกทาคามีบุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๔. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสกทาคามีบุคคล ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์
 อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระอนาคามีบุคคลเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้
๕. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอนาคามี ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การ
 ถวายอาหารแก่พระอรหันต์เพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้

^{๕๖} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๕/๓๒๔, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๗-๔๒๘.

๖. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระอรหันต์ ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้

๗. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพียงองค์เดียวและครั้งเดียวไม่ได้

๘. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ๑๐๐ องค์ ยังสู้อานิสงส์การถวายอาหารแก่พระภิกษุทั้งหลาย (สังฆทาน) มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุขไม่ได้

๙. อานิสงส์ที่ได้รับจากการถวายอาหารแก่พระสงฆ์มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประมุข ยังสู้อานิสงส์การสร้างวิหารทาน (ถาวรวัตถุ) แก่พระภิกษุสงฆ์ที่อยู่ทั่วทั้ง ๔ ทิศไม่ได้^{๕๗}

ในสี่หตุตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต พระพุทธเจ้าทรงแสดงประโยชน์ที่เกิดแก่ผู้ให้ทานไว้ ๕ ประการ คือ

๑. ผู้ให้ทานย่อมเป็นที่รัก เป็นที่ชบใจของประชาชน

๒. บัณฑิตทั้งหลาย ย่อมคบหาสมาคมกับผู้ให้ทานนั้น

๓. ชื่อเสียงของผู้ให้ทานย่อมขจรไป

๔. ผู้ให้ทาน ย่อมเป็นผู้ไม่ห่างจากฆราวาสธรรม

๕. ผู้ให้ทาน เมื่อสิ้นชีวิตแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์^{๕๘}

ผลของทานทั้ง ๕ นั้น แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ข้อที่ ๑-๔ เป็นผลของทานที่ให้ผลในปัจจุบัน ส่วนข้อที่ ๕ เป็นผลของทานที่ให้ภายหลังจากละโลกนี้ไปแล้ว

ในสี่หเสนาปติหตุตร อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต ผู้ให้ทานนั้น ย่อมได้รับอานิสงส์ ๗ ประการ คือ

๑. พระอรหันต์ย่อมอนุเคราะห์ผู้ให้ทานก่อน

๒. พระอรหันต์ย่อมเข้าไปหาก่อน

๓. พระอรหันต์ย่อมรับทานของผู้ให้ก่อน

๔. พระอรหันต์ย่อมแสดงธรรมให้ก่อน

๕. ชื่อเสียงอันดีงามของผู้ให้ทาน ย่อมฟุ้งขจรไป

๖. ผู้ให้ทานย่อมแก้กลัวกลัวอาภาย ไม่เก้อเงินในที่ประชุม

๗. เมื่อสิ้นชีพลง ผู้ให้ทานย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๕๙}

^{๕๗} อญ.อญจก. (บาลี) ๒๓/๒๒๔/๔๐๓-๔๐๘, อญ.อญจก. (ไทย) ๒๓/๒๒๔/๓๑๕-๓๑๗.

^{๕๘} อญ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๕/๓๕, อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

^{๕๙} อญ.สตุตคก. (บาลี) ๒๓/๕๗/๖๕-๖๗, อญ.สตุตคก. (ไทย) ๒๓/๕๗/๑๐๕-๑๑๑.

ในสมัยพุทธกาล สังคมให้ความสำคัญแก่พระอรหันต์มาก เพราะหากใครได้เข้าไป ถวายทานหรือเข้าไปใกล้พระอรหันต์ นับว่าเป็นมงคลอันสูงสุดของชีวิต “พระเจ้าพิมพิสาร ขณะที่ยังเป็นพระกุมาร ได้เคยตั้งความปรารถนาให้พระอรหันต์เข้ามาในแคว้นของพระองค์ ขอให้ ได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ ขอให้พระอรหันต์แสดงธรรมให้ฟัง และขอให้เข้าใจในธรรมที่พระอรหันต์แสดง”^{๑๐๐}

ผลของทานข้อที่ ๑-๔ จึงตอบสนองความต้องการของมหาชนในครั้งพุทธกาล เนื่องจากการได้ใกล้ชิดและคบหาสมาคมกับพระอรหันต์นั้น เป็นเหตุก่อให้เกิดผลอันจะนำไปสู่ การได้สวนานุตตรียะ(การฟังขอยเยี่ยม) การขัดเกลากิเลส เพื่อเป็นแนวทางเข้าสู่ความหลุดพ้นต่อไป

อย่างไรก็ตาม การได้รับความอนุเคราะห์จากพระอรหันต์ การได้ใกล้ชิดพระอรหันต์ การได้ถวายทานแก่พระอรหันต์ นับว่าเป็นอุดมมงคลแก่ชีวิต เพราะเป็นเหตุให้ได้รับผลทั้งที่เป็น ประโยชน์ในชาตินี้ ชาติหน้า และประโยชน์สูงสุดคือพระนิพพาน ซึ่งผู้ให้ทานเท่านั้นจึงจะมี โอกาสได้รับผลเช่นนี้ได้

นอกจากนี้ยังมีอานิสงส์ของการให้ทานที่ปรากฏในพระสูตรหลายแห่ง เช่น

(๑) ในโภชนทานสูตร อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต มีอานิสงส์การถวายอาหาร ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ทายกผู้ให้อาหารเป็นทาน ชื่อว่าให้ฐานะทั้ง ๕ อย่าง แก่ปฏิภาณ คือให้ อายุวรรณะ ความสุข กำลัง และปฏิภาณ”^{๑๐๑}

ให้อายุ คือ ให้มีอายุยืน ให้วรรณะคือให้ผิวพรรณผ่องใส ให้ความสุขคือให้มีความสุข กายสุขใจ ให้กำลังคือกำลังกาย ส่วนให้ปฏิภาณคือให้ความฉลาดในการผูกและในการแก้คือให้ไหว พริบปฏิภาณนั่นเอง

การถวายอาหาร เช่น ทำบุญเลี้ยงพระหรือเลี้ยง कुमारดาบิดา แม้แต่ให้อาหารแก่สัตว์ ดิรัจฉาน ชื่อว่าให้ถึง ๕ อย่าง คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ เพราะอาหารทำให้ บุคคลผู้ให้ได้รับสิ่งทั้ง ๕ ประการนี้ ฉะนั้น บุคคลที่มีปัญญาจึงไม่ตระหนี่ แต่ชอบทำบุญให้ทาน เพราะสามารถได้รับสิ่งที่น่าปรารถนาถึง ๕ ประการดังกล่าวแล้ว

(๒) ในมณฑปทาสสูตร มีอานิสงส์ของทานว่า “ผู้ให้ของที่พอใจ ย่อมได้ของที่พอใจ ผู้ให้ของที่เลิศ ย่อมได้ของที่เลิศ ผู้ให้ของที่ดี ย่อมได้ของที่ดี ผู้ให้ของที่ประเสริฐ ย่อมเข้าถึง สถานที่ประเสริฐ ...ย่อมบังเกิด ณ สถานที่ใด ย่อมมีอายุยืน มียศ”^{๑๐๒}

^{๑๐๐} วิ.มหา. (บาลี) ๔/๕๗/๔๘, วิ.มหา. (ไทย) ๔/๕๗/๖๘-๖๙.

^{๑๐๑} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๓๖, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๗/๕๘.

^{๑๐๒} อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๔๔/๔๖, อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๔๔/๗๑.

(๓) ในกนิทสูตร สังยุตตนิกาย สคาถวรรค มีอานิสงส์การให้ทานว่า “เทวดาเข้าไป ทูลถามปัญหาพระศาสดาว่า ”บุคคลให้อะไร ชื่อว่าให้กำลัง ให้วรรณะ ให้จักขุ ให้สุชะ ให้ทุก สิ่งทุกอย่าง”^{๑๑๓} พระศาสดาตอบว่า “ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ ผู้ให้ ยานพาหนะ ชื่อว่าให้ความสุข ผู้ให้ประทีป ชื่อว่าให้จักขุ ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุก อย่าง ส่วนผู้ที่ปราศอนธรรม ชื่อว่าให้มตธรรม”^{๑๑๔} ซึ่งมีคำอธิบายเกี่ยวกับอานิสงส์ต่าง ๆ ดังนี้ คือ

๑. ผู้ให้ข้าว ชื่อว่าให้กำลัง ร่างกายของคนเรานั้นจะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยอาหาร แม้บุคคลจะมีรูปร่างใหญ่แข็งแรง มีกำลังมาก หากไม่ได้รับประทานมาหลาย ๆ วัน อาจจะมี หดกำลังได้ ส่วนบุคคลผู้มีกำลังน้อย ถ้าได้รับประทานอาหารบริบูรณ์แล้ว ย่อมมีกำลังขึ้นมาได้

๒. ผู้ให้ผ้า ชื่อว่าให้วรรณะ บุคคลแม้จะมีผิวพรรณดี มีรูปร่างเพียงไร หากแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าที่สกปรกเหมือนผ้าจีวรหรือไม่มีเสื้อผ้าเลย ย่อมไม่น่าดู ทั้งยังน่าเกลียดและถูกเหยียดหยามได้ ส่วนบุคคลที่นุ่งห่มด้วยเสื้อผ้าที่สะอาด เรียบร้อย ย่อมดูงาม เป็นที่ชื่นชมแก่ผู้พบเห็น

๓. ผู้ให้ยาน ชื่อว่าให้ความสุข ในการเดินทาง บางครั้งผู้เดินทางอาจต้องพบความลำบากจากหนทางที่ยาวไกล ถนนที่ขรุขระกรไปด้วยหญ้าหรือขวากหนามที่แหลมคมหรือต้อง ได้รับอันตรายจากสัตว์มีพิษที่หลบซ่อนตัวอยู่ข้าง ต้องเผชิญกับแสงแดดที่แผดกล้าหรือมีฝนลมแรง บ้าง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมทำให้เกิดความทุกข์ ความไม่สะดวกสบาย หากมีผู้ใดให้ยานพาหนะ ไว้ใช้สอย ให้อุปกรณ์ในการเดินทาง ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าให้สิ่งที่จะช่วยอำนวยความสะดวกสบายคือ ให้ความสุข

๔. ผู้ให้ประทีปโคมไฟ ชื่อว่าให้จักขุ คนทั้งหลายแม้มีดวงตาที่ไม่สามารถมองเห็น ในที่มืดได้ ต่อเมื่อมีประทีปโคมไฟให้แสงสว่าง จึงสามารถมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างตามปรารถนา ได้

๕. ผู้ให้ที่พักอาศัย ชื่อว่าให้ทุกสิ่งทุกอย่าง ตามธรรมดาคนเดินทาง ย่อมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า และย่อมปรารถนาที่จะเข้าสู่ที่พักอาศัย เมื่อพักผ่อนสักครู่ก็จะได้กำลังคืนมา หรือ ผู้ที่ออกสู่กลางแจ้งต้องตากแดดตากลม ทำให้ผิวพรรณหมองคล้ำลงได้ ต่อเมื่อได้เข้ามาพัก ผิวพรรณจึงกลับงดงามดังเดิม ผู้ที่เดินทางผ่านแดดร้อน อันตรายต่าง ๆ ในระหว่าง เมื่อได้อาศัย จะมีความสุขสบายปลอดภัยขึ้น หรือเดินอยู่ในท่ามกลางแสงแดดร้อนจ้า นัยน์ตาย่อมพรำน้ำไม่ แฉมไส เมื่อได้พักสักครู่ ดวงตาที่ใช้การได้ดีดังเดิม ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ให้ที่พักอาศัย เป็นผู้ให้ทุกสิ่งทุกอย่าง

^{๑๑๓} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

^{๑๑๔} ส.ส. (บาลี) ๑๕/๔๒/๓๖, ส.ส. (ไทย) ๑๕/๔๒/๔๒.

๖. ผู้ให้ธรรมทาน เชื่อว่าให้อรรถธรรม เหตุเพราะเมื่อบุคคลได้ฟังธรรม เกิดศรัทธา เลื่อมใสและรู้จักบาปบุญคุณโทษ จะละบาปได้เพราะได้ฟังธรรม จะทำบุญถวายทานได้ เพราะ ได้ฟังธรรม ถ้าไม่ได้ฟังแล้ว ก็จะไม่เกิดศรัทธา แม้สิ่งของสักเล็กน้อย ข้าวสักทัพพีหนึ่ง ก็มี อาจจะได้ จะรักษาศีล ๕ ศีล ๘ ศีล ๑๐ ศีล ๒๒๗ จะเจริญภาวนา ไหว้พระสาวกมณฑล บูชา พระรัตนตรัย ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นได้ก็เพราะได้ฟังธรรม เพราะฟังแล้วรู้จักบุญบาป ฉะนั้น การให้ ธรรมทาน เชื่อว่าชนะการให้ทั้งปวง^{๑๑๕}

(๔) พระพุทธเจ้าทรงแสดงอานิสงส์ของการให้ทาน และการให้ทานถือว่าเป็นการ ทำบุญอย่างหนึ่ง ในนิกคันทสูตร ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ^{๑๑๖}ว่า

๑. ทำให้เป็นผู้มีผิวพรรณงาม มีเสียงไพเราะ มีทรวดทรงดี และมีบารมี
๒. ทำให้เป็นพระราชาปกครองประเทศและได้รับความสุข
๓. ทำให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ
๔. ทำให้ได้กัลยาณมิตร ถึงความเป็นผู้รู้ (วิชา) และถึงความหลุดพ้นได้ (วิมุตติ)
๕. ทำให้ได้ปฏิสัมภิทา วิโมกข์ สากขารมีญาณ ปัจเจกโพธิญาณ และพุทธภูมิ

(๕) มีปัญหาเกี่ยวกับประโยชน์แห่งการให้ทานปรากฏอยู่ทุกยุคสมัย แม้ในสมัย พุทธกาลก็มีผู้สงสัยในการให้ทานเช่นกันว่า การให้ทานด้วยความเชื่อ เพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้ว เขาจะได้รับทานนั้นหรือไม่ ปัญหาที่พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขไว้ในชาณุสโสณีสสูตร อังคุตตรนิกาย ทสก นิบาตว่า

ทานนั้นจะสำเร็จแก่ผู้ตายไป ก็เฉพาะในฐานะที่เขาจะรับได้ถ้าไม่อยู่ใน ในฐานะที่เขาจะรับได้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์ หากผู้ตายไม่อยู่ในฐานะที่จะรับได้ แม้ทานที่ให้ไปแล้วก็ไม่ไร้ผล ในฐานะที่ผู้ตายไม่สามารถจะได้รับส่วนบุญที่ ญาติอุทิศให้ ได้แก่ ผู้ตายไปเกิดในนรก เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เกิดเป็น มนุษย์ เกิดเป็นเทวดา สัตว์เหล่านี้จะมีอาหารเฉพาะตนอยู่แล้ว ฉะนั้น บุญที่ญาติอุทิศไปให้ เขาจึงไม่ได้รับ แต่ถ้าหากผู้ตายไปเกิดเป็นเปรต ญาติ ทำบุญอุทิศไปให้ สัตว์ประเภทนี้จึงจะได้รับ และการที่ญาติทั้งหลายที่ ตายไปแล้วจะไม่ไปเกิดเป็นเปรตก็เป็นไม่ได้ เพราะเวลาผ่านมาช้านานแล้ว กรรมหรือการกระทำที่ทำให้เกิดในนรก สัตว์ดิรัจฉานคือเป็นผู้ฆ่าสัตว์

๕๑

^{๑๑๕} ดูเพิ่มเติมในพระมหาสุวิทย์ วิบุลย์สุโก, ทาน ก้าวแรกแห่งการพัฒนาคุณภาพชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทฟองทองเอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๑, ๑๓๕, ๑๓๖, ๑๓๘, ๑๓๘, ๑๓๘, ๑๓๘.

^{๑๑๖} ข.บ. (บาลี) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๓, ข.บ. (ไทย) ๒๕/๑๑-๑๕/๑๕.

ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุศเท็จ พุศต่อเสียด พุศคำหยาบ พุศเพื่อเจ้อ มีความอยากได้ของผู้อื่น มีจิตปองร้ายมีความเห็นผิด ส่วนการกระทำที่นำไปเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ก็คือกรรมไม่ทำกรรมดังกล่าวข้างต้นนี้ บางคนแม้จะกระทำการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความเห็นผิดแต่ได้ให้ทานด้วยข้าว น้ำ ผ้า ยาน มาลา ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอนที่พัก ที่อยู่อาศัยและเครื่องประทีป แก่สมณพราหมณ์ เมื่อตายไป จะไปเกิดเป็นช้าง หรือสุนัข จะมีข้าว น้ำ มาลา เครื่องประดับต่างๆ เพราะกรรมคือการให้ทานนั้น บางคนเมื่อมีชีวิตอยู่ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ฯลฯ มีความเห็นชอบ ได้ให้ทานแก่สมณพราหมณ์ เมื่อตายไปจะไปเกิดเป็นมนุษย์ หรือเทวดา จะได้รับเบญจกามคุณที่เป็นของมนุษย์ และเบญจกามคุณของเทวดา เพราะกรรมคือการให้ทานนั้น^{๑๑๖}

๒.๑๑.๒ ประโยชน์ของธรรมทาน

พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงอานิสงส์ของธรรมทานไว้หลายแห่ง เช่นที่ปรากฏในเรื่องปัญหาท้าวสักกะ คือ ท้าวสักกะพร้อมด้วยเทวดาในหมื่นจักรวาลมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ครั้นถึงแล้วจึงนมัสการทูลถามพระองค์ว่า การให้อะไร ชนะการให้ทั้งปวง รสอะไร ชนะรสทั้งปวง ความยินดีอะไร ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งอะไร ชนะทุกข์ทั้งปวง พระองค์ ตรัสตอบว่า “การให้ธรรมทาน ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรม ชนะรสทั้งปวงความยินดีในธรรม ชนะความยินดีทั้งปวง ความสิ้นไปแห่งค้นหา ชนะทุกข์ทั้งปวง”^{๑๑๗}

เพราะฉะนั้น การให้ธรรมทานเป็นทานจากที่กล่าวมามีอานิสงส์พอสรุปได้ ดังนี้

๑. ได้เข้าใจอรรถ ได้ความเข้าใจในธรรม
๒. ได้ความรื่นเริง
๓. ได้ความอิมใจ
๔. ได้ความสบายกายสบายใจ
๕. จิตตั้งมั่นด้วยดี^{๑๑๘}

^{๑๑๖} อญ.ทสก. (บาลี) ๒๔/๑๓๗/๒๒๑-๒๒๕, อญ.ทสก. (ไทย) ๒๔/๑๓๗/๓๒๕-๓๒๘.

^{๑๑๗} พุ.ธ. (บาลี) ๒๕/๓๕๔/๓๘, พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๕๔/๑๔๔.

^{๑๑๘} อญ.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๒๖/๑, อญ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๒๖/๓๓.

การให้ทานถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนิกชนและจากผลประโยชน์ของการให้ทานที่กล่าวมา ย่อมเอื้อประโยชน์ ๓ ประการ ได้แก่

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน ทิฏฐธัมมิกัตถะ เป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้ให้ทานจะพึงได้รับ เป็นประโยชน์ที่คนทั่วไปมุ่งหมายกันในโลกลี้ เป็นต้นว่า ทรัพย์ ศิลปวิทยา ยศ ไฉตรีและความสุข

๒. ประโยชน์ในเบื้องหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ทานในระดับนี้ อยู่ในระดับที่สูง กว่าระดับวัตถุหรือความสุขทางกาย คือ เป็นจุดหมายที่เน้นเรื่องจิตใจ เป็นการพัฒนาจิตใจเพื่อไปสู่ระดับที่สูงขึ้น เพราะนอกจากทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงเกียรติยศในปัจจุบันนี้แล้ว จะเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อการเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์อันเป็นสัมปรายภพ

๓. ประโยชน์สูงสุด (ปรมัตถะ) เป็นประโยชน์ระดับสูงสุดที่สืบเนื่องมาจากระดับทั้งแจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจต้องทำอีกต่อไปแล้ว^{๑๑๑}

๒ อย่างข้างต้น เป็นอานิสงส์ขั้นสุดท้ายแห่งการให้ทาน เป็นขั้นที่จะบรรลุสาระแห่งชีวิต คือ การดำเนินตามทางสายกลางที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ก็คือ การดำเนินชีวิตตามอริยมรรค ๘ ประการ เพื่อความหมดจด ความบริสุทธิ์แห่งอาสวะ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ ปัญญาเห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ
๓. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ
๗. สัมมาสติ ระลึกรชอบ
๘. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจชอบ^{๑๑๑}

^{๑๑๑} พระมหาบุญทัน อานนโท, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเวสสันดรชาดก : ศึกษาเฉพาะทานบารมี”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕, หน้า ๓๐-๓๑.

^{๑๑๑} ม.มู. (บาลี) ๕/๑๖๔/๒๖, ม.มู. (ไทย) ๕/๑๖๔/๓๕๔.

๒.๑๒ ความสำคัญของการให้ทาน

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็น เพราะมีหลักธรรมต่าง ๆ หล่อเลี้ยงจิตใจชาวพุทธ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทาน ทำให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจบุญสุนทาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในยามประเทศชาติประสบภัยพิบัติ เช่น อุทกภัย ชาวพุทธก็จะช่วยเหลือกันเอื้อเฟื้อแบ่งปันทรัพย์สิ่งของ ๆ คนให้แก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ทำให้ความทุกข์เบาบางลงไป นับว่าทานมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างยิ่ง แม้พระพุทธเจ้าก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตชาติพระองค์ก็ได้ทรงบำเพ็ญบารมีทุกประการ โดยเฉพาะทานบารมี ทรงบำเพ็ญเป็นอันดับแรก ต่อมาจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ ต่อไป จนบารมีเต็มเปี่ยมแล้วจึงได้บรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า การที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเป็นอันดับแรก เพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและเป็นอุปการะแก่การบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ อีกด้วย ดังนั้น การให้ทานในพระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญมาก ซึ่งสรุปได้ ๓ ประการ ดังนี้

๒.๑๒.๑ ความสำคัญต่อปัจเจกบุคคล

การให้ทานนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดีเพื่อจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตในพระพุทธศาสนา เพราะจิตใจของมนุษย์มีกิเลสครอบงำอยู่ ๓ อย่าง คือ โลภะ โทสะและโมหะ เรียกว่าอกุศลมูล ต้องปราบปรามด้วย ศีล ทาน ภาวนา (บุญกิริยาวัตถุ ๓) ทานเป็นตัวแก้โลภะ เมื่อโลภะถูกกำจัดเสียได้ กิเลสที่เหลือคือโทสะและโมหะก็เบาบางลง เปรียบเหมือนแก้ว ๓ ขา ขาหนึ่งหักลง อีก ๒ ขา ก็ทรงตัวอยู่ไม่ได้ ฉะนั้น เมื่อกิเลสค่อย ๆ เบาบางลงไป ในที่สุดก็หมดไปและเข้าถึงเป้าหมายของชีวิตคือพระนิพพาน

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่บุคคลทั่วไป จะแสดงอนุปพิพัตถาเป็นอันดับแรก ดังเช่นในพรหมายูสูตรว่า

พระศาสดาตรัสอนุปพิพัตถาแก่พรหมายูพราหมณ์ คือ เรื่องทาน ศีล สวรรค์ ความดำทราวม ความเศร้าหมองแห่งกามและอนิสงส์ในการออกบวช เมื่อทรงทราบว่พรหมายูพราหมณ์มีจิตควรบรรลุธรรม สงบอ่อน

ปราศจากนิเวศน์ เบิกบาน ผ่องใส จึงทรงประกาศธรรมที่ลุ่มลึกลงไปตาม
ลำดับจนพราหมณ์ได้บรรลุธรรม^{๑๒}

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าทานเป็นเรื่องสำคัญทีเดียว เป็นเรื่องพื้นฐานที่ทุกคนจะต้องเรียนรู้
ให้เข้าใจเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้อง จึงจะเรียนรู้ในเรื่องที่ละเอียดลึกซึ้งต่อไป

อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นบุคคลตัวอย่างของผู้ถวายทานเป็น
จำนวนมากเพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา จนได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางด้านถวายทาน ทำ
ให้ชีวิตมีความสมบูรณ์ในทุกด้าน มีความสุขความสำเร็จจนในที่สุดได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน

การที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีเพื่อจะเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจะต้องเริ่มต้น
จากการสร้างทานบารมีก่อนเป็นปฐมบารมีแล้วค่อย ๆ สั่งสมบารมีอื่น ๆ ไปจนกระทั่งบารมีเต็ม
เปี่ยมได้บรรลุเป็นพระพุทธรเจ้า ดังเช่นตัวอย่างพระพุทธรเจ้าของเรา พระองค์เคยถวายทานเป็น
จำนวนมาก ทั้งทานบารมี ทานอุปบารมี และทานปรมัตถบารมีในภพชาติต่าง ๆ ดังที่ปรากฏใน
คัมภีร์พระพุทธศาสนา

ทานนับว่ามีความสำคัญต่อบุคคลทุกระดับไม่ว่าจะเป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี พราหมณ์
มหาศาล กษัตริย์ วนิพก ยาจก หากเขาได้บำเพ็ญทาน ชีวิตของเขาก็จะไม่อัปจน มีแต่ความ
อุดมสมบูรณ์ จนกระทั่งได้บรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือการเข้าถึงพระนิพพาน และเป้าหมายที่
ยากยิ่งคือ การได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลาย

๒.๑๒.๒ ความสำคัญของทานที่มีต่อพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสดารองอยู่ได้ตลอดระยะเวลาว่า ๒,๕๐๐ เพราะพุทธบริษัทได้
ช่วยกันให้ทั้งอามิสและธรรมะ นับตั้งแต่การถวายวัดเวฬุวันของพระเจ้าพิมพิสาร การสร้าง
วัดเชตะวันของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี การสร้างวัดบุพพารามของนางวิสาขา จนมาถึงในสมัยของ
พระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงสร้างวิหารทั่ว
ประเทศอินเดีย ๘๔,๐๐๐ แห่ง ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างเต็มที่ ทรงส่งพระธรรมทูต
จำนวน ๘ สาย ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่าง ๆ รวมทั้งดินแดนสุวรรณภูมิซึ่งเป็นที่ตั้งของ
ประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยได้มีพระพุทธศาสนาอยู่คู่บ้านคู่เมือง มีความร่มเย็นเป็นสุขมา
จนถึงทุกวันนี้ หากไม่มีหลักคำสอนเรื่องทาน ก็ไม่มีบุคคลเหล่านี้ปรากฏในประวัติศาสตร์
พระพุทธศาสนา ก็คงจะดำรงอยู่ไม่นานมาจนถึงทุกวันนี้ การให้ทานจึงถือว่าเป็นการรักษาไว้ซึ่ง
พระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

^{๑๒} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๓๕๕/๔๘๘, ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๕๕/๔๘๘.

การให้ทาน นับว่าเป็นรากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังคำที่พระอุบาลี-
คณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) ได้กล่าวว่

แท้จริงทานของทายนี่เองเป็นรากแก้วของพระพุทธศาสนา ทายก
ผู้ได้รับบริจาคทานในพระพุทธศาสนา น้อยก็ตาม มากก็ตาม ก็ได้ชื่อว่า
อุปถัมภ์ยกย่องพระพุทธศาสนา ตามกำลังของตน พระพุทธศาสนาตั้งอยู่
ได้ถึง ๒๕๐๐ ปีเศษ เป็นมาได้ด้วยอะไร พระสงฆ์สามเณรทำไรนา
ค้าขายอะไร อาศัยแต่ทานของทายก ทายิกา เป็นเครื่องเลี้ยงชีพ ได้มี
เวลาพากันศึกษาเล่าเรียน วิชาสันทายาทมาจนบัดนี้ พิจารณาเห็นเท่านั้น
ก็รู้จักคุณของท่าน แม้พระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ยังทรงสร้างบารมี ๑๐
ประการ ก็ยกทานบารมีขึ้นเป็นบทหน้าว่า ทานบารมี สิบบารมีเป็นต้น
หมายความว่า ทรงยกทานบารมีขึ้นเป็นใหญ่กว่าบารมีทั้งปวง^{๑๑๓}

๒.๑๒.๓ ความสำคัญของทานที่มีต่อสังคมส่วนรวม

การให้ทานนอกจากจะมีความสำคัญต่อบุคคลและพระพุทธศาสนา ยังมีความสำคัญ
ต่อสังคมส่วนรวม เพราะคนเราจะอยู่คนเดียวโดยลำพังในสังคมไม่ได้ การให้ทานจึงเป็นเรื่องที่มี
ความสำคัญต่อสังคม ในสังคหวัตถุ มีธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ๔ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ปันสิ่งของ
๒. ปิยวาจา วาจาเป็นที่รัก
๓. อัตถจริยา การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์
๔. สมานัตตตา การวางตนสม่ำเสมอ^{๑๑๔}

ทาน การให้ปัน การช่วยเหลือจุนเจือ ไม่คิดเอาเปรียบกัน เอาประโยชน์ตน ไม่ว่าจะ
เป็นทางวัตถุ ความรู้ หรือความดี เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน หลักการข้อนี้จะช่วยให้เกิดลักษณะ
สมคุณทางเศรษฐกิจสังคม

^{๑๑๓} ร.ต.อ. นฤชิต จุสะปาโล “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพุทธศาสนากับเสาะกะคะกะฮ์
ในศาสนาอิสลาม”, ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), หน้า ๔๓.

^{๑๑๔} อ.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๓๒/๔๒, อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/ ๕๐-๕๑.

ปิยวาจา การกล่าวถ้อยคำที่เหมาะสมต่อกัน เป็นหลักมนุษยสัมพันธ์ ที่ดีงามต่อกัน ช่วยให้ทุกฝ่ายประสานกันได้อย่างสนิท ไม่เกิดช่องว่างระหว่างกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ต่างกัน ในสังคม เป็นเรื่องเสริมสร้างความมั่นคงตั้งแต่ระดับครอบครัว จนถึงระดับชาติและระดับโลก

อัตถจริยา การปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่สังคม อยู่ที่ใดอย่าทำตนเป็นคนไร้ประโยชน์ การทำตนเป็นคนไร้ประโยชน์นั้น จัดว่าเป็นการมีชีวิตอย่างประทุษร้ายสังคมเป็นการเอาเปรียบสังคม

สมานัตตตา การวางตนเหมาะสม ไม่เป็นคนลุ่มๆ ดอนๆ แม้ให้ของผู้อื่น ถ้าวางตนเหมาะสม เป็นการช่วยเสริมคุณค่าของที่ให้นั้นให้สูงขึ้น ส่วนการวางตนไม่เหมาะสม เป็นการทำลายของที่มีค่ามากให้กลายเป็นมีค่าน้อย เป็นการทำความดีและลบตีความดีเสียด้วยตนเอง

หลักสังคมสงเคราะห์ทั้ง ๔ อย่างนี้ เปรียบเหมือนตัวหลักหรือนอตที่ทำหน้าที่ยึดล้อไว้ให้ติดกับตัวรถ สังคมที่ขาดหลักการเหล่านี้ เปรียบได้กับรถที่ล้อหลุด และนั่นคือความไปไม่รอดของสังคม อันตรายต่างๆ ย่อมเกิดขึ้นอย่างแน่นอนเช่นเดียวกับอุบัติเหตุที่สืบเนื่องมาจากล้อหลุด ผู้รักความมั่นคงของชีวิตในสังคม ควรได้ถือถูดกัน มีมนุษยสัมพันธ์ดีงามต่อกัน อำนวยประโยชน์แก่กันและวางตนให้เหมาะสมอยู่เสมอ

สังคมใดประพฤติตามธรรมดังกล่าวมา โดยเฉพาะการให้ทาน ถือว่าเป็นพุทธวิธีครองใจคนที่สำคัญข้อหนึ่ง นอกจากการให้ของกินของใช้แล้ว การให้อื่น ๆ เช่น การให้ที่นั่งให้ทางเดิน ให้ความรู้ ให้ยานพาหนะ ให้พักอาศัย ก็จัดเป็นทานเหมือนกัน เป็นวิธีครองใจคนอื่นเหมือนกัน เพราะที่ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของผู้รับ

สรุปว่า ทานในพระไตรปิฎก หมายถึง อามิสทานและธรรมทาน การให้ทานมีจุดประสงค์ ๒ อย่าง คือ ส่วนตน เพื่อกำจัดกิเลสคือความโลภและความตระหนี่ในจิตสันดาน และส่วนรวม คือ การช่วยเหลือผู้อื่น การให้ทานสามารถผูกไมตรี ความสามัคคีของกันและกันได้ สาเหตุที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยให้ทาน เช่น ให้เพราะหวังผลตอบแทน ให้เช่นนี้ไม่ถูกต้องตามหลักทางพระพุทธศาสนา วิธีการให้ทานที่ถูกต้อง คือ ต้องให้ความสำคัญแก่สิ่งของและตัวผู้รับ เช่น ให้ทานด้วยความเคารพ ให้ทานด้วยศรัทธา ให้ทานโดยไม่เบียดเบียนตนและผู้ตน ให้ทานโดยมีจิตอนุเคราะห์อยากช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ทานจะมีอานิสงส์น้อยหรือมาก ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ ผู้ให้ ผู้รับ และวัตถุสิ่งของที่ให้ ผู้ให้ ต้องมีเจตนาดีก่อนจะให้ กำลังให้ และหลังให้ทานแล้วเป็นสำคัญ ผู้รับต้องเป็นคนมีศีลธรรมอันงาม และสิ่งของที่ให้ ได้มาโดยสุจริต มีคุณภาพ เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ ทานนั้นก็ยังมีอานิสงส์มาก ทานมีความสำคัญ คือ มีความสำคัญต่อเฉพาะบุคคล ทำให้บุคคลเมื่อปฏิบัติตามแล้วบรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ต่อพระพุทธศาสนา คือ เป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา

ดำรงอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะอาศัยการให้ทานของพุทธศาสนิกชน ต่อสังคม คือ เมื่อ
พุทธศาสนิกชนปฏิบัติตามธรรมคือการให้ทานแล้ว สังคมย่อมมีความสามัคคี มีมิตรไมตรีและมี
ความเอื้อเฟื้อต่อกัน สันติสุขก็ย่อมเกิดขึ้นในสังคมไทยแน่นอน

บทที่ ๓

ศึกษาจริยวัตรของพระโพธิสัตว์เกี่ยวกับทานบารมี

คำว่าบารมี มีที่มาจากหลายแห่งทั้งในพระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณ์วิเสส อรรถกถา และคัมภีร์อื่น ๆ ทั้งความหมายในคัมภีร์เหล่านั้นก็ย่อมจะแตกต่างกันไป ในวิทยานิพนธ์นี้จะศึกษาเฉพาะความหมายของคำว่าทานบารมีเท่านั้น

ในอรรถกถาจริยาปิฎก กล่าวว่า บารมี หมายถึง คุณทั้งหลายมีทานเป็นต้น อันพระโพธิสัตว์เข้าครอบครองแล้วด้วยพระกรุณา และอุบายโกศล อันตั้งหามาณะและทัญญิ ไม่อาจทำลายได้^๑

ทานบารมี มาจากศัพท์ว่า ทาน+ปารมี หมายถึง การบำเพ็ญทาน

ส่วนในคัมภีร์อุปทาน ทานบารมี หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้^๒ ในอรรถกถาพุทธวงศ์ หมายถึง ให้สิ่งที่ตนมีทั้งหมด โดยไม่จำกัด เป็นการสละความยึดถือในทรัพย์สมบัติทั้งหมดพร้อมที่จะออกบวช เปรียบการให้นี้เหมือนกับการคว่ำหม้อ^๓ และในอรรถกถาจริยาปิฎก ทานบารมี หมายถึง การให้สิ่งที่ควรให้^๔

ทานบารมีแบ่งเป็น ๓ ระดับ^๕ คือ

๑. ทาน คือ การบริจาสสิ่งของภายนอกที่เป็นสวัสดุกถทรัพย์ เช่น ช้าง ม้า โค กระบือ ที่เป็นอวัสดุกถทรัพย์ เช่น แก้วแหวน เงิน ทอง หรือราชสมบัติ ให้แก่คนอื่น ชื่อว่า ทานบารมี

๒. การบริจาคอวัยวะของตน เช่น เนื้อ เลือด มือ เท้า หู จมูก ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า ทานอุปบารมี

๓. การบริจาคชีวิตให้แก่คนอื่น ชื่อว่า ทานปรมัตถบารมี

^๑ จุ.จริยา.อ. (บาลี) ๓๒๔, จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๕๓๑.

^๒ จุ.อุปทาน. (บาลี) ๓๒/๑/๘, จุ.อุปทาน. (ไทย) ๓๒/๑/๕.

^๓ จุ.พุทธวิส.อ. (บาลี) ๑๕๕-๑๕๖, จุ.พุทธวิส.อ. (ไทย) ๘/๒ /๒๒๘.

^๔ จุ.จริยา.อ. (บาลี) ๓๑๘, จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๕๖๑.

^๕ จุ.อุปทาน.อ. (บาลี) ๓๕, จุ.อุปทาน.อ. (ไทย) ๘/๑/๕๘.

การให้ทานที่เป็นการบำเพ็ญทานบารมี จะต้องเป็นการให้ทานที่ต้องสั่งสมสืบเนื่อง โดยตลอดไม่ขาดสาย เพื่อเป็นการบำเพ็ญที่เกิดจากการอธิษฐานจิต มีการทำอภินิหาร เพื่อมุ่งหวังพระสัมพันธูปัญญาในอนาคตกาล แล้วปฏิบัติตามความตั้งใจจนกว่าจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทาง

พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม^๖ ได้สรุปลักษณะของการบำเพ็ญของทานบารมี ดังนี้

๑. ให้แก่คนหรือสัตว์ เพื่อประโยชน์แก่เขาในชีวิตที่เป็นจริง
๒. ให้ด้วยจิตเสียสละอย่างแท้จริง โดยไม่หวังอะไรตอบแทน
๓. การให้นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการก้าวไปในกระบวนการฝึกฝนพัฒนาตนให้ปัญญาเจริญสมบูรณ์ เพื่อจะได้บำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้บริบูรณ์
๔. ผู้ให้จะเป็นใครก็ได้ ไม่ว่าจะจนมี ใหญ่โตหรือต่ำด้อย ข้อสำคัญอยู่ที่ว่าความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวมุ่งแน่วแน่งไปในกระบวนการศึกษาพัฒนาตน

บุคคลที่จะบำเพ็ญทานบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต เรียกว่า พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อจะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปแล้วรวมทั้งหมด ๒๘ พระองค์ จะมาตรัสรู้ในอนาคตอีก ๑ พระองค์ คือ พระโพธิสัตว์ศรีอริยมตไถย

พระโพธิสัตว์ มาจากคำบาลีว่า โพธิสตฺโต มีความหมาย ๓ นัย คือ

๑. เป็นผู้ที่มีสติปัญญาเฉียบแหลม จะได้ตรัสรู้
๒. เป็นผู้ที่อธิษฐานจิตดำเนินชีวิตตามอริยมรรคทั้ง ๘ ประการ กล่าวคือหลักธรรมที่จะเป็นเหตุให้ตรัสรู้^๗
๓. เป็นผู้ที่ควรจะตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณ^๘

^๖ พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม, “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทานตามหลักจริยศาสตร์กับความเข้าใจเรื่องทานของชาวไทยพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๖, หน้า ๑๔๘.

^๗ ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๓/๒๑, ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๑/๕๔, ม.ม.อ. (บาลี) ๑/๓๕/๑๒๒, ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๑/๒๘๓, อ.จ.อ. (บาลี) ๒/๑๐๔/๒๕๓, อ.จ.อ. (ไทย) ๑/๓/๕๑๑.

^๘ จ.ศ.อ. (บาลี) ๒/๖๘๕/๓๑๓, จ.ศ.อ. (ไทย) ๑/๖/๖๘๕.

การที่บุคคลตั้งความปรารถนาเพื่อศรีสู่เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะต้องผ่านการบำเพ็ญตนเป็นพระโพธิสัตว์ก่อน เพื่อให้เกิดคุณธรรมเกิดความบริบูรณ์และแก้ก้ำอันเป็นการเตรียมความพร้อมที่จะบรรลुพระสัพพัญญุตญาณ บุคคลจะได้ชื่อว่าพระโพธิสัตว์นั้น จะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติเบื้องต้นแห่งการทำให้เป็นพระโพธิสัตว์ เรียกว่า “อัฐธัมมสโมธาน” ดังสุเมธดาบสได้กระทำความปรารถนาแทบบาทมูลของพระพุทธเจ้าที่พึงกรประกอบด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ

๑. เกิดเป็นมนุษย์ คือ ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เท่านั้น เมื่อปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ผู้ที่เกิดเป็นนาคเป็นครุฑเป็นต้น ปรารถนาย่อมไม่สำเร็จ เพราะเขาไม่สมควรที่จะเป็นพระพุทธเจ้า

๒. เป็นบุรุษ คือ ผู้ที่จะเกิดเป็นบุรุษ จึงจะปรารถนาแล้วสำเร็จ สตรี บัณเฑาะก์ เป็นต้น ปรารถนาได้แต่จะไม่สำเร็จ ในชาติที่ตนเป็นสตรี หรือบัณเฑาะก์วันนั้น เพราะไม่มีลักษณะที่ครบบริบูรณ์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “เป็นไปไม่ได้เลยที่สตรีจะพึงเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า”^๕ ดังนั้น แม้จะเกิดเป็นมนุษย์ แต่ดำรงเพศอยู่ในสตรีเพศ ความปรารถนาก็จะไม่สำเร็จ

๓. มีอุปนิสัย คือ ผู้ที่เกิดเป็นบุรุษสมบูรณ์ด้วยอุปนิสัย ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ส่วนผู้ที่ไม่มียุปัญญา จะไม่สำเร็จ เช่นต้องมีอุปนิสัยในการสร้างคุณความดี

๔. ตั้งความปรารถนาในสำนักพระพุทธเจ้าผู้ยังทรงพระชนม์อยู่ คือได้พบพระพุทธเจ้าอยู่ต่อพระพักตร์แล้วปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าในสำนักพระพุทธเจ้านั้น ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ปรารถนาในที่ตั้งแห่งพระเจดีย์ โคนพระโพธิ์ พระปฐมิถุ หรือในสำนักพระปัจเจกพุทธเจ้า ในสำนักพระสาวกทั้งหลายย่อมไม่สำเร็จ เพราะเป็นการกระทำที่ไม่มีพลัง

๕. ออกบวชเป็นบรรพชิต คือ ออกบวชเป็นคาสผู้เชื่อกรรม บวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ปรารถนาในสำนักของพระพุทธเจ้า ย่อมสำเร็จ ดำรงอยู่ในเพศฤหัสถ์ ปรารถนา ย่อมไม่สำเร็จ เพราะเพศฤหัสถ์ ไม่สมควรแก่ความเป็นพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์บวชแล้ว ย่อมบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระโพธิสัตว์ที่อยู่ในเพศฤหัสถ์ ย่อมไม่บรรลु ดังนั้น ในกาลที่ตั้งปณิธาน เพศบรรพชิตเท่านั้น จึงสมควร

^๕ อญ.เอกก. (บาลี) ๒๐/๒๓๕/๒๕, อญ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๓๕/๓๕.

๖. ได้มานและอภิญญา คือ ออกบวชเป็นบรรพชิต ได้สมาบัติ ๘ ได้อภิญญา ๕ ความปรารถนาจึงจะสำเร็จ ถ้าปราศจากคุณสมบัติดังกล่าว จะไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถจะตั้งสมาธิได้ มหาบุรุษผู้สมบูรณ์ด้วยอุปนิสัยสมบัติและอภิญญาสมาบัติ ได้กระทำความ ปรารถนาไว้ จึงจะสามารถบำเพ็ญบารมีได้

๗. ได้กระทำอุปการะอย่างถึงขนาดสละชีวิตเพื่อพระพุทธเจ้า คือ ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยคุณดังกล่าวแล้ว ได้สละชีวิตของตนเพื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลาย กระทำอุปการะอันยิ่งในกาลนั้น ความปรารถนาของเขาจึงจะสำเร็จ

๘. มีนันทะในการสร้างกุศล คือ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณธรรมดังกล่าวข้างต้นมีนันทะ ปรารถนาจะกระทำกุศลเพื่อบำเพ็ญธรรมที่กระทำความเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาของเขาจะสำเร็จ^{๑๑}

ธรรม ๘ ประการนี้ เป็นองค์คุณที่จะทำบุคคลเป็นนิยตโพธิสัตว์ จะขาดเสียข้อใดข้อหนึ่งไม่ได้ กล่าวโดยสรุปก็คือ บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์จะต้องเริ่มต้นด้วยความถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติดังกล่าวแล้วจึงเริ่มดำเนินการบำเพ็ญบารมีธรรม(พุทธการกรรม) ๑๐ ประการเป็นลำดับต่อไป

นอกจากนี้ บุคคลที่ปรารถนาจะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ต้องประกอบด้วยปัจจัย ๔ ประการ คือ

๑. ได้เห็นพระพุทธเจ้า
 ๒. ได้ฟังข่าวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า
 ๓. ได้ฟังพระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องเกี่ยวกับพุทธานุภาพ
 ๔. มีอริยาคัยจะสืบทอดพุทธวงศ์แล้วน้อมจิตไปในพระสัมมาสัมโพธิญาณ^{๑๒}
- ประกอบด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ
๑. ได้สร้างสมความดีในศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน
 ๒. มีจิตใจเปี่ยมด้วยกรุณา
 ๓. เพียรพยายามช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์^{๑๓}

^{๑๑} บุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๒๕-๓๓๑, บุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๕๘๐-๕๘๓.

^{๑๒} บุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๓๓, บุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๕๘๕-๕๘๖.

^{๑๓} บุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๓๓-๓๓๔, บุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/ ๕๘๗.

และประกอบด้วยผล ๔ ประการ คือ

๑. มีความพอใจอันเกิดจากตนเอง
๒. มีความพอใจอันเกิดจากผู้อื่น
๓. มีความพอใจอันเกิดจากอุปนิสัย
๔. มีความสมบูรณ์ในการประกอบความเพียรแล้วบำเพ็ญจนบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ^{๑๓}

พระโพธิสัตว์เป็นผู้มีความเข้มแข็ง มีปัญญารอบรู้อุบายวิธี มีความตั้งใจที่ไม่หวนกลับในองค์ประกอบเพื่อพระโพธิญาณ มีเมตตาภาวนาและกรุณาภาวนา พระโพธิสัตว์ทั้งหลายย่อมมีอริยาศัย ๖ ประการ คือ

๑. พอใจในเนกขัมมะ	๒. พอใจในวิเวก
๒. ไม่โลภ	๔. ไม่โกรธ
๕. ไม่หลงมงาย	๖. มีอริยาศัยที่จะสลัดออกจากภพ ^{๑๔}

อริยาศัย ๖ ประการ ที่กล่าวมาข้างต้น เรียกว่าเป็นลักษณะนิสัยที่เป็นพื้นฐานของพระโพธิสัตว์ เป็นองค์ประกอบที่เอื้อเพื่อเพื่อการบรรลุถึงพุทธภาวะได้ง่ายขึ้น

บุคคล ๓ ประเภทเท่านั้นที่จะเป็นพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ อุกคฆิตัญญบุคคล วิปจิตัญญบุคคล เนยยบุคคล ทั้ง ๓ ประเภทนี้ ถ้าน้อมใจไปในสาวกภูมิ ก็สามารถบรรลุอรหัตตผลได้ในศาสนาของพระพุทธเจ้าที่ตนได้พบ^{๑๕}

พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์แล้ว จะเกิดเป็นมนุษย์มีอวัยวะสมบูรณ์นับชาติไม่ถ้วน เป็นผู้แน่วแน่ต่อพระโพธิญาณ จะไม่ไปเกิดในนรก ไม่ไปเกิดเป็นเปรต ไม่เกิดเป็นสัตว์ตัวเล็ก ๆ ไม่เกิดเป็นคนตาบอด ไม่เกิดเป็นคนหูหนวก ไม่เกิดเป็นคนใบ้ ไม่เกิดเป็นกะเทย ไม่เกิดเป็นสตรี ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องมิถุนาทิฎฐิ เชื่อกรรมและผลของกรรม จะเกิดในสวรรค์ ไม่ไปเกิดในอสังขญิกภพ ไม่ไปเกิดในชั้นสุทธาวาส ย่อมเกิดเป็นสัตบุรุษมีจิตใจน้อมไปในเนกขัมมะ ไม่ติดในภพบำเพ็ญบารมี ประพฤติประโยชน์ต่อชาวโลก^{๑๖}

^{๑๓} พุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๓๖-๓๓๗, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๕๕๑-๕๕๒.

^{๑๔} พุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๓๘, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๕๕๕.

^{๑๕} พุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๘๐-๓๘๑, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๓-๖๖๔.

^{๑๖} พุ.จริยา. อ. (บาลี) ๓๘๑-๓๘๒, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๖๖๕-๖๖๖.

การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ จนกว่าจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เร็วที่สุด ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป ปานกลาง ๘ อสงไขย ๑ แสนกัป ช้าที่สุด ๑๖ อสงไขย ๑ แสนกัป ที่ช้าเร็วต่างกัน ก็ด้วยอานุภาพแห่งปัญญา ศรัทธา และวิริยะ พระโพธิสัตว์ผู้ที่มีปัญญายังศรัทธาจะอ่อนแต่ปัญญากล้า พระโพธิสัตว์ผู้มีศรัทธายัง ปัญญาปานกลางศรัทธาแก่กล้า พระโพธิสัตว์ผู้มีวิริยะยัง ศรัทธากับปัญญาอ่อน วิริยะแก่กล้า^{๑๓}

พระโพธิสัตว์ผู้ได้รับพยากรณ์ว่าจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต จะต้องบำเพ็ญธรรมที่จะทำให้เป็นพระพุทธเจ้า(พุทธกรณธรรม) หรือบารมี ๑๐ ประการนี้ คือ “ทาน ศีล เนกขัมมะ ปัญญา วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา อุเบกขา”^{๑๔}

บารมี ๑๐ ประการข้างต้น จะต้องบำเพ็ญด้วยความเสียสละตนเองเป็นสำคัญ มีความเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งปวง พระโพธิสัตว์จะต้องปฏิบัติให้ได้เพื่อให้เกิดคุณธรรมแก่กล้าอันเป็นปัจจัยให้เกิดโลกุตระปัญญาคือความเป็นพุทธภาวะในที่สุด และหากพระโพธิสัตว์ไม่สามารถบำเพ็ญได้ครบทั้ง ๑๐ นี้ให้ครบถ้วน ก็ไม่มีทางจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้

การบำเพ็ญทานบารมีในจริยาปฏิภน เป็นพื้นฐานความคิดของเรื่องบารมีในสมัยหลัง จึงสมควรที่จะกล่าวถึงการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละพระองค์ เพื่อให้เห็นลักษณะพิเศษว่าพระโพธิสัตว์แต่ละองค์มีความมุ่งหมายและลำดับในการบำเพ็ญทานบารมีแตกต่างกันอย่างไรบ้าง เพื่อเป็นตัวอย่างให้อนุชนรุ่นหลังได้ประพฤติกปฏิบัติตามสืบต่อไป

๓.๑ การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎก

บารมี หมายถึง คุณธรรมหลายอย่างที่พระโพธิสัตว์พึงบำเพ็ญ เพื่อนำไปสู่การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นหนทางไปสู่ผลสุดท้ายคือ พระโพธิญาณ และหนทางนี้ไม่ใช่หนทางที่ใครจะปฏิบัติก็ได้ แต่เป็นหนทางเฉพาะพระโพธิสัตว์

ทานบารมีเป็นพุทธกรณธรรม(ธรรมที่กระทำความเป็นพระพุทธเจ้า) ที่สำคัญข้อแรก ซึ่งพระโพธิสัตว์ทั้งหลายจะต้องบำเพ็ญ แล้วค่อยไปบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ ต่อไป

^{๑๓} บุ. อป.อ. (บาลี) ๑/๑๖๖, บุ. อป.อ. (ไทย) ๘/๑/๒๖๕ .

^{๑๔} บุ.จริยา.อ. (บาลี) ๑๕, บุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๓๒.

ทานบารมีที่พระโพธิสัตว์ต้องบำเพ็ญ มี ๓ ประการ คือ

๑. การบริจาควัตถุสิ่งของภายนอกที่เป็นสวัสดิมงคล เช่น ม้า โค กระบือ ที่เป็นอริยคุณทรัพย์ เช่น แก้วแหวน เงิน ทอง หรือราชสมบัติ ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่าทานบารมี

๒. การบริจาคอวัยวะในร่างกายของตน เช่น เนื้อ เลือด มือ เท้า หู จมูก ให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่า ทานอุปบารมี

๓. การบริจาคชีวิตของตนให้แก่ผู้อื่น ชื่อว่าทานปรมัตตบารมี

พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอย่างนี้มาตลอดจนถึงตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ถ้าบำเพ็ญบารมี โดยไม่ปรารถนาสัมมาสัมโพธิญาณ คือไม่ทรงอธิษฐาน เช่นบำเพ็ญบารมีแล้วไม่อธิษฐานว่าเพื่อสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ผลก็ไม่เป็นไปเพื่อการบรรลุมรรคผลเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าได้ เพราะไม่ทรงอธิษฐาน ฉะนั้น พระโพธิสัตว์ ในเวลาที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีเพื่อสัมมาสัมโพธิญาณ ต้องอธิษฐานเพื่อมุ่งพระโพธิญาณเท่านั้น ไม่ใช่เพื่อลาภยศ สักการะ ชื่อเสียงๆ แต่เพื่อพระโพธิญาณ

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะศึกษาการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ทั้ง ๑๐ องค์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเท่านั้น ดังต่อไปนี้

๓.๑.๑ อภิตติดาบส

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นดาบสชื่อว่าอภิตติ บำเพ็ญตบะอยู่ในป่า เมื่อนิ่งไบนานแล้วก่อนจะฉัน จะตั้งจิตคิดบริจาคทานก่อนจึงรับประทาน ท้าวสักกะเห็นการบำเพ็ญตบะของท่าน ต้องการจะทดลองดู จึงแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขอภิกษาติดต่อกันถึง ๓ วัน ท่านก็ยินดีให้ทานทุกครั้งด้วยความเต็มใจ แม้ตนจะอดอาหารก็ตาม ตั้งความปรารถนาเพียงพระสัมโพธิญาณ

ท้าวสักกะเกิดความเลื่อมใสจึงประทานพรให้ ให้ขอในสิ่งที่ต้องการ ท่านจึงขอพรว่า ขออย่าเกิดความโลภในทรัพย์สมบัติ บุตร ภรรยา ช้าง ม้า โค ลา อย่าเกิดความโกรธ เมื่อสมบัติเหล่านั้นหมดไป ไม่ว่าชาตินี้หรือชาติไหน ขออย่าได้พบ อย่าได้เห็น อย่าได้นั่งใกล้ อย่าได้

เจรจาปราศัยกับคนพาลโดยเด็ดขาด เพราะคนพาลย่อมแนะนำ และชักชวนไปในทางที่ไม่ดี ... การไม่คบคนพาลนั้นแหละดี เมื่อไม่ขอพบคนพาลแล้วขอให้พบบัณฑิตเถิด ท้าวสักกะทราบเหตุ แล้วก็ให้พรนั้นตามประสงค์^{๑๕}

การบำเพ็ญทานบารมีของอกิตติดาบส ท่านชอบบำเพ็ญตะบะในป่า จนร้อนถึงพระอินทร์ขนาดต้องแปลงกายเป็นพราหมณ์มาขออาหาร แสดงว่าท่านต้องการทดสอบคุณและเปิดโอกาสให้อกิตติดาบสได้บำเพ็ญทานบารมีนั่นเอง อาหารที่อกิตติดาบสให้แก่พราหมณ์นั้น เป็นใบไม้ ไม่มีน้ำมัน และไม่เค็ม แสดงว่าอกิตติดาบสเป็นผู้อยู่ง่าย ๆ เพียงประทังชีวิตเท่านั้น แต่ยังยินดีให้อาหารของตนให้เป็นทาน ไม่คิดว่าเมื่อให้ไปแล้วตนจะไม่มีกิน ในจรียาปิฎกกล่าวว่ อกิตติดาบสทำเช่นนั้นมิใช่เพื่อหวังลาภยศ แต่บำเพ็ญเพราะปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ^{๑๖}

สรุปว่า อกิตติดาบส ได้ให้ใบไม้แก่พราหมณ์จนหมดสิ้น ไม่แสวงหาอาหารใหม่อีก แสดงว่าท่านเป็นผู้สันโดษ ขอมอดอาหาร จนหอมชอุบลลง แสดงว่าท่านยอมเสียสละอวัยวะร่างกาย แต่ท่านไม่เสียตายชีวิต และดำรงอยู่ได้ด้วยปีติสุขในคบธรรม การบำเพ็ญทานของท่านจัดเป็นทานอุปัชฌายะ เพราะยอมเสียสละอาหารเพื่อผู้อื่น โดยมีมุ่งบำเพ็ญทานบารมีอย่างเดียว

๓.๑.๒ สังขพราหมณ์

ในอรรถกถาขุททกนิกาย จรียาปิฎก^{๑๗} มีเรื่องว่า เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสังขพราหมณ์ อยู่ในโมลินีนคร เป็นผู้มิอหยาตัยพอใจในการบริจาทาน ครั้งหนึ่งคิดจะข้ามมหาสมุทรไปค้าขายยังสุวรรณภูมิประเทศ ขณะที่เดินทางไปสู่ท่าเรือได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่งเดินสวนทางมา เวลานั้นเป็นเวลาเที่ยงวัน พระอาทิตย์แผดแสงอันแรงกล้า พื้นดินแตกระแหง อากาศก็ร้อนจัด พระปัจเจกพุทธเจ้าเดินด้วยเท้าเปล่า ทั้งร่มก็ไม่มี สังขพราหมณ์ตามปกติเป็นผู้ใคร่บุญอยู่แล้ว เมื่อได้เห็นพระผู้เป็นบุญเขตอันประเสริฐ ทั้งมีโอกาสที่จะบำเพ็ญบุญได้เช่นนี้ ก็มีจิตยินดี ได้ถอดรองเท้าของตนที่สวมอยู่เข้าไปกราบเท้าแล้วถวายรองเท้า พร้อมด้วยตัวของคนที่กั้นมาแต่พระปัจเจกพุทธเจ้านั้น

^{๑๕} บุ.ชา (บาลี) ๒๗/๘๓-๘๖/๒๘๐-๒๘๑, บุ.ชา (ไทย) ๒๗/๘๓-๘๖/๔๐๕-๔๑๒.

^{๑๖} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๑๐/๗๒๘, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๑๐/๗๒๘-๗๒๙.

^{๑๗} บุ.จรียา.อ. (บาลี) ๓๖-๓๘., บุ.จรียา.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๘-๖๑.

การถวายร่มและรองเท้าเป็นทานนี้ นับเป็นบุญอย่างมาก เพราะถ้าไม่มีร่มและรองเท้า สังขพราหมณ์เองจะต้องลำบากมาก แต่ก็ให้ด้วยจิตตั้งมั่นว่าจะบำเพ็ญทาน การเสียดละของสังขพราหมณ์นี้แม้จะเป็นเล็กน้อย แต่ก็ เป็นเครื่องแสดงอหยาศัยอันงามของพระโพธิสัตว์ ที่ยินดีในการสละความสุขของตน เพื่อความสุขของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี การที่ผู้รับทานเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าซึ่งเป็นทักษิณยุคคลอันไพบูลย์ และผู้ให้คือสังขพราหมณ์นั้นเป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสบริสุทธ์ทั้ง ๓ กาล ข้อนี้เป็นเครื่องอุดหนุนให้ทานของสังขพราหมณ์นั้นมีผลประจักษ์ในปัจจุบัน

เมื่อสังขพราหมณ์ถวายของเสร็จแล้วก็โดยสารเรือต่อไป เรือที่โดยสารไปนั้น ครั้นแล่นไปในมหาสมุทรได้ ๗ วัน ก็อุปปางลง แต่ด้วยอานิสงส์ที่ได้ถวายรองเท้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เทวดาได้เนรมิตเรือให้ลำหนึ่ง เป็นเรือทิพย์ทำด้วยแก้ว ๗ ประการ สังขพราหมณ์ได้เดินทางกลับด้วยเรือทิพย์นั้น ถึงโมลินีนครโดยสวัสดิภาพ พร้อมด้วยโชคลาภมากมาย ซึ่งเทวดาเนรมิตไว้ในเรือนั้น

สรุปว่า สังขพราหมณ์ ได้บำเพ็ญทานโดยถวายร่มและรองเท้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะการถวายร่มและรองเท้า นับเป็นการเสียดละเป็นอย่างมาก เพราะถ้าไม่มีร่มและรองเท้าสังขพราหมณ์เองจะต้องลำบากมาก แต่ถวายด้วยมีจิตตั้งมั่นว่าจะบำเพ็ญทาน การบำเพ็ญทานของสังขพราหมณ์นี้เป็นเพียงการสละวัตถุภายนอก เรียกว่า พาทิรทาน และจัดเป็นทานบารมี

๓.๑.๓ ธนัญชัยกुरुราช

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าธนัญชัย อยู่ในกรุงอินทปัตต์ ทรงบำเพ็ญกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ในกาลนั้น มีพวกพราหมณ์ชาวกาลิงคะมาขอพญาช้างกะพระองค์ พวกพราหมณ์ทูลว่า ในชนบท ฝนไม่ตกเลย เกิดทุพภิกขภัย อดอยากมาก ขอพระองค์โปรดพระราชทานพญาช้างด้วยเถิด พระองค์ทรงดำริว่า “การห้ามยาจกที่มาถึงแล้ว เป็นการไม่สมควรเลย กุศลสมทานของเราอย่าได้เสียหายเลย เราจักให้ช้างตัวประเสริฐ”^{๒๒}

พระเจ้าธนัญชัย ได้จับวงช้างวางลงบนมือของพราหมณ์แล้วจึงหลั่งน้ำในเต้าทองลงบนมือของพราหมณ์ ต่อมาพวกอำมาตย์ทูลถามพระองค์ว่า เพราะเหตุไร พระองค์จึงพระราชทานช้างแก่พวกเขาจก เมื่อพระองค์พระราชทานพญาช้างนั้นแล้ว พระองค์เป็นพระราช

^{๒๒} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๔๖, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๘/๓/๗๕.

จักทำอะไรได้ พระองค์ตรัสว่า “แม้ราชสมบัติทั้งหมด หรือชีวิต ก็ทรงยินดีสละ ถ้ามีผู้ขอ เรา ก็ให้ได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา ฉะนั้นเราจึงให้พญาช้าง”^{๒๓}

เมื่อนำพญาช้างไปแล้ว ฝนก็ไม่ตก พระเจ้ากาลิงคะจึงตรัสถามว่า มีอะไรเป็นเหตุ หนอ ทรงทราบว่า ที่ฝนตกในแคว้นอินทปัตถ์ เพราะพระเจ้าธัญชัยรักษาศรีธรรม (ศีล ๕) ต่อมาพระองค์จึงส่งอำมาตย์ไปถามพระเจ้าธัญชัย พระองค์บอกว่า “ให้พระเจ้ากาลิงคะและ ชาวเมืองทั้งหมดรักษาศีล ๕ ตั้งแต่นั้นมาฝนก็ตกทั่วแคว้นกาลิงคะ ภัย ๓ (ทฤพิกขภัย ฉาดกภัย โรคภัย) อย่างก็สงบลง”^{๒๔}

จากข้อความที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การให้พญาช้างแก่ชาวเมืองกาลิงคะของ พระเจ้าธัญชัยเป็นการบำเพ็ญทานบารมีที่ควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง เพราะเป็นการช่วยเหลือชาวเมือง กาลิงคะซึ่งกำลังประสบปัญหาฝนแล้ง ขาดแคลนอาหาร เป็นบุญกุศลอย่างยิ่ง นับว่าเป็นตัวอย่างที่ ดีของผู้บำเพ็ญทานบารมี ถ้าบ้านเมืองใดผู้นำขาดศีลธรรม จริยธรรม ไม่ทำเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็น บ้านเมืองนั้น จะมีแต่คนไร้ศีลธรรม ไม่มีความเอื้อเฟื้อจุนเจือกัน มีแต่คนคอยเอาเปรียบกัน ประชาชนก็จะไร้ซึ่ง ความสุขสงบ มีแต่ความแห้งแล้งเกิดขึ้น ส่วนเมืองใดมีผู้นำดี ความอุดมสมบูรณ์ย่อมเกิดขึ้นใน เมืองนั้น ชาวเมืองก็อยู่ร่มเย็นเป็นสุขแน่นอน

สรุปว่า พระเจ้าธัญชัย ได้ให้พญาช้างแก่พราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ หายากยิ่ง โดยหวังพระสัพพัญญุตญาณ จัดเป็นทานบารมี

๓.๑.๔ พระเจ้ามหาสุทนต์สนะ

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ามหาสุทนต์สนะ ครองราชสมบัติอยู่ในกรุง กุสาวดี ทรงบำเพ็ญมหาทาน คือ ให้ตั้งโรงทาน ๑๐๐ แห่ง ประกาศให้คนมารับทุกวัน วันละ ๓ ครั้งว่า “ใครอยากได้อะไร ต้องการอะไร ใครต้องการ ทรัพย์ อาหาร น้ำดื่ม ผลไม้ ดอกไม้ เครื่องลูบไล้ เครื่องนุ่งห่ม ผ้าสีต่างๆ ร่ม รองเท้าอันงาม ก็จงมารับเอาไป”^{๒๕}

ใครจะมารับทานตอนไหนก็ตาม พระองค์ก็จะให้โกะตามความปรารถนาพอเต็มมือ กลับไปเสมอ พระองค์บริจาคทานไป มิได้มีความอาลัยในทานเลย ให้ทานเพราะหวังจะบรรลู่ พระสัมโพธิญาณเท่านั้น

^{๒๓} บุ.จิริยา. (บาลี) ๓๓/๓/๕๕๓, บุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๓/๓๗๒.

^{๒๔} บุ.จิริยา. (บาลี) ๓๓/๒๐-๒๓/๕๕๔-๕๕๕, บุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๒๐-๒๓/๓๗๓-๓๗๐.

^{๒๕} บุ.จิริยา. (บาลี) ๓๓/๒๔-๓๑/๕๕๕-๕๕๖, บุ.จิริยา. (ไทย) ๓๓/๒๔-๓๑/๓๗๑.

การบริจาคทานของพระเจ้ามหาสุทฺตสนะ เป็นการให้สิ่งของภายนอกเท่านั้น คือ สิ่งของอันเป็นที่รัก ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ผู้ที่กำลังตกทุกข์ มีความเดือดร้อน ทั้งผู้ให้ก็มี เจตนาที่ดีในการให้อยู่แล้ว ผู้รับทานก็ต้องการใช้สิ่งของนั้น การให้ทานของพระองค์นับว่าเป็น ประโยชน์หรือมีอานิสงส์มากทีเดียว ทั้งส่วนตัวพระองค์เองและส่วนรวมด้วย ประโยชน์ส่วนตัว ทำให้พระองค์เป็นที่รักที่ชอบใจของพระประชาชน กิตติศัพท์ชื่อเสียงย่อมจรจายทั่วทุกทิศ และ ประการสำคัญคือทานที่พระองค์บำเพ็ญนี้จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะเป็นปัจจัยนำไปสู่การบรรลุพระ สัมมาสัมโพธิญาณตามที่พระองค์ปรารถนา ส่วนประโยชน์ส่วนรวม ทำให้ประชาชนอยู่ร่มเย็น เป็นสุข อยู่ดีกินดีมีสุขภาพพลานามัยแข็งแรง มีความสมัครสมานสามัคคี

นอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นพระราชาที่ทรงธรรมเป็นอันมาก ดังที่ตรัสสอนพระนาง สุภัททาเทวีและบริษัททั้งหลายให้เห็นความเป็นจริงของชีวิตและสังขารว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วดับไป การเข้าไปสงบระงับแห่งสังขารเหล่านั้นเป็น สุข”^{๒๖}

สรุปว่า พระเจ้ามหาสุทฺตสนะ บำเพ็ญมหาทาน เพราะใคร่จะบรรลุพระโพธิญาณ วิธีการบำเพ็ญมหาทาน คือ โปรดให้ตั้งโรงงาน ๑๐๐ แห่ง ประกาศให้คนมารับวันละ ๓ เวลา สิ่งของที่ให้มีทรัพย์ อาหาร น้ำดื่ม ผลไม้ เครื่องอุปโภคใช้ ผ้าสีต่าง ๆ ร่มและรองเท้าอันงาม การ ให้สิ่งเหล่านี้ จัดเป็นการบำเพ็ญทานบารมี

๓.๑.๕ มหาโควินทพราหมณ์

ในอรรถกถาจรियाปิฎก^{๒๗} มีเรื่องว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรของโควินท-พราหมณ์ซึ่งเป็นปุโรหิตของพระเจ้าทิสัมบดี เมื่อบิดาตายไป พระองค์ก็ได้เป็นปุโรหิตของ พระราชา ๗ องค์ ได้ถวายอนุศาสน์แก่พระราชา พราหมณ์ เทวดา นาค และคฤหบดี เป็นที่ เคารพนับถือของมหาชนมาก ดังนั้น ลากจึงเกิดขึ้นแก่ท่านมาก มหาโควินทพราหมณ์ดำริว่า บัดนี้ ลากและสักการะมากมายเกิดขึ้นแก่เรา ทำอย่างไรจึงจะให้สรรพสัตว์เอิบอิมด้วยลากและ สักการะนี้แล้ว บำเพ็ญทานบารมีได้เต็มที่” จึงให้สร้างโรงงานขึ้นอีก ๖ แห่ง บริจาคทานทุก ๆ วัน เมื่อพระมหาโควินทพราหมณ์บริจาคอย่างนี้ทุก ๆ วัน ก็เกิดความอิมใจ ไม่มีความเหนื่อย หน่ายในการให้ทานเลย ประชาชนที่มารับทานกลับไป ต่างก็สรรเสริญคุณพระโพธิสัตว์ จากนั้น

^{๒๖} พุ.ชา (บาลี) ๒๓/๕๕/๓๕, พุ.ชา (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๕.

^{๒๗} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๕๓-๕๘, พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๕๔-๕๕.

ชื่อเสียงของท่านก็จรจายไปทุกที่ เหมือนกับมหาสมุทร มีห้วงน้ำเป็นอันเดียวกัน หมุนวนเพราะ
กระทบพายุลใหญ่ที่ตั้งขึ้นตลอดทุกปี ฉะนั้น

แสดงให้เห็นว่า มหาโควินทพราหมณ์เป็นผู้มีอัธยาศัยในการบำเพ็ญทาน สิ่งของที่
ท่านได้มามากมายนั้น ก็เอาไปสร้างโรทาน ๖ แห่ง มหาโควินทพราหมณ์ให้ท่านไปก็ไม่เสียดาย
มีความสุขกับการให้ทาน มหาโควินทบำเพ็ญทานบารมี มีจุดมุ่งหมาย ๒ อย่าง คือ เพื่อ
ช่วยเหลือประชาชนทั่ว ๆ ไป และจุดมุ่งหมายที่สำคัญเหมือนกับพระโพธิสัตว์ทั่ว ๆ ไปก็คือการ
บรรลุพระโพธิญาณนั่นเอง

ต่อมาได้กราบทูลลาพระราชชาติทั้ง ๗ พระองค์ ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์
ประกาศธรรมแก่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในบุญกุศล พระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ครบเท่าอายุ เมื่อสิ้น
อายุก็ไปเกิดในพรหมโลก

สรุปว่า มหาโควินทพราหมณ์ บริจาคมหาทาน ซึ่งเป็นบรรณาการของตนให้อาณา
จักทั้ง ๗ เป็นมูลค้ำรอยล้านแสนโกฏิ มีทรัพย์ ข้าวเปลือก เป็นต้น อันเป็นทรัพย์ภายนอก
เพราะหวังสัพพัญญุตญาณ การบำเพ็ญเช่นนี้ จัดเป็นทานบารมี

๓.๑.๖ พระเนมิราช

พระเนมิราชเสวยพระชาติเป็นกษัตริย์ครองกรุงมิถิลา แคว้นวิเทหะ พระองค์มีความ
ตั้งมั่นในการบำเพ็ญบุญอย่างที่สุด พระองค์ได้เสด็จจากพรหมโลกมาสู่มนุษยโลก ด้วยประสงค์
จะสืบต่อประเพณีในวงศ์ของพระองค์ ซึ่งการครองบัลลังก์ของราชวงศ์นั้นเป็นไปตามสัจยาศัยฐาน
ว่า เมื่อเกษากงอกเมื่อใด ก็จะออกผนวช และยกราชสมบัติให้พระราชโอรสต่อไป

พระเนมิราชเป็นกษัตริย์ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความตั้งมั่นในจริยาวัตรของพระองค์คือการ
ทำบุญต่อเนื่อง พระองค์บริจาคทานอย่างกว้างขวางควบคุมทั้งมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน ดัง
พระองค์ตรัสว่า “เราได้สร้างโรทานจตุรมุข ๔ แห่ง ได้บำเพ็ญทานที่ศาลานั้น แก่หมู่เนื้อ นก
และคนเป็นต้น”^{๒๘}

เพราะพระองค์มีความมุ่งมั่นในกัลยาณธรรม จึงเกิดความปริวิตกว่า “การให้ทานกับ
การรักษาศีลประพฤติพรหมจรรย์ อะไรประเสริฐกว่ากัน”^{๒๙} พระองค์ไม่สามารถตัดสินใจความ
สงสัยของพระองค์ได้ ท้าวสักกะทราบว่พระเนมิราชไม่สามารถแก้ความสงสัยนั้นได้ จึงเสด็จมา

^{๒๘} จุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๔๑/๗๓๓, จุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๔๑/๗๓๓.

^{๒๙} จุ.จริยา. อ. (บาลี) ๖๘, จุ.จริยา. อ. (ไทย) ๘/๓/๑๑๒.

บอกว่าตนเป็นท้าวสักกะ พร้อมบอกถึงข้อพระเนมิราชสงสัยว่า “การอยู่พรหมจรรย์มีผลมากกว่าทาน ตั้งร้อยเท่า พันเท่า แสนเท่า เมื่อได้ฟังดังนั้น พระเนมิราชจึงเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า การบำเพ็ญทานอย่างเดียว ไม่พอ ต้องปฏิบัติในพรหมจรรย์ด้วย”^{๓๐}

ด้วยความประสงค์ขอพวกเทวดา ให้เชิญพระเจ้าเนมิราชเสด็จไปเยี่ยมเทวโลก ท้าวสักกะเทวราชจึงส่งมาติเทพบุตรมาเชิญ และนำพระเจ้าเนมิราชเสด็จไปทอดพระเนตรนรกก่อน แล้วจึงนำเสด็จไปเทวโลก หลังจากได้ทอดพระเนตรนรกและสวรรค์แล้ว พระเจ้าเนมิราชก็ทรงเห็นว่า แม้พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทานอย่างมากมายก็ตาม แต่พระองค์ก็ควรเสด็จออกผนวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ ดังนั้น พระองค์จึงเสด็จออกผนวชตามพระราชจริยาวัตรของกษัตริย์องค์ก่อน ๆ

พระเนมิราชได้กล่าวธรรมกถาแก่เทวดาฟังแล้วในเทวสภาชื่อธรรมสภา เป็นเวลา ๗ วัน จึงทูลลาท้าวสักกะมาสู่มนุษยโลก ให้เหตุผลว่า พระองค์จะกลับไปบำเพ็ญบุญให้มากในโลกมนุษย์

จากประวัติของพระเนมิราช แสดงให้เห็นว่า พระองค์เป็นผู้มีอัธยาศัยในการให้ทานอยู่เป็นประจำ ถึงขนาดให้สร้างศาลา ๔ แห่ง บริจาคให้แก่หมู่นี้อ กา และคนเป็นต้น แต่พระองค์มาคิดว่า การให้ทานกับการประพาศพรหมจรรย์อันไหนดีกว่ากัน ท้ายที่สุดท้าวสักกะก็มาแก้ความสงสัยของพระองค์ว่า การประพาศพรหมจรรย์มีผลมากกว่าการให้ทาน ถึงอย่างนี้พระองค์ก็ยังมีความตั้งมั่นที่จะบำเพ็ญทานต่อไป เพราะการให้ทานเป็นพื้นฐานแห่งการบำเพ็ญบารมีข้ออื่นต่อไปได้อีก ไม่เฉพาะบำเพ็ญทานบารมีเท่านั้น พระองค์ยังบำเพ็ญอริยฐานบารมีด้วย คือความตั้งใจมุ่งมั่นในเหตุที่จะทำ และในผลที่พึงได้ด้วยปัญญา ด้วยพระทัยที่มุ่งมั่นจึงได้ทรงพบผู้วิเศษชนา ซึ่งได้ถวายวิเศษชนาได้อย่างแจ่มแจ้งเปิดนรกสวรรค์ให้เห็น ทำให้พระเจ้าเนมิราชทรงได้รับความเข้าใจแจ่มแจ้งว่า เพียงแต่ทานอย่างเดียวที่ทรงบำเพ็ญอยู่หาเป็นการเพียงพอไม่ต้องปฏิบัติในพรหมจรรย์ด้วย จึงจะทำให้พระองค์สมปรารถนาในสิ่งที่พระองค์มุ่งหมายคือพระโพธิญาณนั่นเอง

สรุปว่า พระเนมิราช บริจาคมหาทาน เพื่อหวังพระสัพพัญญุตญาณ ด้วยการสร้างศาลา ๔ แห่ง แจกข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน โดยไม่เลือกผู้รับว่าเป็นคนหรือสัตว์ การบำเพ็ญเช่นนี้ จัดเป็นทานบารมี

^{๓๐} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๖๘-๖๙, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๑๑๓-๑๑๔.

๓.๑.๓) จันทกุมาร

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมารราชโอรสของพระเจ้าเอกราช แห่งเมืองบุพผดี ถูกพราหมณ์ปุโรหิตชื่อขันฑหาละ ผู้มีจิตริษยา ออกอุบายทูลยุยงให้พระเจ้าเอกราช ปลงพระชนม์เพื่อทำการบูชายัญด้วยสิ่งที่สละได้ยากแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชทรงหลงเชื่อจึงรับสั่งให้จับพระจันทกุมารพร้อมด้วยคนอื่นอีกเป็นจำนวนมาก แล้วให้นำไปมัดไว้ที่ปาก หลุมบูชายัญ แม้พระมเหสีจะทูลวิงวอนขอชีวิตพระกุมาร แต่พระเจ้าเอกราชก็ไม่ทรงยินยอม ท้าวสักกเทวราชจึงเสด็จลงมาช่วยชีวิตจันทกุมาร และทรงดำหนิการกระทำของพระเจ้าเอกราชว่า ไม่ใช่ทางที่ถูกต้อง

เมื่อพระจันทกุมารทรงรอดพ้นจากความตายแล้ว ประชาชนพากันรุมประหัตประหาร ขันฑหาลปุโรหิตด้วยก้อนหินจนถึงความตาย และปลดพระเจ้าเอกราชออกจากตำแหน่งพระราชอาชญาบัตรให้ไปเป็นคนจับตาดูอยู่นอกเมือง พร้อมทั้งอภิเสกพระจันทกุมารขึ้นเป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติต่อไป “พระจันทกุมารทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงยึดมั่นอยู่ในกุศล และเสด็จไปบำรุงพระบิดาซึ่งถูกจับไปให้ไปอยู่นอกเมืองเป็นประจำ เมื่อสวรรคตแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์”^{๑๑}

ส่วนในกุมารจริยามีเรื่องว่า “พระองค์หลังจากพ้นจากการบูชายัญแล้ว เกิดความสังเวช จึงได้บำเพ็ญทาน ถึงขนาดที่ว่า ถ้าไม่ได้ให้ทานแก่ทักษิณบุคคลแล้ว ก็จะไม่ค้ำน้ำ ไม่เคี้ยวและไม่บริโภคโภชนา แม้ ๕-๖ ราตรี”^{๑๒}

จันทกุมารนับว่าเป็นผู้มีอัธยาศัยในการทำบุญให้ทานเป็นอย่างมาก เพราะคิดว่าสิ่งที่พระองค์บริจาคไปให้แก่ผู้อื่นนั้น มีค่ามากกว่าสิ่งที่พระองค์ใช้เอง ฉะนั้น พระองค์จึงให้ทานแก่ผู้อื่นก่อน อีกอย่างหนึ่งพระองค์ให้ทานไป เพราะต้องการบรรลुพระโพธิญาณ จึงไม่มีความท้อถอยในการให้ทานแต่อย่างใด ตอนที่พระองค์ถูกนำไปบูชายัญ ก็ทรงมีความอดทนเป็นอย่างมาก ไม่หวั่นไหว ไม่กลัวแต่ประการใด ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงรอดพ้นจากความตาย ด้วยการช่วยเหลือจากท้าวสักกเทวราช การบำเพ็ญอย่างนี้ เรียกว่า ขันติบารมี

สรุปว่า จันทกุมาร บริจาคมหาทาน เพื่อพระสัมโพธิญาณ แต่มิได้ระบุนุชลงไปในว่า บริจาคสิ่งใด แต่เน้นว่าของนั้นดีกว่า มีคุณค่าและราคาแพงกว่าที่พระจันทกุมารใช้เอง การบำเพ็ญเช่นนี้ จัดเป็นทานบารมี

^{๑๑} พุ.จริยา.อ. (บาลี) ๑๖, พุ.จริยา. อ. (ไทย) ๕/๓/๑๒๕.

^{๑๒} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๔๕-๕๐/๕๘๘, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๔๕-๕๐/๑๓๓.

๓.๑.๘ พระเจ้าสีวี

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสีวี ทรงปกครองด้วยทศพิธราชธรรม ในกรุงอริกฐะ ทรงมีเมตตาต่อประชาราษฎร์ ประชาชนจึงมีความจงรักภักดีและบูชาพระองค์ ทรงมีอุปนิสัยในการสร้างกุศลเป็นนิตย์ โดยทรงรับสั่งให้สร้างโรทานขึ้น ๖ แห่ง ทรงบริจาคทานด้วยพระองค์เอง มีมูลค่าวันละ ๖ แสนกหาปณะ ในทุกวันอุโบสถ

วันหนึ่ง พระเจ้าสีวีราชประทับอยู่ในปราสาททรงดำริว่า “บรรดาทานทั้งหลายที่มนุษย์ควรให้ เราได้ให้หมดแล้วทุกอย่าง บัดนี้ หากมีใครมาขอจัญญุ เราก็จะให้เป็นทานโดยไม่หวั่นไหว”^{๓๓}

ท้าวสักกเทวราชทรงทราบความดำริของพระองค์จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ชราตาบอด มีกายสั้น ศรีษะหงอก หนังกเหียว่น กระสับกระส่ายเพราะความชรา เข้าไปเฝ้าประณมกร ประคองอัญชลีเหนือเศียรเกล้าแล้วกล่าวว่า

ข้าแต่พระมหाराชผู้ทรงธรรม ผู้ทรงปกครองรัฐให้เจริญ พระเกียรติคุณคือความยินดีในการให้ทานของพระองค์ ขจรไปในหมู่เทวดาและมนุษย์ ทั้งปวง บัดนี้ดวงตาทั้งสองของข้าพระองค์บอดเสียแล้ว ขอพระองค์ได้ทรงพระเมตตาพระราชทานพระเนตรข้างหนึ่ง แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ส่วนพระองค์ก็สามารถยังอรรถภาพให้เป็นไปด้วยพระเนตรข้างหนึ่งได้”^{๓๔}

เมื่อพระเจ้าสีวีราชได้สดับคำของพราหมณ์นั้นแล้วก็ทรงโสมนัสและตรัสว่า

เราคิดแล้วลงจากปราสาทมาในที่นี้ ท่านรู้จักของเราแล้ว มาเพื่อขอดวงตาของเรา โอ..ความปรารถนาของเราสำเร็จแล้ว ความดำริของเราบริบูรณ์แล้ว วันนี้เราจะให้ท่านอันประเสริฐ ที่เรายังไม่เคยให้แก่คนใดเลยทรงนำพราหมณ์ไปยังปราสาท ทรงรับสั่งให้เรียกหมอสีวีกะมาเพื่อผ่าเอาดวงพระเนตรทั้งสองข้างให้พระราชทานวณิพก^{๓๕}

ต่อมา หมอสีวีกะได้ทำการผ่าตัดเอาพระเนตรทั้งสองของพระเจ้าสีวีราชออกแล้วใส่ให้พราหมณ์ ส่วนพระองค์ก็ทรงมีพระเนตรบอดทั้งสองข้าง ทรงเสด็จเข้าไปสู่ที่ประทับ ต่อมาภายหลังได้เพียงสองสามวัน พระเนตรทั้งสองของพระเจ้าสีวีราช ก็มีเนื้องอกขึ้นเต็มสนิทดังเดิม

^{๓๓} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๕๒/๕๘๘, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๕๒/๗๓๔.

^{๓๔} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๕๘-๕๙/๕๘๘, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๕๘-๕๙/๗๓๕.

^{๓๕} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๖๐-๖๓/๕๘๙-๕๙๐, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๖๐-๖๓/๗๓๕.

พระองค์ได้เสด็จไปสู่พระราชอุทยานแห่งสระโบกขรณี ณ ที่นั้น ท้าวสักกเทวราชได้ปรากฏ และตรัสบอกให้ทราบว่า พระองค์คือท้าวสักกเทวราชที่ได้แปลงเพศเป็นพราหมณ์ไปขอพระเนตร จากพระองค์และรับสั่งให้พระเจ้าสีวิราชเลือกเอาพรตามที่ปรารถนา พระเจ้าสีวิจึงตรัสว่า “ข้าแต่ ท้าวสักกะ ทรัพย์สมบัติของหม่อมฉันมีเพียงพอแล้ว คลังของหม่อมฉันมีเป็นอันมาก บัดนี้ หม่อมฉันเป็นคนตาบอดพอใจแต่ความตายเท่านั้น”^{๓๖}

ท้าวสักกะทรงแนะนำพระเจ้าสีวิราชให้กระทำสัจจาจา เมื่อพระองค์ตรัสสัจจาจาแล้ว นัยน์ตาทั้งสองจะเกิดขึ้นอีก พระองค์จึงได้ตรัสสัจจาจาว่า “เหล่าวิพกผู้มีโคตรต่างกัน มาขอกะ หม่อมฉัน แม้วนิพกใดมาขอกะหม่อมฉัน แม้วนิพกนั้น เป็นที่รักแห่งใจของหม่อมฉันด้วย การกล่าวคำสัตย์นี้ ขอจักขุจงบังเกิดขึ้นแก่หม่อมฉัน”^{๓๗}

พอกกล่าวสัจจาจาจบ จักขุข้างหนึ่งก็บังเกิดแก่ข้าพระองค์ จากนั้นพระองค์ตรัสสัจ จาจาเป็นคำรบที่สองว่า “พราหมณ์ใดมาขอกะหม่อมฉันว่า ขอจงพระราชทานพระเนตรเถิดหม่อม ฉันได้ให้พระเนตรทั้งสองแก่พราหมณ์ผู้นั้น ความปีติและโสมนัสเป็นอันมากเกิดขึ้นแก่หม่อมฉัน ด้วยการกล่าวคำสัตย์นี้ ขอจักขุดวงที่สองจงบังเกิดขึ้นแก่หม่อมฉัน”^{๓๘}

เมื่อพระองค์ตรัสดังนี้แล้ว พระเนตรดวงที่สองก็บังเกิดขึ้น พระเนตรทั้งคู่เป็นตาทิพย์ สามารถมองทะลุผ่านกำแพงและภูเขาได้เป็นร้อยโยชน์โดยรอบ จากนั้นพระองค์เสด็จกลับพระ นครและสั่งสอนประชาชนชาวสีพีที่มาประชุมกันด้วยพระคำรัสว่า

ในโลกันเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งหลายนี้ ไม่มีอะไรที่ยิ่งกว่าการบริจาคทาน เพราะการให้จักขุที่เป็นของมนุษย์ เราจึงให้จักขุอันเป็นทิพย์ คุณก่อน ชาวสีพีทั้งหลาย ท่านทั้งหลายเห็นจักขุที่เราได้นี้แล้ว จงให้ท่านเสียก่อน จึงค่อยบริโภคนาน ท่านทั้งหลายให้ทานตามสติกำลังและได้บริโภคนานแล้ว จักไม่มีใครติเตียนได้และจะเข้าถึงสวรรค์ได้^{๓๙}

สรุปว่า การบริจาคดวงตาของพระเจ้าสีวิราชเป็นการบริจาคอวัยวะอันเป็นส่วนของร่างกาย นับเป็นอัมฤตตักทาน คือ ทานภายใน แต่ยังคงเป็นทานอุปบารมี ไม่ถึงขั้นปรมัตถบารมี เพราะยังเป็นการบริจาคส่วนหนึ่งของร่างกาย ไม่ได้บริจาคร่างกายทั้งหมด การบริจาค

^{๓๖} พุ.ชา (บาลี) ๒๓/๓๒/๓๓๕, พุ.ชา (ไทย) ๒๓/๓๒/๔๘๒.

^{๓๗} พุ.ชา (บาลี) ๒๓/๓๓-๓๔/๓๓๕, พุ.ชา (ไทย) ๒๓/๓๓-๓๔/๒๘๒.

^{๓๘} พุ.ชา (บาลี) ๒๓/๓๕-๓๖/๓๓๖, พุ.ชา (ไทย) ๒๓/๓๕-๓๖/๔๘๒.

^{๓๙} พุ.ชา (บาลี) ๒๓/๓๕-๓๖/๓๓๖, พุ.ชา (ไทย) ๒๓/๓๕-๓๖/๔๘๓.

ร่างกายทั้งหมด คือ บริจาคชีวิตของพระโพธิสัตว์จัดเป็นทานปรมัตถบารมี ดังมีการบริจาคชีวิตของสสบัณฑิตเป็นตัวอย่าง

๓.๑.๕ พระเวสสันดร

พระเวสสันดรคือพระโพธิสัตว์องค์หนึ่ง ได้ทรงบำเพ็ญบารมีตามอุดมคติชีวิตแบบพระโพธิสัตว์เช่นเดียวกับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย โดยทั่วไปแล้ว จะเข้าใจกันว่าพระเวสสันดรทรงบำเพ็ญเฉพาะทานบารมีเท่านั้น แต่ความเป็นจริงแล้ว พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ แต่บารมีที่เด่นชัดที่สุดก็คือ ทานบารมี การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร พอสรุปได้ ดังนี้

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรตามที่ปรากฏในเวสสันดรชาดก ตามประวัติกล่าวว่า พระเวสสันดรทรงมีน้ำพระทัยในการบำเพ็ญทานแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังพุทธคำรัสที่ปรากฏในเวสสันดรจรียาว่า “เมื่อเราเป็นทารก มีอายุ ๘ ขวบ เรานั่งอยู่ในปราสาท คิดจะบริจาคทานว่าเราจะพึงให้ หัวใจ ดวงตา เลือด เนื้อและร่างกายหากมีใครมาขอ เราก็มยินดีจะให้เมื่อเราคิดถึงการบริจาคทาน จิตของเราก็ไม่หวั่นไหว”^{๔๐}

ในอรรถกถาแห่งจรียาปิฎก^{๔๑} มีเรื่องราว เมื่อพระเวสสันดรประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา ทรงลืมนพระเนตร พอประสูติเท่านั้น ก็ทรงเหยียดพระหัตถ์ทูลขอพระราชทรัพย์จากพระมารดาเพื่อบำเพ็ญทาน ลำดับนั้น พระนางมุสดีได้พระราชทานทรัพย์มีค่า ๑,๐๐๐ กหาปณะ ให้พระกุมาร เพื่อบำเพ็ญทานตามพระอัยยาศัย พระเจ้าสญชัย ทรงรับสั่งให้ช่างทองคำทำเครื่องประดับอันมีค่ากว่า ๑๐๐,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อพระราชทานให้พระกุมาร เมื่อได้รับพระราชทานแล้วก็ทรงประทานให้พระพี่เลี้ยง แม้พระพี่เลี้ยงจะถวายเป็นอย่างไร พระกุมารก็มีทรงรับคืน พระบิดาจึงตรัสว่า เครื่องประดับที่พระโอรสของเราให้ เป็นอันให้ดีแล้ว พระองค์ทรงให้ช่างทำเครื่องประดับอย่างอื่นอีก พระกุมารก็ทรงให้อีก ขณะที่เป็นทารกนี้เองได้ให้ทานเช่นนี้ถึง ๕ ครั้ง

^{๔๐} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๓๘/๕๕๒, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๓๘/๔๔๕.

^{๔๑} บุ.จรียา.อ. (บาลี) ๕๖, บุ.จรียา. อ. (ไทย) ๕/๓/๑๓๐-๑๓๑.

ในเวสสันดรจรียา^{๔๒} มีเรื่องราว ทุกวันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ (หรือทุกกึ่งเดือน) พระเวสสันดร จะทรงช้างป้างจัญนาคไปยังโรงทานเพื่อบำเพ็ญทาน วันหนึ่ง ขณะที่ทรงช้างไปยังโรงทาน ได้มี พราหมณ์ชาวกาลิงครรัฐ ๘ คน เข้ามาขอช้างป้างจัญนาค โดยอ้างเหตุผลว่า กาลิงครรัฐนั้นฝนไม่ตก เกิดทุพภิกขภัย ข้าวยากหมากแพง ประชนอดอยาก พระองค์ได้โปรดพระราชทานช้างมงคลตัว ประเสริฐ

พระเวสสันดร ได้ฟังคำกราบทูลแล้ว ก็ทรงมีพระศรัทธา ไม่ทรงหวั่นไหว มีพระทัย น้อมไปในการบริจาคและทรงบริจาคช้างป้างจัญนาคให้แก่พราหมณ์ ด้วยพระดำรัสว่า “เราจะให้ ช้างพลายชั้นมันตัวประเสริฐนี้ ซึ่งเป็นช้างพาหนะอันสูงสุดตามที่พราหมณ์ทั้งหลายได้ทูลขอ ด้วย จิตอันไม่หวั่นไหว”^{๔๓} หรือดังพุทธคำรัสที่ปรากฏในเวสสันดรจรียาว่า “พราหมณ์ทั้งหลายขอสิ่ง ไคกะเรา เราก็จะให้สิ่งนั้น ด้วยจิตอันไม่หวั่นไหวและเราไม่ช้อนเร้นของที่เรามีอยู่ เพราะใจของ เรายินดีในการให้ทาน”^{๔๔}

พระองค์ก็เสด็จลงจากช้างพระที่นั่ง ทรงจับวงช้างวางลงบนมือพราหมณ์แล้วทรง หลั่งน้ำเต้าทองลงบนมือพราหมณ์ พระราชทานช้างป้างจัญนาคให้แก่พราหมณ์ชาวกาลิงครรัฐ ขณะนั้นได้เกิดเหตุอัศจรรย์คือ เขาสิเนรุและป่าหิมพานต์ทั้งสี่ต้นสะเทือนไปทั่ว^{๔๕}

ข่าวการพระราชทานช้างป้างจัญนาคแพร่ไปทั่วเมืองสิพี ชาวเมืองต่างก็ไม่เห็นด้วย พากันโกรธเคืองการกระทำของพระเวสสันดรเป็นอย่างมาก จึงรวมตัวกันขับไล่ให้ไปอยู่ที่เขาวงกต

แต่ก่อนที่จะไปก็ทรงบริจาคสัตตตศกทาน คือ การบริจาคทาน ๗ อย่าง ๆ ละ ๗๐๐ ^{๔๖} คือ

๑. ทรงบริจาคช้าง ๗๐๐ เชือก พร้อมเครื่องอสังการทุกอย่างและมีนายควาญช้างถือ หอกซัดและขอ ขึ้นคอประจำการ

๒. ทรงบริจาคม้า ๗๐๐ ตัว ซึ่งเป็นม้าสินธพ ชาตืออาษาไนย เป็นม้าที่มีฝีมือดี พร้อม ด้วยเครื่องอสังการทุกอย่างและมีนายสารถิถือทวนและธนูขึ้นขี่ประจำ

^{๔๒} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๓/๕๕๒, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๓/๓๓๘.

^{๔๓} บุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๓๐/๓๑๐, บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๓๐/๔๕๐.

^{๔๔} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๔/๕๕๒, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๔/๓๓๘.

^{๔๕} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๘๖-๘๗/๕๕๒, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๘๖-๘๗/๓๓๘-๓๔๐.

^{๔๖} บุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๑๖๓๖-๑๘๐๖/๓๒๒-๓๒๓, บุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๖๓๖-๑๘๐๖/๔๖-๔๖๘.

๓. ทรงบริจาครถ ๑๐๐ คัน ซึ่งผูกสอดเครื่องรบ ปักธงชัยครบครัน และรถนั้นก็หุ้มด้วยหนังเสือเหลืองและเสือโคร่ง มีนายสารภีสวมเกาเขือธนูขึ้นขับขี่ พร้อมด้วยเครื่องอสังการทุกอย่าง

๔. ทรงบริจาคสตรี ๑๐๐ คน ให้นั่งประจำอยู่ในรถคันละ ๑ คน พร้อมด้วยเครื่องแต่งตัวและเครื่องประดับทุกอย่าง

๕. ทรงบริจาคแม่โคนม ๑๐๐ ตัว พร้อมภษณะเงินสำหรับเงินรอนำนมทุกตัว

๖. ทรงบริจาคทาสชาย ๑๐๐ คน

๗. ทรงบริจาคทาสหญิง ๑๐๐ คน

ดร. บุญย์ นิลเกษ ^{๔๗} ได้ให้ข้อสังเกตว่า การบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรในครั้งนี้ว่า ในคัมภีร์ไม่ได้กล่าวถึงทาสชาย-หญิงว่า พวกเขาพร้อมที่จะเสียสละตามที่พระเวสสันดรต้องการหรือไม่ อย่งไรก็ตาม ในยุคสมัยนั้น ฐานะของทาสชาย-หญิง เป็นเสมือนวัตถุที่ไร้จิตวิญญาณที่เจ้าของทาสจะกระทำอย่างไรก็ได้

หลังจากที่บำเพ็ญสัตตศกมหาทานแล้ว พระเวสสันดรพร้อมด้วยพระนางมัทรี พระกัณหาและพระชาลี ได้เข้าเฝ้าทูลลาพระเจ้าสญชัยและพระนางมุตติเสด็จไปประทับรถม้า ซึ่งเทียมด้วยม้าสินธพ ๔ ตัว ไปสู่เขาวงกต ระหว่างทางที่จะเสด็จไปสู่เขาวงกต ก็มีพราหมณ์ ๕ คน มาขอรถและม้า พระองค์พระราชทานม้า ๔ ตัวให้แก่พราหมณ์ ๔ คน ส่วนราชรถประทานให้พราหมณ์คนที่ ๕ ในที่สุดทั้งสี่พระองค์จึงเสด็จพระราชดำเนินด้วยพระบาท ^{๔๘} ผ่านเมืองเจตราช ไปถือเพศเป็นฤๅษีอยู่ ณ บรรณศาลาที่เขาวงกตอันวิสุกรรมเทบุตรเนรมิต ตามบัญชาของท้าวสักกะ เสวยผลหมากรากไม้เป็นอาหาร เวลาผ่านไป ๗ เดือน พราหมณ์ขอทานชื่อชูชกได้เดินทางไปขอพระราชโอรสและพระธิดา คือ พระชาลีและพระกัณหา เพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้ พระองค์ก็พระราชทานให้แก่พราหมณ์ชูชก

การบำเพ็ญทานโดยการบริจาคพระกัณหาและพระชาลีในครั้งนี้ เรียกว่า “บุตตกทานบารมี” คือบารมีที่เกิดจากการให้พระโอรสและพระธิดาเป็นทาน ยังผลให้แผ่นดินหวั่นไหวและเกิดเสียงบันลือลั่นไปทั่ว เสมือนหนึ่งว่าจักรวาลรับรู้และเป็นสักกียานในการบริจาคทานของพระองค์^{๔๙}

^{๔๗} ดร. บุญย์ นิลเกษ, อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ เล่มที่ ๓ ตอนการบำเพ็ญทานบารมี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๔๖.

^{๔๘} พุ.ชา.(บาลี) ๒๘/๒๑๑๗-๒๑๑๘/๓๕๓, พุ.ชา.(ไทย) ๒๘/๒๑๑๗-๒๑๑๘/๕๑๒.

วันรุ่งขึ้น ท้าวสักกะแปลงเป็นเพศเป็นพราหมณ์มาขอพระนางมัทรีเป็นภรรยา พร้อมแจ้งความประสงค์ของตนด้วยโวหารที่ชาญฉลาดว่า “ห้วงน้ำ ย่อมเต็มเปี่ยมไม่มีวันเหือดแห้ง ฉันทไฉน น้ำพระทัยของพระองค์ ย่อมเต็มเปี่ยมไปด้วยศรัทธา ฉันทนั้น หม่อมฉัน ขอเข้าเฝ้าเพื่อกราบทูลขอพระมเหสีของพระองค์ ขอพระองค์กรุณาพระราชทานให้แก่เกล้ากระหม่อมเถิด”^{๔๕}

เมื่อพระเวสสันดร ผู้ทรงมีน้ำพระทัยที่เปี่ยมล้นด้วยศรัทธาที่จะบริจาค ทรงมีพระทัยอันไม่หวั่นไหวและตรัสตอบพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ เรายินดีที่จะให้โดยไม่หวั่นไหว ท่านขอสิ่งใด เราก็จะให้สิ่งนั้นจะไม่ซ่อนเร้นปิดบังในสิ่งที่เรามีอยู่ เพราะเรามีโยยินดีในการให้ท่าน”^{๔๖}

ลำดับนั้นพระเวสสันดรทรงกุมพระหัตถ์พระนางมัทรีด้วยพระหัตถ์ข้างหนึ่ง ส่วนข้างหนึ่งทรงจับน้ำเต้าเพื่อหลั่งน้ำ พระราชทานนางมัทรีให้แก่พราหมณ์ พระนางมัทรีก็มิได้ช่วยเงินหรือกรรแสง พระนางทรงฟังพระราชสามีด้วยความเคารพและเชื่อถือเป็นสิ่งที่ประเสริฐ ดังพระคำรัสของพระนางว่า “ข้าพระบาทเป็นพระมเหสีของพระองค์ ตั้งแต่ยังแรกรุ่นสาว พระองค์ทรงเป็นใหญ่ในข้าพระบาท ทรงปรารถนาจะพระราชทานข้าพระบาทแก่ผู้ใด ก็พึงพระราชทานได้ แม้แต่จะทรงปรารถนาจะขายหรือจะฆ่าก็ทรงขายและฆ่าได้”^{๔๗}

จากพระคำรัสนี้ แสดงให้เห็นถึงน้ำพระทัยของพระนางมัทรีที่มีต่อพระเวสสันดรและการบำเพ็ญทานบารมีดังกล่าว การบำเพ็ญทานด้วยการให้พระชายาเป็นทานของพระเวสสันดรเรียกว่า ทานทานบารมี ขณะที่พระองค์พระราชทานพระนางมัทรีนั้น เป็นเหตุให้เกิดอศรจรรย์พื้นพิภพที่หวั่นไหวสั่นสะเทือน เกิดเสียงกัมปนาทกึกก้องทั่วไป

พราหมณ์ได้ทราบถึงน้ำพระทัยอันเด็ดเดี่ยวในการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรตลอดถึงน้ำพระทัยของพระนางมัทรี ก็ทรงชื่นชมอนุโมทนา ลำดับนั้น พราหมณ์นั้นได้กล่าวแสดงตนว่าเป็นท้าวสักกะและได้พระราชทานพระนางมัทรีคืนให้พระเวสสันดรตามเดิม พร้อมกันนั้นก็ได้พระราชทานพร ๘ ประการ แก่พระเวสสันดรอีกด้วย

ต่อมาพราหมณ์ชุกกพา ๒ กุมาร เดินทางไปเมืองสีพี พระเจ้าศุภชัยทรงเห็นเข้า จึงโปรดให้นำพระราชทรัพย์มาไถ่พระราชนัดดาทั้งสองไว้ หลังจากนั้นก็ทรงไปตามถึงพระเวสสันดรและพระนางมัทรี พระชาติก็ได้กราบทูลให้ทรงทราบทุกประการ เมื่อพระเจ้าศุภชัยได้ทราบดังนั้นก็ทรงทุกข์โศกเป็นอย่างยิ่ง จึงรับสั่งให้จัดกองทัพ มีพลช้าง พลม้า พลรถ พลเดินเท้า มีอาวุธพร้อมสรรพ พร้อมด้วยชาวนิคม พราหมณ์และปุโรหิตทั้งหลาย ทรงนำกองทัพมุ่งสู่เขา

^{๔๕} จุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๓๗/๓๖๘, จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๓๗/๕๓๓.

^{๔๖} จุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๓๘/๓๖๘, จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๓๘/๕๓๕.

^{๔๗} จุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๓๙/๓๖๘, จุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๓๙/๕๓๖.

วงศและอภิเสกพระเวสสันดรให้เป็นกษัตริย์และเชิญให้กลับพระนครสีพี ปกครองไพร่ฟ้าประชาชนสืบไป

เมื่อพระเวสสันดร เสด็จเข้าสู่พระนครสีพีแล้ว ท้าวสักกเทวราชทรงบรรดาสงเงินให้ตกลงมาในขณะนั้น เพื่อให้พระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีต่อไป ถือเป็นการทำงานในช่วงสุดท้ายแห่งพระชนม์ชีพของพระเวสสันดร^{๕๒}

สรุปว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร แบ่งตามสิ่งที่สละ เป็นเพียงชั้นบารมีสามัญเท่านั้น เพราะตามประวัติ พระเวสสันดรมิได้ทรงสละอวัยวะหรือแม่ที่สุด คือ ให้ชีวิตเป็นทาน จึงไม่อาจจัดเป็นชั้นอุปบารมีและปรมัตถบารมีได้ แม้ว่าจะทรงมีน้ำพระทัยอันแน่วแน่ที่จะบริจาค แต่ก็มีได้ทรงบำเพ็ญอย่างนั้นจริง

แบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทาน นับตั้งแต่ทรงบริจาคทรัพย์สมบัติ สิ่งของ และบริจาคให้ยิ่งขึ้นด้วยการบริจาคสัตตกมหาทาน แม้ที่สุด ทรงพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นอุปบารมี” การสร้างสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในพระชาติต่าง ๆ จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาจึงบริบูรณ์จนสามารถบรรลุพระโพธิญาณได้ในพระชาติต่อมา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นปรมัตถบารมี”

๓.๑.๑๐ สสบัณฑิต

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นกระต่าย อาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง มีสัตว์เป็นสหายอยู่ด้วยกันอีก ๓ คือ วานร สุนัข จิ้งจอก และนาค สัตว์เหล่านี้จะมาพบกันในเวลาเช้าและเย็นทุกวัน พระโพธิสัตว์จะสอนสหายให้รู้จักความดีและความชั่ว ให้เว้นจากความชั่วและให้ตั้งอยู่ในความดี

เมื่อถึงวันอุโบสถ พระโพธิสัตว์ก็จะบอกให้สหายทราบว่าเป็นวันอุโบสถจงพากันเตรียมทานเพื่อให้แก่ผู้ควรรับทาน ครั้นได้ให้ทานแล้วก็จงรักษาศีล สหายเหล่านั้นก็พากันเตรียมทานต่าง ๆ ตามสติและกำลังของตนแล้ว แสวงหาผู้ควรรับทานของตน แม้พระโพธิสัตว์ก็คิดถึงทานที่สมควรแก่ผู้รับว่า ถ้าเราได้ผู้สมควรแก่การรับทาน เราจะให้อะไรเป็นทาน งา ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ข้าวสาร และเปரியงของเราที่ไม่มี เราเลี้ยงชีวิตด้วยหญ้า

^{๕๒} พุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๔๓๕-๒๔๔๐/๓๘๕, พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๔๓๕-๒๔๔๐/๕๖๐.

ไม่อาจจะให้ญาติเป็นทานได้ หากมีผู้รับทานสักทานหนึ่งมาสู่สำนักของเราเพื่อที่จะขอ เราควรจะให้ตัวตนของเราเป็นทานแก่ผู้นั้น เขาจะได้ไม่ผิดหวังกลับไปมือเปล่า

ท้าวสักกเทวราชทรงทราบความคำริชของพระโพธิสัตว์จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์ มาทดสอบการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์นั้น ครั้นเห็นพราหมณ์มาสู่สำนักของตน พระโพธิสัตว์ก็มีความยินดี และกล่าวต้อนรับว่า ท่านมาสู่สำนักของเราก็ดีแล้ว วันนี้ เราจะให้ทานอันเลิศ อันใครๆ ไม่เคยให้แก่ท่าน ท่านเป็นผู้มีศีล การเบียดเบียนผู้อื่น ไม่สมควรแก่ท่าน มาเถิด ท่านจงนำเอาไม้ต่าง ๆ มากองและก่อไฟขึ้น เราจักเผาตัวเองให้เป็นอาหารอันอร่อยแก่ท่าน พราหมณ์ก็ทำตามนั้น จากนั้น พระโพธิสัตว์ได้สัดตัวให้สะอาดแล้ว กระโดดเข้าไปในกองเพลิงนั้น แต่ด้วยแรงศรัทธาที่จะบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ กองเพลิงกลับเย็นดั่งน้ำหาได้ทำความร่ำร้อนกระวนกระวายให้แก่พระโพธิสัตว์ไม่ “พระโพธิสัตว์ได้ให้ร่างกาย พร้อมหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และหทัยแก่พราหมณ์^{๕๓} ถือเป็นการสละชีวิตให้เป็นทาน จัดเป็นปรมัตถบารมี

สรุปว่า ความประพฤติกองกระต่ายบัณฑิตดังที่ได้กล่าวมานี้ เป็นตัวอย่างที่ดีว่า ทานบารมีนี้เมื่อบุคคลบำเพ็ญให้บริบูรณ์แล้ว สามารถจะสละได้แม้กระทั่งชีวิตของตนให้เป็นทานแก่ผู้อื่นได้ นับว่าสสบัณฑิตได้กระทำสิ่งที่บุคคลกระทำได้ยากอย่างยิ่ง เพราะคนส่วนมากรักชีวิตตนมากอยู่แล้ว จะมีใครที่จะสละอวัยวะหรือชีวิตให้แก่ผู้อื่นนั้นเห็นได้ยากมาก การบำเพ็ญทานของสสบัณฑิตนั้นนับว่าเป็นการเสียสละที่บุคคลทำได้ยาก ซึ่งได้สละชีวิตของตนให้เป็นอาหารแก่พราหมณ์ เป็นการให้ทานภายใน จัดเป็นทานปรมัตถบารมี

^{๕๓} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๒๕-๑๓๓/๕๕๓-๕๕๕, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๒๕-๑๓๓/๕๔๓-

๓.๒ ลำดับชั้นการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

การแบ่งระดับชั้นของการบำเพ็ญทานบารมี เกณฑ์การแบ่งก็มีอยู่ ๒ วิธี คือ มีการแบ่งตามสิ่งที่สละ และตามภูมิธรรมที่ได้ปฏิบัติ ดังนี้

๓.๒.๑ แบ่งตามสิ่งที่ทรงสละ

แบ่งตามสิ่งที่ทรงสละเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. ถ้าเป็นการสละทรัพย์สิ่งของ สิ่งอันเป็นที่รัก และคนรัก จัดเป็นบารมีระดับต้น (ขั้นทานบารมี)

๒. ถ้าเป็นการสละอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง เช่น บริจาคหัวใจ บริจาคดวงตา เป็นต้น จัดเป็นบารมีระดับกลาง (ขั้นทานอุปบารมี)

๓. ถ้าเป็นการสละชีวิต จัดเป็นบารมีระดับบารมีระดับสูงสุด (ขั้นทานปรมัตถบารมี)^{๔๔}

หากพิจารณาตามสิ่งที่สละ การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ที่จัดเป็นขั้นบารมีสามัญ เท่าที่ศึกษาก็มีสังขพราหมณ์ ที่ได้ถวายร่มและรองเท้าแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า มหาโควินทพราหมณ์ได้บริจาคมหาทานมีทรัพย์ ข้าวเปลือก เป็นต้นแก่ประชาชนทั่วไป พระเจ้าธนัญชัยได้ให้พญาช้างแก่พวกพราหมณ์ชาวกาลิงคะ พระเจ้ามหาสุทิสสนะ ได้บำเพ็ญมหาทานคือ ให้ตั้งโรงทาน ๑๐๐ แห่ง ประกาศให้คนมารับทานวันละสามเวลา คือ เช้า เย็น กลางคืน จันทกุมารบริจาคมหาทาน แต่มิได้ระบุชัดเจนไปว่า บริจาคสิ่งใด แต่เน้นว่าของนั้นดีกว่า มีคุณค่าและราคาแพงกว่าที่จันทกุมารใช้เอง เนมิราช บริจาคมหาทาน ด้วยการสร้างศาลา ๔ แห่ง แจกข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน โดยไม่เลือกผู้รับว่าเป็นคนหรือสัตว์

ส่วนการบำเพ็ญทานบารมีของอกิตติดาบส และพระเจ้าสิริราช จัดเป็นทานอุปบารมี เพราะอกิตติดาบส ได้ให้ใบหมากเมาแก่อินทพราหมณ์ ขณะที่ตนเองอดอาหาร ส่วนพระเจ้าสิริได้บริจาคดวงตาแก่ท้าวสักกะที่แปลงเพศเป็นพราหมณ์แก่ดาบอด

ส่วนการบำเพ็ญทานของพระยากระต่ายบัณฑิต จัดเป็นทานปรมัตถบารมี เพราะได้สละชีวิตของตนให้เป็นอาหารแก่ท้าวสักกะที่แปลงเป็นพราหมณ์มาขออาหาร

^{๔๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒๕.

การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร เป็นเพียงขั้นบารมีสามัญเท่านั้น เพราะตามประวัติ พระเวสสันดรมิได้ทรงสละอวัยวะหรือแม่ที่สุด คือ ให้ชีวิตเป็นทาน จึงไม่อาจจัดเป็นขั้นอุปัชฌายะและปรหมัตถบารมีได้ แม้ว่าจะทรงมีน้ำพระทัยอันแน่วแน่ที่จะบริจาค แต่ก็มิได้ทรงบำเพ็ญอย่างนั้นจริง

๓.๒.๒ แบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ

หากจะแบ่งตามภูมิธรรมและการปฏิบัติ ซึ่งตามภูมิธรรมแบ่งเป็น ดังนี้

๑. บารมี เป็นการสร้างความดีในชาติต่าง ๆ เหมือนคนปกติโดยทั่วไป มีดีบ้าง ชั่วบ้าง คละเคล้ากันไป

๒. อุปัชฌายะ เป็นการสร้างความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ความดีก็เริ่มจะสมบูรณ์ขึ้น

๓. ปรหมัตถบารมี เป็นขั้นบารมีที่เต็มเปี่ยมจนสามารถบรรลุธรรมได้

ส่วนการแบ่งตามการปฏิบัติ มีดังนี้

๑. บารมี เป็นการปฏิบัติปกติทั่วไป มีการให้ทาน รักษาศีล เป็นต้น ถือว่าเป็นการทำความดีของคนทั่วไป

๒. อุปัชฌายะ เป็นการปฏิบัติโดยการปลีกตัวออกจากเครื่องผูกพันต่าง ๆ เช่น ปลีกตัวออกจากเรือนไปรักษาศีล เป็นต้น

๓. ปรหมัตถบารมี เป็นการปฏิบัติเมื่อปลีกตัวออกจากเรือนแล้วต้องบำเพ็ญเพียรทางจิต หรือที่เรียกว่า ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจนได้บรรลุธรรมจึงจะเรียกได้ว่าเป็นขั้นปรหมัตถบารมี^{๕๕}

ถ้าพิจารณาตามภูมิธรรมและการปฏิบัติดังกล่าวนี้ จึงจะกล่าวได้ว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ทั้ง ๑๐ องค์นั้น สมบูรณ์ทั้ง ๓ ระดับ

การแบ่งระดับบารมีตามภูมิธรรม กล่าวถึงการสร้างความดีในชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ทั้งหลายก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏในชาดกต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละชาติก็ทรงสร้างคุณงามความดีมากมายเป็นลำดับมา จัดได้ว่าเป็น “ขั้นบารมี” นอกจากนั้นก็ทรงคุณงามความดีให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปในแต่ละชาติ อย่างเช่น การเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร ก็ทรงบำเพ็ญทาน นับตั้งแต่ทรงบริจาคทรัพย์สมบัติ สิ่งของ และบริจาคให้ยิ่งขึ้นด้วย

^{๕๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, ทศบารมี ทศพิธราชธรรมพินิจ ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕๗-๒๕๘.

การบริจาคตัดกมหาทาน แม้ที่สุด ทรงพระราชทานพระโอรสพระธิดาและพระชายา จัดได้ว่าเป็น “ชั้นอุปบารมี” การสร้างสมพระบารมีเพื่อพระโพธิญาณในพระชาติต่าง ๆ จนถึงพระชาติสุดท้ายที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร พระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาจึงบริบูรณ์จนสามารถบรรลุพระโพธิญาณได้ในพระชาติต่อมา จัดได้ว่าเป็นชั้นปรมัตถบารมี

๓.๓ จุดมุ่งหมายของการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ทั้งหลายที่ได้บำเพ็ญทานบารมี ย่อมมีความปรารถนาพระโพธิญาณเป็นเหตุปรารถน ทำให้พระโพธิสัตว์มีความมุ่งมั่นจริงใจต่อวัตรปฏิบัติในทานบารมี ในขณะที่เดียวกัน บารมีธรรมทั้งหลายก็เป็นเหตุแห่งความสัมฤทธิ์ คือ การบรรลุพระโพธิญาณ จึงกล่าวได้ว่า การบำเพ็ญบารมีธรรมกับความปรารถนาพระโพธิญาณเป็นเหตุปัจจัยหนุนเนื่องแก่กันและกันให้เกิดขึ้น

เมื่อกล่าวถึงจุดมุ่งหมายแห่งการบำเพ็ญทานบารมี พระโพธิสัตว์ก็มีอุดมการณ์ที่แตกต่างกันออกไป เท่าที่ได้ศึกษามา การสร้างบารมีด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น มีการบริจาคทาน เป็นต้น ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายได้บำเพ็ญ และมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประการคือ

๑. เพื่อการบรรลุพระโพธิญาณหรือพระสัพพัญญุตญาณ (ประโยชน์ส่วนตน)

๒. เพื่อช่วยเหลือสัตว์ทั้งปวงออกไปจากทุกข์ในสังสารวัฏ และเพื่อประโยชน์แก่ผู้ดูแลผู้ต้องการอาหาร และวัตถุอื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ โดยไม่จำกัดเพศ วัย ฐานะ หรืออะไรทั้งสิ้น (ประโยชน์ส่วนรวม)^{๔๖}

จุดมุ่งหมายทั้งสองอย่างนี้ เป็นสิ่งที่บุคคลผู้เป็นพระโพธิสัตว์มีเหมือนกัน เพราะพระโพธิสัตว์ทุกองค์ได้ชื่อว่าเป็นนิยตโพธิสัตว์ คือสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน หากไม่ละทิ้งความพยายามเสียในระหว่างและจะต้องทำหน้าที่ของพระโพธิสัตว์ ผู้ก้าวสู่ความเป็นโพธิสัตว์จะต้องอยู่ในระเบียบเหล่านี้

การบำเพ็ญทานบารมี พระโพธิสัตว์มิได้หวังผลอย่างอื่นเป็นจุดมุ่งหมายหลัก นอกจากความปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ความปรารถนาพระโพธิญาณก็คือความปรารถนาความสุขให้เกิดมีแก่มวลสรรพสัตว์ เพราะการหวังที่จะได้บรรลุพระโพธิญาณคือความต้องการช่วยเหลือสัตว์ทั้งมวลให้พ้นจากทุกข์ประจำ คือ ชาติ ชรา มรณะ อย่างถูกวิธี

^{๔๖} ดร. บุญย์ นิลเกษ, อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ เล่มที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๒๕.

แต่ทั้งนี้พระโพธิสัตว์มีความจำเป็นที่ช่วยเหลือตัวเองพัฒนาตนให้สามารถเป็นที่พึ่งของตนได้เสียก่อน จึงจะสามารถแนะนำหรือช่วยเหลือผู้อื่นได้ อุปมาเหมือนคนจะช่วยเหลือผู้อื่นขึ้นจากคมนไค้ นั้นจะต้องช่วยเหลือตนให้ขึ้นจากคมเสียก่อน ฉะนั้น

จุดมุ่งหมายสูงสุดในการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ๑๐ องค์ เฉพาะในอกิตติวรรค จริยาปิฎก คือ การได้บรรลุถึงพุทธภาวะคือการได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ตามที่ปรากฏดังคำที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายตั้งความปรารถนาไว้ ซึ่งพอจะสรุปได้ มีดังนี้

๑. อกิตติคาบส เมื่อให้ใบหมากแก่แก่นันทพราหมณ์ ไม่มีจิตหวั่นไหว ไม่มีความยึดมั่นไม่เสียดายอาหาร ก็มีปีติสุขและความยินดี ที่ได้ให้ทานแก่ทักษิณบุคลล ถึงอินทพราหมณ์จะมาขออาหารติดต่อกันถึงสามครั้ง ท่านก็ยินดีให้ทานด้วยความเต็มใจ แม้นตนเองจะอดอาหารก็ตาม ก็ตั้งความปรารถนาเพียงพระสัพพัญญุตญาณเท่านั้น ดังที่ท่านกล่าวว่า “เมื่อเราให้ทานแก่นันทพราหมณ์นั้น เราจะได้ปรารถนายศละลาภก็หามิได้ แต่เราปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณเท่านั้น เราจึงได้ประพฤติกกรรมเหล่านั้น”^{๕๗}

๒. มหาโควิทพราหมณ์ ก็เช่นกันบำเพ็ญทานบารมีเพราะปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณ ดังที่ท่านกล่าวว่า “ทรัพย์และข้าวจะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หามิได้ เราจะไม่มีการสังสมก็หามิได้ (แต่)พระสัพพัญญุตญาณ เป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงให้ทรัพย์ที่ดี”^{๕๘}

๓. พระเจ้าเนมิราช ได้ถวายมหาทาน เพราะหวังพระสัพพัญญุตญาณ ดังที่ตรัสว่า “เราได้ให้มหาทาน คือ สร้างศาลา ๔ แห่ง ให้แก่นื้อ นก และนรชนเป็นต้น และให้ทานคือ เครื่องนุ่งห่ม ที่นอน ข้าวและน้ำ เป็นประจำ จักแสวงหาพระสัพพัญญุตญาณ ในภพทั้งปวง ยังสัตว์ทั้งหลายให้อิ่มหนำด้วยทานแล้ว จึงปรารถนาโพธิญาณอันสูงสุด”^{๕๙}

๔. พระเจ้าธัญชัยได้ให้พญาช้างแก่พวกพราหมณ์ชาวเมืองกาลิงคะ ก็เพื่อจะช่วยเหลือ ส่วนรวมให้อยู่สุขสบาย แต่สิ่งที่พระองค์ต้องการนั้นก็คือ พระสัพพัญญุตญาณ ดังที่พระองค์ตรัสว่า “แม้ราชสมบัติเราก็ควรให้ ถึงสรีระของตน เราก็ควรให้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา ฉะนั้น เราจึงให้พญาช้าง”^{๖๐}

^{๕๗} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๐/๕๘๓, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๐/๗๒๘.

^{๕๘} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๓๗-๓๘/๕๔๗, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๓๗-๓๘/๗๓๒.

^{๕๙} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๔๑-๔๔/๕๘๗, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๔๑-๔๔/๗๓๗.

^{๖๐} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๒๗/๕๘๕, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๒๗/๗๓๐.

๕. พระเจ้ามหาสุทิสสนะ ทรงปรึกษามหาทานทุกวัน วันละ ๓ ครั้ง ใครต้องการอะไรก็เอาไปได้ พระองค์ไม่หวงไม่เสียดายเลย แสดงว่า พระองค์ต้องการบำเพ็ญมหาทานก็เพื่อจะช่วยเหลือประชาชนของพระองค์ให้ได้รับความสุข จุดหมายที่กล่าวมานี้เป็นจุดหมายรอง ส่วนจุดหมายหลักที่แท้จริง ก็เพื่อต้องการบรรลुพระสัมโพธิญาณ ดังที่พระองค์ตรัสว่า “เราได้ให้มหาทานเห็นปานนี้ตลอดชีวิต เราจะให้ทรัพย์ที่น่ารังเกียจก็หาไม่ เราจะไม่มีการสังสมก็หาไม่ เรารู้อยู่ เพื่อบำเพ็ญทานให้บริบูรณ์โดยไม่มีส่วนเหลือ เพื่อทำใจที่พร้อมให้เต็มแล้ว จึงให้ทานแก่ฉัพพิก เรายังมิได้อาลัย มิได้หวังอะไร ได้ให้ทาน เพื่อบรรลุพระโพธิญาณ”^{๖๐}

๖. จันทกุมาร ทรงมีอัธยาศัยในการบำเพ็ญทานเป็นอย่างยิ่ง คราใดที่พระองค์ยังไม่ให้ทาน ครานั้นพระองค์ก็ยอมอดอาหาร แสดงว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญทานเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้รับจริง ๆ โดยไม่เสียดายวัตถุที่ตนบริจาคไป แต่เป้าหมายที่แท้จริงก็คือ การบรรลุพระสัมโพธิญาณนั่นเอง ดังที่พระองค์ตรัสว่า “เราควรให้ทานแก่ผู้อื่น ทานนั้นจักมีผลตั้งร้อย เรารู้ประโยชน์ของท่านนั้นแล้ว จึงให้ทาน ในภพน้อยภพใหญ่ จักไม่ถอยกลับจากการให้ทาน เพื่อบรรลุสัมโพธิญาณ”^{๖๑}

๗. พระเวสสันดร ทรงบำเพ็ญทานบารมี เพราะมีจุดมุ่งหมายคือพระโพธิญาณ ดังปรากฏหลักฐานในเวสสันดรชาดกและเวสสันดรจรียาว่า

ในกัณฑ์กุมาร ตอนที่พระเวสสันดรพระราชทานพระกัณหาและพระชาลีลูกรักให้แก่ชุก พระกัณหาและพระชาลินี้ เป็นเหมือนยานนาวาของพระองค์ ที่ส่งผลให้พระองค์ทรงถึงฝั่ง คือพระนิพพาน ข้ามสาครคือภพ ข้ามฝั่งคือชาติ ดังพระคำรัสของพระเวสสันดรตอนหนึ่งว่า “พ่อชาลีลูกรัก มานี้เถิด ลูกทั้งสองจักเป็นผู้ทำให้บารมีของพ่อเต็มเปี่ยม...ขอเจ้าทั้งสองจงเป็นดังยานนาวาของพ่อ อันไม่หวั่นไหวในสาครคือภพ พ่อจักข้ามฝั่ง คือชาติ จักยังสัตว์โลกพร้อมทั้งทวยเทพให้ข้ามด้วย ...ลูกกัณหา มานี้เถิด เจ้าก็เป็นธิดาที่รักของพ่อ ทานบารมีก็เป็นที่รักของพ่อ...”^{๖๒}

^{๖๐} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๓๔-๓๖/๕๘๖, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๓๔-๓๖/๓๑๑-๓๑๒.

^{๖๑} บุ.จรียา. (บาลี) ๓๓/๔๘-๕๐/๕๘๘, บุ.จรียา. (ไทย) ๓๓/๔๘-๕๐/๓๑๓-๓๑๔.

^{๖๒} บุ.ชา (บาลี) ๒๘/๒๑๑๓-๒๑๑๕/๓๕๒, บุ.ชา (ไทย) ๒๘/๒๑๑๓-๒๑๑๕/๕๑๑.

ในกัณฑ์สักกบรรพ มีข้อความตอนหนึ่ง ซึ่งเป็นพุทธคำรัสของพระพุทธเจ้า ที่กล่าวถึงความมุ่งหมายในการบำเพ็ญทานของพระเวสสันดรไว้อย่างชัดเจนว่าเมื่อตกตเป็นพระเวสสันดร “เราบริจาคบาติและกัณหา ซึ่งเป็นพระโอรสและพระธิดา และพระนางมัทรี... เรามิได้เสียดายเลยเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น”^{๖๔}

อีกตอนหนึ่งในกัณฑ์สักกบรรพ เช่นเดียวกัน ได้กล่าวถึงพรที่ท้าวสักกเทวราชได้ประทานให้แก่พระเวสสันดร ซึ่งมีทั้งหมด ๘ ข้อ ในข้อที่ ๘ ได้แสดงให้เห็นจุดมุ่งหมายของพระเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีตลอดพระชนชีพว่า ทรงปรารถนาพระพระโพธิญาณเท่านั้น ดังข้อความแห่งพระพรว่า เมื่อหม่อมฉันสวรรคตไปแล้ว ขอให้หม่อมฉันไปถือกำเนิดในโลกสวรรค์ชั้นดุสิต ครั้นจุติจากชั้นดุสิตนั้นแล้ว ขอให้มาถือกำเนิดเป็นมนุษย์ แล้วได้บรรลุพระโพธิญาณ”^{๖๕}

๘. พระเจ้าสีวิ ทรงบริจาคดวงตา มิใช่เพื่อปรารถนายศฐาบรรดาศักดิ์ บุตรทรัพย์ และแวนแคว้น แต่ทรงปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณเพียงอย่างเดียว ดังที่ตรัสว่า “เราบริจาคดวงตา เพราะยศก็หามิได้ เราจะปรารถนาบุตรทรัพย์และแวนแคว้นก็หาไม่ ใจของเราจึงยินดีในการให้ทาน ดวงตาทั้งสอง จะเป็นสิ่งที่เราเกลียดชังก็หามิได้ แม้คนของเราก็มิใช่เป็นสิ่งที่เราเกลียดชัง แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเรา เพราะฉะนั้น เราจึงบริจาคดวงตา”^{๖๖}

ส่วนการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ ๒ องค์ คือ

๑. สสबंधิต บำเพ็ญทานบารมี เพื่อต้องการบุญเท่านั้น ไม่ปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณแต่อย่างใด ดังคำที่ท่านกล่าวว่า “เราได้ให้ร่างกายทั้งสิ้น คือ ผิวหนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และชิ้นเนื้อหัวใจแก่พราหมณ์”^{๖๗}

การบำเพ็ญทานบารมีของสสबंधิตมุ่งบำเพ็ญทานบารมีเพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ไม่เสียดายอาลัยในชีวิตของตนเอง ยอมสละชีวิตให้เป็นอาหารแก่ท้าวสักกะ ที่แปลงเพศเป็นพราหมณ์มาขอ เป็นที่น่าสรรเสริญอย่างยิ่ง หายากมากที่ใคร ๆ จะทำได้ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อบรรลุพระสัพพัญญุตญาณแต่อย่างใด

^{๖๔} พุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๒๘๑/๓๖๕, พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๒๘๑/๕๓๖.

^{๖๕} พุ.ชา. (บาลี) ๒๘/๒๓๐๐/๓๓๑, พุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๒๓๐๐/๕๓๕.

^{๖๖} พุ.ชา. (บาลี) ๒๓/๖๕/๓๓๔, พุ.ชา. (ไทย) ๒๓/๖๕/๔๘๑.

^{๖๗} พุ.จริยา (บาลี) ๓๓/๑๔๓/๕๕๕, พุ.จริยา (ไทย) ๓๓/๑๔๓/๗๔๕.

๒. สังขพราหมณ์ก็เช่นกัน ในขณะที่บำเพ็ญทานบารมี ไม่หวังอะไรมาก นอกจากต้องการทำบุญและช่วยเหลือผู้อื่นเท่านั้น เพราะเชื่อว่าเมื่อบำเพ็ญทานแล้ว จะมีความสุขมากมาย และเป็นสงเคราะห์ อนุเคราะห์ หรือช่วยเหลือผู้รับทาน ดังที่ท่านกล่าวว่า

บุญเขตนี มาถึงเราผู้ต้องการบุญ ถ้าไม่ทำสักการะในบุญเขตนั้นเราก็คือเป็นผู้ไม่ต้องการบุญ เราเห็นทักษิณบุคคลที่โพลญ์แล้ว ถ้าไม่ถวายทานแก่พระทักษิณบุคคล ก็จักเสื่อมจากบุญครั้งแล้ว เราจึงถอดรองเท้า กราบเท้าของท่านแล้ว ได้ถวายร่มและรองเท้าละนั้น เราจึงเป็นผู้ละเอียดอ่อนเจริญสุขเป็นร้อยเท่า^{๖๘}

เพราะฉะนั้น กล่าวสรุปได้ว่า การบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎกนั้น ทรงมีอุดมการณ์หรือจุดมุ่งหมายเป็น ๒ อย่าง คือ เพื่อการบรรลุพระสัพพัญญุตญาณหรือพระโพธิญาณ และเพื่อประโยชน์แก่บุคคลอื่น (ผู้รับ)นั่นเอง

๓.๔ สรุปการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพระไตรปิฎก

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี ทรงสรุปไว้ในพระราชนิพนธ์เรื่อง ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาทว่า ในพระชาติต่าง ๆ ที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี ในจริยาปิฎกนั้น เป็นสิ่งที่ควรยกย่อง เพราะต้องสละตน สละชีวิต สำหรับการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในอดีตวัตรคนนั้น มีข้อควรสังเกต^{๖๙} ดังนี้

๑. ทานบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ และที่กล่าวไว้ในจริยาปิฎกนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการบำเพ็ญเพราะหวังพระสัพพัญญุตญาณ หรือโพธิญาณ โดยไม่ได้หวัง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในโลกธรรม แต่ก็มิได้กล่าวว่าการทำความดีด้วยเจตนาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์โดยไม่หวังผล มีเพียงเรื่องราวของสังขพราหมณ์ที่ทำทานเพราะหวังผลบุญ และสสบัณฑิตซึ่งสละชีวิตให้เป็นอาหารแก่พราหมณ์

^{๖๘} พุ.จริยา. (บาลี) ๓๓/๑๕-๑๕/๕๘๔, พุ.จริยา. (ไทย) ๓๓/๑๕-๑๕/๖๒๕.

^{๖๙} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี, ทศบารมีในพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์หามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๓๒, หน้า ๕๕-๖๑.

๒. เมื่อเปรียบเทียบความเห็นเกี่ยวกับทานบารมีในคัมภีร์จรียาปิฎก กับทานบารมีในคัมภีร์อุปทานและพุทธวงศ์ จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือ ในคัมภีร์อุปทาน เน้นหนักที่สิ่งของว่าต้องเลือกให้พอดี เป็นสิ่งที่ควรให้ สำหรับผู้จำเป็นต้องใช้ ส่วนในคัมภีร์พุทธวงศ์เน้นการสละออกจากตัว ส่วนในจรียาปิฎกมิได้กล่าวเป็นหลักชัดเจนไว้ว่า การให้ต้องมีลักษณะอย่างไร แต่ก็พอสรุปได้ เช่น เรื่องอกิตติคาบส ให้ของที่ดีที่สุดที่ตนมี ซึ่งก็มีใช้ของประณีตแต่อย่างไร แต่เมื่อให้ไปแล้วตนก็จะไม่บริโภค สังขพราหมณ์ก็เช่นเดียวกัน ความสำคัญของการให้มิได้วัดจากราคาของ แต่จากความตั้งใจที่จะให้ การให้สิ่งที่มีคุณะนั้น ต้องเป็นสิ่งจำเป็นแก่ผู้รับด้วย ในเรื่องของธัญชัยกुरुราช แสดงว่าเป็นการให้ที่ยึดสิ่งใดเป็นของตนเอง พระเจ้าสุทนต์สนะบริจาคนทานทุกสิ่งที่เป็นของดี มิใช่ของเหลือใช้ ในเรื่องจันทกุมาร ให้สิ่งของดีกว่าของที่ตนใช้ แสดงให้เห็นถึงระดับความสูงของการให้ก็คือ ความปรารถนาดีต่อผู้อื่นมากกว่าตนเอง ในคัมภีร์จรียาปิฎกเน้นเรื่องการสละทุกสิ่งทุกอย่างเหมือนในพุทธวงศ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องสาธก ๓ เรื่องหลัง (พระเจ้าสีวี พระเวสสันดร สตบัตถิต) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าควรสละได้ทั้งชีวิตและร่างกาย

ลักษณะในการให้ทานในคัมภีร์จรียาปิฎกนั้น ถ้าพิจารณาอยู่ในระดับความเข้าใจของคนทั่วไป การให้ทานบางอย่างดูไม่เหมาะสม เช่น การที่พระเจ้าธัญชัย และพระเวสสันดรยกช้างคู่บ้านคู่เมืองให้แก่ชาวกาลิงครัฐ โดยมีได้คำนึงถึงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นกับชาวเมืองของพระองค์เอง หรือการที่พระเวสสันดรพระราชทานกัณหา ซาลี และพระนางมัทรีแก่ผู้มาขอ ก็ดูเป็นการเห็นแก่ตัวที่ตัดสินยกชีวิตของผู้อื่นให้ผู้รับที่ไม่เหมาะสม เพื่อตนเองจะได้บรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต อย่างไรก็ตาม เราสามารถพิจารณาเรื่องนี้ในทัศนคติของบุคคลในสมัยหลังพุทธกาล ซึ่งยึดถืออุดมคติของวิถีชีวิตชั้นสูง การบรรลุพระโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้านั้น เป็นภาวะที่มีค่าสูงสุดที่มนุษย์จะพึงได้ ภาวะนี้ก็นำประโยชน์อันใหญ่หลวงมาสู่สรรพสัตว์ เมื่อเทียบกับในคัมภีร์พุทธวงศ์แล้ว คัมภีร์พุทธวงศ์ยังเป็นการบริจาคทานในขั้นปกติ ส่วนในคัมภีร์จรียาปิฎกเป็นการเน้นการให้ทานในระดับที่สูง เพื่อหวังสิ่งสูงสุด คือ พระโพธิญาณ

๓. ผู้มารับทานในจรียาปิฎก มี ๓ ประเภท คือ

๑. ประชาชนจำนวนมากที่มารับทาน เมื่อมีผู้มาบริจาคทาน ตามเรื่องที่ว่าสาธก มักเน้นว่าเป็นคนจน คนป่วย คนชรา และคนเดินทาง ซึ่งเป็นผู้ต้องการของที่ให้ทานจริง ๆ

๒. พระอินทร์แปลงกายมารับบริจาค เพื่อให้พระโพธิสัตว์มีโอกาสบำเพ็ญทานบารมี

๓. พราหมณ์กาลิงครัฐมาขอช้างมงคลเพราะแคว้นของตนเกิดภาวะแห้งแล้ง

๔. ทานในจริยาปีฎกเป็นสังของหรือร่างกาย เป็นเรื่องรูปธรรมทั้งหมด มิได้พูดถึง
เรื่องนามธรรม หรือธรรมทาน เช่น การให้ความรู้

๕. ในอกิตติวรรคนอกจากในนิคมคาถา ไม่ได้กล่าวถึงคำว่าบารมีเลย

บทที่ ๔

ศึกษาอิทธิพลแนวความคิดเรื่องทานที่มีต่อสังคมไทย

พระพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนไทย และมีส่วนในการสร้างเอกลักษณ์ในความเป็นไทยให้มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะความเป็นคนมักทำบุญสุนทาน มินิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ลักษณะเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก นอกจากนั้น ส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อดั้งเดิมมาแต่บรรพกาลและจากศาสนาอื่น ๆ ผสมผสานกัน ดังนั้น การให้ทานที่เกี่ยวข้องกับชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมาจากแนวคิดพื้นฐานทางด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อดังกล่าว

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประเด็นต่อไปนี้

๑. วรรณกรรมพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องทาน

๒. ประเพณีการทำบุญในภาคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องทาน

ก่อนจะกล่าวถึงการที่ทานมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร และประเด็นอื่น ๆ ต่อไป ควรศึกษาเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งศรัทธานี้เองเป็นพื้นฐานทางความคิดที่ทำให้คนไทยมีความเชื่อในเรื่องกรรม ผลกรรม ความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนและทำให้คนไทยมีความเกรงกลัวและละอายต่อบาป

พระพุทธศาสนาวางหลักศรัทธาไว้ ๔ ประการ คือ

๑. กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง กรรมใดที่กระทำโดยเจตนา กรรมนั้น ย่อมเป็นอันทำ ไม่ว่าจะป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว ย่อมเป็นปัจจัยให้ผลดีและไม่ดีสืบต่อกันไป นอกจากนั้นยังรวมไปถึงความเชื่อที่ว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยการอ่อนวอน เช่น สรรว บูชา

๒. วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง กรรมทำแล้วต้องมีผล และต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมที่ชั่ว

๓. กัมมัสสกตาสัทธา คือเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน ใครทำกรรมใดไว้ จะต้องเป็นเจ้าของกรรมนั้นและจะต้องเสวยวิบากของกรรมนั้น

๔. ตลาคตโพธิสัตว์ คือเชื่อความตรัสรู้ของพระพระตลาคตเจ้า เชื่อมั่นในความเป็นผู้ตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้า^๑

จากอิทธิพลความเชื่อ ๔ ประการนี้ คนไทยส่วนใหญ่จึงมักกระทำความดี ละเว้นความชั่ว อันจะส่งผลกรรมที่ไม่ดีในปัจจุบันและในโลกหน้า

แต่ในปัจจุบันสังคมสมัยเปลี่ยนแปลงไป การตีความตามคัมภีร์ในบริบทของสังคมแตกต่างกัน และในกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ย่อมทำให้เกิดการผิดพลาดขึ้นได้

พระพุทธองค์ทรงวางแนวตรวจสอบหลักศรัทธา เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนจากการตีความ และความเชื่อต่าง ๆ ด้วยกาลามสูตร ๑๐ ประการดังนี้

๑. มา อนุสฺสเวน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามกันมา
๒. มา ปรมุปราย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการถือสืบ ๆ กันมา
๓. มา อิติกิริย อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการเล่าลือ
๔. มา ปิฎกสมุปทานน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
๕. มา ตกุกเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ เพราะตรรกะ
๖. มา นยเหตุ อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการอนุโลม
๗. มา อาการปริวิตกเคน อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
๘. มา ทิฎฐินิหฺมานกฺขนฺติยา อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีที่พึงใจไว้
๙. มา ภพฺพรูปตาย อย่าปลงใจเชื่อ เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้
- ๑๐ มา สมโณ โน ครุ อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่าเป็นครูของเรา

เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีติดยน ธรรมเหล่านี้ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เพื่อทุกข์เมื่อนั้น ท่านทั้งหลาย ควรละธรรมเหล่านั้นเสีย ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองว่า ธรรมเหล่านี้เป็นกุศล ธรรมเหล่านี้ไม่มีโทษ ธรรมเหล่านี้ ท่านผู้รู้สรรเสริญ ธรรมเหล่านี้ ใครสมาทานให้บริบูรณ์แล้ว เป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อสุข เมื่อนั้น ท่านทั้งหลาย ควรเข้าถึงธรรมเหล่านั้นอยู่

กาลามชนทั้งหลาย อริยสาวกนั้น มีจิตไม่มีเวรอย่างนี้ มีจิตไม่มีความเบียดเบียนอย่างนี้ มีจิตไม่เศร้าหมองอย่างนี้ มีจิตผ่องแผ้วอย่างนี้ ย่อมได้รับความอุ่มใจ ๔ ประการ ในปัจจุบันว่า

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕.

๑. ถ้าปรโลกมีจริง ผลวิบากของกรรมทำดีทำชั่วมีจริง เหตุนี้เป็นเครื่องให้เราเมื่อแตกกายไป จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

๒. ถ้าปรโลกไม่มี ผลวิบากของกรรมทำดี ทำชั่วไม่มี เราไม่มีเวร ไม่ความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์เป็นสุข บริหารตนอยู่ในปัจจุบันนี้

๓. ถ้าเมื่อบุคคลทำอยู่ ชื่อว่าทำบาป เราไม่ได้คิดความชั่วให้แก่ใคร ๆ ไหนเลย เลยทุกข์จักมาถูกต้องเราผู้ไม่ได้ทำบาปกรรมเล่า

๔. ถ้าเมื่อบุคคลทำอยู่ ไม่ชื่อว่าทำบาป เราก็ได้พิจารณาเห็นตนว่าเป็นคนบริสุทธิ์แล้ว ทั้งสองส่วน^๒

๔.๑ วรรณกรรมพุทธศาสนาว่าด้วยเรื่องทาน

เมื่อทราบแนวทางการศึกษาเรื่องศรัทธาและแนวทางการปฏิบัติต่อศรัทธาแล้ว ต่อไปจะได้ศึกษาเกี่ยวกับวรรณกรรมพุทธศาสนาและประเพณีการทำบุญในภาคต่าง ๆ ของคนไทยว่ามีอิทธิพลเกี่ยวข้องกับการให้ทานอย่างไรบ้าง

วรรณกรรมหรือวรรณคดี ในความหมายกว้าง หมายถึง หนังสือที่แต่งขึ้นทุกชนิด แต่ในความหมายอย่างแคบ หมายถึงหนังสือที่แต่งขึ้นโดยนิยามกันว่าเป็นศิลปกรรม กล่าวคือนักประพันธ์จะต้องเป็นช่างผู้ชำนาญงานในการใช้ถ้อยคำ เพื่อประกอบขึ้นเป็นร้อยแก้ว หรือร้อยกรองตามหลักของภาษา และเน้นทลัษณ์ต่าง ๆ และต้องแต่งบทประพันธ์ตามความรู้สึกนึกคิดของตน เพื่อให้วรรณคดีที่แต่งนั้นเป็นสิ่งสวยงามน่าฟังชม^๓

ดร. วิทย์ ศิวศรียานนท์ ให้ทรรศนะว่า วรรณคดีเป็นคำบัญญัติขึ้นใช้เทียบกับคำว่า Literature และหมายถึง บทประพันธ์ที่รัดตรงใจผู้อ่าน ปลุกมโนคติ ทำให้เพลิดเพลินและเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ละม้ายคล้ายคลึงกับอารมณ์ของผู้ประพันธ์ วรรณคดีอาจสอนใจเราทางอ้อม แต่มิใช่หนังสือเทศน์ และอาจเปิดหูเปิดตาเราได้ ให้เราเห็นชีวิตและแง่ของชีวิตแปลก ๆ ต่าง ๆ แต่วรรณคดีไม่ใช่ตำรา^๔

^๒ อัง. ดิก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๔-๑๘๘, อัง. ดิก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๖๑-๒๖๒.

^๓ พระยาอนุমানราชชน, การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๐๗), หน้า ๔-๕.

^๔ วิทย์ ศิวศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สยามภาษาและหนังสือ, ๒๕๑๔), หน้า ๑.

วรรณคดีมีคุณค่าต่อผู้อ่านทั้งทางตรงและทางอ้อมหลายประการ คุณค่าทางตรงที่ผู้อ่านได้รับคือ คุณค่าทางอารมณ์หรือสุนทรียศาสตร์ ผู้อ่านจะได้ประจักษ์รสความไพเราะและความสวยงามของภาษา สำนวนโวหาร ตลอดจนความงดงามของจินตภาพที่กวีสร้างขึ้น ส่วนคุณค่าทางอ้อมนั้น ผู้อ่านจะได้เกร็ดความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ศิลปะ สภาพสังคมที่ผู้เขียนสะท้อนให้เห็น และรวมถึงคติธรรมที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดีด้วย^๕

หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา นอกจากจะเป็นหลักที่พึงพิง และเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจแล้ว ยังเป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างหนึ่งที่ใช้ปกครองคนในสังคมให้อยู่รวมกันอย่างสงบสุข เพราะมีคำสอนที่มุ่งให้คนให้คนประพฤติดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้ผ่องแผ้ว อันเป็นหลักสำคัญของการอยู่ร่วมกัน ด้วยเหตุแห่งความนับถือศรัทธา และความเชื่อมั่นในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ตนเอง ที่เป็นแรงบันดาลใจให้กวีเกิดความปรารถนาที่จะสร้างสรรค์วรรณคดีอันมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่คนนับถือขึ้นมา ผลงานทางด้านวรรณคดีประเภทนี้นับว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า ในฐานะที่ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง และยิ่งไปกว่านั้น ยังช่วยย้ำความสำคัญของหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

สนิท ตั้งทวี ได้ให้ความหมายของวรรณคดีพุทธศาสนาไว้ว่า “วรรณคดีที่เขียนขึ้นโดยอาศัยเนื้อหาสาระ หรือหลักธรรมทางศาสนา ตลอดจนบุคคลต่าง ๆ ได้แก่ ศาสดา สาวก และผู้ที่เกี่ยวข้องมาเป็นแก่นเรื่องหรือโครงเรื่อง หรืออาจจะรวมทั้งเรื่องราวที่คิดแต่งขึ้นใหม่ให้เป็นอย่างเรื่องในศาสนา ทั้งนี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะกล่อมเกล่าจิตใจของบุคคลให้ดีขึ้น”^๖

วรรณคดีศาสนามีลักษณะสำคัญ ดังนี้

๑. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการอบรมสั่งสอน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ และเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนา ตลอดจนเพื่อให้เกิดความศรัทธา และความเชื่อมั่นยิ่งขึ้น

๒. เป็นเรื่องที่อธิบายขยายเนื้อความในคัมภีร์ทางศาสนาให้เป็นที่เข้าใจชัดเจนและง่ายขึ้น เช่นคัมภีร์อรรถกถาต่าง ๆ

๓. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นเพื่อแสดงคำสอน หรือบันทึกหลักธรรมของพระศาสดา และพระสาวก เช่น ไตรภูมิพระร่วง พระมาลัยคำหลวง ฯลฯ

^๕ พิชิต อัครนิจ, วรรณกรรมไทย สมัยกรุงสุโขทัย – กรุงศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓.

^๖ สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๘๕.

๔. เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับบุคคลทางศาสนา เช่น ปฐมสมโพธิกถา มหาเวสสันชาดก มหาชาติคำหลวง

๕. เป็นบทสวดอ่อนนวอนหรือสวดุติ เช่น บทสวดสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ ฯลฯ

๖. เป็นเรื่องที่มีเนื้อหาแสดงถึงความรุ่งเรืองของศาสนา ลักษณะเช่นนี้มักจะแทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง ฯลฯ

๗. เป็นเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา มีบันทึกเป็นทำนองประวัติศาสตร์ เช่น รัตนพิมพวงศ์ ฯลฯ

๘. เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นให้เป็นบันเทิงคดี โดยนำเค้าเรื่องตอนใดตอนหนึ่งจากศาสนา หรือนำหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนามาเป็นโครงเรื่อง แล้วสอดแทรกจินตนาการของผู้เขียนลงไป เช่น กฎแห่งกรรม ของ ท. เลียงพิบูลย์ ฯลฯ^๓

วรรณคดีพุทธศาสนา โดยยึดตามลักษณะความสัมพันธ์โดยตรงและโดยอ้อม แบ่งได้ ๗ ประเภท คือ

๑. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนธรรม เป็นวรรณคดีที่แสดงถึงคำสอนทางพุทธศาสนา โดยตรง เช่น ไตรภูมิพระร่วง ไตรภูมิวินิจฉัย

๒. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนประวัติ เป็นวรรณคดีที่แสดงเนื้อหา ความเป็นมา หรือความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาในสมัยต่าง ๆ ประวัติพุทธศาสนาจะมีสอดแทรกอยู่ใน วรรณคดีบางเรื่อง และบางตอน เช่น ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง นางนพมาศ ชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

๓. วรรณคดีเกี่ยวกับศาสนพิธี เป็นวรรณคดีที่แสดงพิธีกรรมทางพุทธศาสนาไว้ โดยตรง เช่น พระราชพิธีสิบสองเดือน หรือสอดแทรกไว้เป็นบางตอน เช่น นางนพมาศ เป็นต้น

๔. วรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนวัตถุสถาน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องถึงปูชนียวัตถุ หรือปูชนียสถานทางพุทธศาสนา เช่น นิราศภูเขาทอง เป็นต้น

๕. วรรณคดีที่เกี่ยวกับศาสนนิทานหรือชาดก เป็นวรรณคดีที่เกี่ยวกับนิทาน หรือเรื่องในคัมภีร์พุทธศาสนา อาจเขียนโดยตรง หรือดัดแปลงมาเป็นวรรณกรรมอิงศาสนา เช่น มหาชาติคำหลวง ปัญญาชาดก เป็นต้น

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕-๘๖.

๖. วรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัตินั้น เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงประวัติ หรือข้อประพฤติกปฏิบัติของสาวก เรื่องที่กล่าวถึงประวัติของสาวกโดยตรง เช่น พระมัลลย์คำหลวง หรือที่กล่าวถึงข้อประพฤติกปฏิบัติของสาวก เช่น นันทโศปนนทสูตรคำหลวง

๗. วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธประวัติ เป็นวรรณคดีที่กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้า เช่น พระปฐมสมโพธิกถา เป็นต้น^๕

วรรณคดีไทยเกือบทุกเรื่อง มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาในลักษณะ ๗ ประการนี้ ไม่ลักษณะใดก็ลักษณะหนึ่ง ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม ทั้งนี้เพราะกวีไทยนับถือพระพุทธศาสนา จึงสอดแทรกคำสอนทางพุทธศาสนาลงในบทกวีของตน จะเป็นไปได้โดยเจตนาหรือไม่ก็ตาม

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะวรรณคดีพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องทานในวรรณคดีไทย ๔ เรื่อง คือ

๑. ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง
๒. ไตรภูมิพระร่วง
๓. มหาเวสสันดรชาดก
๔. พระมัลลย์คำหลวง

๔.๑.๑ ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง

เป็นจารึกที่แสดงเหตุการณ์ในรัชกาลของพ่อขุนรามคำแหง ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ด้านประวัติศาสตร์ เป็นหลักฐานเอกสารเก่าแก่ของกรุงสุโขทัย ที่เหลือตกทอดมาถึงสมัยปัจจุบัน ทำให้ทราบจริยวัตรสำคัญ ๆ ของพ่อขุนรามคำแหง และการปกครองในสมัยของพระองค์ ด้านภาษาศาสตร์ เป็นเอกสารภาษาไทยเก่าแก่ที่สุดที่เหลือมาจนสมัยปัจจุบัน เป็นหลักฐานแสดงกำเนิดอักษรไทยแบบที่ใช้กันในปัจจุบัน และด้านทางสังคมศาสตร์ เป็นหลักฐานบันทึกจารีตประเพณีสำคัญ ๆ เช่น การไต่สวนคดีและการสืบมรดก เป็นหลักฐานบันทึกเรื่องราวความเชื่อถือและศรัทธาในพุทธศาสนาของประชาชนอีกด้วย

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๖-๘๘.

ในที่นี้จะมุ่งศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับเรื่องทานที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมณีอิทธิพลต่อสังคมไทย(ในสมัยสุโขทัย) ดังข้อความว่า

“คนในเมืองสุโขทัยนี้ มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน”^๕

ชาวสุโขทัยชอบให้ทาน รักษาศีล แสดงให้เห็นว่า คนสุโขทัยชอบคุณงามความดี เป็นคนใจบุญสุนทรทาน

หลักธรรมที่ปรากฏ คือ บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ หลักการทำความดี มี อยู่ ๓ ประการ คือ ทานมัย (บุญสำเร็จด้วยการให้) สิลมัย (บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล) ภวานามัย (บุญสำเร็จด้วยการเจริญภavana)^๖

“พ่อขุนรามคำแหงกระทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร”^๗ และข้อความว่า “คนใดที่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช้อยเหนือเพื่อกู มั่นปมีช้างปมีม้า ปมีปัวปมีนาง ปมีเงินปมีทอง ให้แก่มัน ช้อยมันดวงเป็นบ้านเป็นเมือง”^๘

จากหลักฐานในจารึกนี้ ทำให้ทราบว่า ชาวสุโขทัยชอบให้ทาน รักษาศีล ชอบถวายทานแก่พระสงฆ์ และบริจาคทรัพย์สิ่งของเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการเสียสละ เพื่อเอาชนะความโลภ ความเอาแต่ใจ ความตระหนี่ และความเห็นแก่ตัว เป็นต้น และข้อความว่า

เมื่อออกพรรษากรานกฐิน เดือนนี้จึงแล้ว เมื่อกรานกฐิน มีพนมเบี๋ย มีพนมหมาก มีพนมดอกไม้ มีหมอนนั่งหมอนนอน บริวารกฐินโอยทาน แลปีแล้ญบลิ้น ไปสูคญติกฐินถึงอรัญญิกพูน เมื่อจักเข้ามาเวียงเรียงกัน แต่อรัญญิกพูนเท่าหัวลาน ดับงค้กลองด้วยเสียงพาดเสียงพิณ เสียงเอิ้นเสียงขับ ใครจักมักเล่น เล่น ใครจักมักหัว หัว ใครจักมักละเลื้อน เลื้อน”^๙

เมื่อออกพรรษาแล้วเดือนหนึ่งก็หมดเขตทอดกฐิน (เขตกฐิน คือ ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒) เมื่อทอดกฐินก็มีบริวารกฐินไปถวายด้วย เช่น พุ่มประดับด้วยเบี๋ย พุ่มหมากพลู พุ่มดอกไม้ มีหมอนอิง หมอนสำหรับหนุนนอน ในแต่ละปีให้ทานปีละ ๒ ล้าน และไปทอดกฐินถึงวัดอรัญญิก

^๕ กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๒.

^๖ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๕, ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^๗ อ่างแล้ว, หน้า ๑๓.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

จากหลักฐานนี้แสดงให้เห็นว่า ชาวสุโขทัยเมื่อออกพรรษาแล้วนิยมทำบุญถวายผ้ากฐิน และยังนิยมถวายของอื่น ๆ อีกด้วยจำนวนมาก เรียกว่า บริวารกฐิน การถวายกฐินและบริวารกฐินนี้ สืบทอดประเพณีมาจนถึงปัจจุบันนี้

หลักธรรมที่ปรากฏ คือ กฐินทาน หมายถึง การถวายผ้ากฐิน ซึ่งจัดเป็นสังฆทาน^{๑๔} เป็นธรรมข้อหนึ่ง ในทาน หมายถึง การให้ การเสียสละ การบริจาค มี ๒ ประการ ได้แก่ ปาฏิบุคคลิกทาน การให้เจาะจงบุคคล สังฆทาน การให้แก่ส่วนรวม

ในทาน ๒ อย่าง นี้ พระพุทธเจ้าตรัสสรรเสริญสังฆทานว่าเป็นเลิศ มีผลมากที่สุด ดังที่ปรากฏในทานสูตร ขุททกนิกาย อิติวุตตกะว่า “เราไม่กล่าวว่าการมีผลมากกว่าของที่ให้แก่สงฆ์ ไม่ว่าโดยปริยายใด ๆ”^{๑๕}

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้พบว่า ในสมัยพ่อขุนรามคำแหงแห่งกรุงสุโขทัยได้มีการบำเพ็ญทาน สร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุ ดังข้อความว่า “ให้ขุดเอาพระธาตุออก...จึงเอาฝังลงในกลางเมืองศรีสัชชนาลัย ก่อพระเจดีย์เหนือหอกเข้าจึงแล้ว ตั้งเวียงผาล้อมพระมหาธาตุสามเข้าจึงแล้ว”^{๑๖}

มีการบำเพ็ญทานในด้านสร้างสถาปัตยกรรมที่เป็นศาสนสถาน ประกอบด้วยโบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระปรารักษ์ สร้างพระพุทธรูปเป็นพุทธรูปและอื่น ๆ ดังปรากฏหลักฐานในศิลาจารึกว่า “กลางเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐฐารศ มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม”^{๑๗} “เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้มีอะไรุญิก ... ในกลางอรัญญิก มีพิหารอันฉิ่งมนใหญ่ สูงงามแก่กม มีพระอัฐฐารศอันฉิ่งลุกยื่น เบื้องตะวันออกเมืองสุโขทัยนี้ มีพิหาร ...”^{๑๘} “และเบื้องหัวนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีกุฎี พิหาร ปุ้ครุอยู่”^{๑๙}

จากหลักฐานในศิลาจารึกที่ยกมานี้ ในกลางเมืองสุโขทัยมีวิหารหรือวัดหลายขนาด ทั้งขนาดใหญ่ ขนาดพอดีงามพอเหมาะ หรือพอสมควร แสดงให้เห็นว่า ชาวเมืองสุโขทัยมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงได้อุปถัมภ์พระสงฆ์ด้วยปัจจัยสี่ ทั้งสร้างถาวรวัตถุ คือ ศาสนสถาน เสนาสนะ ถวายไว้ในพระพุทธศาสนา คือ กระทำความสนับสนุนในพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น หมายถึง การให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา เช่น การถวายปัจจัย ๔ แต่

^{๑๔} ม.อ. (บาลี) ๑๔/๓๗๕-๓๘๐/๓๒๓-๓๒๕, ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕-๓๘๐/๔๒๗-๔๓๐.

^{๑๕} ขุ.อิตติ. (บาลี) ๒๕/๕๘/๓๑๕, ขุ.อิตติ. (ไทย) ๒๕/๕๘/๔๗๓.

^{๑๖} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, หน้า ๑๕.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓-๑๔.

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

พระสงฆ์ ได้แก่ ฟ้านุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย (เสนาสนะ) ยาบำบัดโรค (คิลานเภสัช) เป็นต้น

นอกจากนี้ การฟังธรรมในวันพระ ซึ่งเป็นหลักธรรมข้อหนึ่งในทาน คือธรรมทาน ที่ชาวพุทธไทยปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนหนึ่งได้รับอิทธิพลมาจากสมัยสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานว่า “๑๒๑๔ ศก ปีมะโรง พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองศรีสุชนาลัยสุโขทัยนี้ ปลุกไม้ตาลได้สืบลีเข้า จึงให้ช่างฟันขดานหิน ตั้งหว่างกลางไม้ตาลนี้ วันเดือนดับ เดือนโอก แแปวัน วันเดือนเต็ม เดือนบ่างแปดวัน ฟุ้งปู่ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือขดานหินสุดธรรม แก่อุบาสก”^{๒๐}

“หาเป็นครูบาอาจารย์สั่งสอนไทยทั้งหลายให้รู้บุญรู้ธรรมแท้”^{๒๑}

พ่อขุนรามคำแหง นอกจากทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ยังเป็นครูอาจารย์สั่งสอนชาวเมืองให้รู้จักบุญและให้ตั้งอยู่ในธรรม เป็นการนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในให้เกิดประโยชน์แก่พระองค์และส่วนรวม คือ ธรรมทาน (การให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน)

ในเมืองสุโขทัย นอกจากพระสงฆ์ เช่น ปู่ครู พระเถระ และพระมหาเถระคอยอบรมสั่งสอนธรรมแก่ชาวเมืองสุโขทัยแล้ว พ่อขุนรามคำแหงยังสั่งสอนประชาชนของพระองค์ให้เป็นคนดีมีธรรม รู้จักบาปบุญคุณโทษ เมื่อพระราชาเป็นผู้ทรงธรรม ปกครองโดยธรรม ประชาชนเป็นคนดี มีศีลธรรม ชอบให้ทาน รักษาศีล และฟังธรรม บ้านเมืองปราศจากศึกสงคราม ตังคมก็ร่มเย็น เกิดสันติสุข

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในหลายด้าน โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับทาน แม้ในปัจจุบันก็สามารถเห็นถึงอิทธิพลของศิลาจารึกหลักนี้ ดังพอสรุปได้ ดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเถรวาท (แบบลังกา) ที่พ่อขุนรามคำแหงทรงนำเผยแพร่ในสุโขทัย จึงทำให้พุทธศาสนาแบบลังกาเจริญรุ่งเรือง มั่นคงแพร่หลาย และได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

๒. ประเพณีการทำบุญทอดกฐิน และในระหว่างทำบุญก็มีการละเล่นรื่นเริงสนุกสนานไปด้วย ยังเป็นประเพณีที่ได้รับการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

๓. การทำบุญถวายทาน รักษาศีล และการฟังธรรมในวันพระ ยังคงมีการปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

^{๒๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๔. การรักษาศีลในช่วงเทศกาลเข้าพรรษา ยังคงมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในสังคมเมืองจะมีผู้ปฏิบัติน้อย แต่ในต่างจังหวัดตามชนบทต่าง ๆ ยังคงมีผู้ปฏิบัติตามเป็นจำนวนมาก^{๒๒}

๔.๑.๒ ไตรภูมิพระร่วง

ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญมากเล่มหนึ่งของไทย ที่แสดงข้อคิดเห็นเต็มไปด้วยสาระดีประโยชน์เกี่ยวกับหลักธรรมทางพุทธศาสนา ตลอดจนถึงให้เห็นถึงผลบุญที่คนทั้งหลายได้กระทำไว้ในชีวิต เป็นพระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัย

โดยสรุปไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายคือ สอนให้คนเว้นชั่ว รู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต (กฎไตรลักษณ์) ล่วงพ้นวัฏสงสาร เพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นแก่นสารและจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลต่อสังคมไทย เป็นหนังสือที่กล่าวถึงพุทธปรัชญาที่เกี่ยวกับเรื่องโลก ชีวิตจักรวาลวิทยา แสดงเรื่องนรกสวรรค์ เพื่อให้เกิดความเกรงกลัว แต่ต้องทำความดีเพื่อจะได้ไปเกิดในสถานที่ดี สอนให้มีความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ บาปบุญคุณโทษ ใครทำความดีย่อมได้ดี ใครทำความชั่วย่อมได้ชั่ว ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงกรรมได้ ประคอรอยเกวียนย่อมเวียนตามรอยโค ฉะนั้น คนที่ทำบาปตายไปต้องตกนรก ทนทุกข์ทรมานในนรกอันร้อนแรง หรือมีอดไม่ได้เห็นแสงสว่างเป็นเวลาช้านานชั่วกัปชั่วกัลป์ ส่วนผู้ที่ประกอบแต่คุณงามความดีทำบุญกุศล ตายไปก็จะได้เสวยสุขบนสวรรค์

เชื่อว่า บาปกรรมที่ทำให้มนุษย์ต้องเป็นเปรตนั้นมีสาเหตุหลายอย่าง เช่น ความตระหนี่ การไม่ให้ทาน เห็นคนอื่นให้ทานก็ห้ามปราม เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ไปเกิดเป็นเปรต มีแต่ความเจ็บปวดทนทุกขเวทนา อดอยากนักหนาไม่มีอาหารจะกิน เพราะบาปกรรมที่ตนได้ทำไว้เมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์นั้น ย่อมตกลงไปในนรก ดังมีตัวอย่างที่ปรากฏในไตรภูมิพระร่วงตอนหนึ่งว่า

^{๒๒} พระมหาสนิท อนุจารี (สุเมหิรัญ) , “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณี ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภายิตพระร่วง”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,) ๒๕๔๖, หน้า ๓๕๕.

คนผู้ใดเกิดมาแล บ่อรู้จักบาปบุญจักบุญ แลบรู้อักคุณพระพุทธร
พระธรรม พระสงฆ์ แลบมิให้ทาน ตระหนี่ทรัพย์ และเมื่อท่านจะ
อวยทานใส่ไม้ห้ามปรามท่าน ..อันว่าผู้กระทำร้ายฉันนี้ไซ้ ครั้นว่าตายไป
ก็ไปเกิดในนรกอันใหญ่ ๘ อันนั้นแล อันว่าความอันเขาเจ็บปวด
ทนทุกขเวทนาแห่งเขานั้น จักกล่าวบมิได้เลย^{๒๓}
และข้อความอีกตอนหนึ่งว่า

เปรตจำพวกหนึ่งมีตนใหญ่สูงเพียงลำตาล แลมีผมสั้นหยาบนักแล
มีตัวนั้นเหม็นนักหนา หาที่จะดับมิได้สักแห่ง เขานั้นอดอยากเผ็ดเร็ดไร-
นักหนา แม้นว่าเข้าเมล็ดหนึ่งก็ดี น้ำหยอดหนึ่งก็ดี ก็มีได้เข้าท้องเลยสัก-
น้อย แลเปรตฝูงนี้เมื่อกำเนิดเกิดก่อนเขานี้ตระหนี่นักแล เขาบมิได้มัก-
กระทำบุญให้ทานเลย เขาเห็นท่านทำบุญให้ทานใส่ มันยอมห้ามปราม
เสีย มิให้ท่านทำบุญให้ทานได้ ด้วยบาปกรรมอันตนตระหนี่แลมีมัก
กระทำบุญให้ทานดั่งนั้น เขาได้ไปเป็นเปรตแลอดอยากนักหนา อาหารจะ-
กินใส่ก็หาบมิได้สักอันนั้น เพราะบาปและกรรมอันเขาได้กระทำบมิดีนั้นแล^{๒๔}
การทำบุญด้วยการถวายของเหลือเดนแด่พระสงฆ์ผู้ทรงศีล ก็เป็นสาเหตุหนึ่ง ทำให้
เกิดเป็นเปรต ดังข้อความว่า

แลยังมีเปรตจำพวกหนึ่ง ใส้ ย่อมกินแต่เศษลยม์แลรากแลน้ำลาย กิน
โลกินน้ำหน่ำน้ำหนอง ...เปรตนั้นเมื่อชาติก่อนนั้น เขากินข้าวและน้ำอัน-
เป็นอาหารเดนเป็นชานนั้นใส้ แลเอาไปให้แก่พระผู้ทรงศีล ด้วยบาปกรรม
อันเขาได้ให้ข้าวแลน้ำอาหารที่เป็นเดนนั้นแก่พระสงฆ์เจ้าฉันนั้น ครั้น-
ว่าเขาตาย จึงได้เป็นเปรต^{๒๕}

มีข้อความในไตรภูมิพระร่วงเป็นเครื่องยืนยัน และสนับสนุนการให้ทานว่าเป็นการ
กระทำความดี และผลจากการให้ทานจะไปได้เกิดในภพชาติที่ดีหรือแม้แต่การเข้าถึงพระนิพพาน
อันเป็นแดนเกษมจากโยคะ ก็ด้วยการบำเพ็ญทาน ดังนี้

^{๒๓} พญาลิไท, ไตรภูมิพระร่วง พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑๕-๒๐.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

ความเชื่อเรื่องสวรรค์มีเทวดานางฟ้า คอยดูแลทุกข์สุขของมนุษย์ ไม่ว่าใครจะทำดี ทำชั่ว แม้คนด้วยกันไม่เห็น เทวดาก็ย่อมเห็น บนสวรรค์มีแต่ความสวยงามความสุขสบาย ต้องการสิ่งใดเพียงแต่ไปอยู่ใต้ต้นปาริชาติกัลปพฤกษ์แล้วนึกเอา ก็จะได้สมความปรารถนาทุก จิงพากันทำบุญให้ทาน เพื่อจะได้ไปเกิดในสวรรค์ ดังข้อความตอนหนึ่งว่า “ผู้ใดแลปรารถนาไปเกิดในเมืองสวรรค์ได้ อย่าได้ประมาทลืมตน ควรเร่งชวนชวายุกระทำให้ บุญกุศลบุญธรรมให้ทานรักษาศีล เมตตาภาวนาอุปัฏฐากรักษาศีล บิณฑามารดาผู้เฒ่าผู้แก่ ครู อุปัชฌาย์แลสมณพราหมณ์ผู้มีศีลได้ ก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์”^{๒๖}

ข้อความนี้ แสดงให้เห็นว่า คนที่จะไปเกิดในสวรรค์นั้นจะต้องเป็นคนไม่ประมาท ควรทำบุญกุศลต่าง เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา บำรุงบิดามารดา ครูอุปัชฌาย์ และ สมณพราหมณ์ผู้มีศีล เป็นประจำก็จะไปเกิดในสวรรค์

ไตรภูมิพระร่วงมีอิทธิพลอย่างมากมายและมั่นคงในอุดมการณ์ของคนไทย ในส่วนที่ เกี่ยวกับลักษณะคนมีบุญบารมีเป็นที่นิยมนกข่องของบุคคลในสังคม คือ คนมีบุญต้องมีใจ เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ นำบุคคลอื่นให้บำเพ็ญทาน และเสียดสละทรัพย์สิน สร้างถาวรวัตถุ สาธารณประโยชน์ และศาสนสถาน

มีข้อความอีกตอนหนึ่งที่มีความเชื่อว่า การที่คนเราเป็นมหาเศรษฐี มีฐานะการงาน ตำแหน่งที่ดีนั้น เป็นคนมีบารมี เป็นผู้ที่ตั้งกมขกข่อง เชื่อว่าได้รับอิทธิพลมาจากอานิสงส์การ ทำบุญ (บุญกิริยาวัตถุ ๑๐) นั้นเอง ดังข้อความว่า

ฝูงคนทั้งหลายอันเกิดในมนุษย์อันได้มลากเป็นคิมิสรทรทรัพย์แล ว่าได้ เป็นท้าวเป็นพญา แลท่านผู้เป็นท้าวเป็นพญามหาจักรวรรดิราชานั้น ได้กระทำบุญดังฤศีลแลทาน จึงเป็นมลากเป็นดีดั่งนั้น แต่บุญทั้งหลายอันมีใน กามภูมินี้ได้ ๑๑๗,๒๘๐ นั้นใด ...อัน ๑๐ อันโสด อันใดสิ้น อันหนึ่ง บุญบันดาลไปตั้งกล่าวนี้แล จึงอวยทานมีดินว่าเข้าน้ำหมากพลู (ทานมัย) อันหนึ่งจำศีล ๕ อันก็ดี ๘ อันก็ดี ๑๐ อันก็ดี (ศีลมัย) อันหนึ่งภาวนา เป็นต้นว่าสวดมนต์ แลสวดพระพุทธคุณ แลระลึกถึงคุณพ่อคุณแม่เจ้าไท- ท่านผู้มีคุณแก่ตนแล ภาวนาอนิจจังสังขารแล (ภาวนามัย) อันหนึ่ง คัลนบุญญานิสงส์ อันได้กระทำแก่เทพามมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายอันมีคุณ แก่ตน (ปัตติทานมัย) อันหนึ่ง อนุโมทนาด้วยทานแห่งท่านให้ทานแล กระทำบุญ แลมีใจยินดี (อนุโมทานมัย) ...อันหนึ่ง เอาใจลงปลงใจเชื่อแก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พ่อแม่ ครูอาจารย์เจ้าไท ผู้ได้เลี้ยงตน

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๕.

ด้วยใจอันซื่อตรง(ทิกุชุกัมม) บุญทั้ง ๑๐ จำพวกนี้แลอันแลอันมีบุญอัน-
เป็นอารมณ์แล^{๒๗}

ผู้ใดอยากจะร่ำรวยมีฐานะดี ให้สังกมยกย่อง ผู้นั้นก็ควรทำบุญเป็นนิตย์ เช่น ให้
ทาน รักษาศีล ๕, ๘, ๑๐, สวดมนต์เจริญเมตตาภาวนา อุทิศไปให้ญาติและสรรพสัตว์ที่ล่วงลับ
ไปแล้ว ยินดีในทานที่บริจาคไป ... มีความเชื่อศรัทธาต่อพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์
พ่อแม่ ครูอาจารย์ (ทิกุชุกัมม) โดยหวังว่าทานที่ตนให้ไปแล้ว จะส่งผลให้ตนไปเกิดในภพภูมิที่
ดี มีสวรรค์ เป็นต้น หรือ เกิดเป็นคนร่ำรวย มีฐานะดีดังกล่าว

ไตรภูมิพระร่วง นอกจากจะกล่าวถึงการสร้างโลก กำเนิดจักรวาล กำเนิดมนุษย์
ดาราศาสตร์ เป็นต้น สิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่ง คือ มีอิทธิพลด้านจริยธรรม คือ เป็นเรื่องที่
สอนให้คนรู้จักบาป และละเว้นบาปและสร้างกุศล ดังข้อความบางตอนดังนี้

ความรู้เกี่ยวกับบาป ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจ และทันสมัยอยู่เสมอ ดังความว่า
“... ผู้งสัตว์อันไปเกิดในที่ร้ายที่เป็นทุกข์ลำบากใจเขานั้น เมื่อใจเขาร้าย และทำบาปด้วยใจอัน
ร้ายมี ๑๒ อันแลฯ หนึ่ง คือ “ใจนี้มิรู้ว่าบาป และกระทำบาปด้วยใจกล้าและยินดี”^{๒๘}

หมายความว่า ผู้ที่ทำบาปนั้น กระทำบาปด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ดังนั้นจึงเกิด
ความกล้า และความยินดีในการทำบาป คือ “ใจอันหนี่รู้ว่าบาปและกระทำด้วยใจตนเองอันกล้า
แข็งและยินดี”^{๒๙}

หมายความว่า คนเราบางคน กระทำบาปทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเป็นบาป

และข้อความว่า “ ใจอันหนี่รู้ว่าบาปและยินดีในการทำบาป เมื่อมีผู้มาชักชวน”^{๓๐}

หมายความว่า คนเราบางคนทำบาป เพราะมีคนชักชวน และข้อความว่า “ผู้งคนทั้งหลายอัน
เกิดในมนุษย์อันได้มลากเป็นดีมีสรรพทรัพย์แล้วได้เป็นท้าวเป็นพญา แลท่านผู้เป็นท้าวเป็นพญา
มหาจักรวรรดิราชันนั้น ได้กระทำบุญตั้งฤาศีลแลทาน จึงเป็นมลากเป็นดีตั้งนั้น แต่บุญทั้งหลาย
อันมีในกามภูมินี้ได้ ๑๑๗,๒๘๐ นั้นใด หนึ่ง รู้จักบุญแลบาป แลกระทำบุญด้วยใจรัก”^{๓๑}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญด้วยความฉลาด เพราะได้รู้จักแล้วว่าอะไรคือ
บุญ อะไรคือบาป ดังนั้น จึงตั้งใจเลือกทำบุญ

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘-๑๗๐.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๒๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๓.

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

“บรู๊จักบุญแลบาปแท้ มิใจจะมีกระทำบุญ”^{๗๒}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือทำบุญไม่รู้ตัว

“อนึ่ง มิรูจักบุญแลบาปแท้ หินใจตนกันมิโศค เพื่อเห็นท่านทำบุญแลกระทำด้วยท่าน”^{๗๓}

หมายความว่า คนเราบางคน ทำบุญเพราะเห็นคนอื่นทำ จึงเลียนแบบถือเป็นตัวอย่าง

ไตรภูมิพระร่วงตามที่กล่าวมาข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าทำให้มีอิทธิพลในด้านจริยธรรม สอนให้รู้จักความดีและความชั่ว รู้จักใช้วิจารณญาณตัดสินว่า อะไรจัดอยู่ในประเภทความชั่ว (บาป) อะไรจัดอยู่ในประเภทความดี (บุญ) และสอนให้มีศีลธรรม รักษาความดีและมีความรับผิดชอบ

สรุปว่า วรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง สอนให้เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ผู้ทำความดีย่อมไปสู่สุคติ ผู้ทำความชั่วย่อมไปนรก เมื่อคนมีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้แล้ว ย่อมเกิดความเกรงกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญ เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภavana ไตรภูมิพระร่วงมีจุดมุ่งหมายคือ สอนให้คนเว้นชั่ว รู้กฎความเป็นจริงของสรรพสิ่งและชีวิต (กฎไตรลักษณ์) ล่วงพ้นวิภวสงสาร เพื่อเข้าถึงนิพพานอันเป็นแก่นสารและจุดมุ่งหมายสูงสุดของชีวิต

๔.๑.๓ มหาเวสสันดรชาดก

มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมเรียกและเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะปรากฏตามศิลาจารึกสมัยสุโขทัยหลักที่ ๓ ที่เรียกว่า “จารึกนครชุม”

ซึ่งจารึกไว้เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ ในรัชสมัยของพญาลิไท (พระมหาธรรมราชาที่ ๑) มีกล่าวไว้ว่า “ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า พระมหาชาติหากคนสวดมิได้เลย” แสดงให้เห็นว่า การมีเทศน์มหาชาติ พุทธศาสนิกชนชาวไทยนิยมมีเทศน์กันมานานแต่สมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นอย่างน้อย แต่บางที่ก็เรียกว่า “เทศน์มหาเวสสันดร” บางที่ก็เรียกว่า “เทศน์มหาชาติ” เพราะในสมัยของพญาลิไท ได้ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๖ วัดป่ามะม่วง กล่าวถึงพระมหาธรรมราชาที่ ๑ ทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. ๑๐๕๕ กล่าวสรรเสริญว่า ทรงประกอบไปด้วยทานบารมีคล้ายกับพระเวสสันดร และในจารึกวัดเขมาหลักที่ ๑๔ ซึ่งเชื่อว่าจารึกใน พ.ศ. ๒๐๗๕ สมัยต่อมากล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลต่างๆ

^{๗๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

^{๗๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๘.

ก็มีกล่าวถึงเวสสันดรชาดกว่า “สายปัดผืนหนึ่ง ค่าตำลึงหนึ่ง อำแดงหอมชื่อไฉ่ร้อง มหาเวสสันดร อำแดงแสนบุษามหาเวสสันดรจารสำหรับหนึ่งหนึ่งบาท”^{๓๔}

เทศน์มหาชาติ แบ่งเป็น ๑๓ กัณฑ์ ประดับด้วยคาถา ๑,๐๐๐ คาถา ในเวลาเทศน์ก็มีดนตรีปี่พาทย์บรรเลงประกอบในแต่ละกัณฑ์

การจัดเครื่องบูชากัณฑ์เทศน์ที่เรียกว่า เครื่องกัณฑ์นั้น ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว เครื่องไทยธรรมสำหรับกัณฑ์ จะจัดตั้งโอ้อวดไว้ให้สัปบุรุษทั้งหลายอนุโมทนา เครื่องกัณฑ์นั้นมักมีเครื่องสรรพาหาร ผลไม้ กับวัตถุปัจจัย คือ เงินตรา และผ้าไตร ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ขาดไม่ได้ ที่มีเครื่องบริวารอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกด้วยก็มีมาก บริหารสำหรับมหาชาติก็ถือกันว่าถูกแบบแผนนั้น มักจัดเป็นจตุปัจจัย คือ ผ้าไตร (จีวรปัจจัย) ผลไม้ต่าง ๆ (บิณฑบาตปัจจัย) เสื่อสาตอาสนะ ไม้กวาด เลื่อย ขวาน (เสนาสนะปัจจัย) ยาและเครื่องยาต่าง ๆ น้ำผึ้ง น้ำตาล (ศิลาปัจจัย) เครื่องไทยทานเทศน์มหาชาตินี้ มักมีมากกว่าเทศน์สามัญที่เรียกว่า เทศน์ธรรมวัตร และมีเครื่องบูชาเทศนาอย่างหนึ่งเรียกว่า “หมากพนม” ประกอบด้วยหมากพลู เป็นรูปทรงฝ่าชี่ตั้งอยู่บนพานแว่นฟ้าสองชั้น มีใบตองเจิมรอบประดับด้วยฟักทอง มะละกอ เครื่องสด แกะบ้าง ทองอังกฤษ กระจกมีบ้าง มีดอกไม้สดปนด้วย แต่บางแห่งก็ไม่มีหมากพนมเช่นนี้มีแต่จัดหมากพลูลงพานเป็นเครื่องตั้งอังคาส หรือบูชาเฉย ๆ ก็มี ไม่เป็นของจำเป็น เหมือนดังฉัตรธงรูปเทียน และดอกไม้ อย่างละพันหนึ่ง ฉากรูปภาพประจำกัณฑ์อีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะได้พบพระศาสนาพระศรีอารีย์ จะได้สมบุญด้วยความสุขอันประเสริฐ

ธรรมเนียมในการเทศน์มหาชาติ มักเรียง ๑๓ กัณฑ์ ก่อนหลังตามนี้ คือ

๑. กัณฑ์ทศพร	๒. กัณฑ์หิมพานต์
๓. ทานกัณฑ์	๔. กัณฑ์วนประเวศ
๕. กัณฑ์ชูชก	๖. กัณฑ์จุลพน
๗. กัณฑ์มหาพน	๘. กัณฑ์กุมาร
๙. กัณฑ์มัทรี	๑๐. กัณฑ์สักกบรรพ
๑๑. กัณฑ์มหाराช	๑๒. กัณฑ์ฉกษัตริย์
๑๓. นครกัณฑ์	

^{๓๔} รศ. ประทีป ชุมพล, จิตกรรมฝาผนังภาคกลาง : ศึกษากรณีความสัมพันธ์กับวรรณคดีและอิทธิพลที่มีต่อความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรม, (กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๕), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

อนึ่ง ถือกันว่า เมื่อพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงชาดกเทศนาจบแล้ว ย่อมทรงแสดง จตุราริยส์จตฺตํไปทุก ๆ เรื่อง จึงปรากฏเป็นธรรมเนียมที่ใครมีมหาชาติแล้ว ย่อมเทศนาจตุราริยส์จตฺตํต่อไปในวันรุ่งขึ้น แท้จริงจตุราริยส์จตฺตํนั้น เป็นอนุตรธรรมสมควรจะศึกษาและสดับรับฟัง ย่อมจะเกิดบุญราศรีแก่ผู้ฟังโดยมิต้องสงสัย ฉะนั้น การนำจตุราริยส์จตฺตํมารวมลงเป็นกัณฑ์หนึ่งไว้ ทำยเวสสันดรชาดกนี้ด้วยตามประเพณีที่ชอบ^{๓๕}

การเทศน์มหาชาติ เป็นธรรมเทศนาที่ชาวพุทธไทยนิยมฟังกันมาก เพราะมีคติธรรม นิยมที่สอนไปในตัว ชาวพุทธได้นำเอาหลักคำสอนที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่องมาเป็นแบบในการ ดำเนินชีวิต จนกลายเป็นนิสัยฝังแน่นอยู่ในจิตใจ การบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดรได้มี อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างมาก การเทศน์มหาชาติเป็นการสั่งสอนคน ให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์ จึงทำให้คนส่วนใหญ่ที่ได้ฟังเทศน์มหาชาติ แล้วมีอุปนิสัยจิตใจอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทาน รักษาศีลและ เจริญภavana ตามจริยวัตรของพระเวสสันดร นั่นคือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัวหรือความยึด มั่นถือมั่นว่า นั่นเรา นั่นของเรา ค่อย ๆ เบาบางลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด

การเทศน์มหาชาติมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ในด้านความเชื่อ คือ เชื่อว่าผู้ใดได้ฟัง เทศน์มหาชาติขึ้นครบคาถาพັນหนึ่งหรือครบ ๑๓ กัณฑ์จบภายใน ๑ วัน ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑. จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยเมตไตรยซึ่งจะมาอุบัติเป็นพระพุทธเจ้าใน อนาคต

๒. จะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติอันโอฬาร

๓. จะไม่ไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต

๔. จะเป็นผู้มีลาภ ยศ ไม้ตรี และความสุข

๕. จะได้บรรลุมรรค ผล นิพพาน เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ยังมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในด้านต่าง ๆ เช่น ศีลธรรม จริยธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณกรรม จิตรกรรม การศึกษา ตลอดจนการเมืองการปกครองของ ไทยอีกด้วย

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๖.

๔.๑.๔ พระมาลัยคำหลวง

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช^{๑๖} กล่าวว่า พระมาลัยเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในทุกภาคของประเทศไทย ในภาคกลางมีวรรณคดีแบบฉบับเรื่องพระมาลัยคำหลวง ซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร และยังมีเรื่องพระมาลัยสำนวนอื่น ๆ ที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นซึ่งนิยมสร้างกันหลายสำนวน เพื่อเป็นการสั่งสอนอบรมผู้ฟังให้รู้จักบาป บุญ คุณ โทษ และให้สร้าง ความดี เว้นการประพฤดิชั่ว จึงถือว่าผู้สร้างหนังสือพระมาลัย จะได้กุศลผลบุญอย่างสูงในชาตินี้

มาลัยสูตร เป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก ที่แพร่หลายอยู่ในหมู่พุทธศาสนิกชนชาวไทยมาเป็นเวลาช้านาน ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในวรรณคดีศรีอยุธยาตอนปลาย คือ เรื่องพระมาลัย คำหลวง เรื่องมาลัยสูตร ไม่เพียงเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังเป็นที่ยกกันคิดในประเทศใกล้เคียง เช่น พม่า ลาว และเขมร

ความมุ่งหมายของการแต่งพระมาลัยคำหลวง มี ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อจะได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรยในกาลภายหน้า
๒. เพื่อความสุขสวัสดิ์และความเป็นสิริมงคลแก่ตน
๓. เพื่อล้างอกุศลกรรมที่พระองค์ลอบทำร้ายเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์^{๑๗}

พระมาลัยคำหลวงเป็นวรรณคดีเกี่ยวกับสาวกประวัติ ที่มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยในเรื่อง บาป บุญ นรกสวรรค์ เช่นเดียวกับเรื่องพระไตรภูมิพระร่วง เมื่อเวลาคนแต่ละคนแก้ทำบุญสุนทาน ก็มักจะอธิษฐานให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริย์ นั้นหมายความว่า อิทธิพลของพระมาลัยคำหลวงได้ครอบคลุมความรู้สึกนึกคิดของคนไทยสมัยก่อน ซึ่งแสดงออกมาในความเชื่อเกี่ยวกับโลกนี้โลกหน้า เพราะสมัยพระศรีอาริย์เป็นสมัยที่จะมาในอนาคต ผู้ที่จะพบพระศรีอาริย์ได้จะต้องตั้งมั่นอยู่ในความดี การกรวดน้ำไปให้ผู้ตายเข้าใจกันว่า คงได้เข้ามาจากเรื่องนี้ ในเรื่องพระมาลัยคำหลวงได้กล่าวถึงตอนที่พระมาลัยกลับขึ้นมาจากนรกนั้น ผุ่งปรตในนรกฝากให้พระมาลัยมาบอกญาติพี่น้องให้ทำบุญ แผ่ส่วนกุศลลงไปให้

เรื่องพระมาลัยคำหลวงเน้นให้เห็นผลของการทำความดี มากกว่าจะพรรณาถึงการทำความชั่ว จึงได้พรรณาถึงความรื่นรมย์ไว้อย่างละเอียดมากกว่าการกล่าวถึงความน่าเกลียดน่ากลัว

^{๑๖} ชฎาลักษณ์ สรรพานิช, “พระมาลัย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, (คณะโบราณคดี : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔.

^{๑๗} สนิท ตั้งทวี, วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์ ๒๕๒๗) หน้า ๑๕๘.

ในนรก เหมือนไตรภูมิพระร่วง และเน้นเรื่องการให้ทานไว้มากมาย จึงชี้ให้เห็นว่า ทานเป็นบุญกิริยาวัตถุอย่างหนึ่งที่ทำให้บุคคลไปสู่สวรรค์นั่นเอง

แต่เดิมนั้นมีพิธีสวดมาลัยสูตร กันในงานพิธีมงคลสมรส ขณะที่เจ้าบ่าวไปนอนเฝ้าหอฝ่ายเจ้าสาวและเจ้าบ่าวจะหาชายที่เป็นบัณฑิตฝ่ายละ ๒ คน มาสวดคัมภีร์มาลัยสูตร เป็นทำนองอ่อนหวาน เพื่อเป็นการสั่งสอนเจ้าบ่าวเจ้าสาวให้รู้จักบาปคุณโทษ ประพฤติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์บริสุทธิ์ ประเพณีตามที่ว่ามานี้ ถ้าจะมีมาแต่เดิมก็คงจะเลือน ๆ กันไปบ้างแล้ว เพราะการสวดมาลัยในบัดนี้ใช้แต่ในการสวดหน้าศพ แต่กระนั้นทุกวันนี้ การสวดมาลัยหน้าศพ แม้มักมีเหลืออยู่ตามหัวเมือง ส่วนในกรุงเทพฯ โดยปกติมีแต่การสวดทำนองอภิธรรมมัตถสังคหะนาน ๆ จึงจะพบการสวดมาลัยสักครั้งหนึ่ง^{๓๕}

เรื่องพระมาลัยคำหลวง มีอิทธิพลเหนือจิตใจคนไทยในเรื่องบาปบุญนรกสวรรค์ โดยเฉพาะจะมีอิทธิพลในด้านการบริจาคทาน จะเห็นได้ว่า เวลาทำบุญทำทาน คนเรามักจะอธิษฐานขอให้พบพระศรีอาริย์ ดังคำตอนท้ายเรื่องที่สุนิพนธ์ได้อธิษฐานไว้ว่า

เดชะกุศลมูลนี้ไซ้ จงพบพระเมตไตรยบรรณ อย่าแคล้วคลาดบาท-
บาท จงเกิดในบงกช บริสุทธิจงเป็นบุรุษโดยอิทธิ ได้เอหิสิทธิบรรพชา
จะเพาะภักตราวิมลพรรณ แห่งบรมธรรมพระเมตไตรย ได้ธรรมพิสมัย
เสรีจรรรถ จงทรงอรรถศักดิ์สำเร็จ แล้วจงเสด็จนฤพาน เมื่ออวสานนั้น
ไซ้ ประนิธานนี้จึงได้คัจฉาใจปอง^{๓๖}

หมายความว่า ด้วยเดชแห่งกุศลที่ข้าพเจ้าได้บำเพ็ญมานี้ จงได้พบพระศรีอาริย์เมตไตรย เกิดเป็นผู้ชายขอได้บวชในศาสนาพระศรีอาริย์ บรรลุพระอรหันต์ อันเป็นที่สิ้นกิเลส คือการบรรลุพระนิพพานเทอญ

การให้ทานเป็นอีกวิธีหนึ่งที่มนุษย์นิยมบำเพ็ญในเวลาทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าทานที่อุทิศให้นั้นจะทำให้ญาติผู้ล่วงลับไปได้รับบุญกุศล พ้นจากทุกข์ทั้งปวง ในพระมาลัยคำหลวง ก็กล่าวถึงทานเช่นกัน คือ ขณะที่พระมาลัยไปนรก พวกสัตว์นรกส่งความให้พระมาลัยช่วยบอกญาติพี่น้องของตนด้วยว่า ตนได้รับความลำบากขอให้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ด้วย พระมาลัยจึงนำความมาบอกชาวมนุษย์ว่า

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๕.

^{๓๖} เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ, พระมาลัยคำหลวง, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๕), หน้า ๔๔.

ครั้นฝูงชนยินดีพระศาสน์ ว่าฝูงญาติทุกชั่วชีวิต ก็โหม่นสร้างไร ได้ฟัง
ภัยในนรก ก็ตื่นตระหนกประพรั่น อภิวันท์พระตรัยสรณา ทำทานาภิ-
กุศล บำเพ็ญผลบุญญา แล้วพงศาจิ่งอุทิส กุศลอิฏฐ์ส่งให้ ขอจงได้
พงศ์พันธุ์ พ้นจากสรรพทุกขา ด้วยเดชาเราแผ่ผล กุศลทักษิโณทก
ครั้นตกเมธนีสาร ฝ่ายนรกกานต์ปรีดา อนุโมทนาส่วนกุศล...^{๔๐}

จากข้อความนี้ จะให้เห็นว่า พวกญาติของสัตว์นรกพอรู้ว่า พวกญาติที่ตายไปแล้ว
ของตนตกนรก ก็เกิดความเสียใจ สงสารพวกสัตว์ ด้วยการกรวดน้ำไปให้ ด้วยอานิสงส์ของ
บุญที่พวกเขาได้บำเพ็ญนี้ ขอให้พวกญาติของตน พ้นจากทุกข์ทั้งปวง พวกเปรตก็อนุโมทนาส่วน
บุญที่พวกญาติอุทิสไปให้

การทำบุญอุทิสส่วนกุศลไปให้ญาติผู้ล่วงลับไปนี้ ได้รับอิทธิพลจากเรื่องพระมาลัย
จะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันชาวพุทธไทยก็ยังทำอยู่เป็นนิตย เป็นประเพณีหนึ่งที่ชาวพุทธ ควรรักษา
สืบทอดให้คงอยู่ตลอดไป

เรื่องพระมาลัย เน้นให้เห็นผลการทำความดีแล้วจะได้รับความสุขบนสวรรค์ จึง
พรรณนาให้เห็นความรื่นรมย์ของสวรรค์อย่างละเอียดเพื่อชักชวนให้ทำความดี ในเรื่อง พระมาลัย
ได้ขึ้นไปบูชาพระเจดีย์จุฬามณี และในโอกาสนั้นได้เฝ้าพระศรีอารีย์ ขณะคอยเฝ้าพระศรีอารีย์ ได้
พบพระอินทร์และเทวดาที่มาไหว้เจดีย์จุฬามณีด้วย พระอินทร์ได้เล่าให้พระมาลัยฟังว่า เทวดา
แต่ละองค์ได้ทำบุญกุศลแต่ครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์อย่างไร จึงส่งผล(อานิสงส์)ให้ได้ขึ้นมาเสวยสุขอยู่
บนสวรรค์ เช่น

อานิสงส์จากการเผาผีไม่มีญาติ และการทำบุญ ดังข้อความว่า “ว่าเทเวศน์นี้ไซ้
เมื่ออยู่ในอนุราชบุรีนารถประไพ ช่างหูกไหมทอผ้า เผากเพวราภัก์ผู้อนาถ ถวายบิณฑบาต
จิวรปัจจุธรรมเสนาสน์ทาน แก่สงฆฌณายังพัน อุทิสผลส่งไป แต่ผู้กษัยสุดสกันธ์ เดชะกุศลอัน
กระทำ เทียงแท้น่าศุโข สมบัติในปรโลก^{๔๑}

เทพบุตรนี้แต่ก่อนเป็นช่างหูกและช่างหุน อาศัยอยู่ในแคว้นอนุราชบุรี ได้ทำกุศล
ต่าง ๆ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญเมตตาภาวนา และช่วยเผาศพไม่มีญาติ ด้วยบุญกุศลนี้ จึงเกิด
เป็นเทพบุตร มีบริวารสามหมื่น

^{๔๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖ .

^{๔๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔ .

อานิสงส์จากการถวายปัจจัยสี่ และการรักษาศีล ดังข้อความว่า “ว่าเทพาผู้นี้ เป็นเศรษฐีบุรพกาล ชื่อหริบาลสมญา มีศรัทธาศีลวัตร ในตรัยรัตนนิจกาล สรรพทานทุกสิ่งโสด ผ่าพรรณโภชนโอสถ ชลารสไตรจีวร ถวายสงฆร มนัสสา ด้วยเดชผลานิสงส์ไซริ์ ส่งสืบให้ สมบัติสววรรค์ บริวารมหันต์สามหมื่น ตำราญรีนรมยา”^{๔๒}

เทพาคานี้แต่ก่อนเป็นเศรษฐีชื่อว่าหริบาล มีจิตศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้ ถวายจตุปัจจัย มีจีวรเป็นต้น แก่พระสงฆ์ และรักษาศีล ๘ เป็นประจำ ด้วยอานิสงส์แห่งการ ทำบุญเหล่านี้ เมื่อตายไป จึงไปเกิดในสวรรค์ มีบริวารสามหมื่น

อานิสงส์การให้ข้าวแก่เพื่อนเลี้ยงโค ดังข้อความว่า “ว่าเทพาแต่ก่อนกาล เป็น โคบาลกลางไร่ เอาโภชนะไปให้ทาน เพื่อนโคบาลคุดกันกุศลนั้นเพียงนี้ ให้ผู้มีศีลคุณ ผู้อับบุญ บ่สืบไว้ ถ้าผู้ใดให้ทาน ให้บริวารพันหนึ่ง รูปโฉมพึงพอใจ”^{๔๓}

เทพองค์นี้มีบริวารนับพัน ในมนุษย์ชาติเป็นโคบาลได้เกี่ยวคู่เพื่อนโคบาล (คนเลี้ยง วัว) ด้วยกัน ด้วยข้าวสุกเพียงนิดหน่อย กุศลเพียงนั้นได้นำความสุขอันสมควรบนสวรรค์

อานิสงส์การให้ข้าวแก่กา ดังข้อความว่า “เทพนี้อยู่มนุษย์ ประคาศุขทุกทลิตทา เทียว เกี่ยวหญ้านิรันดร ชายเลี้ยงชีวันอาตมา ให้ทานกาบหึ่งส์ ข้าวก้อนหนึ่งเท่านั้น ม้วยคตสวรรค์ เสวยสวัสดี มีบริษัทร้อยองค์ด้วยผลส่งสืบสวรรค์”^{๔๔}

เทพบุตรนี้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ เป็นคนยากจน มีอาชีพเกี่ยวหญ้าเลี้ยงชีวิต ครั้นถึง เวลากินข้าวกลางวัน จึงแก้ห่อข้าวออก ไม่ทันจะกินข้าว เห็นกาดัวหนึ่งบินมาจับอยู่ที่ใกล้ตน คิดว่า กาดัวนี้แสบท้องหิวข้าวเหมือนเรา จึงปั้นข้าวให้กา เวลาใกล้ตาย ระลึกถึงทานที่ตนให้แก่ กา เมื่อตายไปแล้วเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์มีบริวารพันหนึ่ง

อานิสงส์จากการบำรุงพุทธศาสนา ดังข้อความว่า

เทพนีท้าวอภัยทฤษฎ์ เป็นจอมมกุฎในลังกา เป็นทานาธิปไตย รัตน- ไตรอุปถัมภ์ เหยยออกพระศาสนา การวตาพระตรัยรัตน์ ด้วยสักกัจจ- ศรัทธา โพธิรุกขาก็บำรุง พระสฤปผดุงผดาคันดิย์ มารดรบิตุอุปถัมภ์ อวาศกรรมมกุฎาคาร จตุปัจจัยทานนิตยภัตร ถวายสังฆัสติลิก พรรณิพพ กี่พึงพา สรรพยาจนานาเนก ทานอดิเรกรวดเมื่อ บบ้ายเบื้อบุญบาล

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒.

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

ทั้งผลทานก็ประสภู่ ทั้งศีลวัตรก็ประเสริฐ จึงบังเกิดสวรรค์า บริวาราเป็น-
 ชนิด แสนสมบัติเหลือขนาด^{๔๕}

เทพบุตรองค์นี้แต่ก่อนเป็นพระกนิษฐาของพระเจ้าอภัยทัญญคามินี ชื่อว่าคิสรราช เมื่อ
 พระองค์ได้ครองราชย์ ได้มีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา บริจาคทรัพย์ให้เป็นทานแก่คนยาก
 จนเจ้ใจ และเป็นผู้ตั้งมั่นอยู่ในศีลบำเพ็ญกิจในทางธรรม กระทำการอุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา
 มีความเคารพพระรัตนตรัย ตั้งอยู่ในศีล ๕ รักษาอุโบสถศีลตามปกติ บริจาคทานแก่ผู้มีพร
 ถวายทานแก่พระภิกษุสงฆ์ และสร้างสถูปเจดีย์ เมื่อตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรในสวรรค์
 ชั้นดาวดึงส์ มีนางอัปสรห้าหมื่นเป็นบริวาร

อานิสงส์การเป็นไวยาวัจกร ดังข้อความว่า

ว่าเทวราชนี้ไซ้รู้ อุบัติในทลิตทา เห็นสมณอายุาจน์ เทียวบิณฑบาต
 โดยสกล เอาโภชนันตแต่งถวาย เอาภาชนันผายตามตรอก ตกเดือนบอ
 บ้านอื่น ร้องเครงครันป่าวชน ท่านขวยชวนตามได้ ใสบาตรใ้ถวายทาน
 ชนชาวบ้านปริดา คือโภชนามาก บ้างใฝ่ฝากทลิตทชาย ใ้โภชนันหลาย-
 เหลือแหว่ เพื่อเผื่อแผ่ผลทั่ว บทำตัวเดือนท่าน กุศลปานฉะนี้ไซ้รู้
 จึงอุบัติในวิมาน มีศฤงการสมบัติ^{๔๖}

เทพบุตรนี้อยู่ในอนุราชบุรี เป็นไวยาวัจกรแก่พระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ครั้น
 เวลาภิกษุเทียวบิณฑบาตไปตามลำคั้บตรอก เจ้าของเรือนไม่รู้ว่ามีพระภิกษุมายืนรอกอยู่ จึงร้อง
 บอกรให้เจ้าของเรือนออกมาใ้บาตรเป็นประจำ ส่วนตนอยากจะใ้ท่าน แต่ขัดตรงที่อยากจน จึง
 ใ้ทำหน้าทีไวยาวัจกรร้องป่าวมิได้ขาด ถ้าแม้นคนใ้ทำไทย ควรจะทำสักการะบูชาแด่พระสงฆ์
 ก็ถวายทานตามกำลังของตนที่หามาได้โดยชอบธรรม ด้วยอานิสงส์นี้ จึงมาเกิดในวิมานมีทรัพย์
 สมบัติมากมาย

อานิสงส์การถวายดอกบัวแก่พระมาลัย

วันหนึ่งพระมาลัยไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน มีชายยากจนคนหนึ่งเป็นผู้มีความกตัญญู
 ต่อบิดามารดาเป็นนิตย์ ชายคนนี้ได้ลงที่สระน้ำ แล้วบรรจุงเต็ดดอกบัวมาเปิดดอก ต่อจากนั้นจึง
 เดินทางไปพบพระมาลัย ใ้ได้ถวายดอกบัวพร้อมกับอธิษฐานว่า “เดชข้าพเจ้าใ้ถวาย อุบล
 พรายพรรณรัตน์ แม้นจักอุบัติชาติใด อันความใ้ ฤชชาติ อย่ามีในอาตม์แห่งข้า ใ้สหัสแสน
 ชาติ ขอทรัพย์กลาดเกลื่อนตา อย่าทลิตทาทุกภพ”^{๔๗}

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

จากข้อความที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การให้ทาน เป็นบุญอย่างหนึ่งในบุญกิริยาวัตถุ ๓ (ทาน ศีล ภาวนา) ที่มนุษย์กระทำเป็นอันดับแรก เพราะทำง่าย เห็นผลทันตาในปัจจุบัน เป็นบันไดขั้นแรกที่เชื่อมต่อศีล ภาวนา ต่อไป และมีความเชื่อว่า การให้ทานจะส่งผลให้ผู้บำเพ็ญทานได้ไปเกิดในสวรรค์ อันเป็นสถานที่ ๆ มนุษย์ปรารถนา

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในเรื่องการถวายทานเหล่านี้แล้ว ย่อมมีอิทธิพลในด้านจิตใจ ทำให้มนุษย์พากันแต่คุณงามความดี หวังจะได้ไปเกิดในภพภูมิสุคติ

พระมัลลย์คำหลวงจึงมีอิทธิพลต่อคนไทยในด้านพุทธศาสนา โดยเฉพาะในด้านการบริจาคทาน เป็นสิ่งที่เห็นได้ง่ายและทำง่ายในสังคมในยุคปัจจุบัน แต่การให้ทานในพระพุทธศาสนา จะต้องประกอบด้วยเจตนาทั้ง ๓ อย่าง คือ ก่อนให้ กำลังใจให้ และหลังให้ทานแล้ว มีจิตใจดียินดีในทานที่ตนให้ไปแล้ว รวมทั้งไทยธรรมต้องเป็นของที่ได้มาโดยสุจริตเป็นประโยชน์ต่อผู้รับและผู้รับต้องเป็นผู้ศีลบริสุทธิ์ ทานนั้นจึงจะมีอานิสงส์มาก

๔.๒ ประเพณีการทำบุญในภาคต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเรื่องทาน

เสฐียร โกเศศ ให้คำจำกัดความของคำว่า ประเพณี หมายถึง ความประเพณีที่ชนหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประเพณีนั้นออกนอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจากจารีตประเพณี^{๔๘} และประเพณี คือ นิสัยสังคม หรือ ความประเพณีของสังคมที่กระทำซ้ำ ๆ อยู่บ่อย ๆ จนเกิดความเคยชิน^{๔๙}

ประเพณี คือสิ่งที่นิยมถือประเพณีปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียม หรือ จารีตประเพณี^{๕๐}

การทำบุญ หมายถึง การทำความดี, ทำสิ่งที่ดีงาม, ประกอบกรรมดี ดังที่ท่านแสดงในบุญกิริยาวัตถุ ๓ หรือ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ แต่ที่พูดกันทั่วไป มักเพ่งที่การเลี้ยงพระตักบาตร ถวายจตุปัจจัยแก่พระสงฆ์ บริจาคบำรุงวัดและการก่อสร้างในวัดเป็นสำคัญ^{๕๑}

^{๔๘} เสฐียรโกเศศ, วัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของไทย, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๔๙} เสฐียรโกเศศ, การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, (กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๓๗-๓๘.

^{๕๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๕๐๘.

^{๕๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์, ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๕๔.

ฉะนั้น ประเพณีการทำบุญ จึงหมายถึง การทำความดีที่สังคมประเพณีปฏิบัติสืบ ๆ มาตามแบบแผนหรือจารีตประเพณี

ในวิทยานิพนธ์นี้ จะได้ศึกษาประเพณีการทำบุญในภาคต่าง ๆ คือ

๑. บุญตานก้วยสลาก ภาคเหนือ	๒. บุญวันสารท ภาคกลาง
๓. บุญชิงเปรต ภาคใต้	๔. บุญพะเหวด ภาคอีสาน
- ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ บุญตานก้วยสลาก (ภาคเหนือ)

ประเพณีการทำบุญภาคเหนือของไทย คือ ตานก้วยสลาก คำว่า “ตานก้วยสลาก” เป็นภาษาพื้นเมืองของไทยล้านนาหรือภาษาเหนือของไทย มีความหมายตรงกับภาษาไทยภาคกลางว่า “การทำบุญสลากภัต” ซึ่งประเพณีนี้ของชาวล้านนา นิยมจัดทำในช่วงฤดูสารทคือเดือนสิบเช่นเดียวกับการชิงเปรตของภาคใต้ เดือนสิบของทางภาคใต้ตรงกับเดือนสิบสองทางภาคเหนือ

ประเพณีการตานก้วยสลาก เป็นประเพณีที่ทำกันมานานแล้ว เป็นประเพณีที่ใหญ่และทุกคนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ สืบเกิดได้จากการจัดเตรียมสิ่งของต่าง ๆ นับเป็นหลายวัน บางแห่งเป็นเดือนก็มี

ส่วนความเป็นมาของประเพณีตานก้วยสลากล้านนา ตามที่ปรากฏตำนานทางล้านนาซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม มีมูลเหตุมาจากขุททกนิคาย ธรรมบทวรรคกถา^{๕๒}ว่า

เมื่อครั้งพุทธเจ้า ยังทรงพระชนม์อยู่ ขณะที่กำลังแสดงธรรมอยู่ในวัดพระเชตุวัน ได้มีหญิงคนหนึ่งอุ้มลูกชายวัยหนึ่งนางชยฉิมิ นางเห็นจวนตัวจึงได้วิ่งตรงเข้าไปกราบแทบพระบาทของพระพุทธองค์แล้ว ได้ขอความช่วยเหลือ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงชี้ให้นางทั้งสองให้เห็นโทษในการจองเวรซึ่งกันและกัน และในความรับผิดชอบชั่วดี พร้อมทั้งนางชยฉิมิเองก็ได้รับศีล ๕ จากพระพุทธองค์ จากนั้น นางชยฉิมิได้รำไห้กราบทูลพระพุทธองค์ว่า นางเมื่อรับศีล ๕ แล้ว ก็ไม่ทราบว่าจะไปทำมาหากินอะไร นางกุมาริกาเห็นดังนั้น จึงรับอาสาพานางไปอยู่ด้วย นางชยฉิมิ เมื่อได้รับอุปการะจากนางกุมาริกา ก็มีความคิดอยากจะตอบแทนบุญคุณ โดยได้ช่วยเป็นผู้พยากรณ์เกี่ยวกับเรื่องฤดูต่าง ๆ คือ ให้ทำนาในที่ดอนในปีที่ฝนมาก และทำนาในที่

^{๕๒} พุ.ธ.อ. (บาลี) ๑/ ๔๖-๔๘.

ลุ่มในปีฝนแล้ง นางกุมาริกาได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ ทำให้มีฐานะร่ำรวยกว่าคนอื่น ๆ ใน
 ละแวกนั้น คนทั้งหลายจึงพากันมาสอบถามนาง นางเองก็ได้บอกว่านางยักษิณีช่วยเหลือนาง
 คนเหล่านั้นจึงพากันไปขอให้นางยักษิณีช่วยเหลือบ้าง นางยักษิณีก็ช่วยทำให้คนเหล่านี้มีฐานะ
 ความเป็นอยู่ดีขึ้น ต่างพากันสำนึกในบุญคุณที่ได้รับจากนางยักษิณี จึงได้พากันนำเอาอาหาร
 เครื่องใช้ต่าง ๆ ไปถวายให้ แต่เนื่องจากอาหารและเครื่องใช้ที่นำมาถวายมีมาก นางยักษิณีจึง
 นำเอามาทำโดยให้พระสงฆ์จับสลากตามเบอร์ด้วยหลักของอุปโลกนกรรม คือ ของที่ถวายนั้นจะ
 มีราคาน้อยมากต่างกัน ใครจะได้อย่างไรนั้นก็สุดแต่โชคของพระสงฆ์รูปนั้น

นี่เป็นมูลเหตุของประเพณีตานก๋วยสลากของภาคเหนือของไทยเรา สำหรับประเพณี
 ตานก๋วยสลากนี้ นิยมจัดทำกันในช่วงเดือน ๑๑- ๑๒ ของภาคกลาง หรือในราวเดือน
 กันยายน-ตุลาคม ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากเป็นช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำนา ผลไม้หลายชนิด
 กำลังสุก ชาวเมืองส่วนใหญ่หยุดพักในการเดินทางออกนอกบ้านเพราะเป็นช่วงฤดูฝน พระสงฆ์
 เองก็อยู่ในช่วงจำพรรษาอย่างพร้อมเพียงมีโอกาสดำเนินชีวิต และมีโอกาสสงเคราะห์คน
 ยากจนเป็นสังฆทาน เว้นแต่วัดใดมีการตั้งธรรมหลวง(เทศน์มหาชาติ) วัดนั้นจะเว้นจากการทำบุญ
 สลากภัตรดังกล่าว

พิธีกรรมในประเพณีตานก๋วยสลาก มีดังนี้

ก่อนทำพิธีตานก๋วยสลาก ๑ วัน เรียกว่า“วันแต่งดา” เป็นวันจัดเตรียมสิ่งของเพื่อ
 ใส่ในก๋วยสลาก ผู้ชายจะตัดไม้มาจักตอกสลากตานก๋วย(ชะลอม) ไว้หลาย ๆ อัน หญิงจะจัดเตรียม
 สิ่งของที่จะนำมาบรรจุในก๋วย เช่น ข้าวสาร พริกแห้ง หอม กระเทียม เกลือ กะปิ น้ำปลา ขน
 เมียง บุหรี่ ไม้ขีดไฟ เทียนไข สีย้อมผ้า บรรจุลงในก๋วยสลากที่กรุด้วยใบตอง ใบหมากผู้หมาก
 เมีย ใส่ยอดคือธนบัตร ผูกติดไม้ เสียบไว้ในก๋วยให้ส่วนยอดหรือธนบัตรโผล่มาแล้วรวบปาก
 หรือธนบัตรที่ใส่นั้นไม่จำกัดว่าเป็นจำนวนเท่าใด ส่วนสลากโชคหรือสลากก๋วยใหญ่ ของที่นำ
 บรรจุในก๋วยเช่นเดียวกับสลากน้อยแต่ปริมาณมากกว่าหรือพิเศษกว่า สมัยก่อนจะทำเป็นรูปเรือ
 หลังเล็ก มีข้าวหม้อแกง ถ้วยแกงถ้วยชาม เครื่องนอน เครื่องนุ่งห่ม อาหารสำเร็จรูปใส่ไว้ด้วย
 มีต้นกล้วย ต้นอ้อยผูกติดไว้ยอด หรือธนบัตรจะใส่มากกว่าสลากน้อย ก๋วยสลากทุกอันต้องมี
 เส้นสลาก ซึ่งทำจากใบลานหรือปัจจุบันใช้กระดาษมาตัดเป็นแผ่นยาว ๆ เขียนชื่อเจ้าของไว้
 และยังบอกอีกว่าจะอุทิศไปให้ใคร เมื่อเขียนเสร็จก็จะนำไปไว้หน้าพระประธานในวิหาร โดยมี ปู่
 จ้าน อาจารย์วัด(มรรคทายก) เป็นผู้จัดให้ จากนั้นก็จะนับจำนวนภิกษุสามเณรที่มาร่วมงาน โดยมี
 ส่วนของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และปู่จ้าน

ก่อนที่จะมีการถวายสลากนั้น จะต้องมีการทำเส้นสลากขึ้นก่อน จากนั้นก็จะนำเอาจำนวนพระภิกษุสามเณรที่นิมนต์มาจับสลากกัน เมื่อภิกษุสามเณรได้รับส่วนแบ่งแล้ว ก็จะหาที่แห่งใดแห่งหนึ่งในบริเวณลานวัด ประกาศพร้อมจัดการออกสลากพร้อมอ่านเรื่องเจ้าของสลากที่จับได้ดัง ๆ หรือบางรูปก็ให้เด็กวัด เป็นผู้ตะโกนให้ โดยเจ้าของก็หัวตาดก้วยสลาก ตามหาเส้นชื่อของตน เมื่อพบก็จะนำก้วยสลากเข้าถวายพระภิกษุหรือสามเณรตามแต่จับได้ ท่านก็ให้ศีลให้พร พร้อมกับอนุโมทนา พร้อมกับคืนเส้นสลากให้ เจ้าของก็จะนำสลากไปกองไว้ในวิหารเมื่อเสร็จงาน มัคคทายก ก็จะเป็นผู้เก็บรวบรวมเอาไปเผา เป็นอันเสร็จพิธี

๔.๒.๒ บุญวันสารท (ภาคกลาง)

คำว่า สารท เป็นรูปภาษาบาลีมาจากคำว่า สรท แปลว่า ฤดูใบไม้ร่วง เป็นชื่อเทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือน ๑๐ ที่เรียกว่า ทำบุญสารท เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะเชื่อว่าเดือน ๑๐ ตั้งแต่วันเพ็ญ(ขึ้น ๑๕ ค่ำ) ถึงสิ้นเดือน ๑๐ ญาติ ๆ ที่ไปเกิดเป็นเปรตจะได้รับการปลดปล่อยให้มารับส่วนกุศลจากญาติ ๆ ของตนในโลกมนุษย์ ชาวไทยบางถิ่น เช่น ชาวภาคใต้นิยมทำบุญสารท ๒ วัน คือ วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า วันต้อนรับเปรต และวันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๑๐ เรียกว่า วันส่งเปรต ประเพณีสารทเดิมเป็นของพราหมณ์ ซึ่งนิยมนำรวงข้าวกำลังท้อง (ที่เป็นน้ำนม) มาทำเป็นข้าวยาสุและกวนเป็นข้าวปายาสสำหรับเลี้ยงพราหมณ์ คนไทยนำวิธีการนี้มาใช้กวนข้าวทิพย์ แต่โดยทั่วไปนิยมทำกระยาสารทเป็นขนมหลักของประเพณีสารท

สารทเป็นพิธีพราหมณ์มาแต่เดิม เรียกว่า พิธีภัทรบทลอยบาป ดังปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงอ้างสำหรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์มาตอนหนึ่งว่า

ครั้นเดือน ๑๐ ถึงการพระราชพิธีภัทรบทเป็นนักขัตฤกษ์ มหาชนทำมธุปายาสทาน และจะเสด็จรงข้าวสาทิเป็นปฐมเก็บเกี่ยว พ่อพราหมณ์ทั้งปวง ก็เริ่มการพิธีกรรม สรวงตั้งเวญบูชาพระโพสพ (แม่โพสพ) ตั้งปัญญาสาครเต็มด้วยน้ำในเทวสถาน อบรมน้ำด้วยเครื่องสุคนธชาติและบุพชาติ ให้มีกลิ่นหอมเป็นอันดีแล้ว จึงเชิญพระเทวารูป ๑๖ ปางลงตรง อ่านพระเวท เพื่อจะให้บำบัดอุปัทวภัยไร ภัยพยาธิทุกข์โทษต่าง ๆ อันว่าหมู่พราหมณ์บรรดาซึ่งได้เล่าเรียนไตรเพท ย่อมถือลัทธิว่า เดือน ๑๐ เป็นปฐมคัพภสาทิ มหาชนเก็บเกี่ยวมาทำมธุปายาสยาสุเลี้ยงดูพราหมณ์ เพื่อจะให้เป็นมงคลแก่ข้าวในนา อันเมล็ดรวงข้าวนี้

เป็นปางพระโพสพ แม้ชาติพราหมณ์ผู้ใดยังมีได้ลอยบาปจะพึงบริโภคมรุษปายาสและยาอุ อันบุคคลกระทำด้วยปฐมคัมภีรชาติสาธิต ก็ยังเกิดทุกข์โทษอุปีทวัจฉุไรแก่ตน ทั้งปราศจากความสวัสดิมงคลแก่พระราชชาติทั้งหลาย เหตุคั้งนั้น พราหมณาจารย์ผู้รู้เพทางคศาสตร์ จึงกระทำพิธีภัทรบทลอยบาป^{๕๓}

นี่เป็นพิธีที่มีมาแต่สุโขทัยเป็นแบบพราหมณ์แท้ไม่มีพุทธเจือปน เป็นพิธีเกี่ยวกับการให้ความสำคัญของธัญพืช คือข้าวสาลีนั่นเอง จึงพอสรุปได้ว่า ข้าวแรกได้หรือผลแรกได้ของธัญพืช พราหมณ์ก็ให้ความสำคัญจนต้องมีพิธีทางศาสนา เพราะอย่างน้อยก็เป็นพืชที่เลี้ยงชีวิตมนุษย์ให้ยืนยาวมา นี่คือประวัติความเป็นมาของสารทฝ่ายพราหมณ์ในประเทศไทย

สำหรับในอินเดียต้นกำเนิดสารทพราหมณ์ เสฐียร โกเศศ ได้ให้ข้อสันนิษฐานว่า น่าจะได้ต้นเค้ามาจากชาวฮินดู เพราะมีลักษณะทำบุญให้ผู้ตายและทำในเดือนภัทรบท (เดือนสิบ) พิธีมีการเชิญพราหมณ์มาประกอบพิธีด้วยการถวายของสังเวช เช่น ข้าวสุก เงิน นมเปรี้ยว ผักพืชผล และอาหารคาวหวานอื่น ๆ เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายสู่สวรรค์ตามความเชื่อของชาวฮินดู ลูกชายเป็นผู้ที่เปลื้องพ่อแม่ให้พ้นจากขุมนรกชื่อปุตตะ หรือขุมนรกปุตตะได้ คั้งนั้นจึงมีพิธีที่ชื่อว่า ปิตตะ คือเช่นสังเวชดวงวิญญาณด้วยก้อนข้าว (ปิตตะ) เพื่อให้ดวงวิญญาณมีกำลังสามารถเดินทางไปสู่ปรโลกได้

พิธีสารทจะมีมูลเหตุมาแต่อันใดก็ไม่ปรากฏชัดที่จะหามูลเหตุให้เข้ารอยทางพระพุทธศาสนา แต่ก็มีเค้ามูลอยู่ที่เรื่องบุรพชาติของพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งพอจะยกมาเป็นมูลเหตุแห่งการทำบุญวันสารทได้ มีเรื่องอยู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า

ในสมัยที่พระปุตตะพุทธเจ้าเป็นพระโอรสของพระเจ้าชัยเสน พระเจ้าชัยเสนถือว่าพระพุทเจ้าเป็นพระโอรสของตน จึงทรงผูกขาดการบำรุงเลี้ยงพระพุทเจ้าและพระสงฆ์แต่ผู้เดียว ต่อมาปุตตะกุมารและน้องชายต่างมารดา ๒ องค์ กิดอุบายสร้างสถานการณ์ให้เกิดกบฏขึ้นในชนบทชายแดน เมื่อพระบิดาทรงมอบหมายให้ไปปราบกบฏ ก็ทรงปราบได้สำเร็จ และเมื่อบิดาออกพระโอษฐ์ประทานพรให้เลือกได้ตามความปรารถนา ราชบุตรทั้ง ๓ จึงทูลขอพระราชานุญาตบำรุงพระพุทเจ้าและพระสงฆ์ตลอด ๓ ปี พระบิดาไม่ทรงอนุญาต ได้ต่อรองลงมาเรื่อย ๆ จนตกลงกันได้ที ๓ เดือน ราชบุตรทั้งสาม ทรงมอบหมายให้นายอำเภอคนหนึ่งเป็นผู้จัดการทั้งหมด รวมทั้งการหาคน และข้าวของมาบำรุงเลี้ยงพระตลอด ๓ เดือน คนที่นายอำเภอชักชวนมาร่วมงานนั้นมีจำนวนหมื่นคน และในจำนวนนั้นมีคนจำนวนหนึ่งไม่

^{๕๓} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ, พระราชพิธีสิบสองเดือน, (กรมศิลปากร, บรรณาการ, ๒๕๑๓), หน้า ๕๕๓-๕๕๔.

ศรัทธา จึงแอบกินอาหารที่เตรียมถวายพระแต่ละวัน ขโมยไปให้ลูกและเมีย หรือทำให้ไฟไหม้โรงอาหาร คนพวกนี้ เมื่อตายจึงไปเกิดเป็นเปรตทนทุกข์ทรมานอยู่ในปรตวิสัยถึง ๘๒ กัปป์ มาในภัทรกัปนี้ สมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ เปรตพวกนี้ได้มีโอกาสขึ้นมายังโลกมนุษย์อีกเพื่อขอส่วนบุญจากญาติ แต่ไม่มีผู้ใดอุทิศส่วนกุศลให้เลย จึงเข้าไปเฝ้าพระกัสสปะพุทธเจ้าและได้รับพยากรณ์ว่าจะมีญาติอุทิศส่วนกุศลให้ในสมัยของพระโคตมพุทธเจ้า ญาติผู้นั้นคือนายอำเภอสมัยโน้น มาเกิดเป็นพระเจ้าพิมพิสาร ในสมัยพุทธกาล เปรตพวกนั้น เมื่อมีโอกาสจึงขึ้นมาคอยรับส่วนบุญจากพระเจ้าพิมพิสาร แต่เพราะไม่ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารจึงมิได้ทรงอุทิศพระราชกุศลส่งให้เปรตพวกนี้ เป็นเหตุให้รู้สึกผิดหวังและสำแดงอาการต่าง ๆ ออกมา พระเจ้าพิมพิสารเสด็จไปทูลถามพระผู้มีพระภาค จึงทรงทราบเรื่องราวทั้งหมด แล้วทรงจัดพิธีถวายทานอุทิศผลให้แก่พวกเปรตพวกนี้ ตามที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ เมื่อพระพุทธองค์เสวยพระกระยาหารเสร็จแล้ว ก็ทรงอนุโมทนา^{๕๔}

จะเห็นได้ว่า พิธีบุญสารทถือว่าเป็นพิธีเดิมของพราหมณ์มาก่อน โดยมีจุดประสงค์คือ เมื่อรวงข้าวสาลีเริ่มตั้งท้องเป็นน้ำนม มหาชนก็จะทำรูปายาสโดยจะเคี้ยรวงข้าวสาลีนั่น คือเป็นการเก็บเกี่ยวครั้งแรก เหล่าชิพราหมณ์ก็จะเริ่มการพลีกรรม บวงสรวงบูชาไฟ และเป็นการบูชาตัวบุรพชนมี ปุยาตายายและบิดามารดา เป็นต้น ที่ล่วงลับไปแล้ว

พิธีสารทนี้เมื่อปะปนอยู่กับพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ เบื้องต้นก็ทำอย่างพราหมณ์ แต่แล้วเมื่อปลายก็จะจบลงด้วยพระพุทธศาสนา อย่างที่กล่าวเอาไว้ตอนหนึ่งในเรื่องทีนางนพมาศกล่าวไว้ว่า “แล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติอันไปสู่ปรโลก...” ข้อความนี้หมายถึงญาติที่ล่วงลับไปแล้วสู่โลกอื่น อาจจะไปเกิดเป็นเปรตหรือสัตว์นรกอย่างใดอย่างหนึ่งตามกรรมที่ตนทำไว้ในขณะอยู่โลกมนุษย์ เมื่อตายจึงต้องไปปรับผลของกรรมนั้น และญาติผู้อยู่เบื้องหลังก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ เรื่องนี้ก็ได้มูลเหตุมาจากเรื่องราวในสมัยพุทธกาล โดยเฉพาะ เรื่องของเปรตของพระเจ้าพิมพิสารสันนิษฐานกันว่าเป็นประเพณีทำบุญสารทมาจากติโรกฐทสูตร ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดง เพื่อนุโมทนาทานของพระเจ้าพิมพิสารกษัตริย์แห่งมคธรัฐ ในโอกาสที่ทรงทำบุญอุทิศพระราชกุศลส่งให้พระญาติของพระองค์ในอดีตชาติ พระองค์ก็ทำอนุโมทนาด้วยพระคาถาที่ปรากฏในติโรกฐทสูตร^{๕๕}

จากที่ได้ยกเอาเรื่องของพระเจ้าอัญญาโกณฑัญญะและเรื่องของพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระพุทธเจ้า รวมทั้งพระสาวกแล้วอุทิศส่วนกุศลไปให้พระญาติของพระองค์ที่ต้องไปบังเกิดเป็นเปรต สรุปได้ว่า ทั้งสองเรื่องนี้ เป็นบ่อเกิดแห่งการทำบุญสารทในพระพุทธศาสนา

^{๕๔} พุ.ขุ.อ. (บาลี) ๑/๑๗๗-๑๗๑.

^{๕๕} คูรายละเอียดใน พุ.ขุ. (บาลี) ๒๕/๑-๑๒/๑๐-๑๑.

ถึงแม้ว่าเดิมทีเดิยวพิธีนี้ จะรับคติจากพราหมณ์ก็ตาม แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงรับเอามาประยุกต์ใช้ กับพระพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืน และพิธีนี้ยังสามารถมั่นคงมาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนพิธีกรรมการทำบุญวันสารทมีดังนี้

เมื่อถึงวันสารท ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัด ตักบาตรเป็นประเพณี ในการตักบาตร ทำบุญครั้งนี้ จะเห็นว่ามีการยาสารทห่อใบตองหรือห่อพลาสติกใส่ลงในบาตร และมีกล้วยไข่ เสมอ ทรายสารทเป็นขนมกวนชนิดหนึ่ง ซึ่งส่วนผสมประกอบด้วยข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่ว งา มะพร้าว น้ำผึ้ง และน้ำตาล มากวนรวมกัน ในปัจจุบันเอาน้ำผึ้งขามากวนกับน้ำตาลให้เหนียว เป็นขางคูนเสียก่อน แล้วจึงใส่ส่วนผสม เมื่อได้ที่กล้วยกลึง จัดทำเป็นแผ่น และตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ในสมัยโบราณจะกวนกันทุกบ้าน และถือว่าเป็นการโชว์ฝีมือของแต่ละบ้าน จึงมีการแลกเปลี่ยน กันทั่วไป ทรายสารทที่ดี มีรสหวานแหลม มัน เหนียว แต่ในปัจจุบัน การกวนทรายสารทนั้น ไม่ค่อยมี เนื่องจากต้องมีขั้นตอนต่าง ๆ ถ้ากวนไม่ดีก็อาจตกทรายซึ่งไม่จับก้อนแก่กลับร่วนซุย อีกทั้งถ้าทำเพียงทำบุญก็จะเสียเวลา และสิ่งของที่เตรียมไว้บางอย่างอาจจะเหลือ และไม่สะดวก ต่อการทำ เมื่อจะทำบุญจะใช้วิธีการซื้อหาในท้องตลาดเป็นส่วนใหญ่ และสามารถเลือกซื้อจากผู้ขายที่มีชื่อเสียงอีกด้วย เหตุนี้จึงทำให้ผู้กวนทรายสารทมีน้อยลง

ทรายสารทเป็นขนมที่มีรสหวานจัด ดังนั้น จึงต้องรับประทานกับกล้วยไข่ ซึ่งเป็นผลไม้ไทยที่ออกผลสุกในช่วงระยะเวลาที่พอดี เมื่อนำไปทำบุญถวายพระ นิยมถวายทรายสารท พร้อมกล้วยไข่เสมอ พระจะฉันเป็นของหวาน และสามารถเก็บไว้ได้นานไม่เสียง่าย

เมื่อทำบุญด้วยทรายสารทและกล้วยไข่แล้ว จะมีการอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ ล่วงลับ ซึ่งเป็นการปฏิบัติสืบทอดกันมาของคนไทย ถือกันว่าถ้าในปีหนึ่งไม่ทำบุญตักบาตรด้วย ทรายสารท ผู้ป่วยตายจะอดอยาก ได้รับความเดือดร้อน เหมือนกับลูกหลานละทิ้งท่าน เพราะขาดความกตัญญู

๔.๒.๓ บุญชิงเปรต (ภาคใต้)

บุญชิงเปรต คือการทำบุญวันสารทเดือนสิบของภาคใต้ เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว กำหนดทำ ๒ ครั้ง คือ วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือวันรับเปรต ส่วนวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันส่งตายายหรือวันส่งเปรต เชื่อกันว่าในวันแรม ๑ ค่ำ เป็นวันที่ยมบาลจะปล่อยให้เปรตชนมาเยี่ยมลูกหลาน ลูกหลานก็จะทำบุญเลี้ยงต้อนรับครั้งหนึ่ง เมื่อถึงวันแรม ๑๕ ค่ำ เป็นวันที่เปรตชนต้องกลับไปยมโลก ลูกหลานก็จะทำบุญเลี้ยงส่งอีกครั้งหนึ่ง^{๕๖} เป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดียเหมือนกับประเพณีอื่นหลาย ๆ ประเพณีที่ชาวจังหวัดทางภาคใต้รับมา ทั้งนี้ เพราะดินแดนแถบนี้ของไทย ได้ติดต่อกับอินเดียมานานก่อนดินแดนส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทย วัฒนธรรมและอารยธรรมของอินเดียส่วนใหญ่ จึงถ่ายทอดมายังเมืองนครศรีธรรมราชเป็นแหล่งแรกแล้วค่อย ๆ ถ่ายทอดไปยังเมืองอื่น ๆ และภูมิภาคอื่น ๆ ในประเทศไทย ในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่อย่างหนึ่งเรียกว่า “เปตพลี” เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศแก่ผู้ตาย ประเพณีนี้ต่อเนื่องกันมาก่อนพุทธกาล ครั้นถึงสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ประเพณีดังกล่าวมีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ จึงทรงอนุญาตให้อุบาสกอุบาสิกากระทำกันต่อมา

ประเพณีสารทเดือนสิบของภาคใต้ คงจะเกิดขึ้นตามพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้า และด้วยเหตุในทำนองเดียวกันกับที่ชาวอินเดียมีประเพณีเปตพลี เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพพการีอีกประการหนึ่ง

พอถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ ก่อนจะถึงวันทำบุญ ชาวบ้านจะเตรียมซื้ออาหารแห้ง พืชผักที่เก็บไว้ได้นาน ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และขนมที่เป็นสัญลักษณ์ของสารทเดือน ๑๐ คือ ขนม ๕ อย่าง คือ ขนมพอง ขนมลา ขนมไข่ปลา ขนมดีซำ ขนมบ้า (ขนมเผา) นำมาจัดลงในชะลอม ทำเป็นรูปเจดีย์เจดีย์ยอดแหลมด้วยขนมและตกแต่งประดับประดาให้สวยงามเรียกว่า หุมรับ (สำหรับ)

ในวันรุ่งขึ้น คือวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะยกสำรับที่จัดเตรียมไว้ไปวัด และนำภัตตาหารไปถวายพระด้วย โดยเลือกวัดที่อยู่ใกล้บ้านหรือวัดที่บรรพบุรุษนับถือเมื่อนำสำรับไปวัดแล้ว จะมีการฉลองสำรับ และทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้ว จึงมีการบั้งสุกุล

^{๕๖} รศ. สมปราชญ์, ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๖), หน้า ๘๑.

เสร็จจากการฉลองสำหรับแล้วชาวบ้านจะนำขนมอีกส่วนหนึ่งไปไปวางไว้บริเวณลานวัด ข้างกำแพงวัด โคนไม้ใหญ่ เรียกว่า ตั้งเปรต เพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่เปรตที่ไม่มีญาติ การชิงเปรตจะทำตอนตั้งเปรตเสร็จแล้ว เพราะเชื่อว่าถ้าหากใครได้กินของเหลือจากการเช่นไหว้บรรพบุรุษแล้วจะได้กุศลแรง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวอย่างยิ่ง

บางวัดนิยมสร้างศาลาเปรต เพื่อสะดวกแก่การตั้งเปรต บางวัดสร้างศาลาเปรตไว้บนเสาสูงเพียงเสาเดียว เกลาและชะโลมน้ำมันเสาจนลื่น เมื่อเวลาชิงเปรต ผู้คนจะแยกกันปีนขึ้นไป ขณะที่ปีนขึ้นไปก็มักตกลงมาเพราะเสาลื่น กว่าจะขึ้นถึงเสาเปรตต้องใช้ความพยายามมาก จึงสนุกสนานและตื่นเต้น เมื่อเสร็จจากการชิงเปรต ชาวบ้านจะนำอาหารมารับประทานร่วมกันเสร็จแล้วชาวบ้านบางท้องถิ่นจะนิมนต์พระไปบังสุกุลกระดูกบรรพชนที่เก็บไว้ในสตูบ หรือนำกระดูกที่เก็บไว้มาบังสุกุลร่วมกัน

สรุปได้ว่า ประเพณีการทำบุญวันสารทของไทย ล้วนได้รับอิทธิพลของพิธีสารทของศาสนาพราหมณ์และฮินดู เมื่อพราหมณ์ส่วนหนึ่งหันมานับถือพระพุทธศาสนา ก็ได้ละทิ้งพิธีนี้ไปเลยทีเดียว ก็คงทำกับพระสงฆ์ในศาสนาพุทธ แทนที่จะทำกับพวกพราหมณ์ด้วยกัน ซึ่งต่อมาพระพุทธเจ้าก็ทรงอนุญาตให้รับพิธีนี้เข้ากับทางพระพุทธศาสนาได้ แล้วได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาถึงปัจจุบันนี้ จากความเชื่อนี้ จึงทำให้มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ จนกลายมาเป็นวัฒนธรรมพื้นฐานของชาวพุทธไทย ซึ่งมีเกือบทุกจังหวัดของทุกภาคของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีอิทธิพลต่อความคิดและความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด นรก สวรรค์ กฎแห่งกรรม จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้คนไทยเกิดความกลัวว่าตนจะตกนรก กลัวกรรมที่ตนได้กระทำ จึงรีบทำบุญให้ทาน

การทำบุญวันสารท ชาวพุทธไทยได้สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ละภาคจะเรียกชื่อแตกต่างกันไปบ้าง ในการทำบุญวันสารทนั้นเป็นประเพณีที่มีอิทธิพลในด้านพุทธศาสนาโดยเฉพาะคตินิยมคำสั่งสอนเรื่องทานและเรื่องอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งเป็นความฉลาดของบรรพชนที่สามารถซ่อนปริศนาธรรมและคำสั่งสอนไว้ในพิธีกรรมหรือประเพณี ดังเช่นคำสั่งสอนเรื่องสังกตวัตถุ โดยเฉพาะเรื่องทานนั้น เป็นการส่งเสริมการสงเคราะห์แก่คนที่เดือดร้อนกว่า นอกเหนือจากทำบุญต่อพระสงฆ์แล้ว ก็ได้สงเคราะห์คนยากจนที่มาในงานด้วย เป็นหลักธรรมที่ชาวพุทธไทยกระทำอยู่เป็นประจำ จนเป็นนิสัยที่ติดอยู่ในจิตใจของชาวพุทธไทยโดยไม่รู้ตัว การทำบุญวันสารทในภาคต่าง ๆ ที่กล่าวมาได้มีอิทธิพลต่อชีวิตและจิตใจของชาวพุทธไทยเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งได้กลายเป็นหลักในการดำรงชีวิตหรือเป็นวิถีชีวิตของชนชาวพุทธไทยทั้งสามภาค ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน

๔.๒.๔ บุญพะเหวด (ภาคอีสาน)

บุญพระเวส(พะเหวด) หรือเรียกโดยทั่วไปว่า “บุญมหาชาติ” เป็นประเพณีบุญตามฮีต ๑๒ ของชาวอีสาน นิยมทำกันในเดือน ๖ ของทุกปี แต่บางจังหวัดก็นิยมทำกันเมื่อออกพรรษาแล้ว หรือนิยมทำราวเดือน ๔ เมื่อทำบุญนี้ก็มีกาฟังเทศน์เรื่องพระเวสสันดรด้วย วัดใดที่จะทำบุญพระเวสก็ประชุมทายกทายิกา คือ เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว ก็จะบอกบุญไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง หรือร้านค้าต่าง ๆ ตามท้องตลาดในตัวเมือง โดยแจกกัณฑ์เทศน์เป็นกัณฑ์ ๆ ไป

ก่อนถึงวันกำหนดงานรวม ๗ วัน ชาวบ้านที่อยู่ในเมืองเป็นเจ้าศรัทธา คือ ผู้รับเลี้ยงดูในการอยู่ฉันของพระสงฆ์ และแจกผู้มาร่วมพิธี พวกเจ้าศรัทธาเหล่านี้ต้องเตรียมอาหารไว้เลี้ยงดูอย่างพอเพียงสำหรับพระสงฆ์และแขก ชาวบ้านเรียกพิธีต้อนรับเลี้ยงอาหารนี้ว่า “การค้ำยอ” และเจ้าศรัทธาทั้งหลายต่างก็ไปปลุกปะรำเล็ก ๆ ลักษณะคล้ายเพลิง ทำด้วยไม้ไผ่เรียงรายรอบวัด เรียกตามภาษาพื้นเมือง “ตูป” ๑๑ เพื่อให้ลูกศิษย์ศรัทธาที่ติดตามพระสงฆ์วัดต่าง ๆ ได้พักผ่อนหลับนอนเป็นบ้าน ๆ และจะมีชาวบ้านต้อนรับโดยตักถองใหญ่ต้อนรับ เป็นการกุศลให้เกียรติแก่พวกแขกที่มาในงาน หลังจากนั้นคนแก่ในคุ้มหนึ่งเป็นผู้นำพร้อมด้วยชายฉกรรจ์ประมาณ ๕๐-๖๐ คน พวกเขาเดินไปกินเข้าและดื่มเหล้าตามบ้านที่ใกล้เคียง และพวกชาวบ้านทุกครัวเรือนจะต้องแซ่ข้าวทำขนมจิ้นกันเป็นอันมาก ตลอดจนอาหารต่าง ๆ ไว้ตั้งแต่วันรวม พวกญาติพี่น้องก็จะไปรับประทานอาหาร ซึ่งวันนี้เป็นวันเริ่มทำบุญใหญ่กันอย่างสนุกสนาน ครึกครื้นรื่นเริงทั้งหมู่บ้าน

ส่วนทางวัดก็จะแบ่งกัณฑ์ เพื่อให้ภิกษุสามเณรเป็นผู้เทศน์ งานทำบุญทางวัดจะให้จัดเครื่องสักการะบูชา(เครื่องร้อยเครื่องพัน) ตั้งบูชาที่หน้าธรรมาสน์ และผูกแขวนห้อยย้อยไว้ตามพื้นเพดานศาลาการเปรียญที่จัดไว้สำหรับงานนี้ กำหนดเอาตามคาถาพันเป็นเกณฑ์ และเครื่องประดับประดาบูชาขนานาประการ ดังพรรณนาไว้พอสังเขป เช่น มีพานตั้ง หรือขันกระหย่อง สำหรับบรรจุช่อธงชัยและช่อดอกไม้แห่งต่าง ๆ มีธงผืนใหญ่ห้อยย้อยตามต้นเสา มีพวงมาลัย มีดอกไม้ มีข้าวตอกข้อมสี่ต่าง ๆ ตั้งบูชาหน้าธรรมาสน์ นอกจากนี้ ยังจัดประดับด้วยกระดาษสี ธงทิวต่าง ๆ พร้อมกับนำเอากล้วย อ้อย ก้านมะพร้าว มาประดับเป็นช่มเป็นป่าในศาลาอีก กล้วยเป็นต้น ๆ ทั้งเครือ มะพร้าวเป็นทะเลาย ๆ อ้อยเป็นลำ ๆ พร้อมทั้งยอดผูกติดเป็นเสา ๆ ทุกเสา แล้วก็มีฉัตรเงิน ฉัตรทอง ผูกติดตามเสาธรรมาสน์สี่เสา นอกจากนั้น ยังมีภาพแผ่นผ้าว่าด้วยภาพเรื่องมหาชาติตั้งแต่กัณฑ์ทศพร – นครกัณฑ์ ดิครอบโรงฟังธรรม มีฆ้องผูกแขวนตี

เมื่อจบแต่ละกัณฑ์แต่ละผูก จึงสายสัญญาณรอบโรงธรรม ด้านนอกทิศตะวันออกโรงธรรม มีปลูกศาลเพียงตา มีกลดกางกั้นไว้ บนศาลมีบาตร กาน้ำ กระจอน กระจางรูป เรียกตามคำนิยามว่า “หออุปลุก” สำหรับป้องกันอันตราย โดยเฉพาะวันรวม(ก่อนเทศน์ ๑ เดือน) ชาวบ้านจะช่วยกันที่วัดตั้งแต่บ่าย ๑๕.๐๐ น. เพื่อนิมนต์พระอุปลุกและทำพิธีแห่พระเวสสันดรกับพระนางมัทรีเข้าเมือง

การแต่งกายของชาวพวกรวม

ในงานประเพณีบุญพระเวสนี้ ชาวบ้านส่วนมากจะแต่งกายด้วยผ้าไหมหรือผ้าหางกระรอกสีต่าง ๆ สวมเสื้อหลากสี ผ้าโพกศีรษะโดยมากเป็นสีม่วงและเทา ปล่อยชายผ้ายาวเพื่อลงมาข้างแก้มขวาหรือซ้ายตามความถนัด มือทุกนิ้วสวมกรวยมือ หรือภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “ด้วยมือ” ซึ่งพันด้วยสีต่าง ๆ

การจัดขบวนแห่

เครื่องประกอบของขบวนแห่ที่จะเตรียมไปทำบุญในครั้งนี้ ใช้กลอง ๒ หน้า (กลองจิวหรือกลองเส็ง) พร้อมด้วยฆ้อง ฉาบ และม้าล้อ เป็นเครื่องบรรเลงดีให้จังหวะเวลารำหรือฟ้อน นอกจากนี้ก็มีขลุ่ยพาทย์ ขลุ่ยพาทย์และขลุ่ยพาทย์ เมื่อขบวนพิธีเรียบร้อยแล้ว ผู้นำก็จะเดินนำหน้าออกไปเดินตามถนนสายต่าง ๆ ส่วนชายฉกรรจ์อื่น ๆ ก็จะเดินเป็นแถวหน้ากระดาน และซ้อนกันเป็นตับ ๆ ห่างกันพอฟ้อนได้ถนัด เครื่องประโคมต่าง ๆ อยู่กลางขบวน ถ้าขบวนนี้แห่ไปถึงบ้านผู้ใด เจ้าของบ้านนั้นจะต้องออกมาต้อนรับพร้อมกับจัดสุรอาหารออกมาเลี้ยงดู เมื่อเสร็จคนหนึ่งในจำนวนที่มานั้นก็จะกล่าวคำอวยพรเจ้าของบ้าน แล้วขบวนพิธีก็เคลื่อนต่อไป ไปถึงบ้านอีกบ้านหนึ่งก็ทำเหมือนบ้านหลังแรกและเคลื่อนต่อไปเรื่อย ๆ

ตามปกติจัดขบวนแห่แยกประเภทดังนี้ คือ พวกที่แต่งกายเป็นผี โขน สวมหัวโขนนำหน้าขบวน เหมือนพระเวสสันดร ได้เสด็จเข้าเมือง พวกขบวนแห่พร้อมด้วยพระสงฆ์ในวัดต่าง ๆ ตามชนบทพร้อมด้วยญาติโยมทั้งหญิงและชายได้ออกเดินทางมาขบวนที่ซึ่งผู้มีศรัทธาเตรียมไว้แล้ว ในตอนเย็นเวลาประมาณ ๑๖.๐๐-๑๗.๐๐ น. ก็มีการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง โดยสมมติเอาที่ใดที่หนึ่งนอกเมืองเป็นที่รวม มีภิกษุรูปหนึ่งเป็นผู้เทศน์เชิญพระเวสสันดรและพระนางมัทรีเข้าเมือง เมื่อจบแล้วก็เอาช่างแห่เข้ามาขบวน ในขบวนแห่นี้มีชาย

หญิงหนุ่มสาวและเด็กเป็นจำนวนมากเกิดปีติยินดีแก่ชาวเมือง ตลอดจนญาติพี่น้องญาติสาคร(พวกที่แต่งกายเป็นสีดำ)ทั้งหลาย ดังนั้นพวกเหล่านี้จึงเข้าร่วมแห่ในขบวนแห่ และจะร่วมรำร้องเพลงไปด้วย ตอนกลางขบวนมีพานดอกไม้้นำไปด้วย สำหรับอัญเชิญพระเวสสันดรลงจากหลังช้างไปบนศาลาการเปรียญ เวลา ๑๕. ๐๐ น. พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เสร็จแล้วมีเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน บางท้องถิ่น หากเทศน์มาลัยหมื่น มาลัยแสน จบแล้ว มีมหรสพสมโภชน์ก็มี บางท้องถิ่นก็ไม่มีพวกฟ้อนรำก็ฟ้อนเลยและเลียบตามคูบเพื่อคู่สาว ๆ ที่จะมาจากถิ่นต่าง ๆ ในวันนี้หนุ่มสาวจะแต่งตัวเต็มที่ ส่วนบั้งไฟก็เริ่มจุดแข่งขันกัน ตีกลองแข่งกันกลางคืนมีงานสมโภชอย่างสนุกสนาน

เวลา ๐๔.๐๐ น. วันต่อมา จะมีพิธีแห่ข้าวพันก้อน และจะมีการอ่านประกาศเชิญเทวดา แล้วพระเริ่มเทศน์บอกสังกาศ (บอกศักราช) แล้วเริ่มเทศน์กัณฑ์ทศพร – หิมพานต์ - จนถึงนครกัณฑ์ อานิสงส์มหาชาติ เป็นเสร็จพิธีการเทศน์มหาชาติอีสานเพียงเท่านี้ การทำบุญพระเวสสันดรว่าเป็นประเพณีอันดีงามของชาวบ้านอีกประเพณีหนึ่ง

บุญชะเหวด หรืองานบุญมหาชาติเป็นงานมหากุศล ให้รำลึกถึงการบำเพ็ญบุญ คือความดีอันยิ่งยวดที่ชาวพุทธไทยอีสานสืบทอดเป็นประเพณีมา จึงถือเป็นเทศกาลที่ประชาชนทั้งหลายพึงสนใจร่วมบำเพ็ญบุญ และถือว่าได้อุรักษ์สืบทอดเป็นวัฒนธรรมประเพณีสืบไป

สรุปความว่า การทำบุญชะเหวด มีอิทธิพลต่อชาวพุทธภาคอีสานมากเหมือนกับชาวพุทธภาคอื่น ๆ เหมือนกัน คือ มีความเชื่อว่า ถ้าผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติ(ชะเหวด) ครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์จบภายในวันเดียว ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์มาก เพราะในเนื้อเรื่องบุญชะเหวดเป็นเรื่องที่เข้าใจให้ผู้ฟังปลุกนิสสัยเมตตากรุณา ให้รู้จักเสียสละ มีความโอบอ้อมอารี ไม่เห็นแก่ตัว ดังพระเวสสันดรเป็นตัวอย่าง คนส่วนใหญ่เมื่อฟังเทศน์ชะเหวดแล้วก็จะเกิดอุปนิสัยนิยมเอียงตามจรรยาของพระเวสสันดร คือ ความเห็นแก่ตัวจะค่อยเบาบางลงเพราะ

สรุปว่า ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคม ฉะนั้นวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จึงอยู่ในกรอบแห่งศาสนา พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างมาก เป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจมนุษย์ ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีแต่ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน วรรณคดีไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา เพราะศาสนาเป็นสถาบันทางจิตใจของคนไทยมาแต่อดีตกาล กวีไทยที่มีความคิดฝักใฝ่เกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาหลงสู่วรรณคดี ซึ่งเป็นงานด้านวรรณศิลป์ พุทธศาสนาและวรรณคดีมีลักษณะเหมือนกัน คือ ต้องการกล่อมเกลาคิดใจของบุคคลให้ดีและประณีตขึ้น พุทธศาสนามีส่วนช่วยทำให้เกิดวรรณคดี และวรรณคดีก็มีส่วนช่วยจรโลงพุทธศาสนาด้วยวิธีการแห่งศิลปะคือทำให้ผู้อ่านเข้าถึงธรรมโดยไม่รู้สึกตัว วรรณคดีไทยทั้ง ๔ เรื่อง ย่อมมีคำสอนเรื่องทานสอดแทรกอยู่ด้วยเสมอในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความคิด

ทางพระพุทธศาสนาในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง จากหลักฐานทางวรรณคดีทำให้เห็นว่า คนไทยในยุคนั้นล้วนเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางจิตใจสูง มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาปราณี รักสงบ ต่างยึดมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของตนโดยสม่ำเสมอ เมืองสุโขทัยจึงเป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็น ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณคดีที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีการอบรมจิตใจของชาวเมืองด้วยอุบายชาลลาคยัณัถของพ่อเมืองสุโขทัย มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณคดีที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยในเรื่องทาน เพราะคนส่วนใหญ่เมื่อได้อ่านหรือฟังมหาเวสสันดรชาดกแล้ว ย่อมมีอุปนิสัยอ่อนโยน มีศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนา ยินดีในการให้ทานตามพระจริยาวัตรของพระเวสสันดร คือ สามารถทำให้ความเห็นแก่ตัวหรือความยึดมั่นถือมั่นว่า “นั่นเรา นั่นของเรา” ค่อย ๆ เบาลงลง จนกระทั่งหมดสิ้นไปในที่สุด พระมาลัยคำหลวงเป็นวรรณคดีที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องบุญและบาป นรกและสวรรค์ เมื่อมีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวแล้ว ก็เกิดความกลัวต่อบาป จึงพากันทำบุญให้ทาน กรวดน้ำแผ่บุญกุศลให้แก่สรรพสัตว์

ส่วนประเพณีการทำบุญทั้ง ๔ ภาค เป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนชาวไทยได้ยึดถือและปฏิบัติตามบรรพบุรุษที่เคยทำมา ทำให้มีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างมาก โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทาน เพราะสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรมที่นับถือพระพุทธศาสนา ชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคมจึงดำเนินไปภายใต้ระเบียบข้อบังคับที่ถูกกำหนดขึ้นโดยจารีตประเพณี คำสอนเรื่องทานก็เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมไทย และการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง เห็นได้จากในเทศกาลกาลประเพณีต่าง ๆ มักจะมีการให้ทาน เช่น บุญชิงเปรต บุญสะเทวด บุญวันสารท การโปรยทานในงานบวช เเทกระจาต เป็นต้น การที่ชาวพุทธในสังคมไทยชอบให้ทานนั้น เกิดจากความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม โดยเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น บุคคลที่ทำบุญไว้มาก ผลบุญนั้นย่อมส่งผลให้เขามีฐานะดีขึ้นในชาติหน้า ชาวพุทธเชื่อว่า การให้ทานเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะทำได้สะดวกและสามารถทำได้ง่าย ๆ มากกว่าการให้กับคนหรือสัตว์ การให้ทานแก่พระ เรียกว่า การทำบุญ ให้ทานแก่คนขัดสนหรือสัตว์ทั่วไป เรียกว่า ทำทาน ซึ่งตามหลักการที่แท้จริงของพุทธศาสนาแล้ว การให้ทั้ง ๒ อย่างจัดเป็นทานมัยเหมือนกัน

อย่างไรก็ตาม พื้นฐานความคิดเรื่องทาน ในสังคมไทยยังยึดมั่นให้ทานเป็นหลัก เมื่อถึงเทศกาลต่างๆ เช่น วันขึ้นปีใหม่ วันทอดกฐิน ชาวพุทธไม่เคยละเลยการทำบุญ ยังคงมีการบริจาคทานเพื่อสร้างถาวรวัตถุทางพระพุทธศาสนา และจัดงานทำบุญด้วยการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยโดยนอบายมุขต่างๆ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก วงดนตรี มาร่วมฉลอง นอกนั้นยังฆ่าสัตว์เพื่อนำมาเลี้ยงผู้ร่วมงาน สิ่งเหล่านี้กลายเป็นค่านิยมผิดของคนไทย แทนที่จะได้บุญกลับได้บาป

อนึ่ง ผลจากความเชื่อเรื่องกรรมและสังสารวัฏ มีผลต่อการยึดติดบุญของชาวพุทธในสังคมไทย จนเป็นเหตุให้สนใจเฉพาะเรื่องบุญ ไม่สนใจที่จะปฏิบัติหลักธรรมอื่น ๆ นอกจากนั้น เชื่อว่าการบริจาคทาน สร้างโบสถ์วิหาร ได้บุญมาก จึงให้ทาน สังเกตได้ว่า เมื่อกล่าวถึงการทำบุญ มักนึกถึงแต่การให้ทานเท่านั้น และการให้ทานในสังคมไทยมีลักษณะฟุ่มเฟือย ให้ทานเพื่ออยากได้ และหวังผลตอบแทนเชิงการค้า

แม้ชาวพุทธจะนิยมให้ทานในทางพระพุทธศาสนา แต่การให้ทานของชาวพุทธไทย ยังมีความกำสอนคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระไตรปิฎก เพราะยังไม่มีการศึกษาถูกหลักตามหลักการทางพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ของการให้ทานที่ถูกต้อง คือ เพื่อชำระกิเลส เป็นการกำจัดความโลภ และการเห็นแก่ตัว แม้ส่วนใหญ่จะให้ทานเพื่อบูชาคุณ สงเคราะห์ และอนุเคราะห์ แต่การให้ทานมีเจตนาไม่บริสุทธิ์ ให้โดยมุ่งหวังตอบแทน การให้ทานที่ถูกต้องคือ ให้โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น พระพุทธเจ้าไม่ทรงยกย่องการให้เช่นนี้ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี ทานที่ควรยกย่องคือ ต้องเป็นทานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้
ทาน หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของ และการให้ธรรมเป็นทาน มี ๒ ประเภท คือ อามิสทานและธรรมทาน มี ๓ ระดับ คือระดับต้น ได้แก่ อามิสทาน ระดับกลาง ได้แก่ ทานวิรัติ (การงดเว้นจากศีล ๕) ระดับสูง ได้แก่ ธรรมทานและอภัยทาน ทานหมายถึง การเสียดสิ่งของเพื่อทำบุญ โดยหวังผลตอบแทน ส่วนจาคะ หมายถึง การสละกิเลสหรือสละความสุขส่วนตัวเพื่อส่วนรวม แต่มีจุดมุ่งหมายอย่างเดียวกันคือกำจัดกิเลสคือความตระหนี่ วิธีให้ทานที่ถูกต้อง ต้องให้ความสำคัญแก่สิ่งของที่ให้และผู้รับ เช่น ให้ทานโดยเคารพ ให้ด้วยศรัทธา ให้ด้วยไม่กระทบผู้อื่น เป็นต้น นิยมให้ทานโดยเปิดเผย และมีผลบุญคือการอนุโมทนาบุญเป็นการร่วมแสดงความยินดีในทานของบุคคลอื่น การให้ทานที่มีผลมาก คือ ผู้ให้ มีเจตนาดี มีความบริสุทธิ์ของจิตใจ มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ให้ทานโดยไม่คิดเบียนเบียนตนและผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ผู้รับ เป็นคนมีศีลธรรม และผู้รับต้องการสิ่งของนั้น ๆ และสิ่งของที่ให้ ได้มาโดยชอบธรรม เป็นของมีคุณภาพ และเป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

สาเหตุที่คนนิยมให้ทาน คือ ให้เพราะหวังผลตอบแทน เพราะมุ่งหวังจะได้รับความสุขหลังจากตายไป คือ การไปเกิดในสวรรค์ หรือ ให้ทานเพื่อยกจิตใจของตนให้สูงขึ้น คือ กำจัดความตระหนี่และความโลภให้หมดสิ้นไป เป็นต้น และให้ทานเพราะมีเป้าหมาย ๒ อย่าง คือ ส่วนตน เพื่อกำจัดความตระหนี่ อันเป็นปฏิกิริยาของทาน และส่วนรวม คือการช่วยเหลือผู้อื่น เมื่อให้ทานแล้วทานย่อมมีอานิสงส์มากมาย เช่น เป็นที่รักของคนมากมาย มีชื่อเสียงเกียรติฟุ้งขจรไป เป็นต้น แต่ทานจะมีอานิสงส์เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ของเจตนาทั้งในขณะที่จะให้ ขณะกำลังให้ และขณะที่ให้แล้วเป็นสำคัญ ถ้าเจตนาทั้ง ๓ กาลบริสุทธิ์ ของที่ให้ บุคคลผู้รับทาน สิ่งของที่ให้กับบริสุทธิ์ มีประโยชน์แก่ส่วนรวม ทานก็มีอานิสงส์มาก

ทานมีความสำคัญต่อปัจเจกบุคคลทำให้บรรลุเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ความสำคัญต่อสังคมคือ ทำให้สังคมสงบสุข และความสำคัญต่อพุทธศาสนา คือ เป็นการบำรุงพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เมื่อพุทธศาสนาคงอยู่ การปฏิบัติตามหลักพุทธศาสนามีอยู่ และผลที่ได้รับจากการปฏิบัติคือการบรรลุเป้าหมายชีวิตและความสุขสงบในสังคมนั่นเอง

ในการบำเพ็ญบารมีเพื่อความเป็นพระพุทธรเจ้า ต้องบำเพ็ญบารมีให้ครบทั้ง ๑๐ ประการ อันดับแรกต้องบำเพ็ญทานบารมีแล้วจึงบำเพ็ญบารมีข้ออื่น ๆ ต่อไป ทานบารมีที่พระโพธิสัตว์บำเพ็ญ และที่กล่าวไว้ในจริยาปิฎกนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นการบำเพ็ญเพราะหวังพระสัพพัญญุตญาณ หรือโพธิญาณ โดยไม่ได้หวัง ลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ในโลกธรรม แต่มีได้กล่าวว่าการกระทำด้วยเจตนาช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์โดยไม่หวังผล มีเพียงเรื่องราวของสังขพราหมณ์ที่ทำทานเพราะหวังผลบุญ และสสบัณฑิตซึ่งสละชีวิตให้เป็นอาหารแก่พราหมณ์

การให้ทานมีความสำคัญต่อการสืบทอดอายุของพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ตลอดไป เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีนักบวชคือพระสงฆ์ มีศาสนสมบัติ คือวัด พุทธศาสนิกชนมีหน้าที่จะต้องทะนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ตลอดไป

เมื่อสังคมไทยนับถือพุทธศาสนา คำสอนเรื่องทานก็แผ่เข้ามาแทรกซึมในวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตของชาวไทยอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง และมีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ชาวพุทธไทยมีความเชื่อว่า เหตุที่บุคคลหนึ่งมีสภาพความเป็นอยู่ดีกว่าบุคคลอื่น เพราะเขาได้สั่งสมกรรมดีมาแต่ชาติปางก่อน ดังนั้น คนที่ให้ทานไว้มาก ผลบุญย่อมส่งผลให้เขาเลื่อนฐานะสูงขึ้นได้ในชาติหน้า เชื่อว่าการถวายทานแก่พระสงฆ์ได้บุญมากกว่าให้กับคนหรือสัตว์ทั่วไป ตามหลักที่แท้จริงนั้น การให้ทั้งสองอย่าง ก็จัดเป็นบุญที่สำเร็จด้วยการให้ทานเหมือนกัน ลักษณะการให้ทานในสังคมไทย มีลักษณะฟุ่มเฟือย ให้ทานเพื่อโอ้อวดและหวังผลตอบแทนเชิงการค้า

แม้ในสังคมจะนิยมให้ทานซึ่งเกิดจากอิทธิพลคำสอนเรื่องทาน แต่การให้ทานของชาวพุทธไทยยังมีความผิดพลาดและคลาดเคลื่อนไปจากวัตถุประสงค์ของการให้ทานในพระพุทธศาสนา วัตถุประสงค์ของการให้ทานในทัศนะของพระพุทธศาสนาที่สำคัญที่สุดคือให้เพื่อชำระกิเลสอันเป็นการกำจัดความโลภและความเห็นแก่ตัว

การให้ทานของชาวพุทธไทยส่วนใหญ่ ไม่ได้ให้ทานเพื่อชำระกิเลส แม้บางส่วนจะให้ทานเพื่อบูชาคุณ เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ก็ตาม แต่การให้นั้นมีเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะเป็นการให้โดยหวังผลตอบแทน การให้ทานที่ถูกต่อนั้นต้องไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ ทั้งสิ้น

อนึ่ง ความผิดพลาดชาวพุทธในสังคมไทย คือ ให้ทานยึดติดตัวบุคคลผู้รับทานเกินไป การให้เช่นนี้ พระพุทธองค์ไม่ทรงสรรเสริญ เพราะมีผลเสียมากกว่าผลดี การให้ทานที่ทรงยกย่อง คือ ให้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมเท่านั้น

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การให้ทาน เป็นการทำบุญอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธในสังคมไทยนิยมทำกัน จะสังเกตเห็นได้ คือ เมื่อจะทำบุญในวาระหรือโอกาสใดก็ตามส่วนใหญ่มักจะมีการให้ทานเสมอ เนื่องจากเชื่อว่าจะได้บุญมาก และเป็นการทำบุญที่ทำได้ง่าย อีกทั้งสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนชาวพุทธในสังคมไทยในปัจจุบันนี้

จากการวิจัยแนวคิดของชาวพุทธเกี่ยวกับเรื่องทาน ส่วนมากเข้าใจการให้ทานคลาดเคลื่อนจากคำสอนทางพุทธศาสนา จึงนำไปสู่การปฏิบัติที่ผิดพลาดอันเป็นเหตุทำให้ผลที่พึงได้รับจากการให้ทานไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์สำคัญของการให้ทาน คือ เพื่อบำรุงอุปถัมภ์คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนา ทำให้คณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ เมื่อพระสงฆ์และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ ธรรมอันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็ดำรงอยู่ เพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมไทยต่อไป

ดังนั้น พุทธศาสนิกชนชาวไทย ควรศึกษาเรื่องทานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสืออื่น ๆ ให้ถูกต้องตามหลักการที่แท้จริงทางพระพุทธศาสนา

สำหรับพระสงฆ์ ในฐานะที่เป็นศาสนทายาท ควรศึกษาเรื่องทานและธรรมข้ออื่น ๆ และนำมาเผยแพร่แก่ชาวพุทธทั่วไปโดยให้ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ควรจะอธิบายเรื่องการให้ทานในพระไตรปิฎกให้เกิดความเข้าใจแก่ชาวพุทธโดยทั่วไปว่า ทานหมายถึง วัตถุทาน ธรรมทาน และอภัยทาน

สำหรับคฤหัสถ์ ควรเข้าใจว่า การให้ทาน เป็นวิธีการทำบุญอย่างหนึ่งในพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมาย ๒ อย่าง คือ เพื่อทำลายกิเลสคือความตระหนี่ (ประโยชน์ส่วนตัว) และ บำรุงคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ได้ (ประโยชน์ส่วนรวม) เมื่อคณะสงฆ์และพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ ประโยชน์สุขย่อมเกิดขึ้นแก่สังคมส่วนรวม

ในวิทยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจึงเสนอให้มีการวิจัยเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องทานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย เพื่อให้ชาวพุทธมีความเข้าใจเรื่องการให้ทานอย่างถูกต้องต่อไป คือ

๑. ศึกษาเรื่องการทำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ในพุทธศาสนาเถรวาทกับ
มหายานว่าต่างกันอย่างไร
๒. ศึกษาเรื่องการถวายสังฆทานกับธรรมทานมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

----- . **อรรถกถาภาษาบาลี**. ฉบับมหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล**. ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมศิลปากร. **วรรณกรรมสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : หัตถศิลป์, ๒๕๒๘.

----- . **จารึกสมัยสุโขทัย**. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสฉลอง ๗๐๐ ปี ปลายเสือไทย. กรุงเทพมหานคร : กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. **พระยาธรรมิกราชาธิราช**. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

ชลธิชา กัตติอยู่. **วรรณคดีปวงชน**. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานครการพิมพ์ ๒๕๑๕.

นิพนธ์ สุขสวัสดิ์, ผ.ศ. **วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๑.

นาฏวิภา ชลิตานนท์. **ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔.

บุญย์ นิลเกษ. **อุดมการณ์ชีวิตแบบพระโพธิสัตว์ เล่มที่ ๑-๓**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ประสิทธิ์ ศรีสมุทร. **วรรณคดีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๖.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์**. ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- . **พุทธธรรม**. (ฉบับปรับปรุงและขยายความ), พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- พระญาติไท. **ไตรภูมิพระร่วง**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- พระยาอนุমানราชชน. **การศึกษาวรรณคดีเชิงวรรณศิลป์**. กรุงเทพมหานคร : ราชบัณฑิตยสถาน , ๒๕๐๗.
- พิชิต อัครนิจ. **วรรณกรรมไทย สมัยกรุงสุโขทัย – กรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียน-สโตร์, ๒๕๓๖.
- ไพโรจน์ สโมสร์ และคณะ. **จิตรกรรมฝาผนังอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พินดิ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลสุดที่ปนี ทูตโย ภาโค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- . **ธมฺพทฎฐกถา ปฐโม ภาโค - อฎฐโม ภาโค**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. **วรรณคดีวิจารณ์มหาเวสสันดรชาดก**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.
- วิทย์ ศิวศรียานนท์. **วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สมาคมภาษาและหนังสือ, ๒๕๑๔.
- สมเด็จพระญาณสังวร. **ทศบารมี ทศพิชราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- ส. ธรรมภักดี. **ประเพณีไทยอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๑๑.
- สนิท ตั้งทวี. **วรรณคดีและวรรณกรรมศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๗.
- สมหมาย เปรมจิตร. **มหาเวสสันดรชาดก วิเคราะห์ทางสังคมและวัฒนธรรม**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง , ๒๕๔๔.
- ลิตธา พิณจvoudล. **วรรณกรรมสุโขทัย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๖.

สุภาพรรณ ฌ บางช้าง. **มหาชาติและประเพณีการเทศน์มหาชาติ**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์-
ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

----- . **ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัย**
อยุธยาตอนกลาง. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๕.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. **ทาน สังฆทาน ฉบับคู่มือชาวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์,
๒๕๔๗.

เสฐียรโกเศศ. **วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย**. กรุงเทพมหานคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.

----- . **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพมหานคร: คลังวิทยา,
๒๕๒๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ชฎาลักษณ์ สรรพานิช. “พระมาลัย การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต**.
แผนกวิชาภาษาไทย คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๔.

พระมหาไพฑูริย์ อุทัยคาม, **การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องทานตามหลักจริยศาสตร์กับความเข้าใจ**
เรื่องทานของชาวไทยพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีในกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๖.

พระมหาสนิท อนุจารี. “พระพุทธศาสนากับวรรณคดีไทยสมัยสุโขทัย : ศึกษาเฉพาะกรณีศิลา-
จารึกพ่อขุนรามคำแหงและสุภายิตพระร่วง”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหา-**
บัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

ร.ต.อ. นฤชิต จุสะปาโล. “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องทานในพระพุทธศาสนากับเศาะกะตะกะฮ์ใน
ศาสนาอิสลาม : ศึกษาเฉพาะกรณีชาวพุทธและชาวมุสลิมในเขตกรุงเทพมหานคร”.
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหา-
วิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

(๓) ภาษาอังกฤษ

Dayal, Har. **The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature**. Delhi :

Motilal Banarasidass. 1970.

David, T.W Rhis. **History and Literature of Buddhism**. Calcutta : Ranisree Dress, 1962.

ภาคผนวก

ปจฺม ปริจฺเจโท

นิทานถก

โย หิ วิชยการินา มยา สาธุจกถาปาลิยมาคตํ สารตถํ อูปาทาย เหฏฺฐา
 ทานอตุถวเสน ทพยิกานํ จิตตํ อภิภวิตฺถํ สมตฺถโถ เตปฺปิฏเก ทานถกถาวิจโย กโต. โส พุทฺธ-
 สาสเน อตุถธมฺมุปนีสฺสโต โหติ นานานเยน ทานวตฺถุทีปโก. นิคมถกถา ปเนตฺถเววํ ทฎฺฐพฺพา.

วิจยารมฺโภ

ทานถจ พุทฺธสาสเน นิพฺพานสงฺฆาตํ ปรมตถํ ปตฺตํ กุสลสฺสุปสมฺปทาย
 อาทิการณํ โหติ. ยถา พุทฺธวํสวณฺณนาย “อถ สฺเมธตาปสกาเล อมฺหากํ พุทฺโธ ทีปงฺกร-
 พุทฺธสฺส พฺยากรณํ อนาคเต พุทฺโธ ภวิสฺสตีติ สุตฺวา ภิยโยโส มตฺตาย สณฺชาตฺสสาโห
 หุตฺวา “พุทฺธา นาม อโมฆวจนา นตฺถิ พุทฺธานํ กถาย อณฺณตฺตนฺตติ จินฺตฺเตตฺวา พุทฺธ-
 การกธมฺเม อูปฺชาเรตฺถ “กหํ นฺุ โข พุทฺธการกา ธมฺมาติ อนุกฺกเมน สกถํ ธมฺมธาคฺคํ
 วิจินฺนโต ปุพฺเพ ปฺราณเกหิ โพรสิสฺสเตหิ อาเสวิตนฺิเสวิตํ ปจฺมํ ทานปารมี ทิสฺวา “สฺเมธ
 ตวํ อโต ปฎฺฐาย ปจฺมํ ทานปารมี ปุเรตฺวา ปจฺจมา สีลาทีปารมีโย ปุเรยฺยาสี”ติ เอวํ
 อตฺตานํ โอวทฺธิ. ตสฺมา โพรสิสฺสเตหิ ทานปารมี ปจฺมํ ปุเรตพฺพา.

กิลฺยาปี พุทฺธสาสเน ทานํ มหานิสฺสํ โหติ มหปฺพลํ, อิทมฺปน กุสลสฺสุปสมฺปทาย
 เจว สจฺจิตฺตปรีโยทปนตฺถาย จ สํวตฺตติ. ทานานิสฺสา ตฺถ ปณฺจจฺกตฺตเร ทานสฺสุตฺเต วุตฺตา
 โหนฺติ “ปณฺจิเม ภิกฺขเว อานิสฺสา กตฺเม ปณฺจ พหุโน ชนฺสฺส ปิโย มนาโป สนฺโต
 สปฺปรีสา ภชฺนติ กุลฺยาโณ กิตฺติสทฺโท อพฺภุคฺคจฺจติ กิหิธมฺมา อนปคโต โหติ กายสฺส
 ปรมฺมรณา สุกฺตี สคฺคํ โลกํ อูปฺชชฺติ อิเม โข ภิกฺขเว ปณฺจ ทานเ อานิสฺสา”ติ.

ยถาวุตฺตสฺสุตฺเตน หิ อตฺตตฺถปฺรตฺถวเสน เทว ทานานิสฺสา โหนฺติ. อตฺตตฺถโถ
 ปเนตฺถ ทฎฺฐพฺโพ “เย หิ ปุคฺคถา นิจฺจํ ทานชฺฆาสา โหนฺติ ปเรสํ ทานสํวิภาครตา
 อูพารชฺฆาสา เต ธมฺมมิกา โหนฺติ โภคาทิสฺมปฺตติสมฺปปีตา กายสฺส เกทา ปรมฺมรณา
 สุกฺตี สคฺคํ อูปฺชชฺนตี”ติ. ปฺรตฺถโถ ตฺถ ทฎฺฐพฺโพ “เย หิ นิจฺจํ อนฺนาทีนํ ทานวตฺถุณิ
 ปเรสํ เทนฺติ เต ปเรสํ ปิยา โหนฺติ มนาปา ปเรสํ จิตฺตํ คณฺหิตฺถํ สกฺโกนฺตี”ติ.

พุทธา จ นาม ปเรสั รมมึ เทเสนตา สรรณปพพชชาตินั อุปนิสฺสยั โอลเเกตุวา
 อชฌาสยวเสน รมมึ เทเสนติ ตสฺมา เตสั อุปนิสฺสยั โอลเเกตุวา รมมึ เทเสนตา
 อนุปฺพุทฺถิกถั กเถสฺสุ. เสยฺยถึทึ ทานกถั สึลกถั สกฺกกถั กามานั อาทึนวั สงฺกิเลสั เนกขมเม
 อานิสฺสั ปกาเสสฺสุ. ยทา พุทธา ชานนติ รมมึ สฺจนนตฺ มุทฺทิจิตฺตํ วินีวรณจิจิตฺตํ อุทฺทคฺคจิจิตฺตํ
 ปสนฺนจิจิตฺตํ ตทา ยา พุทธานั สามกฺกัตึกา รมมเทสนา อตฺถิ ตั ปกาเสสฺสุ ทุกฺขั สมฺทยั
 นิโรธรมมึ มคฺคั. เสยฺยถาปี นาม สฺทฺทึ วตฺถั อปคตกาพกั สมฺมเทว วรรษั ปฏึคฺคณฺเหย
 เหวเมว รมมึ สฺจนนตานั วิรัชั วีตมถั รมมจกฺขุ อุทปาทึ ยงฺกึณจึ สมฺทยรมมึ สพฺพนตฺ
 นิโรธรมมฺนติ.

ตสฺมา พุทธสาสนิกา นิจฺจึ อนฺนาทึนึ ทานวตฺถุณึ เทนฺติ. ตตฺถ จ เย สฺฎฺจ
 ทานวธี ชานนติ เต รมฺเมน สเมน ยถาสตฺติ ยถาพถั ปเรสั อตฺตโน สนฺตกานึ ทานวตฺถุณึ
 เทนฺติ อตฺตโน เจว ปเรสั จ หิตาย สฺชาย กรรมยานึ ปยุณฺชนติ. เย ตฺ สพฺพทานวธี น
 ชานนติ เต อทาตพฺพวตฺถุณึ เทนฺติ เตสั ทานั น โหติ มหปฺผลั. อิมสฺมี หิ โลกสนฺนินฺวาเส
 มนฺุสฺสา อิทานึ นานาชีวิกา โหณฺติ นานาจิตฺตา ตสฺมา “ยั ปุพฺพาจึณฺณั โหติ กถั ตํ
 นිරตฺถกั นิสฺสารนฺ”ติ มณฺฺณติ. เตน จ การณฺน น ทยฺยิกา อตฺตโน ทานวตฺถุสฺ
 โวสฺสคฺครตา โหณฺติ ยาจโยคา ปยตปาถึ ทายชฺฌาเสยา.

ตสฺมา ปเนตฺถ ทฎฺจพฺพั “อิทานึ หิ พุทธสาสนิกา ทยฺยิกา สพฺพโส ทานวธี
 ชานเยยฺย. เย ตฺ ทายชฺฌาเสยสมฺนฺนาคตา เอวั ชานนฺตา นิจฺจึ ทานั เทนฺติ เตสั ทานั
 กุสลสฺสฺสฺปสมฺปทาย เจว สจิจิตฺตปรีโยทปนฺตถาย จ สัวตฺตตี”ติ. อถวา เตสั ทานั พุทธ-
 สาสนสฺส อุปตฺถมฺภนฺตถาย เจว รมฺมวินยสฺส จ สณฺจปนฺตถาย วิตฺถารณฺตถาย จ สัวตฺตตี.

อิมินา หิ การณฺน ทานวิจยั กาตฺถกาโมมฺหิ กถั เตปึฏฺเเก ปากฺกั ทานตฺถปเกทํ
 เจว เตปึฏฺเเก ปากฺกั โพธิสฺตฺตานั ทานปารมึ จ ทยฺยิกานั จิตฺตํ อภึภวิตฺตํ สมฺคถั
 ทานกถั จ วีมัตฺตี.

วิจัยวิสัย

๑. เตปึฏฺเเก ปากฺกั ทานตฺถปเกโท.
๒. เตปึฏฺเเก ปากฺกั โพธิสฺตฺตานั ทานปารมึ.
๓. ทยฺยิกานั จิตฺตํ อภึภวิตฺตํ สมฺคถา ทานกถา ปากฺกั .

วิจัยสหพศุโธ

ทานนุติ อุตโน สนุตกานัน พาทิรทานานัน เจว อชฺฌตฺติกทานานัน จ ปเรสฺ
ทานัน.

ธมฺมทานนุติ พุทฺธปฺปเวทิตฺตสฺส ธมฺมสฺส ปเรสฺ หิตกามตาย เทสฺนา.

อภยทานนุติ สกฺลสฺสตฺตสฺส นิกายสฺส ภยาภาวสฺส ทานัน.

สงฺฆทานนุติ สงฺฆสฺส ทานัน.

ปาฎิปุคฺคฺลิกทานนุติ ปุคฺคฺลํ อุทฺทิสฺส ทานัน.

ปารมิตฺติ ทส พุทฺธการกา ธมฺมา อตฺถิ ทานัน สีลํ เนกขมฺมํ ปญฺญา วิริยํ ขนฺติ
สจฺจํ อธิจฺจานัน เมตฺตา อุเปกฺขา จาติ.

อานิสฺสํธาติ กุสฺลธมฺมานัน ฝลํ.

อฏฺฐกถาติ เตปฺปิฏกตฺถโชติกา คนฺธา อถฺวา ปาลีอตุเถ วิสฺสชฺชิตฺตุ ปจฺจนา รจิต-
ปกรณํ.

รจิตปกรณานิ

ตตฺถ ปจฺจมํ ปกรณํ สงฺฆมรณฺวา ฌาณสํวรนาเมน รจิตํ ทสปารมิตฺตพิธราชธมฺมนุติ
ปากฺกฺ. ตํ ทุกฺขินัน ชนानัน กายิกเจตสิกทุกฺขานัน วิโนทฺนสมตฺถกํ ธมฺมามิสทานกถาวาจกํ โหติ.
ตตฺถ ปน กถํ อามิสทานัน กายิกทุกฺขํ วิโนเทตฺตุ สกฺโกติ. ชิกฺขณฺภาภูโต ปน ปุคฺคฺโล
อนฺนาทีนินิ ภูณฺชิตฺวา อตฺถภาวํ ยาเปตฺตุ สกฺโกติ. ธมฺมทานัน ตฺว เจตสิกทุกฺขํ วิโนเทตฺตุ สกฺโกติ.
ยทา ยสฺส จิตฺตํ ผนฺทนํ โหติ จปลํ ทุกฺขํ ทุนฺนิวารยํ, ตทา ตสฺส ตํ สชฺฌายนฺตสฺส ธมฺม-
ปีติสฺสํ อุปฺปชฺชติ ธมฺมํ โยนิโส มนสิกโรนฺตสฺส อุปสมสฺสํ อุปฺปชฺชติ.

ทฺติยํ ปกรณํ ทฺยฺยภาสาย พระมหาจรัล การบรฺรจง อิติ นามเนน ภิกฺขุณา รจิตํ
พุทฺธสาสนิกทฺยฺยิกานัน ทิฏฺฐิยา สงฺฆทานกถาวีมฺสาติ ปากฺกฺ. ตถฺยฺหิ ทานสฺส ติกฺกฺสมนฺนาคตตฺตา
มฺหปฺผลภาววาจกํ โหติ. ตํ ทานัน ติกฺกฺคิํ มหปฺผลํ โหติ มหานิสฺสํ. กถํ. สทฺธาธิกสฺส ทา
ยกสฺส เทยฺยธมฺมสฺส ทกฺขินฺเญยฺยานัน จ สมฺมุขีภาวา สทฺธา ทายิกา ชนา พหุํ ปุณฺณํ ปสฺวานุ
ติ อิมสํ โข ตินฺณํ สมฺมุขีภาวา สทฺธา ชนา ชนา พหุํ ปุณฺณํ ปสฺวานุติ”ติ.

คติย์ ปกรณ์ ทฤษฎาสาย พระมหาสง่า ไชยวงศ์ อิติ นามน ภิกขุณา รจิต์
 พุทธศาสนเถรวาท ทานกถาวิมฺสาติ ปากฎ์. ตํ ทานปถทลภณวากํ โหติ. พุทธศาสน
 ปเนตถ ทานปเกโท ชมฺมามิสทานวเสน ทูวิโร โหติ. ชมฺมทานํ เหตุอ อามิสทานโต อคฺคํ
 โหติ เสฎฺฐํ. ลภณโต ปเนตํ ทานํ ปาฎิปุคฺคติกสงฺฆทานวเสน ทูพฺพิธํ โหติ. ตตฺถ
 สงฺฆทานํ พุทฺธปสฺสํ โหติ มหานิสฺสํ มหปฺผลํ ปเรสํ อตฺถหิตาวหนโต.

วิจัยวิธี

อหํ ปเนตถ เตปิฎเก ปากฎ์ ทานตฺถปเกทํ เจว เตปิฎเก ปากฎ์ โปธิสฺสฺตฺตานํ
 ทานปารมี จ ทฺยิกานํ จิตฺตํ อภิภวิตฺตํ สมตฺถํ ทานกถํ จ วิมฺสิตฺถกาโม. ตสฺมา สาฎฺฐจกถา-
 ฎีกาเตปิฎเก เจว นานาปกรณฺสฺ จ คเหตุพฺพิ อตฺถํ วิโลเกตฺวา สารตฺถเมว สํหริตฺวา
 รจนาวิสัยํ ทสฺเสสฺสํมีติ เอวํ วิจัยวิธี โหติ.

อธิปฺเปตพฺพตฺโถ

๑. เตปิฎเก ปากฎ์ ทานตฺถปเกโท ทิสฺสฺติ.
๒. เตปิฎเก ปากฎ์ โปธิสฺสฺตฺตานํ ทานปารมี ทิสฺสฺติ.
๓. ทฺยิกานํ จิตฺตํ อภิภวิตฺตํ สมตฺถํ ทานกถา ทิสฺสฺติ.

นิตานกถา นิฎฺฐิตา

ทูลโย ปริจเฉทโท

เตปิฏเก ปากโฏ ทานตถปเกโท

อิทานิ हि आयत्ती पुरुषानां विद्वानुकृतिभावय तेपिगे पाक्कुं तानตถपเกโท
 ส่วนุณเณเต.

ทานं ज नामत्तं जाकเจตนาวิริตีเทยขมวเสน ตีวธิ์ โหตี. เตนฏุจกถาย์ ทิยเต
 อิมินาติ ทานं อตตโน สนตกั ประสส ปฏิปาเทตีติ อตุโถ ปรั อุกุทิสส สุกุทฐิปุพิกา
 อนุนาทิตสวตถุกา ทานปริจจากเจตนา ตัมมปยุตโต วา อโลโกตี วุตต.

อปโร นโย. ทานं นาม ชมมามีสวเสน ทูวธิ์ โหตี. วุตต เหน้ ทุกงุคตเร
 ตติยปณณาสกสส ตติยวคเค “เทวมานี ภิกขเว ทานานี กตมานี เทว อามิสทานญจ
 ชมมทานญจ อิมานี โข ภิกขเว เทว ทานานี เอตทคัค ภิกขเว อิมสั ทูวินัน ทานานั
 ยทิตั ชมมทานนุ”ติ. จริยาปฏิภกวนณนาย ตู ทานं อามิสทานั อภยทานั ชมมทานนุติ
 ทาทพพวตถุวเสน ตีวธิ์ โหตีติ วุตต.

ตตถ อามิสทานนุติ จตตาริ ปจจา ทิยยนกวเสน อามิสทานั นาม. เต हि
 ตณหาทิติ อามิสตพโพ อามิสนุติ วุจจนุติ. เตสั วา ปริจจากเจตนา อามิสทานั.

ชมมทานนุติ อธิโลกปรโลกทุกขกขยสุขาวहनสส ปน สมนาสมพุทฐปเวทิตสส
 ชมมสส ปเรสั หิตกามตาย เทสนา.

อภยทานนุติ ภยาภาโว.

ทานปเกโท ตู พุทฐสาสเน สงมทานปาฏิปุคคติกทานเสน ทูวธิ์ โหตี. ตตถ
 สงมทานั ตโต มหปผลั โหตี มหานิสัสิ พุทฐปสตุถ. เตนาท ภควา “น เตวาทั อานนุท
 เกนจิ ปริยาเยน สงมคตาย ทกขินาย ปาฏิปุคคติกทานั มหปผลตริ วทามิ”ติ.

ทานวธิ์ ปน เตปิฏเก สบปริสาสปปริสทานวเสน ทุกุพิโซ โหตี. ตตถ สบปริส-
 ทานั “ปลัจจิมานี ภิกขเว สบปริสทานานี กตมานี ปลัจจ สทุชาย ทานั เทติ สกุกจจ ทานั
 เทติ กาเลน ทานั เทติ อนุคคหิตโต ทานั เทติ อตตทานญจ ปลัจจ อนุปหจจ ทานั เทติ
 อิมานี โข ภิกขเว ปลัจจ สบปริสทานานี”ติ เอว ปลัจจกคตเร วุตตณยวเสน เวทิตพพิ.

อสปฐริศทานันิ ตุ ปณจงคุดเตร อสปฐริศทานิสุดเต ภาควตา วุดตณเขน เวทิตพัพพิ
 “ปณจิมานินิ ภาถุเขเว อสปฐริศทานานินิ กตมานินิ ปณจ อสภกจจัน ทานันิ เทตติ อจิตินิ กตวา
 ทานันิ เทตติ อสทตธา เทตติ อปวิภูจัน เทตติ อนาคมนทภูจิกโก เทตติ อิมานินิ โข ภาถุเขเว ปณจ
 อสปฐริศทานานินิ”ติ.

พุทฐสาสนิกภา ปน ชนา นานาทานทภูจิกภา โหนติ. ตสุมา หิ เอกจเจ “อาสชช
 ทานันิ เทตติ ภายา ทานันิ เทตติ อทาสินิ เมตติ ทานันิ ทสฺสตี เมตติ ทานันิ เทตติ สาหุ ทานนุตติ ทานันิ
 เทตติ อหันิ ปจามินิ อิเมน ปจนุตติ นารหามินิ ปจนุโต อปจนุตานันิ ทานันิ น ทาคนุตติ ทานันิ
 เทตติ อิทันิ เม ทานันิ ททโต กลยาโณ อพุกุคจจตติ ทานันิ เทตติ จิตฺตาลงการจิตฺตปrikขารคถัน
 ทานันิ เทตติ”ติ. จินเตตวา ทานันิ เทนติ. ตตถ หิ อฏฺฐมทานการณันิ สพฺพเสฏฺฐันิ โหติ
 สจิจิตฺตปrikขารคถันเหตุตยา.

พุทฐสาสนิกภา ปน ชนา นิจจันิ อนุนาทินินิ ทานวตฺถุนินิ ปเรสฺสั เทนติ ปุชชา
 เจว สงฺกหานุสงฺกหนตฺถาย จ ปเรสฺสั สาธารณาย ปารมีปฺรณตฺถาย จ. อถโย เตสฺสั ทานันิ
 อตฺตตตฺถปrikขารคถาย สํวตฺตติ. ตตถ ปน อตฺตตฺถโถ เอว เวทิตพัพพิ “ปुकฺคลา ทายกภูตธา
 มลฺมจฺจริยสงฺฆาเต อชฺชตฺตติกิกิเสเส วิทฺธเสนุตติ นิลุโลลุปฺจารา โหนติ วิทฺธิสิตโลภกิกิเสสา”ติ.
 ปเรตฺถโถ ตุ เอว เวทิตพัพพิ “ทานชฺชมาสยา ชนา ปเรสฺสั สงฺกหานุสงฺกหนตฺถาย ทานันิ เทนติ”ติ.

ตมฺปนเตตฺถ ทานันิ จพฺงคิกถเญว มหปฺพลลั โหติ. เตนาท ภาควตา กลยจ “ภาถุเขเว
 จพฺงคสมนฺนาคตา ทกฺขินภา โหติ อิท ภาถุเขเว ทายกสฺส ตินฺจกานินิ โหนติ ปrikขาคาหกานันิ
 ตินฺจกานินิ กตมานินิ ทายกสฺส ตินฺจกานินิ. อิท ภาถุเขเว ทายโก ปุพฺพเพว ทานาสุมนโน โหติ
 ททันิ จิตฺตํ ปสาเทตติ ทตฺวา อตฺตมโน โหติ อิมานินิ ทายกสฺส ตินฺจกานินิ. กตมานินิ
 ปrikขาคาหกานันิ ตินฺจกานินิ. อิท ภาถุเขเว ปrikขาคาหกา วิตราคา วา โหนติ ราควินยาย วา ปrikขปฺนนา
 วิตโทสา วา โหนติ โทสวินยาย วา ปrikขปฺนนา วิตโมหา วา โหนติ โมหวินยาย วา
 ปrikขปฺนนา อิมานินิ ปrikขาคาหกานันิ ตินฺจกานินิ. อิติ ทายกสฺส ตินฺจกานินิ ปrikขาคาหกานันิ ตินฺจกานินิ
 เอว โข ภาถุเขเว จพฺงคสมนฺนาคตา ทกฺขินภา โหติ”ติ.

อปิจ ตัน ทานันิ ตินฺจกิกันิ มหปฺพลลั โหติ มหานิสํสั. เตนาท ติกงฺคุดเตร สมนฺมุขินิ-
 ภาวสฺสุตเต “ตินฺจกั สมนฺมุขินิภาวา สทฺธา ชนา พหุ ปุณฺณํ ปสวณฺติ. กตเมสฺสั ตินฺจกั. สทฺธาย
 เทยฺยชฺชมนฺนสฺส ทกฺขินเญยยานันิ จ สมนฺมุขินิภาวา สทฺธา ชนา ชนา พหุ ปุณฺณํ ปสวณฺติ อิเมสฺสั
 โข ตินฺจกั สมนฺมุขินิภาวา สทฺธา ชนา ชนา พหุ ปุณฺณํ ปสวณฺติ”ติ.

ทวยโก ปเนตถ ยถาวุตตวเสน ตีสู กาลเสฐ ทานเจตนาปยุตโต โหติ. เทยฺยธมฺโม
 ตู “อนนํ ปานํ วคฺถํ ยานํ กนฺธํ วิเลปนํ เสยฺยยาวสถํ ปทีเปยฺยํ อิมํ ทส ทานวตฺถุณี”ติ
 เอวํ มชฺฌิมนิกาเย มุลปณฺณาสกสฺส สงฺคีตีสฺสุดเต เวทิตพฺโพ.

จตุตฺตารो ปน ปจฺจยา ทาทพฺพา ปิณฺฑปาตํ จีวรํ เสนาสนํ คิลานเกสชฺชํ
 จาติ. จตุปฺปจฺจยทวยโก หิ หิตสฺสํ วิญฺหติ ตสฺมา ทานํ สยฺปิ ปวตฺเตตพฺพํ.

ทสวตฺถุณี ตู สาวชฺชานี โหนฺติ อทาทพฺพานี. ตสฺมา ปน ตานี “มิลินฺทราชา
 นาคเสนตฺเถโร อทาทพฺพวตฺถุณี ปุจฺฉิ อตฺถิ มหาราช โลเก จปีตํ ทานํ ยถุจ ทกฺขิณฺเยเย
 อนุปฺปนฺเน ตํ น ทาทพฺพนฺติ. ทส โข ปณฺีmani ฆนฺเต นาคเสน ทานานี ยานี โลเก
 อทานสมฺมตฺตานี โย ตานี ททาติ โส อปายคฺมนีโย โหติ. กตฺมานี ทส. อิตฺถิทานํ อุตฺถ-
 ทานํ มชฺชทานํ จิตฺตการทานํ สจฺจทานํ วิสทานํ สํขลิกทานํ กุกฺกุฏทานํ สฺวกรทานํ มาณ-
 กุกฺกุฏลาภุฏานาฬิกุกฺกุฏทานํ. อิมานี โข ฆนฺเต นาคเสน ทส ทานานี โลเก อทานสมฺมตฺตานี
 ปณฺฑิตีโย โย ตานี เทติ โส อปายคฺมนีโย โหติ”ติ มิลินฺทปญฺหปกรณเ วุตฺตานี.

ทกฺขิณฺเยเย ปน วิตฺตราคา โหนฺติ วิตฺโทสา วิตฺโฆมา สीलวนฺดา ชฺมฺมานุชฺม-
 ปฏฺธิปฺนฺนา อนุชฺมจารี. ตสฺมา เตสฺสุ ทินฺนทานํ มหานิสฺสํ โหติ มหฺปผลํ.

ตํ จ ทานํ พุชฺชนสฺส ปิยตาทินํ ทิฏฺฐชฺมฺมิกสมฺปรายิกานํ ผลวิเสสานํ อธิคฺมน-
 เหตุโต มงฺคลํ โหติ.

ทานานิสฺสา หิ อนกปฺปการเณ โหนฺติ. วิตฺถารโต ปน กเถตุํ น สกฺกา. ตสฺมา
 ทานานิสฺสา “ปณฺจิเม ภิกฺขเว อานิสฺสา. กตฺเม ปณฺจ. ทวยโก พฺหุโน ชนฺสฺส ปีโย โหติ
 มนาโป สนฺโตะ สปฺปริสา ฆชนฺติ กลฺยาโณ กิตฺติสทฺโตะ อพฺภุคฺคจฺจติ คิหิชฺมฺมา อนปฺโคโต
 โหติ กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺสุดี สคฺคํ โลกํ อุปฺปชฺชติ อิมํ โข ภิกฺขเว ปณฺจ
 ทานเ อานิสฺสา”ติ ปณฺจกงฺกุตฺตเร สีหสฺสุดาทิวเสน เวทิตพฺพา.

อทานโทโส สฺฐเปณ เวทิตพฺโพ “นีจฺกุลเ ชาโต อปฺปโกโก โหติ ทฺกุลโต
 ทฺฐุเปโต ปฺรวินาสโก โหติ วิกลสฺรีโร โหติ วิรุโป ทฺกุลโข ทฺมฺมโน จา”ติ.

ชฺมฺมทานํ ปน สพฺพํ อามิสทานํ ชิตฺตดา อคฺคํ เสฏฺฐํ โหติ. เตนาค ภาวา
 ชฺมฺปทสฺส ตณฺหาวกุเล สกฺกสฺส เทวินฺทสฺส ชฺมฺมํ เทเสนฺโต สพฺพทานํ ชฺมฺมทานํ ชินาตีติอาทิกํ
 วจันํ. ชฺมฺมทานํ หิ ชฺมฺมานุชฺมปฏฺธิปฺนฺนํ มหฺปผลํ โหติ สพฺพทานานํ อคฺคํ. วุตฺตํ เหน็ด
 ทฺกุลกฺกุตฺตเร ตติยปณฺณาสกสฺส ตติยวฺกฺเถ “เทวฺมานี ภิกฺขเว ทานานี กตฺมานี เทว
 อามิสทานณฺจ ชฺมฺมทานณฺจ อิมานี โข ภิกฺขเว เทว ทานานี เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิมสฺสิ
 ทฺวินฺนํ ทานานํ ยทิตํ ชฺมฺมทานนฺ”ติ.

อปโร นโย. ทานญจ นามตัม ปจุเจกปุคฺคตสฺส เจว พุทฺธสาสนสฺส จ ปเรสํ จ
 อตุถาวหํ โหติ. กถํ. ทานชฺฌาสนา ชนา นิจฺจํ ทานํ ปเรสํ เทนฺติ นิลฺโลลูปปจารา โหนฺติ
 วิทฺธํสิตฺตโลกกฺกิลเสสา. เตสํ ปน ทานํ สีลาทิปารมฺมียา ปทญฺจานํ โหติ.

ยสฺมา หิ พุทฺธสาสนํ ทายกญฺจทานํ ชานํ ทานํ อากมฺม ยาวชฺชตฺตนา จิรญฺจิตฺกํ
 โหติ. ตสฺมา ทานํ พุทฺธสาสนสฺส อตุถาวหํ โหติ.

เย ปน ปเรสํ สงฺกหานุสงฺกหสมฺปนฺนา โหนฺติ ทานสํวิภาครตา จ อุพารชฺฌาสนา
 จ. ตปฺปจฺญา เต ปิยา โหนฺติ มนาปา. พหุ ฌาติมิตฺตาทโย ชนา เต ภชนฺติ เสวนฺติ มาเนนฺติ
 ปุเชนฺติ. อนฺตมโสปี อญฺญาตกา ชนา อตฺตโน ปิยญฺญาตกา วีย เต มาเนนฺติ ปิยายนฺติ.
 มนุสฺสา นาม เย คุณธมฺเม ปฏิจฺจ อญฺญมญฺญํ สงฺกณฺหนฺติ อนุคฺคณฺหนฺติ. เต
 สงฺกหาวตฺถธมฺมาตี วุจฺจนฺติ. ตสฺมา เจเต สงฺกหาวตฺถธมฺมา ทานํ ปิยวาจา อตฺถจริยา สมานตฺตตา
 จาติ จตุพฺพิธา เทสิตา.

ทฺติโย ปริจฺเจโท นิญฺจิตฺโต

คติโย ปริจเฉทโท

เตปิฏเก ปากฎา โภชิตตฺตานํ ทานปารมี

ตสฺมี ปน จาเน จตฺวา มหาโพธิณานปฏิปัตตํ อุตฺตสาหชาตานิ กุลปุตฺตานํ
โพธิสมภฺการสฺส นานุปการโกสลตฺถํ เตปิฏเก โภชิตตฺตานํ ทานปารมียา ปกัณฺณกถา
กเถตพฺพา.

อิทานิ ปน ทานปารมีกถํ สิกฺขาภามาเหิ ชเนหิ “ทานสีลาทิกุณวิเสสโยเคน
สตฺตตฺตมตฺตยา ปรมมา มหาสตฺตตา โภชิตตฺตา เตสํ ภาโว กมฺมํ วา ปารมี ทานาทิกิริยา. อถวา
ปรตฺติติ ปรมํ ทานาทิกุณานํ ปุโรโก ปาลโก จาติ โภชิตตฺโต ปรมสฺส อัยํ ปรมสฺส วา
ภาโว กมฺมํ วา ปารมี ทานาทิกิริยา. ปรมํ ปาเปตฺติติ ปารมี”ติ อิมินา นยเนน ปารมีสทฺตฺตโต
ตฺวา เวทิตพฺโพ. ทานปารมีสทฺตฺตโต ตฺว ทานํ ปุเรตฺติติ ทานปารมีติ เอว เวทิตพฺโพ.

ตสฺมา ปริจจาคลกฺขณา ทานปารมี เทยฺยชฺรมเม โลกวิทุสฺสนรธา อนาสตฺติ-
ปจฺจุปฏฺจจนา ภววิภวสมปตฺติปจฺจุปฏฺจจนา วา ปริจจิตพฺพตฺตอุปฏฺจจนา.

เตปิฏเก จ โภชิตตฺตานํ ทานปารมีโย ติพฺพิธา โหนฺติ ทานปารมี ทานอุปารมี
ทานปรมตฺตปารมีติ. ตตฺถ หิ พาหิรภกฺกชฺชปริจจาโค ทานปารมีนาม อํกฺคปริจจาโค ทานอุป-
ปารมี นาม จีวิตปริจจาโค ทานปรมตฺตปารมี นาม.

โพชิตตฺเตหิ ปน พุทฺธการกฺขมํ ปตฺถเนนฺเตหิ “ทานํ สีลํ เนกขมฺมํ ปญฺญา วิริยํ
ขณฺติ สจฺจํ อธิฏฺจจนา เมตฺตา อุเบกฺขา”ติ เอวํ โพชิตฺตปริจาณา ทส ปารมีโย ปุเรตพฺพา.
ทานปารมี ตฺว ปรมํ ปุเรตพฺพา พุทฺธเนสฺสปี ปวตฺตติยา สทฺตฺตตฺตสาธาเรณตฺตา อุปฺพลตฺตา
สฺกฺรตฺตา จ. สีลาทิกปารมีโย ตฺว อนุปฺพุเพน ปุเรตพฺพา.

ตสฺมา สงฺเขปโต เตปิฏเก ปากฎํ โภชิตตฺตานํ ทานปารมีกถํ วุจฺเจเต อายตฺติ
สิกฺขาภามาณํ ชนानํ ทิฏฺจจนาหฺนคฺติยา.

โพชิตตฺตา ปเนตฺถ เตปิฏเก อภิตฺติ สงฺขพฺราหฺมโณ กุรฺราชา มหาสฺทฺตฺสโน
มหาโควินฺโท เนมิราชา จนฺตฺกฺมาโร สีวिरราชา เวสฺสนฺตโร สสฺปนฺนทิตฺโต จาติ ทส ทาน-
ปารมี ปุเรตฺตํ.

ตตฺถ จ โภชิตตฺตา อภฺจฺจโลกชฺรมเม น ลาภยสฺปสฺสํสาสฺยตฺตฺตยา ทานปารมี ปุเรตฺตํ.

อภุช ปน โภธิสตุตา โภธิฌาณตุถาย ทานปารมี ปุเรลฺลํ. ทานชฺฌาสา ตู เทว
 โภธิสตุตา สงฺขพฺราหฺมโณ เจว สสปณฺฑิตโต จาติ น โภธิฌาณตุถาย ทานปารมี ปุเรลฺลํ.
 ตตฺถ จ อุพฺราทานชฺฌาสาโย สงฺขพฺราหฺมโณ ปุณฺณตุถายเอว ปจฺเจกพุทฺธสฺส ฉตฺตูปาหนํ
 อทาสี. น สพฺพญฺญตฺตฌาณตุถาย อทาสี.

สสปณฺฑิตโต จ อตฺตโน สรรีชีวิตนिरเปกฺโข พฺราหฺมณฺสฺส ปรีโกคฺโขคฺคํ อตฺตนาํ
 กตฺวา อทาสี ปเรลฺลํ สตฺตนาํ อนุคฺคหณฺตุถาย.

เอตฺถ หิ เปตฺวา สสปณฺฑิตจฺริยํ เสสาสุ นวสุ จฺริยาสุ ยถารหํ ทานปารมีทาน-
 อูปารมีโย เวทิตฺตพฺพา. สสปณฺฑิตจฺริเยน ปน ทานปรมตฺถปารมี เวทิตฺตพฺพา. เตน วุตฺตํ
 ภิกฺขวย อุปคตํ ทิสฺวา สกตฺตนาํ ปรีจฺจซี
 ทานเนน เม สโม นตฺถิ เอสา เม ทานปารมีติ.

ตสฺมา ปเนตฺเตวํ สรฺูปคฺโถ เวทิตฺตพฺโพ “จฺริยาปรีญฺเเก ปน โภธิสตุตนาํ ทานปารมี
 สพฺพญฺญตฺตฌาณตุถาย เจว ปเรลฺลํ จ อตฺถาย หิตาย สุขาย ปุเรตฺตพฺพา”ติ.

ตติโย ปรีจฺเจโท นิฏฺฐิตโ

จตุตถโถ ประจุเอโท

จิตต์ อภิภวิตุ สมตถา ทานกถาวิมสา

อิทานิ ปน ยสฺมา พุทฺธสาสนํ ทยฺยเกหิ สกุกตํ โหติ กรุกตํ มานิตํ ปุชิตํ
 อปจิตํ ตสฺมา ทยฺยิกา พุทฺธสาสนเ ทานวเสน ปเรสํ สงฺคหานุสงฺคหา โหนฺติ ยาคโยคา
 ทานาภิตตา. อถวา โปราณเกหิ ปุพฺพาจิณฺณํ ปฏฺฐิปตฺติตนฺตี เจว อณฺณลทฺฐี จ สทฺทหิตฺวา
 นิจฺจํ ทานํ ปเรสํ เทนฺติ.

พุทฺธสาสนเ ปน จตุพฺพิธา สทฺธา โหนฺติ กมฺมสทฺธา วิปากสทฺธา กมฺมสฺสกตา-
 สทฺธา ตถาคตโพรฺสทฺธา จาติ. อิทานิ ปน ทยฺยิกา พุทฺธสาสนเ จตุพฺพิธสทฺธาวเสน อนฺนาทีนํ
 ทานวตฺตุนิ ปเรสํ ปริจฺจษนฺติ. สทฺธา หิ ทยฺยิกา กมฺมผลํ เจว สดฺตานํ จ กมฺมสฺสกตฺตํ
 สทฺทหิตฺวา อกฺุสํ อกฺฺตฺวา อภิณฺ्हํ สพฺพสฺตฺตานํ อามิสทานํ อภยทานํ เทนฺติ.

ทิกฺุจฺจรมฺเม ปน ทยฺยิกา เตปฺปิฏเก ปากฺุ ทานกถปฺริยาปฺนฺนํ พุทฺธสาสนํ น
 วิมฺสนฺติ. เต นานาทานทิกฺุจิกา โหนฺติ ตตฺถ มิจฺฉาปฏฺฐิปนฺนา โหนฺติ. เตนาห ภควา ตตฺถ
 มิจฺฉาปฏฺฐิปตฺติยา ปฏฺฐิปาหนตฺถาย ติกฺุจฺจตฺตเร “ทส กาลามสฺตฺตานํ ตุมฺहे ภิกฺุชเว มา
 อนุสฺสเวน มา ปรมฺปราย มา อิตฺติกราย มา ปฏฺฐกสมฺปาทเนน มา ตกฺกเหตุ มา นยเหตุ มา
 อาการปฺริวิตกฺุเกน มา ทิกฺุจินิษฺฌมานกฺุชนฺติยา มา ภพฺพรูปตฺตาย มา สมโณ โน ครุ”ติ
 สทฺททถาติ.

อิโต ปรี ทานกถาปฺริยาปฺนฺนํ พุทฺธสาสนวณฺณกมฺมํ เจว จตฺตฺส จ ภาเคสฺ
 ทยฺยิกานํ ปุณฺณกรณตฺนฺติ วุจฺจนฺเต.

ตตฺถ ปน ทานกถาปฺริยาปฺนฺนํ พุทฺธสาสนวณฺณกมฺมํ จตุพฺพิธํ โหติ “ทยฺยภาสาย
 ศิลาจารีภพฺุชุนรามคํแหง อิตฺติ นามโต ปากฺุ ปกรณํ เจว เตณฺมิกถา มหาเวสฺสนฺตรชาตคํ
 มาลยเถรวตฺตฺถ จา”ติ.

จตฺตฺส จ ภาเคสฺ ทยฺยิกานํ ปุณฺณกรณตฺนฺติ เอว เวทิตพฺุพา. อุตฺตรทิสาวาสินํ
 ทยฺยภาสาย บฺุญฺตฺตานกัวยสฺลาก อิตฺติ นามเนน ปากฺุ ปุณฺณกรณตฺนฺติ เจว ปฺริมณฺทลภาค-วา
 สินํ สารทกาโล ทกฺุจิมฺวาสินํ ทยฺยภาสาย บฺุญฺชิงเปรต อิตฺติ ปากฺุ ปุณฺณกรณตฺนฺติ ปุพฺ
 พุตฺตรทิสาวาสินํ มหาชาติ จาติ.

พุทธศาสนวณณกมฺม จตุพฺพิชฺช เจว จตุสฺส จ ภาคฺสฺส ทฺยฺยิกานํ ปุณฺณกรณตฺนฺติ
 ทฺยฺยิกานํ จิตฺตํ อภิภฺวิตฺตํ สกฺโกณฺติ. กถํ. ทฺยฺยิกา ปน พุทฺธสฺสานิกา หุตฺวา ทานกฺลาปริยาปนฺนํ
 จตุพฺพิชฺช พุทฺธสฺสานวณณกมฺม เจว ทฺยฺยิกานํ ปุณฺณกรณตฺนฺติ จ โยนิโสมนสิกาเรน วิมฺเณตฺตา
 ตํ กโรณฺติ. เต ปน ตตฺถ ฐมฺมานุชฺชมฺมปฺปฏิปนฺนา โหณฺติ อนุชฺชมฺมจารี ปเรสฺสจ สงฺกหา-
 นุสงฺกหสมฺปนฺนา ทานสํวิภาครตา จ อุพฺพารชฺฌมาสฺยา จ. ตปฺปจฺจยา เต ปิยา โหณฺติ มนาปฺปา
 . พฺหุ ฌาติมิตฺตาทโย ชนา เต ภชฺชนฺติ เสวนฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ วิสฺสสฺสาสมาปชฺชนฺติ.

ลฺกฺขณโต ปเนตํ ทานํ อนุคฺคหฺปฺปฺชวาเสน วา ปาฏิปฺปคฺคฺลิกสงฺฆทานวเสน วา
 ทฺยฺยิกานํ โหติ.

ทานํ จ นามตํ มงฺกฺลมุตฺตมฺนฺติ วุตฺตํ โหติ มหานิสฺสํ มหปฺผลํ อติทฺกฺกรํ จ.
 ตํ หิ สาธฺนา สกฺกา สุขน กาคฺตุ. ตตฺถ ยํ ทานํ ปาฏิปฺปคฺคฺลิกํ โหติ น มหปฺผลํ โหติ
 มหานิสฺสํ วิปฺพารณฺจ. สงฺฆทานํ พุทฺธปสฺตถํ โหติ มหานิสฺสํ มหปฺผลํ ปเรสฺสํ อตฺถ-
 หิตาวหนโต. เตนาท ภควา “น เตวาทํ อานนฺท เกนจि ปริยาเยน สงฺฆคตฺยา ทกฺขิณฺยา
 ปาฏิปฺปคฺคฺลิกทานํ มหปฺผลตรํ วทามิ”ติ.

ตสฺมา หิ ทฺยฺยิกา น เกวลํ ทานํ ปริจฺจชฺติ นาม อถโฆ เต อตฺตโน มลฺมจฺจริย-
 สงฺขาเต อชฺฌตฺตคฺคิเลเส วิทฺธฺเสนฺติ นาม. ตโต จุตฺตรปี นิลโลลฺลุปฺปจารา โหณฺติ วิทฺธฺสฺติ-
 โลภกฺกิเลสา. อยํ ทานे อธิปฺเปตพฺพตฺโต. เอวํ ตสฺมา ทฺยฺยิกานํ จิตฺตํ อภิภฺวิตฺตํ สมคฺโต
 เตปฺปิฏเก ทานกฺลาวิจโย สฺรฺูปเนน เวทิตพฺโพ.

จตุตฺถโก ปริจฺเจโท นิฏฺฐิจิโต

ปลงใจโม ปริจเฉทโท

นิกมนปริกปฺปนกถา

นิกมนกถา

เอตตาวตฺตา หิ ยา ทานกถาติคฺคิวิมฺสา เต สาธุจกถาเตปิฎกสงฺขาทฺเต ปาลิคนุสฺสมฺเห
 อากคฺติ สारตถฺถิ อฺปาทายฺ เหฏฺฐา ทานกถาวิมฺสาอาทิวเสณ สํวณฺณิตา. สา พุทฺธสาสนมฺหิ
 อุตฺถมชฺรมฺมุปนิสฺสุตฺตา โหติ ทานกถาทีปิกา. นิกมนกถา ปเนตฺถเวํ ทฎฺฐพฺพา.

ยวตฺตา ทฺตฺติยปริจเฉทเต เตปิฎเก ปากโกฏฺฐ ทานตฺถเกโท วุตฺโต โหติ. ตวตฺตา
 ทานตฺถปเกโท เอวํ เวทิตพฺโพ.

ทานนฺติ อุตฺตโน สนฺตกานํ พาทฺริทานานํ เจว อชฺมตฺตคิกทานานํ จ ปเรสํ ทานํ.

ทานญจ ปเกทวเสณ นาม อามิสทานํ อภยทานํ ฐมฺมทานํ จาติ ติปฺพิชฺชํ.

ตาย จ ทานเจตนาถ สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ปเรสํ หิตาย สฺขาย อุตฺตโน
 อนุนาทีนํ ทานวตฺถุณี อาทเรน เทติ ปริจฺจเซติ วิสฺสชฺเซติ. โลกสนฺนินฺวาเส หิ มนุสฺสา ยวตฺตา
 อญฺญมญฺญสฺส ทานเจนา โหติ ตวตฺตา สฺขเณ จีวิตํ กปฺเปนฺติ โน จ กสิเรน จีวนฺติ. ลกฺขณโต
 ปเนตฺติ ทานํ อนุคฺคหฺปฺชวเสณ วา ปาฎิปปุคฺคคิกสงฺฆทานวเสณ วา ทฺตฺพิชฺชํ โหติ.

ทานํ จ นามตฺติ มจฺจกมฺมุตฺตมฺนฺติ วุตฺตํ โหติ มหฺานิสฺสํ มหฺปผลํ อติทฺฏกฺริ จ.
 ตํ หิ สาธฺนา สกฺกา สฺขเณ กาคฺติ. ตตฺถ ยํ ทานํ ปาฎิปปุคฺคคิกํ โหติ น มหฺปผลํ โหติ
 มหฺานิสฺสํ วิปฺผารญจ. สงฺฆทานํ พุทฺธปสฺตถฺถิ โหติ มหฺานิสฺสํ มหฺปผลํ ปเรสํ อุตฺถ-
 หิตาวหนโต. เตนาห ภาควา “น เตวาทํ อานนฺท เกนจฺจิ ปริยาเยน สงฺฆคตาย ทกฺขิณฺนาย
 ปาฎิปปุคฺคคิกทานํ มหฺปผลตฺริ วทามิ”ติ.

ตสฺมา หิ ทฺยยิกา น เกวลํ ทานํ ปริจฺจชฺติ นาม อถโข เต อุตฺตโน มลฺมจฺจริย-
 สงฺขาทฺเต อชฺมตฺตคิกเกเส วิทฺธเสนฺติ นาม. ตโต จุตฺตริปี นิลโลลฺลุปฺปจารา โหนฺติ วิทฺธสิต-
 โลภกฺกิลเสสา. อยํ ทานเณ อธิปฺเปตพฺพตฺถโก.

ตติยปริจเฉท ปเนตฺถ สรูปฺโต เวทิตฺตฺวโ พุทฺตฺนเยน โปธิสฺสฺเตหิ ปน พุทฺธ-กา
รกรรมํ ปตฺถเนเตหิ ทานํ ออ สิลํ เนกขมมํ ปณฺญา ๖ วิริยํ ขนฺติ สจฺจํ อธิจฺ्ञานํ เมตฺตา
อุเปกฺขาติ เอวํ โปธิปฺริปาจนา ทส ปารมฺมโย ปุเรตฺตฺวา. ทานปารมฺมํ ตฺว ปจฺจํ ปุเรตฺตฺวา
พหุชเนสฺสปี ปวตฺตฺยา สพฺพสฺสฺตฺตฺสาธารณฺตฺตา อปฺปผลฺตฺตา สฺกฺรตฺตา จ. สีสฺยาทปารมฺมโย ตฺว
อนุปฺพุเพน ปุเรตฺตฺวา.

เตปิฏฺเฏ จ โปธิสฺสฺตฺตานํ ทานปารมฺมโย ตฺวิพฺพิธา โหนฺติ ทานปารมฺมํ ทานอุปปารมฺมํ
ทานปรมฺตฺตปารมฺมิตฺติ. ตตฺถ หิ พาหิรภกฺกณฺชปฺริจฺจาโค ทานปารมฺมึนาม อํกฺปฺริจฺจาโค ทานอุป-
ปารมฺมึ นาม ชีวิตฺตปฺริจฺจาโค ทานปรมฺตฺตปารมฺมึ นาม.

อฏฺฐ ปน โปธิสฺสฺตฺตา โปธิสฺสฺตฺตฺถาย ทานปารมฺมํ ปุเรสฺสุ. ทานชฺฆมาสฺยา ตฺว เทว
โปธิสฺสฺตฺตา สงฺขพฺราหฺมโณ เจว สสฺปนฺนํทิตฺโต จาติ น โปธิสฺสฺตฺตฺถาย ทานปารมฺมํ ปุเรสฺสุ.
ตตฺถ จ อุพฺพารทานชฺฆมาสฺโย สงฺขพฺราหฺมโณ ปุณฺณตฺถายเอว ปจฺเจกพุทฺธสฺส จตฺตฺปาหนํ
อทาสิ. น สพฺพพฺณฺณตฺถาย อทาสิ.

สสฺปนฺนํทิตฺโต จ อตฺตโน สรีรชีวิตฺตนิรเปกฺโข พฺราหฺมณฺสฺส ปฺริโภกโยคฺคํ อตฺตนา
กตฺวา อทาสิ ปเรสฺสํ สฺตฺตานํ อนุคฺคหณฺตฺถาย.

เอตฺถ หิ เปตฺวา สสฺปนฺนํทิตฺตจฺริยํ เสสฺสาสุ นวสุ จริยาสุ ยถารหํ ทานปารมฺมํ ทาน-
อุปปารมฺมโย เวทิตฺตฺวา. สสฺปนฺนํทิตฺตจฺริเยน ปน ทานปรมฺตฺตปารมฺมํ เวทิตฺตฺวา.

ตสฺมา ปเนตฺถเอวํ สรูปฺโต เวทิตฺตฺวโ “จฺริยาปิฏฺเฏ ปน โปธิสฺสฺตฺตา สพฺพพฺณฺณตฺต-
ถาย เจว ปเรสฺสํ จ อตฺถาย หิตาย สุขาย ทานปารมฺมํ ปุเรสฺสนฺ”ติ.

จตฺตฺตปฺริจฺเฉท ปเนตฺถ สรูปฺโต เวทิตฺตฺวโ ยสฺมา ทฺยฺยิกา พุทฺธสาสนิกา หุตฺวา
“ปุพฺเพตฺตฺตฺตฺถายโตนฺนา ชนา สฺวชีวิกา โหนฺติ มหฺตฺตฺตนา เสฏฺฐจฺจฺกุลฺเล ชาตา”ติ เอวํ สทฺทหิตฺวา
นิจฺจํ ปเรสฺสํ สงฺกฺหนาสฺงฺกฺหสมฺปนฺนา โหนฺติ ทานสฺวิภาครตา จ อุพฺพารชฺฆมาสฺยา จ. ตปฺปจฺจา
เต ปิยา โหนฺติ มนาปา. พหุ ฌาติมิตฺตฺวาทโย ชนา เต ภขฺนฺติ เสวณฺติ มาเนนฺติ ปุเชนฺติ
วิสฺสสาสมาปชฺชนฺติ.

ทฺยฺยิกา จ เตปิฏฺเฏ ปากฺกฺทานกถํ โยนิโสมนสิกาเรน น สิกฺขีสุ. กิณฺจาปี เต
ทานชฺฆมาสฺยา ทานสาสนวเสน ทานํ เทนฺติ เตสฺสํ ปน ทานํ เตปิฏฺเฏ ปากฺกฺทพุทฺธสาสนโตนฺ
วิรุชฺฌติ. ตสฺมา เตหิ สฺกฺกฺสุ ทานกถา สิกฺกฺขิตฺตฺวา อายตี ทานเ อธิปฺเปตฺตฺตฺถาย.

ทานกถาย ตฺว อธิปฺเปตฺตฺตฺถาย มลฺมจฺจฺริยสงฺขาเต อชฺฌตฺตฺตฺกิกิเลเส วิทฺธสิตฺถํ เจว
ปเรสฺสํ จ หิตํ สุขํ อุปฺปาเทตฺถํ สํวตฺตฺติ.

ปริกุปนถา

ยา ปนายิ เตปิฏเก ปากฎา ทานถาวิมัสา นิฏฺจุงคตา. ตปฺปจฺยยา มยฺหมิทํ
ปริกุปนํ อโหสิ.

สาสนทายาทฎตา ปน ภิกฺขุ สาฏฺฐกถาเตปิฏกสงฺขาเต ปาลิคนฺถสมฺมุเห เจว
อณฺเณสุ จ คนฺเณสุ ปากฎั ทานถถั โยนิโสมนสิกาเรน วิมฺเสยฺยํ. ตโต เต ทานถา-
ปฺริยาปนฺนํ พุทฺธสาสนํ ทยฺยิกานํ ปกาเสสุ เจว เต สณฺญาเปสุ จ.

พุทฺธสาสนิกา ตุ ทยฺยิกา เตปิฏเก ปากฎั ทานถถั สุฏฺฐุ สิฏฺเษยฺยํ. เต ปน
โยนิโสมนสิกาเรน วิมฺเสนฺดา “ทานํ พุทฺธสาสนเ ทสสุ ปุณฺณกิริยาวตฺถุสุ ปุณฺณนฺติ สงฺขํ
คจฺฉตี”ติ ชานนฺติ. เต ปน มลฺมจฺฉริยสงฺขาเต อชฺฉตฺติกิเลเส วิทฺธสิตุํ เจว พุทฺธสาสนํ
ภิกฺขุสงฺฆํ อุปตฺถมฺเมตฺถ จ นิจฺจํ ทานํ เทนฺติ.

ตตฺถเอวํ ปนิตํ สิฏฺฉิตพฺพตฺถุ. เถรวาทฎตพุทฺธสาสนเ เจว มหayanลทฺธิยา จ
ปาฎกา โพริสตฺตทานํ ทานปารมี รจิตพฺพา โหติ. ตถา ทยฺยิกานํ จิตฺตํ อภิวิตฺถุํ สมตฺถา
สงฺฆทานธมฺมทานถาวิมฺสาติ.

นิตฺมณถาปริกุปนถา นิฏฺฐิตา

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาอนันต์ ชวนาภิภู (แสนแป้)
เกิด	วันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๘
สถานที่เกิด	บ้านเลขที่ ๑๑๒ บ้านโคกป่ากุง หมู่ที่ ๑ ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น ๔๐๒๒๐
บรรพชา	วันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ วัดศรีชมชื่น ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น
อุปสมบท	วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ วัดศรีชมชื่น ตำบลสีชมพู อำเภอสีชมพู จังหวัดขอนแก่น
วุฒิการศึกษา	เปรียญธรรม ๕ ประโยค ณ วัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี พ.ศ. ๒๕๔๓
ประสบการณ์ ที่อยู่ปัจจุบัน	ครูสอนปริยัติธรรมวัดราชคฤห์ กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๔๗-ปัจจุบัน วัดราชคฤห์ แขวงบางยี่เรือ เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
เข้าศึกษาต่อเมื่อ	พ.ศ. ๒๕๔๕
วันสำเร็จการศึกษา	๒๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๘

